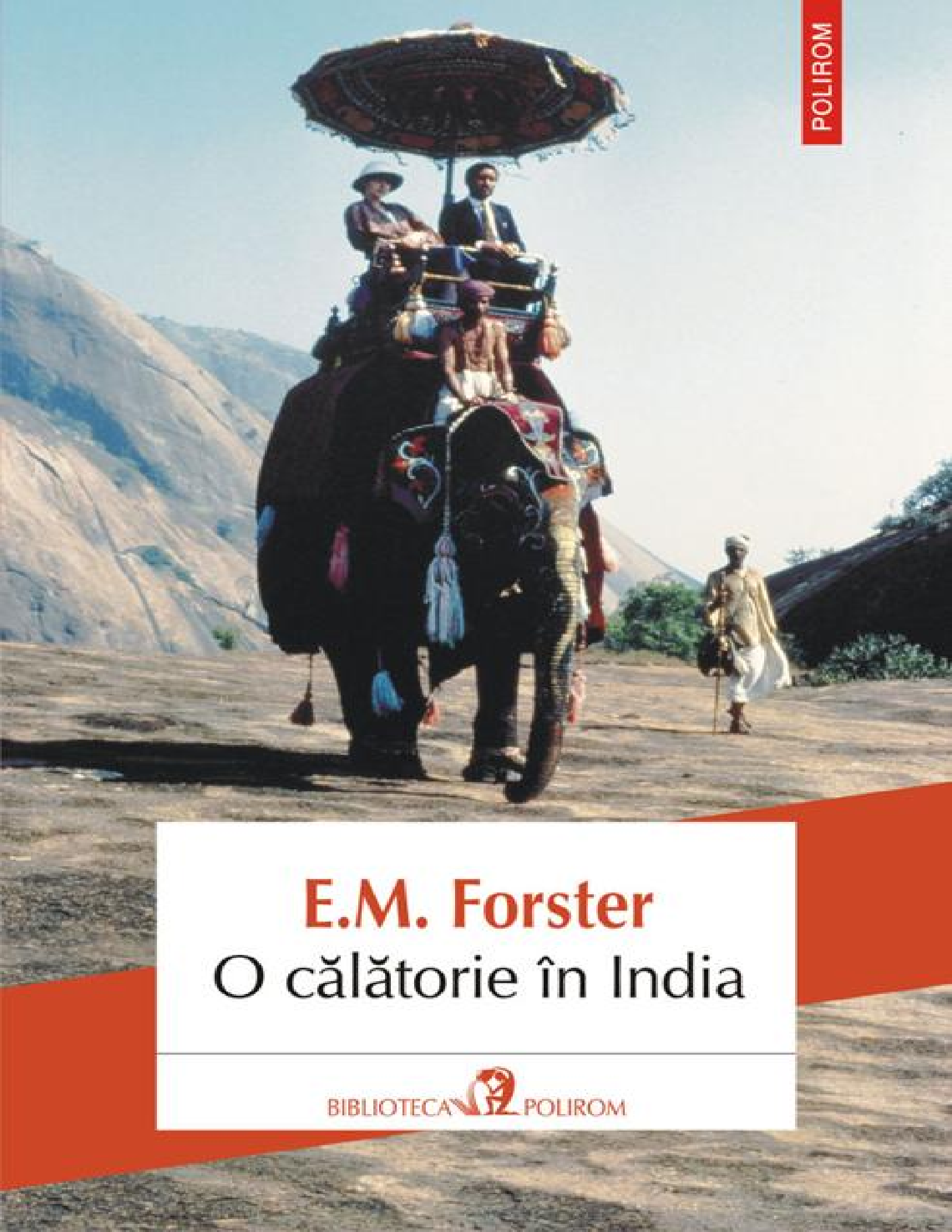

POLIROM

E.M. Forster

O călătorie în India

BIBLIOTECA POLIROM

E.M. Forster

O călătorie în India

Traducere din limba engleză și note
de Liliana Pamfil-Teodoreanu

POLIROM
2014

E.M. Forster, *A Passage to India*
© 2014 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN ePub: 978-973-46-4824-5
ISBN PDF: 978-973-46-4825-2
ISBN print: 978-973-46-4741-5

Coperta: Carmen Parii
Foto copertă: © Entertainment Pictures/Northfoto

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco - un supererou al lumii moderne!

Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

EDWARD MORGAN FORSTER (1879-1970) s-a născut la Londra, într-o familie din clasa de mijloc. În 1901 şi-a definitivat studiile la King's College, apoi s-a dedicat scrisului. Primele lui romane se inspiră din condiţiile sociale precare din perioada de declin a epocii victoriene. Aşa au apărut *Where Angels Fear to Tread* (1905), *The Longest Journey* (1907) şi *A Room with a View* (1908), care mai tîrziu au inspirat celebre producţii cinematografice. Primul mare succes l-a avut cu *Howards End* (1910), ecranizat de mai multe ori de-a lungul timpului. În această perioadă a frecventat şi Grupul Bloomsbury, iniţiat de tineri intelectuali ai vremii, printre care Virginia Woolf, John Maynard Keynes, Dora Carrington şi Lytton Strachey. A petrecut apoi trei ani în Alexandria, în perioada Primului Război Mondial, şi a călătorit de două ori în India. La întoarcerea în Anglia, inspirat de această scurtă perioadă exotică, a scris *O călătorie în India* (1924), care va fi şi ultimul său roman publicat în timpul vieţii, cîştigător al premiului James Tait Black Memorial Prize pentru ficţiune. A publicat şi cîteva volume de povestiri, dintre care amintim *The Celestial Omnibus* (1911) şi *The Eternal Moment* (1928), o antologie de poeme şi cîteva volume de teatru, eseuri critice, ficţiune şi jurnale de călătorie.

Lui Syed Roos Masood, pentru cei şaptesprezece ani ai prieteniei noastre

Partea I

MOSCHEEA

Capitolul I

În afară de peşterile Marabar – iar acestea se află la o distanţă de douăzeci de mile de oraş – Chandrapore nu oferă nimic deosebit. Mărginit, mai curând decât scăldat, de fluviul Gange, se întinde agale pe câteva mile de-a lungul malului, aproape confundându-se cu gunoaiele pe care apa le depune din abundenţă. Nu există trepte pe care să se poată coborî la scăldat, căci în acel loc Gangele nu e considerat sfânt; de fapt nici nu există un mal, iar bazarele ascund panorama largă şi mişcătoare a fluviului. Străzile sunt meschine, templele, fără valoare artistică şi deşi există câteva case arătoase, ele sunt ascunse în dosul grădinilor şi de-a lungul aleilor a căror murdărie îndepărtează pe oricine în afară de musafirul invitat anume. Chandrapore nu a fost niciodată un oraş mare sau frumos, dar acum două sute de ani se găsea pe drumul dintre India de Nord, pe atunci imperială, şi ocean, iar casele elegante datează tocmai din perioada aceea. Străduania de a împodobi clădirile a încetat în secolul al optsprezecelea şi nici nu s-ar putea spune că a avut vreodată un caracter democratic. Faţadele bazarelor nu sunt pictate şi abia găseşti, ici-colo, câte o sculptură modestă. Până şi lemnul pare făcut din mâl, iar locuitorii – din mâl mişcător. Atât de nevolnic, atât de monoton e tot ceea ce ochiul vede în jur, încât atunci când Gangele îşi retrage apele în matcă te-ai aştepta să mărture orice excrescenţă înfundând-o înapoi în pământ. Unele case se prăbuşesc de-a binelea, oamenii se îneacă şi apoi

putrezesc, dar conturul general al oraşului persistă, umflându-se ici, scofâlcindu-se colo, ca o formă de viaţă primară şi totuşi indestructibilă.

Când te îndepărtezi de apă, priveliştea se schimbă. Există un Maidan[1] oval şi un spital lung şi gălbejit. Casele eurasienilor se află pe locul mai înalt de lângă gară. Dincolo de calea ferată, care merge paralel cu râul, pământul se adânceşte, apoi se ridică din nou destul de abrupt. Pe această a doua colină e aşezat micul cartier englez şi, văzut de aici, Chandrapore apare ca un loc cu totul diferit. E un oraş de grădini. Nu chiar oraş, ci mai curând o pădure presărată pe alocuri cu colibe. Un loc de desfătare tropicală, scăldat de un fluviu nobil. Palmierii, copacii de neem şi mangotierii care erau ascunşi în spatele bazarelor devin acum vizibili şi ascund la rândul lor maghernițele care formează bazarul. Se ivesc din grădini ce-şi trag seva din vechi rezervoare de apă, se ridică peste cartiere îmbâcsite şi temple uitate. Căutând aer şi lumină şi înzestraţi fiind cu mai multă putere decât omul sau lucrările lui, se înalţă peste tot ce zace aproape de pământ pentru a-şi da bineţe unul altuia cu ramuri şi frunze mişcătoare şi a zidi în văzduh o cetate a păsărilor. Mai ales după anotimpul ploilor, ei ascund cu desăvârşire ceea ce se întâmplă sub crengile lor, dar şi în restul anului, chiar când sunt uscaţi sau desfrunziţi, arborii aceştia înnobilează oraşul pentru ochii englezilor care locuiesc pe deal, astfel că nou-veniţii cu greu îl pot crede atât de mizer pe cât le-a fost descris şi trebuie conduşi până în vale pentru a le fi spulberate iluziile. Cât despre cartierul englez, nu stârneşte nici o emoţie. Nu te farmecă, dar nici nu te dezgustă. Spaţiul e împărţit cu socoteală: un club din cărămidă roşie în faţă, mai departe, în spate, o băcănie şi un cimitir, iar bungalow-urile sunt înşiruite de-a lungul unor străzi care se intersectează în unghiuri drepte. Aşezarea nu are nimic hidos în ea, dar frumoasă e numai priveliştea; şi nu are nimic comun cu oraşul din vale, afară doar de cerul ce se arcuieşte deasupra.

Şi cerul se preschimbă uneori, dar într-un mod mai puţin evident decât vegetaţia şi râul. Norii îl brăzdează câteodată, dar de obicei e ca o cupolă alcătuită din îmbinarea mai multor nuanţe, între care predomină albastrul. În timpul zilei, albastrul se decolorează până devine alb acolo unde atinge albul pământului; după apusul soarelui, capătă o nouă gamă de culori, portocaliul preschimbându-se în înaltul cerului în cel mai delicat purpuriu. Dar fundalul albastru persistă şi nu piere cu totul nici pe timpul nopţii. Atunci, stelele atârnă ca nişte lămpi suspendate pe bolta imensă. Distanţa dintre boltă şi stele apare neînsemnată pe lângă distanţa dintre ele şi acea îndepărtată zare care şi-a pierdut culoarea şi s-a eliberat în sfârşit de albastru.

Cerul decide totul, nu numai clima şi anotimpurile. Hotărăşte şi când pământul trebuie să fie frumos. Singur, el nu poate face mare lucru; doar plăpânde izbucniri florale. Dar când vrea cerul, frumuseţea se poate revărsa peste bazarele din Chandrapore, sau o binecuvântare se poate întinde de la un capăt al orizontului la celălalt. Cerul poate face asta pentru că e puternic şi enorm. Puterea-i zilnic reînnoită vine de la soare, iar dimensiunea, de la pământul prosternat. Nici un munte nu-i ştirbeşte curba perfectă. Pe întindere de zeci şi zeci de mile pământul zace turtit, se ridică puţin, ca un oftat, apoi e din nou plat. Numai spre sud, unde un mănunchi de pumni şi degete răzbat prin scoarţa pământului, se întrerupe nesfârşita întindere. Aceste degete şi pumni sunt munţii Marabar, cu extraordinarele lor peşteri.

Capitolul II

Sărind de pe bicicleta care căzu înainte ca vreun servitor să o poată prinde, tânărul urcă în fugă treptele verandei. Era plin de vioiciune şi neastâmpăr:

— Hamidullah, Hamidullah! Am întârziat? întrebă el.

— Nu te mai scuza, zise gazda, tu întârzii întotdeauna.

— Fii bun şi răspunde-mi la întrebare. Am întârziat?

— Mahmud Ali a mâncat tot? Dacă-i aşa, mă duc în altă parte. Domnule Mahmud Ali, ce mai faci?

— Mulţumesc de întrebare, doctore Aziz. Sunt pe moarte.

— Cum să mori înainte de masă? Oh, bietul Mahmud Ali!

— Hamidullah, aici de faţă, e de fapt mort. Şi-a dat duhul tocmai când ai sosit dumneata cu bicicleta.

— Da, aşa e, întări celălalt. Închipuie-ţi că îţi vorbim dintr-o altă lume, una mai fericită.

— Şi se întâmplă să se găsească şi vreo narghilea în lumea asta mai fericită în care vă aflaţi?

— Aziz, nu mai pălăvrăgi! Noi vorbim despre lucruri foarte triste.

Narghileaua fusese înfundată cu prea mult tutun, cum se întâmpla de obicei în casa prietenului său, şi acum bolborosea morocănos. El încercă să o înduplece. Cedă în sfârşit şi aroma tutunului îi năvăli în nări şi în plămâni şi izgonind mirosul de bălegar ars pe care-l culesese în trecerea prin bazar. Era delicios. Zăcea ca într-o transă senzuală dar înviorătoare, prin vălurile căreia vorbele celor doi prieteni nu i se păreau prea triste. Aceştia se întrebau dacă poţi sau nu să te împrieteneşti cu un englez. Mahmud Ali

susţinea că nu se poate. Hamidullah era de altă părere, dar avea atâtea rezerve, încât nu exista nici un fel de neînţelegere între ei. E într-adevăr delicios să stai întins pe o verandă spaţioasă, având în faţă luna care răsare şi în spate servitorii care pregătesc masa, fără umbra vreunui necaz recent.

— Uite, de pildă, ce mi s-a întâmplat azi-dimineaţă…

— Eu am susţinut numai că e posibil în Anglia, îi răspunse Hamidullah, care fusese acolo cu mulţi ani în urmă, înainte de marea năvală spre apus, şi avusese parte de o primire cordială la Cambridge.

— Aici e imposibil, Aziz! Băiatul acela cu nas roşu m-a insultat din nou, la tribunal. Nu e el de vină. I s-a spus că se cuvine să mă insulte. Până nu demult era un băiat foarte cumsecade, dar au pus ceilalţi stăpânire pe el.

— Da, nici nu au posibilitatea să se poarte bine aici, asta încerc să spun. Toţi vin cu gândul de a fi gentlemeni şi apoi li se spune că aşa ceva nu merge aici. Uită-te la Lesley, uită-te la Blakiston, acum şi băiatul ăla cu nas roşu şi apoi o să urmeze Fielding. Păi, mi-aduc aminte când a venit Turton prima oară la noi. Eram într-o altă parte a provinciei. Voi n-o să mă credeţi, dar eu am mers cu Turton în trăsura lui! Da, da, pe atunci eram prieteni la cataramă. Mi-a arătat şi colecţia lui de timbre.

— Acum şi-ar închipui că vrei să i-o furi. Dar flăcăul cu nas roşu o să ajungă şi mai rău decât Turton!

— Nu cred. Toţi devin exact la fel, nici mai răi, nici mai buni. În doi ani, orice englez devine la fel, fie el Turton sau Burton. Nu-i deosebeşte decât o literă. Iar o englezoaică se transformă în şase luni. Sunt toţi o apă şi-un pământ. Nu crezi că am dreptate?

— Nu cred, zise Mahmud Ali, intrând în jocul acesta amar şi simţind totodată cum fiecare cuvânt rostit de ceilalţi îl amuză, dar îl şi îndurerează. După părerea mea, stăpânitorii noştri se deosebesc profund unii de alţii. Nas-Roşu bolboroseşte, Turton vorbeşte clar, doamna Turton ia mită,

doamna Nas-Roşu nu ia şi nici nu poate face aşa ceva, fiindcă deocamdată nu există o doamnă Nas-Roşu.

— Mită?

— Nu ştii că, atunci când au fost trimişi în India Centrală pentru a construi un canal, un rajah i-a dat o maşină de cusut din aur masiv, ca să facă apa să curgă prin statul lui?

— Şi curge?

— Nu, şi aici se vede abilitatea doamnei Turton. Când unul de-ai noştri primeşte mita, el face lucrul pentru care a fost mituit şi legea îl descoperă uşor. Englezii iau, dar nu fac nimic. Îi admir.

— Cu toţii îi admirăm. Aziz. Dă-mi, te rog, narghileaua.

— Oh, nu încă. Tutunul e delicios acum.

— Eşti un egoist.

Ridică deodată glasul şi porunci să se servească masa. Servitorii strigară la rându-le că masa era gata. Voiau să spună de fapt că ar fi dorit să fie gata, şi asta se şi înţelese, căci nimeni nu se clinti din loc.

Apoi Hamidullah continuă să vorbească, dar pe un alt ton şi cu vădită emoţie.

— Dar luaţi spre pildă cazul meu, cu tânărul Hugh Bannister. E fiul iubiţilor mei prieteni, azi decedaţi, reverendul Bannister şi soţia lui, a căror bunătate faţă de mine nu o voi putea niciodată uita sau descrie în cuvinte. Mi-au fost, în Anglia, tată şi mamă, vorbeam cu ei cum vă vorbesc vouă acum. Pe timpul vacanţelor, casa parohială era căminul meu părintesc. Mi-i încredinţau pe toţi copiii lor; pe Hugh îl duceam adesea la plimbare. L-am luat la funeraliile Reginei Victoria şi l-am ridicat în braţe deasupra mulţimii.

— Regina Victoria era altfel, murmură Mahmud Ali.

— Aflu acum că băiatul ăsta se ocupă cu comerţul de pielărie şi că s-a stabilit la Cawnpore. Vă închipuiţi cât mi-aş dori să-l văd şi cât de bucuros

i-aş plăti drumul până aici, unde l-aş face să se simtă ca la el acasă. Dar e inutil. Ceilalţi anglo-indieni sigur au pus stăpânire pe el, şi asta încă de mult. Va crede, probabil, că vreau să-i cer ceva şi nu pot îndura un asemenea gând din partea fiului vechilor mei prieteni. Şi atunci întreb: de ce s-au stricat toate în ţara asta a noastră, Vakil *Sahib*?

Aziz interveni:

— De ce să vorbim despre englezi? Brrr! De ce să fim sau să nu fim prieteni cu oamenii ăştia? Să-i ignorăm pur şi simplu şi să ne bucurăm de viaţă! Regina Victoria şi doamna Bannister au fost singurele excepţii, şi ele sunt moarte.

— Nu! Nu pot să fiu de acord cu aşa ceva. Am mai întâlnit şi alţii.

— Şi eu, zise Mahmud Ali, schimbând pe neaşteptate tonul. Nu toate englezoaicele sunt la fel.

Dispoziţia lor se schimbase şi îşi aminteau mici amabilităţi şi acte de politeţe.

— Mi-a spus „vă mulţumesc foarte mult“ în chipul cel mai natural.

— Mi-a oferit o bomboană mentolată când praful îmi iritase gâtlejul.

Hamidullah îşi amintea exemple şi mai grăitoare de fapte angelice, dar celălalt, care nu cunoscuse decât anglo-indieni, trebuia să-şi scotocească bine memoria pentru a găsi asemenea firimituri „pozitive“ şi nu e de mirare că revenea adesea la constatarea: „Dar bineînţeles, toate acestea sunt excepţii. Excepţia nu confirmă regula. Englezoaica de rând este ca doamna Turton, şi tu, Aziz, ştii cum e“.

Aziz nu ştia, dar răspunse că ştie. Şi el trăgea nişte concluzii generale pe baza dezamăgirilor lui. E greu pentru membrii unei naţiuni asuprite să gândească altfel. Cu rare excepţii, el fu de acord că toate englezoaicele erau trufaşe şi venale.

Conversaţia îşi pierduse strălucirea, şi acum învelişul ei rece se desfăşura şi se întindea interminabil.

Un servitor îi pofti la masă. Îl ignorară. Cei doi bărbaţi mai vârstnici ajunseseră la eternul lor subiect: politica. Aziz se îndreptă spre grădină. Pomii împrăştiau un miros dulce – flori mari, verzi, de champaca –, şi îi trecură prin minte câteva versuri dintr-o poezie persană.

Cina, cina, cina… Dar când se întoarse în casă, Mahmud Ali plecase şi el, ca să-i spună ceva vizitiului.

— Vino să stai puţin de vorbă cu nevastă-mea, zise Hamidullah, şi petrecură douăzeci de minute în dosul perdelei care ascundea camerele femeilor.

Hamidullah *Begum* era o mătuşă mai îndepărtată a lui Aziz şi singura rudă pe linie femeiască pe care o avea în Chandrapore. Ea se folosi de acest prilej pentru a-i povesti cu lux de amănunte o circumcizie ce fusese celebrată în familia lor fără cuvenita pompă. Era greu să scapi, deoarece ea nu urma să cineze înainte ca bărbaţii să fi terminat de mâncat, aşa că tot lungea vorba ca să nu se creadă cumva că era grăbită să-şi ia cina. După ce termină de criticat circumcizia, îşi aminti de subiectul ei preferat şi îl întrebă pe Aziz când avea de gând să se însoare. Respectuos dar enervat, acesta răspunse:

— O dată e destul.

— Da, şi-a făcut omul datoria, interveni Hamidullah. Nu-l sâcâi aşa! Îşi întreţine familia, doi băieţi şi o fată.

— Mătuşă, să ştii că ei sunt foarte fericiţi la mama soţiei mele, unde stătea şi ea până să moară. Îi pot vedea ori de câte ori vreau. Sunt încă foarte, foarte mici.

— Iar el le trimite tot salariul şi trăieşte, bietul, ca un funcţionar inferior, fără să spună nimănui motivul. Ce ai vrea să facă mai mult?

Dar nu aici voia să ajungă doamna Hamidullah şi, după ce preţ de câteva minute schimbă cu tact subiectul conversaţiei, se întoarse la ideea ei şi o explică pe larg. Zise:

— Ce o să se întâmple cu toate fetele noastre dacă bărbaţii refuză să se căsătorească? O să se mărite cu oameni de categorie inferioară sau…

Şi începu iar cunoscuta poveste a unei fete de viţă imperială care, neputându-şi găsi nici un bărbat în cercul restrâns din care mândria ei îi îngăduia să-şi aleagă soţul, a rămas să trăiască nemăritată; acum ajunsese la vârsta de treizeci de ani şi tot nemăritată avea să moară, căci nimeni nu mai voia să o ia. În timp ce povestea se depăna, cei doi bărbaţi fură pătrunşi de tâlcul ei. Tragedia se întindea ca o pată neagră pe obrazul întregii comunităţi; aproape că ar fi fost mai bună poligamia, decât să moară o femeie fără bucuriile pe care Dumnezeu i le-a hărăzit dintru început, anume căsătoria, maternitatea, puterea în casă, căci pentru ce altceva e născută femeia şi cum poate bărbatul care i-a refuzat aceste daruri să îndrăznească a se înfăţişa Făcătorului lui şi al ei în ziua cea de pe urmă?

Aziz îşi luă rămas bun, spunând: „Poate… Dar mai târziu…“. Era răspunsul lui invariabil la asemenea îndemnuri.

— Nu trebuie să amâni ceea ce crezi că e bine, zise Hamidullah. De asta se găseşte India într-o stare atât de nenorocită, fiindcă amânăm lucrurile.

Dar văzând că tânărul său nepot părea să fie destul de tulburat, adăugă câteva cuvinte de mângâiere pentru a şterge astfel impresia neplăcută pe care ar fi putut să o lase vorbele soţiei lui.

Cât lipsiseră ei, Mahmud Ali plecase cu trăsura lăsând vorbă că se va întoarce peste cinci minute, dar că nu trebuia în nici un caz să-l aştepte cu masa. Aşa că se aşezară la cină, împreună cu un văr mai îndepărtat al familiei, Mohammed Latif, care trăia din generozitatea lui Hamidullah şi care ocupa în casă o poziţie intermediară între servitori şi stăpâni. Nu

vorbea decât dacă i se adresa cuvântul şi cum nimeni nu o făcu, păstră o tăcere cuviincioasă. Din când în când râgâia, ca un compliment adus abundenţei bucatelor. Era un bătrân blând, fericit şi profitor; toată viaţa lui nu ştiuse ce e munca. Atâta timp cât vreuna dintre rudele lui mai avea o casă, el era sigur că-şi va găsi un adăpost, şi într-o familie atât de mare nu se putea ca toţi să rămână pe drumuri. Soţia lui ducea o existenţă asemănătoare undeva, la sute de mile depărtare. Nu se ducea să o vadă fiindcă nu-şi putea permite cheltuiala biletului de tren.

Aziz făcu glume pe socoteala lui, apoi pe a servitorilor, şi pe urmă începu să recite versuri în persană, urdu şi câteva în arabă. Avea o memorie bună, citise mult, deşi era încă un om foarte tânăr; temele lui preferate erau decăderea Islamului şi nestatornicia iubirii. Ceilalţi ascultau încântaţi, căci pentru ei poezia era un lucru de care te bucuri în public, nu în particular, cum se crede în Anglia. Nu se plictiseau niciodată să audă cuvinte, le respirau împreună cu aerul nopţii, fără să-şi bată capul cu analiza sensului lor; numele poetului, Hafiz, Hali sau Iqbal, constituia suficientă garanţie. India – o sută de Indii – şopteau afară sub lumina lunii nepăsătoare, dar lor li se părea că India e doar una şi e a lor, şi redobândeau măreţia apusă ascultând elegia pierderii acestei măreţii, se simţeau din nou tineri, fiindcă li se amintea că tinereţea zboară. Un servitor în uniformă roşie îl întrerupse. Era curierul medicului primar, care îi dădu lui Aziz un bilet.

— Bătrânul Callendar mă cheamă acasă la el, anunţă el fără să se ridice de pe scaun. Ar fi putut avea buna-cuviinţă să-mi spună de ce.

— Vreun caz urgent, cred.

— Nu cred. Aş spune chiar că nu e nimic. A descoperit la ce oră cinăm şi şi-a propus să ne deranjeze de fiecare dată, ca să-şi arate puterea.

— Pe de o parte ai dreptate. Aşa face mereu. Dar pe de altă parte s-ar putea să fie vorba de vreun caz mai grav. Nu ai cum să ştii, zise

Hamidullah, ajutându-l astfel să se supună mai uşor. Nu ar fi mai bine să-ţi cureţi dinţii de betel?

— Dacă trebuie să mă mai spăl şi pe dinţi, nu mă mai duc deloc. Sunt indian, şi e un obicei indian să mesteci betel. Medicul şef trebuie să se înveţe cu asta. Mohammed Latif, adu-mi te rog bicicleta!

Ruda cea săracă se ridică. Coborând puţin în domeniul realului, puse doar mâna pe şaua bicicletei, în timp ce un servitor o împingea de fapt înainte. Împreună o aduseră la scară. Aziz întinse mâinile sub urciorul cu apă, le uscă, îşi potrivi pălăria verde de fetru şi apoi, cu o neaşteptată energie, ţâşni pe bicicletă afară din curtea lui Hamidullah.

— Aziz, fii mai prudent, băiete…

Dar el era deja departe, în drum spre bazar, pedalând cu furie. Nu avea nici far, nici sonerie, nici măcar frână nu avea, dar la ce folosesc toate aceste accesorii într-o ţară în care singura speranţă a unui biciclist este să alunece prin dreptul unor chipuri ce se fac pe rând nevăzute chiar în clipa dinaintea ciocnirii? Iar oraşul era destul de gol la ora aceea. Când îi plesni un cauciuc, sări jos şi strigă după o trăsurică. Nu o găsi chiar imediat şi apoi trebui să lase şi bicicleta la un prieten. Întârzie încă un timp până îşi curăţă dinţii. Dar în cele din urmă se îndreptă spre cartierul englez, cu sentimentul că merge în mare viteză. Când intră însă în arida lui curăţenie, se simţi deodată învăluit de tristeţe. Străzile, care purtau numele unor generali victorioşi şi se intersectau în unghiuri drepte, ofereau o imagine simbolică a plasei pe care Marea Britanie o aruncase asupra Indiei. Se simţi prins în ochiurile ei. Când se apropie de curtea maiorului Callendar, cu greu se abţinu să coboare din trăsură ca să meargă pe jos către poarta de la intrare, şi aceasta nu fiindcă avea un suflet servil, ci pentru că sentimentele lui, antenele lui sensibile, se temeau de vreun afront grosolan. Mai fusese „un caz“ anul trecut. Un domn indian venise în trăsură la locuinţa unui

funcţionar britanic şi fusese întors din drum de servitorii acestuia, cu recomandarea de a se înfăţişa mai cuviincios. A fost un caz izolat, dintre miile de vizite la sutele de funcţionari englezi, dar faima lui s-a răspândit până departe.

Tânărul nostru se înfiora la gândul că s-ar putea repeta un asemenea incident. Până la urmă recurse la un compromis, şi opri vizitiul chiar peste drum de lumina vie ce inunda veranda. Domnul doctor nu era acasă.

— Dar stăpânul a lăsat vreo vorbă pentru mine?

Servitorul răspunse cu supremă indiferenţă:

— Nu.

Pe Aziz îl cuprinse disperarea. Era un servitor căruia uitase să-i dea bacşiş, şi acum nu mai putea face nimic, fiindcă se aflau şi alţi oameni în jurul lor. Era convins că i se lăsase un mesaj, dar că servitorul nu voia să i-l comunice din răzbunare. În timp ce discutau, două persoane ieşiră din casă. Două doamne. Aziz îşi ridică pălăria. Prima, care era îmbrăcată în rochie de seară, îi aruncă o scurtă privire indianului şi, instinctiv, întoarse capul.

— Doamnă Lesley, uite că este o trăsură aici! exclamă ea.

— E pentru noi? întrebă cealaltă, care îl văzuse de asemenea pe Aziz şi făcuse acelaşi gest.

— Oricum, trebuie să te foloseşti de darurile pe care ţi le oferă zeii! ţipă ea strident şi amândouă săriră în trăsură. *O Tonga wallah,* club, club! De ce nu se mişcă prostul ăsta?

— Du-te, am să-ţi plătesc mâine, îi spuse Aziz vizitiului şi în timp ce porneau, le strigă curtenitor: Îmi face mare plăcere să vă ofer trăsura, doamnelor.

Dar ele nu răspunseră, fiind prea ocupate cu propriile lor treburi.

Se întâmplase deci ca de obicei, întocmai cum spunea Mahmud Ali. Inevitabilul afront: salutul lui ignorat, trăsura luată. Ar fi putut fi şi mai rău,

căci simţea o oarecare consolare la gândul că doamnele Callendar şi Lesley erau amândouă grase şi încovoiau arcurile trăsurii. Nişte femei frumoase l-ar fi îndurerat. Se întoarse către servitor, îi dădu câteva rupii şi îl întrebă din nou dacă nu se lăsase vreo vorbă pentru el. Omul, acum foarte politicos, îi dădu acelaşi răspuns. Maiorul Callendar plecase de o jumătate de oră.

— Fără să spună nimic?

De fapt spusese „dă-l dracului pe Aziz“, cuvinte pe care servitorul le înţelesese dar pe care, din politeţe, nu le putea repeta. Uneori poţi da un bacşiş prea mare, alteori prea mic, însă moneda care cumpără adevărul adevărat nu a fost încă bătută.

— Atunci am să-i scriu o scrisoare.

Fu poftit în casă, dar era prea mândru ca să accepte. I se aduseră pe verandă hârtie şi cerneală. Începu:

„Stimate domn,

Ca urmare a ordinului dumneavoastră expres, m-am grăbit să mă prezint, cum e de datoria unui subaltern…“

Şi apoi se opri.

— Spune-i că am venit, e suficient, zise el rupând biletul de protest. Uite cartea mea de vizită. Cheamă o trăsură.

— *Huzoor*[2]*,* toate sunt la club.

— Atunci telefonează să vină una de la gară.

Dar când omul se grăbi să facă ce i se cerea, Aziz îi spuse:

— Destul, lasă! Prefer să merg pe jos.

Îi mai ceru un chibrit şi aprinse o ţigară. Aceste atenţii, deşi cumpărate, îl consolau. Ele aveau să mai ţină atât timp cât mai avea rupii, ceea ce însemnă totuşi ceva. Dar cât ar fi dorit să întoarcă definitiv spatele acestei Anglo-Indii! Să scape din plasă şi să se întoarcă printre oamenii cu

moravuri şi purtări ce-i erau cunoscute! Porni la drum pe jos, un lucru puţin obişnuit pentru el.

Era mic de statură, atletic, cu încheieturi fine, dar în realitate foarte puternic. Cu toate acestea, mersul îl obosea, aşa cum îi oboseşte pe toţi în India, cu excepţia noilor veniţi. Solul acela are ceva ostil. Sau cedează, şi piciorul se afundă într-o depresiune, sau e neaşteptat de rigid şi colţuros, împungându-ţi talpa cu pietre şi cristale. Un şir de asemenea surprize te istovesc, iar Aziz purta pantofi uşori de lac, un echipament nepotrivit pentru orice soi de teren.

La marginea cartierului englezesc intră într-o moschee să se odihnească. Întotdeauna îi plăcuse moscheea aceea. Era elegantă şi-l încânta armonia ei interioară. Curtea, în care se intra printr-o portiţă dărăpănată, avea un bazin cu apă proaspătă, limpede, folosit pentru abluţiunile rituale. Apa curgea neîncetat, venind dintr-o conductă care alimenta oraşul. Curtea era pavată cu lespezi crăpate. Partea acoperită a moscheii era mai prelungă decât e în mod obişnuit; lăsa impresia unei biserici parohiale englezeşti al cărei zid lateral fusese scos. Din locul unde şedea, privirea-i cuprindea trei arcade al căror întuneric era îndulcit de razele unui mic felinar suspendat şi de cele ale lunii. Faţada luminată din plin de lună părea de marmură, iar cele nouăzeci şi nouă de nume ale lui Dumnezeu de pe friză se detaşau negre, aşa cum friza se detaşa albă pe cerul nopţii. Această opoziţie între dualismul exterior şi lupta umbrelor dinăuntru îi plăcea lui Aziz; încercă să desluşească în ea un simbol al vreunui adevăr al religiei sau al iubirii. Moscheea îi trezea admiraţia şi dădea frâu liber închipuirii sale. Un templu al unui alt crez, hindus, creştin sau grecesc, l-ar fi plictisit şi nu i-ar fi trezit simţul frumosului. Dar aici era Islamul, propria lui ţară, mai mult decât o credinţă, mai mult decât un strigăt de luptă, mai mult, infinit mai mult…

Islamul, o atitudine faţă de viaţă, nu doar încântătoare, ci şi durabilă, cu care trupul şi gândurile lui se simţeau împăcate.

Şedea pe zidul scund care împrejmuia curtea în partea stângă. Dincolo de el, terenul cobora în pantă spre oraşul care se zărea nelămurit ca un petec de pădure, iar în tăcerea din jur pătrundeau uşoare zgomote îndepărtate. La dreapta, la club, cânta o orchestră de amatori înjghebată de comunitatea engleză. Altundeva, nişte hinduşi băteau o tobă. Aziz ştia că sunt hinduşi, pentru că ritmul nu îi era familiar. Alţii boceau un mort, iar el ştia cine murise fiindcă-i certificase decesul chiar în după-amiaza aceea. Mai erau şi bufniţele, trenul de Punjab… Iar florile miroseau dulce în grădina şefului de gară. Singură, moscheea reprezenta esenţa lucrurilor; şi îşi întoarse gândurile de la multiplele chemări ale nopţii spre ea, atribuindu-i înţelesuri pe care ziditorul ei nu le bănuise niciodată. Într-o zi va zidi şi el o moschee, mai mică decât aceasta, dar de un bun gust exemplar, aşa încât toţi cei care vor trece pe lângă ea să simtă fericirea pe care o trăia el în clipa aceea. Şi lângă acea moschee, sub o cupolă joasă, va fi mormântul lui, cu o inscripţie persană:

„Vai, fără de mine, mii de ani în şir
Trandafirul va înflori şi primăvara va veni.
Dar cei care mi-au înţeles în taină inima
Se vor apropia şi-or poposi lângă mormântul meu.“

Văzuse acest catren pe mormântul unui rege din Dekkan şi i se părea că exprimă o profundă filozofie, căci el considera întotdeauna patosul un lucru profund. Tainica înţelegere a inimii! Repetă formula cu lacrimi în ochi şi, în timp ce murmura cuvintele, una dintre coloanele moscheii păru că freamătă. Se clătină în întuneric şi o porni din loc. Credinţa în stafii îi îngheţă o clipă sângele, dar rămase neclintit. O altă coloană se mişcă, urmată de o a treia, apoi o englezoaică apăru în lumina lunii. Deodată îl cuprinse o furie oarbă şi strigă:

— Doamnă! Doamnă! Doamnă!

— Ah! Ah! făcu uimită femeia.

— Doamnă, aceasta e o moschee şi nu aveţi nici un drept aici. Ar fi trebuit să vă descălţaţi; e un loc sfânt pentru musulmani.

— M-am descălţat.

— Da?

— Mi-am lăsat pantofii la intrare.

— Atunci vă cer scuze.

Încă puţin speriată, femeia se îndepărtă, având grijă să ocolească pe cealaltă parte a bazinului.

El îi strigă din urmă:

— Regret sincer că v-am vorbit aşa.

— Dar am avut dreptate, nu? Dacă mă descalţ, am voie, nu e aşa?

— Bineînţeles, dar prea puţine doamne îşi dau osteneala să o facă, mai ales când se gândesc că nu e nimeni aici să le vadă.

— Ce are a face? Dumnezeu este aici.

— Doamnă!

— Vă rog, lăsaţi-mă să plec!

— Oh, nu vă pot fi cumva de vreun folos, acum sau altă dată?

— Nu, mulţumesc, nu am nevoie de nimic. Noapte bună!

— Pot să întreb cum vă numiţi?

Se afla acum în umbra porţii, aşa că el nu-i putea desluşi, chipul, dar ea îl văzu pe al lui şi răspunse cu un glas uşor schimbat:

— Doamna Moore.

— Doamna…

Apropiindu-se, îşi dădu seama că era bătrână. O închipuire mai mare decât însăşi moscheea se prăbuşi şi Aziz nu putu desluşi în acea clipă dacă

era mâhnit sau bucuros. Era chiar mai bătrână decât Hamidullah *Begum*, cu o faţă roşie şi păr alb. Vocea ei îl înşelase.

— Doamnă Moore, mă tem că v-am speriat. Am să povestesc comunităţii mele, prietenilor mei despre dumneavoastră. Că Dumnezeu e aici e un gând foarte frumos, foarte delicat. Cred că aţi sosit de curând în India.

— Da, de unde ştiţi?

— Din felul în care mi-aţi vorbit. Nu doriţi să vă chem o trăsură?

— Am venit doar de la club. Se joacă o piesă pe care am mai văzut-o la Londra şi era tare cald în sală.

— Cum se cheamă piesa?

— *Verişoara Kate.*

— Cred că n-ar trebui să mergeţi noaptea singură, doamnă Moore. Sunt tot felul de derbedei pe aici şi mai poate apărea şi vreun leopard venit dinspre peşterile Marabar. Sunt şi şerpi.

Ea scoase un ţipăt uşor; uitase de şerpi.

— De exemplu, cărăbuşul cu şase puncte pe spinare; îl iei în mână, te muşcă şi ai murit.

— Dar şi dumneata te plimbi singur pe aici.

— Eu sunt obişnuit.

— Obişnuit cu şerpii?

Amândoi izbucniră în râs.

— Eu sunt medic, zise el. Şerpii nu îndrăznesc să mă muşte. Se aşezară alături în pridvorul de la intrare şi îşi puseră pantofii. Acum pot să vă mai întreb ceva? De ce veniţi în India în acest anotimp, tocmai când se termină vremea mai răcoroasă?

— Aveam intenţia să plec mai devreme, dar a intervenit ceva neprevăzut.

— În curând clima va deveni nesănătoasă pentru dumneavoastră. Şi ce v-a adus tocmai aici, la Chandrapore?

— Am venit în vizită la fiul meu. E magistratul oraşului.

— Ah, nu, vă rog să mă scuzaţi, e imposibil! Magistratul nostru se numeşte domnul Heaslop. Îl cunosc bine.

— Totuşi, e fiul meu, zise ea zâmbind.

— Dar, doamnă Moore, cum se poate asta?

— Am fost căsătorită de două ori.

— Da, acum înţeleg, şi primul dumneavoastră soţ a murit.

— La fel şi cel de-al doilea.

— Atunci suntem în aceeaşi situaţie, spuse el enigmatic. Deci magistratul nostru este singurul membru al familiei care v-a mai rămas?

— Nu, mai sunt şi ceilalţi doi copii mai tineri, Ralph şi Stella, din Anglia.

— Şi domnul de la noi e frate vitreg cu Ralph şi Stella?

— Întocmai.

— Doamnă Moore, toate acestea sunt foarte stranii, fiindcă şi eu am, ca şi dumneavoastră, doi fii şi o fiică. Nu este asta o curioasă potrivire?

— Şi cum îi cheamă? Nu cumva tot Ronny, Ralph şi Stella?

Ideea îl încântă:

— Nu, bineînţeles. Ce nostim ar fi! Numele lor sunt cu totul diferite şi o să vă surprindă. Ascultaţi, vă rog. Am să vă spun numele copiilor mei. Primul se numeşte Ahmed, pe al doilea îl cheamă Karim, iar al treilea, fata, care e şi cea mai mare, se numeşte Jamila. Trei copii e destul. Nu sunteţi de aceeaşi părere?

— Ba da.

O clipă tăcură amândoi, gândindu-se la familiile lor. Ea oftă şi se ridică să plece.

— V-ar interesa să vizitaţi spitalul Minto într-o dimineaţă? întrebă el. Nu am altceva să vă arăt la Chandrapore.

— Mulţumesc, l-am văzut deja, altfel mi-ar fi plăcut foarte mult să vă însoţesc.

— Bănuiesc că medicul şef vi l-a arătat.

— Da, împreună cu doamna Callendar.

Vocea lui se schimbă.

— Ah! O doamnă foarte drăguţă.

— Se poate, când o cunoşti mai bine.

— Cum? Ce aţi spus? Nu v-a plăcut?

— Desigur că şi-a dat osteneala să fie amabilă, dar nu mi s-a părut o persoană chiar atât de drăguţă.

El izbucni, deodată:

— Mi-a luat adineauri trăsura, fără măcar să-mi ceară voie. Ăsta vi se pare un gest drăguţ? Şi maiorul Callendar mă deranjează seară de seară, chemându-mă de oriunde m-aş afla cu prietenii mei, iar eu alerg imediat, renunţând la o companie foarte plăcută, şi când colo el nu e acasă şi nici măcar nu-mi lasă o vorbă. Asta înseamnă să fii drăguţ? Spuneţi şi dumneavoastră. Dar ce contează? Eu nu pot face nimic şi el ştie asta. Sunt doar un subaltern, timpul meu nu valorează nimic, veranda e suficient de bună pentru un indian, lasă-l să stea acolo… Şi doamna Callendar, care îmi ia trăsura şi-mi întoarce spatele…

Ea asculta.

Însufleţirea cu care vorbea era în parte provocată de amintirea afronturilor suferite, dar mult mai mult de sentimentul că cineva îl înţelege. Acesta îl făcea să repete, să exagereze, să contrazică. Doamna Moore îşi dovedise simpatia criticându-le de faţă cu el pe concetăţenele ei, dar el ştiuse chiar înainte de asta. Flacăra pe care nici măcar frumuseţea nu o

poate hrăni se trezea în el şi, deşi vorbele îi erau arţăgoase, inima începu să i se aprindă în taină. Curând, căldura din ea izbucni în cuvinte.

— Dumneavoastră mă înţelegeţi, ştiţi ce simt alţii. Oh, dacă ceilalţi v-ar semăna!

Oarecum surprinsă, ea răspunse:

— Nu cred că înţeleg oamenii chiar atât de bine. Ştiu numai că îmi plac sau îmi displac.

— Atunci sunteţi o orientală.

Ea acceptă să o conducă înapoi la club şi la poartă îi spuse că îi pare rău că nu e membră ca să-l poată invita înăuntru.

— Indienii nu sunt admişi în clubul din Chandrapore nici măcar ca oaspeţi, zise el simplu.

Nu mai insista acum asupra necazurilor lui, fiindcă era fericit. În timp ce cobora agale dealul sub razele splendide ale lunii, privind din nou fermecătoarea moschee, îi părea că tot pământul acela îi aparţine lui şi că are tot atâtea drepturi ca oricare altul. Ce importanţă avea dacă nişte hinduşi molateci trăiseră înaintea lui acolo şi câţiva englezi glaciali le urmaseră?

Capitolul III

Al treilea act al *Verişoarei Kate* începuse de mult când doamna Moore se întoarse la club. Ferestrele erau zăvorâte, ca nu cumva servitorii să-şi vadă stăpânii jucând pe scenă, şi ca urmare căldura era înăbuşitoare. Un

ventilator electric se învârtea ca o pasăre rănită, iar celălalt nu funcţiona. Nedorind să mai intre în sala de spectacol, doamna Moore se duse în camera de biliard, unde fu întâmpinată cu vorbele „vreau să văd adevărata Indie“, şi mintea i se întoarse brusc asupra propriei vieţi. Cea care vorbise era Adela Quested, fata aceea ciudată şi circumspectă pe care, la cererea lui Ronny, o adusese din Anglia; Ronny era fiul ei, de asemenea circumspect, cu care domnişoara Quested se va căsători probabil, dar nu sigur, ea însăşi fiind o femeie în vârstă.

— Şi eu aş vrea să o văd, şi nu-mi doresc nimic mai mult decât să izbutim. Se pare că familia Turton va aranja ceva pentru marţea viitoare.

— Se va încheia cu o plimbare pe elefanţi, aşa cum se întâmplă întotdeauna. Uite ce au făcut în seara asta: *Verişoara Kate*! Închipuiţi-vă că nu au găsit altceva decât *Verişoara Kate*! Dar dumneavoastră unde aţi fost? Aţi reuşit să prindeţi Luna pe Gange?

Cele două nou-venite în India văzuseră cu o seară înainte reflexia Lunii într-un braţ îndepărtat al fluviului. Unda apei o făcea să pară mai mare decât adevărata Lună de pe cer şi mai luminoasă, ceea ce le încântase.

— Am fost la moschee, dar nu am văzut Luna.

— Probabil că unghiul s-a schimbat. Răsare mai târziu.

— Da, tot mai târziu, căscă doamna Moore, obosită de plimbarea pe jos. Stai puţin, de aici nu vedem cealaltă faţă a Lunii, nu?

— Lăsaţi, India nu e chiar atât de rea, interveni cineva cu o voce plăcută. Poate vedem cealaltă faţă a Pământului, dacă vreţi, dar cât priveşte Luna, rămânem tot la cea veche.

Nici una din ele nu-l cunoştea pe vorbitor şi nici nu-l mai văzură după aceea. Trecu, dimpreună cu vorba lui prietenoasă, printre coloanele de cărămidă roşie şi se pierdu în întuneric.

— Nici măcar nu vedem cealaltă parte a Lunii; de asta ne plângem, zise Adela.

Doamna Moore încuviinţă; şi ea era dezamăgită de monotonia vieţii lor de aici. Făcuseră o călătorie nespus de romantică traversând Mediterana şi apoi nisipurile Egiptului, pentru a ajunge în portul Bombay şi a găsi la capătul călătoriei doar un şir de bungalow-uri. Dar dezamăgirea o afecta mai puţin decât pe domnişoara Quested, pentru că ea era cu patruzeci de ani mai în vârstă şi învăţase că viaţa nu ne dă niciodată ce dorim în momentul pe care noi îl considerăm potrivit. Aventura vine uneori, dar nu e punctuală. Zise din nou că spera să se aranjeze ceva interesant pentru marţea următoare.

— Nu vreţi să beţi ceva? întrebă un alt glas prietenos. Doamnă Moore, domnişoară Quested, luaţi un pahar, sau chiar două.

De data asta ştiau cine era: inspectorul financiar, domnul Turton, cu care luaseră masa. Ca şi ele, găsea că atmosfera din sala cu *Verişoara Kate* era înăbuşitoare. Ronny, le spuse el, regiza spectacolul în locul maiorului Callendar, care fusese reţinut din cauza absenţei neprevăzute a unui subaltern oarecare, şi făcea o treabă foarte bună. Vorbi apoi despre celelalte merite ale tânărului şi, pe un tom calm, hotărât, debită o mulţime de lucruri măgulitoare. Nu numai că era un bun sportiv şi că-şi însuşise bine jargonul local sau că avea serioase cunoştinţe de drept, dar – un „dar“ puternic subliniat – Ronny era plin de demnitate.

Doamna Moore fu surprinsă la auzul acestei laude, demnitatea nefiind o calitate pe care mamele sunt înclinate să o asocieze cu fiii lor. Domnişoara Quested primi vestea cu îngrijorare, căci nu ştia încă sigur dacă îi plac sau nu oamenii demni. Încercă de fapt să discute această problemă cu domnul Turton, dar el o reduse la tăcere cu o mişcare conciliantă a capului şi continuă ceea ce voia să spună. „Pe scurt, Heaslop e un *sahib*[3], e tipul de

om de care avem nevoie, e unul dintre noi“, iar un alt domn în civil care stătea aplecat asupra mesei de biliard îl aprobă: „Aşa e, aşa e!“. Chestiunea era acum limpezită, fără nici o umbră de îndoială, şi inspectorul trecu mai departe, căci îl solicitau alte îndatoriri.

Între timp reprezentaţia se încheiase şi orchestra de amatori intona imnul naţional. Conversaţia şi jocul de biliard încetară, chipurile încremeniră. Era imnul armatei de ocupaţie. Amintea fiecărui membru al acestui club că el sau ea erau cetăţeni britanici şi se aflau în exil. Muzica stârni oarecare emoţie şi o binevenită infuzie de voinţă. Melodia anemică, cererile concise adresate lui Iehova erau contopite într-o rugăciune necunoscută în Anglia, şi deşi cei prezenţi nu vedeau primprejur nici pompa regalităţii nici gloria divină, reţineau totuşi ceva, se simţeau întăriţi să mai reziste încă o zi. Apoi îşi umplură paharele, oferindu-şi unul altuia băuturi.

— Adela, bea ceva! Mamă, ia un pahar!

Ele refuzară. Erau sătule de asemenea invitaţii, şi domnişoara Quested, care spunea întotdeauna exact ce avea pe suflet, anunţă din nou că era foarte dornică să vadă India adevărată.

Ronny era binedispus. Pretenţia ei i se păru comică şi îi strigă unui alt englez, care trecea prin cameră:

— Fielding! Cum poate cineva să vadă adevărata Indie?

— Să încerce să-i vadă pe indieni, răspunse omul şi se făcu nevăzut.

— Cine era domnul acela?

— Directorul nostru de la Colegiul de Stat.

— De parcă ai putea evita să-i vezi! oftă doamna Lesley.

— Eu am evitat, răspunse domnişoara Quested. Cu excepţia servitorului meu, aproape că n-am schimbat o vorbă cu vreun indian de când am venit aici.

— Oh, ferice de dumneata!

— Dar eu vreau să-i cunosc.

Deveni centrul unui grup de doamne amuzate. Una zise:

— Vrea să cunoască indieni! Ce idee nemaipomenită! O alta: „Pe indigeni, închipuie-ţi!“. O a treia, mai serioasă, începu: „Staţi să vă explic. Băştinaşii ăştia nu te respectă mai mult după ce te-au cunoscut“.

— Asta se întâmplă dacă ai mai mult de a face eu ei.

Dar doamna care vorbise ultima, complet stupidă şi prietenoasă, continuă:

— Vreau să vă spun că înainte de a mă căsători eram infirmieră, şi am avut des ocazia să vin în contact cu ei, aşa că-i ştiu. Într-adevăr, se poate spune că ştiu adevărul despre indieni. Eram într-o poziţie cu totul nepotrivită pentru o englezoaică: infirmieră într-un stat indian. Singura soluţie era să-i ţii la distanţă cu toată străşnicia.

— Chiar şi pe pacienţi?

— Păi cel mai mare serviciu pe care-l poţi face unui băştinaş este să-l laşi să moară, fu de părere doamna Callendar.

— Şi dacă se duce în Rai? întrebă doamna Moore cu un zâmbet blând, dar puţin ironic.

— Să se ducă unde o pofti, numai să nu se apropie de mine. Îmi fac pielea de găină.

— De fapt m-am gândit la ce spuneaţi despre Rai, şi ăsta e motivul pentru care sunt contra misionarilor, zise doamna care fusese infirmieră. Sunt întru totul pentru preoţi, dar contra misionarilor. Daţi-mi voie să vă explic.

Dar înainte să-şi poată începe explicaţia, interveni inspectorul.

— Vreţi cu adevărat să-l cunoaşteţi pe fratele nostru arian, domnişoară Quested? Aşa ceva se poate aranja uşor. Nu mi-am dat seama că v-ar putea amuza. Se gândi o clipă. Practic, puteţi vedea orice tipuri doriţi. Nu aveţi

decât să alegeţi. Eu cunosc oficialităţile şi pe moşieri. Heaslop, aici de faţă, ne poate face rost de nişte avocaţi, iar dacă vă interesează în mod special învăţământul, putem să recurgem la Fielding.

— M-am săturat să văd siluete pitoreşti trecându-mi prin faţa ochilor ca pe o friză, explică fata. Era minunat în primele zile, dar acest farmec superficial dispare iute.

Pe domnul inspector financiar nu-l interesau însă impresiile ei; singura lui grijă era să-i ofere o distracţie plăcută.

— V-ar plăcea o reuniune „*bridge*“[4]?

Îi explică ce însemna asta. Nu era vorba de jocul de bridge, ci de o reuniune care să arunce un pod peste prăpastia dintre Est şi Vest; expresia era inventată de el şi-i amuza pe toţi cei care o auzeau.

— Vreau numai să-i cunosc pe acei indieni cu care aveţi relaţii sociale, de prietenie.

— De fapt, nu avem relaţii sociale cu ei, zise el râzând. Au toate virtuţile din lume, dar nu ne împrietenim, şi deoarece e ora unsprezece şi jumătate, e prea târziu ca să vă explic acum motivele.

— Domnişoara Quested, ce nume! remarcă doamna Turton către soţul ei în drum spre casă.

Nu-i plăcuse tânăra nou-venită, socotind-o nepoliticoasă şi cam bizară. Spera că nu fusese adusă aici ca să se căsătorească cu drăguţul de Heaslop, deşi aşa se părea. Soţul ei gândea la fel în sinea lui, dar niciodată nu vorbea de rău pe vreo englezoaică, dacă putea evita să o facă, aşa că spuse numai că era firesc ca domnişoara Quested să facă unele greşeli. Apoi adăugă:

— India influenţează miraculos judecata oamenilor, mai ales în anotimpul cald; l-a schimbat chiar şi pe Fielding.

La auzul acestui nume, doamna Turton închise ochii şi constată că domnul Fielding nu era *pukka*[5] şi că ar face mai bine să se căsătorească cu

domnişoara Quested, fiindcă nici ea nu era *pukka.*

Apoi ajunseră acasă, la un bungalow scund şi enorm, cel mai vechi şi mai confortabil din tot cartierul englez, cu o peluză scobită în formă de farfurie adâncă. Mai băură un pahar, de data asta de apă minerală, şi se duseră la culcare.

Plecarea lor de la club marcase oarecum sfârşitul seratei, care, ca orice alte reuniuni de aici, avea o notă oficială. O comunitate ce îşi pleacă genunchii în faţa unui viceregе şi crede că divinitatea care veghează asupra monarhiei poate fi transplantată trebuie să simtă o oarecare reverenţă şi pentru orice substitut viceregal. La Chandrapore, Turtonii erau mici zei; curând, aveau să se retragă în vreo vilă din împrejurimile oraşului şi să moară, lipsiţi de glorie.

— E drăguţ din partea şefului, zise vesel Ronny, foarte încântat de amabilitatea arătată invitatelor lui. Ştii că n-a organizat niciodată o asemenea reuniune „*bridge*“? Şi asta după ce a oferit şi dineul! Îmi pare rău că nu am aranjat şi eu ceva, dar când o să-i cunoşti mai bine pe oamenii de aici, o să-ţi dai seama că e mai uşor pentru „stăpânul cel mare“ decât pentru mine. Ei îl cunosc şi ştiu că nu pot să-l prostească. Eu sunt încă relativ novice. Nimeni nu poate pretinde că ştie cât de cât ceva despre ţara asta până nu a stat aici cel puţin douăzeci de ani. Hai, mamă! Uite, ţi-am adus haina. Şi, ascultă, ca să-ţi dau un exemplu privind greşelile pe care le poţi face. La puţin timp după ce am sosit aici, am invitat pe unul dintre avocaţii pledanţi să fumăm o ţigară împreună. Bagă de seamă, doar o ţigară! După aceea am aflat că trimisese trepăduşi să vestească faptul prin toate bazarele. Spuneau oricui avea o pricină: „Cel mai bine ar fi să vă adresaţi lui Vakil Mahmud Ali, căci e la toartă cu judecătorul“. De atunci încoace m-am purtat cât se poate de aspru cu el în şedinţă. Mi-a servit o lecţie, şi sper că şi eu lui.

— Dar lecţia nu este că s-ar cuveni să-i inviţi pe toţi avocaţii la o ţigară?

— Se poate, dar timpul nu-mi îngăduie, şi firea omenească e slabă şi supusă greşelii. Prefer să fumez la club cu oameni de categoria mea.

— De ce nu-i inviţi şi pe avocaţi la club? insistă domnişoara Quested.

— Nu-i voie.

Era amabil şi răbdător şi, evident, înţelegea de ce ea nu înţelege. Voia să-i spună că şi el fusese cândva aşa, deşi nu pentru multă vreme. Ieşi pe verandă şi strigă cu glas hotărât, privind spre Lună. Servitorul său răspunse şi, fără să coboare privirea, porunci să i se aducă trăsura.

Doamna Moore, uluită de atmosfera clubului, se dezmetici abia când păşiră afară. Se uită la Lună, a cărei strălucire păta cu roz violetul cerului din jur. În Anglia, Luna îi păruse moartă şi străină; aici era prinsă în vălul nopţii împreună cu Pământul şi cu celelalte stele. Deodată, un simţământ de unitate, de înrudire cu corpurile cereşti pătrunse în fiinţa bătrânei doamne şi se revărsă în afară, ca apa ce trece printr-un bazin, lăsând în urmă o ciudată prospeţime. Nu-i displăcuseră *Verişoara Kate* sau imnul naţional, dar notele lor pieriseră copleşite de una nouă, tot aşa cum cocteilurile şi ţigările se topiseră în flori invizibile. Când moscheea, lungă şi fără de cupolă, luci albă la o cotitură a drumului, ea exclamă:

— Oh, da, aici am venit! Ăsta e locul unde am fost.

— Când ai fost aici? întrebă fiul ei.

— Între acte.

— Dar, mamă, nu poţi face una ca asta!

— Nu pot? se miră ea.

— Nu, cel puţin nu în ţara asta. Nu se face. Există în primul rând pericolul şerpilor. Au obiceiul să iasă seara.

— Ah, da, aşa zicea şi tânărul pe care l-am întâlnit acolo.

— Ceea ce spuneţi sună foarte romantic, interveni domnişoara Quested, care ţinea mult la doamna Moore şi se bucura că prietena ei făcuse această mică escapadă. Vă întâlniţi cu un tânăr într-o moschee şi nici măcar nu-mi spuneţi!

— Tocmai voiam să-ţi spun, Adela, dar conversaţia a luat-o pe alt făgaş şi am uitat. Memoria mea începe să fie deplorabilă.

— Era simpatic?

Ea făcu o pauză şi apoi afirmă cu convingere:

— Foarte simpatic.

— Cine era? se interesă Ronny.

— Un doctor. Nu-i ştiu numele.

— Un doctor? Nu cunosc nici un doctor tânăr la Chandrapore. Ce curios! Cum arăta?

— Era mai degrabă scund, cu o mustaţă mică şi ochi ageri. A strigat la mine, când eram în partea întunecată a moscheii, să mă descalţ. Aşa am început să vorbim. Se temea că am intrat cu pantofii, dar, din fericire, mi-adusesem aminte să-i scot. Mi-a povestit despre copiii lui şi apoi ne-am întors la club.

— Îmi pare rău că nu mi l-ai arătat. Nu-mi pot închipui cine a fost.

— Nu a intrat în club. A zis că nu are voie.

Abia atunci adevărul îi fulgeră prin minte, şi exclamă:

— Ah, Doamne, Dumnezeule! Nu cumva era un mahomedan? De ce nu mi-ai spus de la bun început că ai stat de vorbă cu un indigen? Eram pe o pistă falsă.

— Un mahomedan! Ce splendid! făcu domnişoara Quested. Ronny, aşa ceva nu i se poate întâmpla decât mamei tale. În timp ce noi tot plănuim să vedem India adevărată, ea se duce şi o vede, şi apoi uită că a văzut-o.

Dar Ronny era contrariat. Din descrierea făcută de mama lui crezuse că doctorul putea fi tânărul Muggins, care locuia dincolo de Gange, şi gândul îi trezise sentimente prieteneşti. Ce confuzie! De ce oare nu indicase prin tonul vocii că era vorba de un indian? Aspru şi imperativ, începu să o interogheze:

— Va să zică, a strigat la tine, da? Cum? Obraznic? El ce făcea acolo noaptea? Nu, nu e ora lor de rugăciune. Spuse asta drept răspuns la o părere exprimată de domnişoara Quested, care manifesta un viu interes. Deci a strigat la tine să-ţi scoţi pantofii. Asta înseamnă obrăznicie. E un vechi truc de-al lor. Păcat că nu erai încălţată.

— Cred că a fost cam obraznic, dar nu ştiu despre ce truc poate fi vorba, spuse doamna Moore. Era cu nervii încordaţi la culme, mi-am dat seama după voce. Îndată ce i-am răspuns, s-a schimbat.

— Nu trebuia să-i fi răspuns.

— Ascultă, zise logic fata, tu nu te-ai aştepta ca un mahomedan să-ţi răspundă, dacă i-ai cere să-şi scoată pălăria în biserică?

— E altceva. E cu totul altceva. Nu înţelegi.

— Ştiu că nu înţeleg şi aş dori să pot înţelege. Care e deosebirea? Spune-mi, te rog.

Ar fi vrut ca ea să nu se amestece. Mama lui nu conta. Era doar o călătoare prin lume, o tovarăşă de drum temporară care se putea întoarce în Anglia cu ce impresii poftea. Dar Adela, care se gândea să-şi petreacă viaţa în această ţară, reprezenta o problemă mai serioasă; ar fi fost supărător să pornească cu idei greşite în privinţa indigenilor.

Oprind calul, zise:

— Poftiţi Gangele!

Atenţia le fu atrasă de noua privelişte. Sub ei apăruse deodată o strălucire. Nu ţinea nici de apă, nici de lumina Lunii, ci plutea ca un snop

luminos pe o câmpie de întuneric. El le spuse că acolo se forma noul banc de nisip şi că pata difuză, mai întunecată, ce se zărea deasupra, era tocmai nisipul şi că pe acolo pluteau cadavrele care veneau dinspre Benares sau, mai bine zis, ar fi plutit dacă le-ar fi lăsat crocodilii. Rar mai ajunge câte un mort până la Chandrapore.

— Sunt crocodili şi aici jos? Ce groaznic! murmură mama.

Tinerii se priviră unul pe altul şi zâmbiră; îi amuza când bătrâna doamnă se înfricoşa astfel, fără urmări serioase, şi asta restabili armonia între ei. Ea continuă:

— Ce râu teribil! Ce râu minunat!

Apoi oftă.

Pata de lumină îşi schimba deja forma, fie din pricina mersului Lunii pe cer, fie a alunecării nisipului; curând, mănunchiul de raze avea să dispară şi un cerc, sortit şi el schimbării, avea să îşi imprime luciul umed pe curgerea nevăzută. Femeile discutară dacă să aştepte să vadă schimbările luminoase ale apei, în timp ce tăcerea din jur se spărgea în mici cioburi de nelinişte şi iapa tremura. Din cauza ei nu au mai zăbovit, ci au pornit spre bungalow-ul judecătorului, unde domnişoara Quested s-a dus la culcare, iar doamna Moore a purtat o scurtă conversaţie cu fiul ei.

El voia să mai afle unele lucruri despre doctorul mahomedan din moschee. Era de datoria lui să semnaleze prezenţa unor indivizi suspecţi şi probabil era vorba de vreun derbedeu care se refugiase acolo din bazar. Când ea îi spuse că era cineva care lucra la spitalul Minto, răsuflă uşurat şi zise că numele tipului trebuie să fie Aziz şi că acela era un om de treabă, nu se raportase deocamdată nimic împotriva lui.

— Aziz, ce nume încântător!

— Va să zică aţi stat de vorbă. Ţi s-a părut binedispus?

Ignorând importanţa acestei întrebări, ea răspunse:

— Da, foarte, după primul moment.

— Vreau să spun, în general. Ţi-a lăsat impresia că ne tolerează pe noi, cuceritorii brutali, birocraţii rigizi şi alte denumiri de genul ăsta?

— Da, cred că da, cu excepţia familiei Callendar. Pe ei nu-i place deloc.

— Aha! Va să zică ţi-a spus toate astea? O să-l intereseze pe domnul maior. Mă întreb ce-o fi urmărit cu această remarcă.

— Ronny! Sper că n-ai de gând să-i spui maiorului Callendar.

— Ba da. De fapt, aşa trebuie!

— Dar, dragă băiete…

— Dacă maiorul ar auzi că sunt antipatizat de vreun subaltern de-al meu indigen, m-aş aştepta ca şi el să-mi comunice asta.

— Dar, dragul meu, a fost o conversaţie particulară!

— Nimic nu e particular în India. Aziz ştia foarte bine ce face când şi-a spus părerea; nu te frământa pentru el. Avea un motiv pentru care a vorbit aşa. Impresia mea e că nici el nu credea ce spune.

— Cum să nu creadă?

— L-a vorbit de rău pe domnul maior ca să te impresioneze.

— Nu înţeleg ce vrei să spui, drăguţă.

— E cel mai recent tertip al indigenilor cultivaţi. Până acum obişnuiau să facă temenele, dar tânăra generaţie e de părere că trebuie să manifeste o independenţă bărbătească. Ei cred că asta va avea mai mult efect asupra parlamentarilor britanici veniţi în vizită prin India. Dar fie că un indigen face temenele, fie că face pe ţanţoşul, întotdeauna se ascunde ceva îndărătul fiecărei fraze pe care o spune; dacă nu urmăreşte un scop mai înalt, măcar îşi sporeşte *izzat*[6]-ul sau, pe limba noastră, marchează un punct. Bineînţeles că sunt şi excepţii.

— Niciodată nu judecai aşa oamenii când erai în Anglia.

— India nu e Anglia, răspunse el destul de brutal, deoarece, ca s-o reducă la tăcere, folosise expresii şi argumente pe care le învăţase de la funcţionarii britanici mai în vârstă şi nu se simţea prea sigur pe sine.

Când spusese „bineînţeles, sunt şi excepţii“, îl cita pe domnul Turton, în timp ce „a-şi spori *izzat*-ul“ era formula maiorului Callendar. Asemenea expresii îşi atingeau scopul şi se foloseau în mod curent la club, însă mama lui se pricepea destul de bine să deosebească lucrurile autentice de cele împrumutate şi ar fi putut să-i ceară exemple mai lămurite. Dar ea zise numai:

— Nu pot nega că ceea ce spui pare rezonabil, totuşi nu trebuie să transmiţi mai departe maiorului Callendar nimic din ce ţi-am povestit despre doctorul Aziz.

Ronny simţi că trădează casta căreia îi aparţinea, dar făgădui, adăugând:

— În schimb, te rog să nu-i vorbeşti Adelei despre Aziz.

— Să nu-i vorbesc? De ce?

— Uite, iar începi! Mamă, nu pot să-ţi explic chiar totul! Nu vreau ca Adela să-şi facă griji, înţelegi? O să înceapă să se întrebe dacă îi tratăm pe indigeni cum se cuvine şi alte prostii de soiul ăsta.

— Dar tocmai de aceea a venit aici, ca să-şi pună întrebări. Am discutat despre toate astea pe vapor. Am stat mult de vorbă când am debarcat la Aden. Ea te cunoaşte numai la joacă, cum zice ea, nu şi la treabă, şi a crezut că trebuie să vină să se lămurească, înainte de a lua o hotărâre şi înainte ca tu să iei o hotărâre. Are un suflet foarte cinstit.

— Ştiu, zise el abătut.

Nota de îngrijorare din vocea lui o făcu să simtă că rămăsese tot un băieţel căruia trebuie să-i dai tot ce doreşte, aşa că făgădui să-i îndeplinească dorinţa şi se sărutară, urându-şi noapte bună. El nu-i interzisese însă să se gândească la Aziz, şi asta şi făcu îndată ce rămase

singură în camera ei. În lumina comentariilor fiului său, analiză din nou scena din moschee ca să vadă cine avea dreptate. Da, aceea putea să fie interpretată ca o întâmplare foarte neplăcută. Doctorul începuse prin a se răsti la ea ca s-o intimideze, spusese că doamna Callendar e drăguţă şi apoi, găsind un teren propice, îşi schimbase părerea. Când se jeluia de nedreptăţile îndurate, când îşi lua un aer superior; într-o singură frază apăruse în mai multe ipostaze, fusese neserios, indiscret, încrezut. Da, toate astea erau adevărate, şi totuşi, cât de false, dacă voiai să defineşti omul după ele; însăşi esenţa vieţii lui era, în felul acesta, anihilată.

Mergând spre cuier să-şi atârne pelerina, observă că vârful cârligului de fier era ocupat de o mică viespe. Văzuse această viespe sau pe rudele ei în timpul zilei; nu erau ca viespile englezeşti, ci aveau picioare lungi, galbene, care le atârnau în urmă când zburau. Poate că luase cuierul drept o creangă de copac; nici un animal din India nu-şi dă seama că se află în interiorul unei case. Liliecii, şobolanii, păsările, insectele se cuibăresc tot aşa de bine înăuntru ca şi afară; pentru ele zidurile sunt o alcătuire firească a eternei jungle care produce pe rând pomi, case, pomi, case… Viespea dormea acolo liniştită, în timp ce şacalii din câmpie îşi urlau poftele şi glasul lor se împletea cu bubuitul înfundat al tobelor.

— Drăguţa de tine! îi spuse doamna Moore viespii.

Gâza nu se deşteptă, dar sunetul vocii ei pluti afară, în văzduh, sporind neliniştea nopţii.

Capitolul IV

Domnul inspector se ţinu de cuvânt. A doua zi trimise invitaţii mai multor indieni din împrejurimi, menţionând că îi aşteaptă în grădina clubului marţea următoare, între orele cinci şi şapte, şi de asemenea că doamna Turton va fi bucuroasă să primească vizita tuturor doamnelor din familiile lor care puteau părăsi *purdah*[7]. Faptul provocă mare senzaţie şi fu discutat în diverse cercuri.

— Asta se datorează unor ordine venite de sus, explică Mahmud Ali. Turton n-ar fi făcut niciodată aşa ceva dacă nu ar fi fost obligat. Funcţionarii lor superiori sunt altfel, ne privesc cu bunăvoinţă. Viceregele e binevoitor, vrea să fim trataţi cum se cuvine. Numai că ei vin prea rar pe aici şi locuiesc prea departe. Între timp…

— E uşor să fii binevoitor de la distanţă, zise un domn bătrân, cu barbă. Eu preţuiesc mai mult vorba bună care e rostită lângă urechea mea. Domnul Turton a rostit-o, dintr-o cauză oarecare. El vorbeşte, noi îl auzim. Nu văd de ce trebuie să mai discutăm fapta lui.

Urmară nişte citate din Coran.

— Nu toţi avem firea dumneavoastră blândă, *Nawab*[8] Bahadur, şi nici cultura dumneavoastră.

— Viceguvernatorul poate să-mi fie prieten bun, dar nu-i dau nici o bătaie de cap. „Ce mai faci, Nawab Bahadur?“, „Foarte bine, vă mulţumesc, Sir Gilbert; dumneavoastră ce mai faceţi?“. Şi asta e tot. Dar pentru domnul Turton pot fi ca un ghimpe în coastă, şi dacă mă poftеşte, accept invitaţia. Voi veni special de la Dilkusha, deşi trebuie să amân alte treburi.

— O să vă înjosiţi degeaba, izbucni deodată un omuleţ negricios.

Se auzi un murmur de dezaprobare. Cine era acest parvenit prost-crescut care îşi permitea să critice pe cel mai de vază moşier mahomedan din tot ţinutul? Mahmud Ali, deşi era de aceeaşi părere, se simţi obligat să-l contrazică:

— Domnule Ram Chand! zise el aplecându-se băţos înainte, cu mâinile proptite în şolduri.

— Da, domnule Mahmud Ali!

— Domnule Ram Chand, cred că nobilul Bahadur poate să hotărască singur ce înseamnă să se înjosească, nefiind nevoie de opinia noastră.

— Nu cred că mă voi înjosi, îi spuse nobilul Bahadur lui Ram Chand pe un ton foarte amabil, căci îşi dăduse seama că omul fusese nepoliticos şi voia să-l apere de eventualele consecinţe.

Îi trecuse prin minte să răspundă: „Probabil că mă voi înjosi“, dar renunţă, socotind că ar fi o formulă mai puţin plăcută pentru celălalt.

— Nu văd de ce ne-am înjosi. Chiar nu înţeleg de ce. Invitaţia lor e formulată foarte politicos.

Simţind că nu putea reduce mai mult diferenţa de clasă dintre el şi ascultătorii săi, îşi trimise nepotul, un tânăr elegant care-l însoţea, să-i aducă maşina. Când aceasta sosi, bătrânul repetă cele spuse înainte, mai pe larg însă, încheind prin a spune:

— Aşadar, pe marţi, domnilor, când sper că ne vom întâlni cu toţii în grădinile cu flori ale clubului.

Cuvântul lui avea mare greutate. Nawab Bahadur era un mare moşier şi un filantrop, un om plin de bune intenţii şi de hotărâre. O personalitate privită cu mult respect în toate cercurile acelei provincii. Era un duşman loial şi un prieten statornic, iar ospitalitatea lui era proverbială. „Dăruieşte, nu împrumuta; cine îţi va mulţumi după moarte?“ era deviza lui favorită. Considera că e o ruşine să mori bogat. Când se află că un asemenea om era

gata să vină de la o distanţă de douăzeci şi cinci de mile ca să dea mâna cu inspectorul, reuniunea căpătă un alt aspect. Căci el nu era ca unii oameni de vază care anunţă că vor veni şi apoi nu se ţin de cuvânt, punându-i, în ultimul moment, pe cei mai mărunţi într-o situaţie jenantă. Dacă spunea că are să vină, avea să vină cu siguranţă, şi nu avea să-şi înşele vreodată susţinătorii. Oamenii cărora le vorbise se îndemnau acum unul pe altul să dea curs invitaţiei, deşi în fundul sufletului erau convinşi că sfatul lui nu era unul bun.

Convorbirea avusese loc în odăiţa de lângă tribunal unde apărătorii aşteptau clienţii; clienţii, care aşteptau apărătorii, şedeau în praful din drum. Aceştia nu primiseră invitaţii din partea domnului Turton. Şi existau cercuri chiar mai prejos decât al acestora, oameni care nu aveau nimic în afară de o cârpă în jurul coapselor, alţii care nu purtau nici măcar atâta lucru şi îşi petreceau viaţa lovind două beţe în faţa unei păpuşi stacojii, o omenire care coboară şi alunecă dincolo de concepţia noastră cultă, atât de departe încât nici o invitaţie pământească nu ar putea-o cuprinde.

Poate că toate invitaţiile trebuie să vină din ceruri, poate că e inutil ca oamenii să încerce a înfăptui o unire, căci printr-o asemenea încercare nu fac decât să lărgească prăpastia dintre ei. În orice caz, aşa gândeau bătrânul domn Graysford şi tânărul domn Sorley, cei doi misionari drept-credincioşi care trăiau dincolo de abatoare, întotdeauna călătoreau în vagoane de clasa a treia şi nu veneau niciodată la club. În casa Tatălui nostru, propovăduiau ei, sunt multe încăperi, şi numai acolo vor fi bine primite şi mângâiate mulţimile cele mai deosebite ale omenirii. Nimeni nu va fi dat afară de slujitori din curtea aceea, fie el alb sau negru, nici unul dintre cei ce se apropie cu inima curată nu va fi lăsat să aştepte. Şi de ce oare să se oprească aici ospitalitatea divină? Gândiţi-vă, cu toată cucernicia, şi la maimuţe. Nu s-ar putea să existe un lăcaş şi pentru maimuţe? Bătrânul domn Graysford

zicea că „nu“, dar tânărul domn Sorley, care avea idei mai avansate, zicea că „da“; nu vedea nici un motiv pentru care maimuţele să nu beneficieze şi ele de partea lor de fericire eternă şi vorbea cu multă înţelegere despre ele cu prietenii lui hinduşi. Şi şacalii? La şacali, ce-i drept, domnul Sorley se gândise mai puţin, dar recunoştea că mila lui Dumnezeu, fiind nesfârşită, poate să cuprindă toate mamiferele. Dar viespile? Se simţea oarecum jenat de coborârea până la viespi şi era dispus să schimbe discuţia. Dar portocalele, cactuşii, cristalele şi mâlul? Şi bacteriile din trupul domnului Sorley? Nu, nu, asta mergea prea departe. Trebuie să excludem anumite lucruri din tagma celor cu viaţă veşnică, altfel nu ne mai rămâne nimic.

Capitolul V

Reuniunea „*bridge*“ nu a fost o reuşită sau, cel puţin, nu a fost ceea ce doamna Moore şi domnişoara Quested erau obişnuite să considere o petrecere reuşită. Au sosit devreme, deoarece totul se făcuse în cinstea lor, dar cei mai mulţi dintre invitaţii indieni veniseră şi mai devreme şi stăteau strânşi laolaltă la celălalt capăt al terenurilor de tenis, nefăcând nimic.

— E de-abia ora cinci, observă doamna Turton. Soţul meu va veni de la birou într-o clipă şi va da semnalul de începere. Habar n-am ce trebuie să facem. E prima dată când organizăm o astfel de reuniune la club. Domnule Heaslop, după moartea mea o să mai iei asemenea iniţiative? Un *sahib* englez de modă veche s-ar răsuci în mormânt să vadă aşa ceva.

Ronny râse respectuos.

— Voiai ceva care să nu fie doar pitoresc şi, iată, ţi l-am oferit, îi spuse el domnişoarei Quested. Ce părere ai despre fraţii noştri arieni puşi la patru ace?

Nici ea şi nici mama lui nu răspunseră. Se uitau cu destul de multă tristeţe la lumea de dincolo de terenul de tenis. Nu, hotărât, nu era pitorească; Orientul, părăsindu-şi măreţia lui seculară, cobora într-o vale al cărei capăt nimeni nu-l putea zări.

— Principalul lucru pe care trebuie să-l ţinem minte e că nici unul dintre cei care sunt aici nu are vreo importanţă; cei care contează nu vin. Nu e aşa, doamnă Turton?

— E perfect adevărat, zise marea doamnă, lăsându-se comod pe spătarul scaunului.

Se „economisea“, cum spunea ea, păstrându-şi forţele nu pentru ceva ce avea să se întâmple în după-amiaza aceea sau măcar în săptămâna aceea, ci pentru o nedesluşită ocazie viitoare, când vreun funcţionar superior ar putea veni aici şi ar pune la încercare talentul ei de gazdă. Mai toate apariţiile ei în public erau marcate de acest aer rezervat.

Sigur de aprobarea ei, Ronny continuă:

— Pătura cultă a indienilor nu ne va fi de nici un folos dacă porneşte o răscoală. Nu merită osteneala să te pui bine cu ei şi de aceea nu prezintă nici o importanţă. Cei mai mulţi dintre oamenii pe care-i vezi aici sunt răzvrătiţi în inima lor, iar ceilalţi ar fugi chelălăind. Agricultorul ăsta e altceva. *Pathan*[9]-ul, dacă vreţi, e cu adevărat om. Dar să nu vă închipuiţi că cei de aici reprezintă India.

Arătă cu mâna spre şirul mai întunecat de siluete, iar ici şi colo câte o lentilă de ochelari luci sau o gheată se mişcă nervos, ca şi cum şi-ar fi dat seama că sunt privite cu dispreţ. Vestimentaţia europeană îi contaminase ca

o lepră. Puţini o adoptaseră pe de-a-ntregul, dar nici unul nu rămăsese neatins. După ce Ronny termină de vorbit, se aşternu o tăcere de ambele părţi ale grădinii; mai veniră câteva doamne care se alăturară grupului englez, dar cuvintele lor păreau să moară îndată ce erau rostite. Câţiva pui de uliu se rotiră, imparţiali, deasupra capetelor, peste ulii trecu umbra unui vultur şi, cu o imparţialitate superioară tuturor, cerul, nu foarte colorat ci translucid, revărsa lumină din întreaga lui circumferinţă. Părea improbabil ca seria să se oprească aici. Dincolo de cer nu trebuie, oare, să existe ceva care depăşeşte toate cerurile, chiar mai imparţial decât ele? Dincolo de care, iarăşi…

Vorbeau despre *Verişoara Kate*. Încercaseră să reproducă pe scenă propria lor atitudine faţă de viaţă şi să se costumeze în reprezentanţi ai burgheziei engleze, ceea ce de fapt şi erau. Anul viitor vor juca *Strada lumii elegante* sau *Soldaţii din gardă.* În afară de această incursiune anuală, nu se atingeau de literatură. Bărbaţii nu aveau timp pentru aşa ceva, iar femeile nu făceau nimic din ce n-ar fi putut împărtăşi şi bărbaţilor. Ignoranţa lor în domeniul artelor era binecunoscută şi nu pierdeau nici o ocazie de a şi-o proclama unul în faţa altuia; era atitudinea cultivată de liceele de tradiţie engleză, *Public Schools*[10], care înflorea aici cu mai multă vigoare decât s-ar fi putut spera vreodată să o atingă în Anglia. Dacă indienii reprezentau o preocupare profesională, artele erau considerate activităţi frivole, şi Ronny o mustrase pe mama lui când îl întrebase dacă mai cântă la violă. O violă era aproape o pată neagră pe obrazul cuiva, în nici un caz, nu un lucru de care să se poată vorbi în societate. Ea observă acum cât de tolerante şi de convenţionale deveniseră judecăţile lui de valoare. Când văzuseră împreună *Verişoara Kate* la Londra, cu câţiva ani în urmă, o socotise o piesă slabă; acum pretindea că e bună, de teamă să nu jignească pe cineva. O recenzie „nepoliticoasă“ apăruse în ziarul local, conţinând „lucruri pe care un om alb

nu le-ar fi putut scrie niciodată“, după cum zicea doamna Lesley. Piesa era lăudată, bineînţeles, la fel şi regia şi spectacolul în totalitatea lui, dar articolul conţinea şi următoarea frază: „Domnişoara Derek, deşi îşi întruchipa rolul cu mult farmec, era lipsită de experienţa scenică necesară şi uneori uita replicile“. Acest minuscul suflu de critică adevărată jignise profund, însă nu pe domnişoara Derek, căreia puţin îi păsa de asemenea fleacuri, ci pe prietenii ei. Domnişoara Derek nu locuia în Chandrapore. Venise doar să petreacă două săptămâni la familia McBryde, a comisarului de poliţie, şi avusese amabilitatea să umple un gol ivit în distribuţie în ultima clipă. Cu ce impresie avea să plece despre ospitalitatea oamenilor de aici!

— La treabă, Mary, la treabă! strigă inspectorul, atingând uşor umărul soţiei sale cu o nuieluşă.

Doamna Turton se ridică stângaci de pe scaun.

— Ce vrei să fac? Ah, femeile astea din *purdah*! Nu credeam că va veni vreuna. Oh, Doamne!

Un mic grup de doamne indigene se adunase într-un al treilea colţ al grădinii, lângă un chioşc în stil rustic, în care cele mai timide dintre ele îşi găsiseră deja un refugiu. Celelalte stăteau cu spatele întors spre lume şi cu faţa îndreptată către nişte tufişuri. Bărbaţii din familiile lor stăteau la o oarecare distanţă, urmărindu-le riscanta aventură. Spectacolul era semnificativ: o insulă scoasă la iveală de retragerea fluxului, şi care avea să mai crească.

— Consider că *ele* ar trebui să vină la mine.

— Hai, Mary, fă-o odată!

— Refuz să dau mâna cu vreun bărbat; cel mult, dacă e nevoie, cu Nawab Bahadur.

— Să vedem ce oaspeţi avem deocamdată.

Îşi plimbă privirea de-a lungul şirului de indieni.

— Hm, hm! Cam ce era de aşteptat. Ştiu de ce a venit ăsta, e în legătură cu contractul şi vrea să mă înduplece pentru Mohurram, şi celălalt e astrologul care vrea să se eschiveze de la regulamentul municipal de construcţii, iar acela e un pars şi cel de alături… Hei! Uite cum dă buzna drept în nalbele noastre. A tras de hăţul din stânga când voia de fapt să tragă din cel din dreapta. Ca de obicei.

— Nu ar fi trebuit sub nici o formă să li se permită să intre cu trăsurile aici; are un efect nociv asupra lor, fu de părere doamna Turton care pornise în sfârşit în expediţia ei spre chioşc, întovărăşită de doamna Moore, domnişoara Quested şi de un terier. Nu înţeleg de ce-or mai veni. Şi lor le face tot atât de puţină plăcere ca şi nouă. Să vă povestească doamna McBryde. Bărbatul său o tot punea să organizeze asemenea reuniuni *purdah*, până când a făcut o criză de nervi.

— Aceasta nu e o reuniune *purdah*, o corectă domnişoara Quested.

— Aşa crezi? făcu ea dispreţuitor.

— Fii bună şi spune-ne cine sunt aceste doamne, o rugă doamna Moore.

— Oricum, le sunteţi superioară. Nu uitaţi asta. Sunteţi de o categorie superioară tuturor celor din India, cu excepţia a două-trei *rani*[11], şi chiar şi cu acelea sunteţi pe picior de egalitate.

Înaintând, dădu mâna cu femeile care formau un grup compact şi le adresă câteva cuvinte în urdu. Învăţase această limbă, însă numai pentru a se putea înţelege cu servitorii, aşa că nu cunoştea nici una dintre formulele mai politicoase de adresare; cât despre verbe, ştia numai modul imperativ. De îndată ce-şi termină micul discurs de bun-venit, le întrebă pe celelalte englezoaice:

— Asta e ceea ce doreaţi?

— Vă rog, spuneţi-le acestor doamne că ne-ar plăcea să putem vorbi şi noi limba lor, dar că abia am sosit în această ţară.

— Poate că vorbim noi puţin limba dumneavoastră, zise una dintre doamnele indiene.

— Ia te uită, înţelege engleza! se miră doamna Turton.

— Eastbourne, Piccadilly, High Park Corner, spuse o alta.

— Da, într-adevăr, vorbesc englezeşte!

— Deci acum putem sta de vorbă. E minunat! exclamă Adela, luminându-se la faţă.

— Cunoaşte şi Parisul, interveni cineva din grupul bărbaţilor.

— Trec prin Paris în drum spre Anglia, fără îndoială, spuse doamna Turton, ca şi cum ar fi descris migraţiile unor păsări călătoare. Adoptase o manieră mai distantă de când descoperise că unele persoane din acel grup luaseră contact cu civilizaţia apuseană şi ar putea să o judece după propriile-i criterii de comportament social.

— Doamna mai scundă este soţia mea, doamna Bhattacharya, explică bărbatul de alături. Cea înaltă e sora mea, doamna Das.

Doamna mai scundă şi cea înaltă îşi aranjară amândouă sariurile[12] şi zâmbiră. În gesturile lor se observa o stranie nesiguranţă, ca şi cum ar fi căutat o nouă formulă, pe care nici Orientul nici Occidentul nu le-o putea oferi. Când vorbise soţul doamnei Bhattacharya ea îşi întorsese faţa de la el, dar nu se sfia să privească alţi bărbaţi. De fapt, toate femeile păreau nesigure pe ele, plecându-se cu umilinţă, revenindu-şi apoi, chicotind, făcând mici gesturi de împăciuire sau de disperare la auzul celor spuse de ceilalţi, când mângâind terierul, când ferindu-se de el. Domnişoara Quested găsise ceea ce căuta; nişte indieni binevoitori stăteau în faţa ei şi ea încerca să-i facă să vorbească, dar nu izbutea. Făcea zadarnic încercări de a străbate prin zidul politeţei lor, care-i întorcea vorbele cu un ecou. Orice spunea

avea drept efect un murmur de autodenigrare care se schimbă într-un murmur de îngrijorare în clipa când îi căzu batista jos. Încercă să nu mai facă nimic, să vadă ce se întâmplă, şi nici ele nu mai făcură nimic. Nici doamna Moore nu avusese mai mult succes. Doamna Turton asista la strădaniile lor cu o expresie de detaşare; ştiuse de la început că erau absurde. Când îşi luară rămas bun, doamna Moore, dintr-un îndemn al inimii, îi spuse doamnei Bhattacharya, a cărei figură îi era simpatică:

— Mă întreb dacă ne veţi permite să vă facem într-o zi o vizită?

— Când? întrebă ea, plecând graţios capul.

— Când vă convine.

— Orice zi ne convine.

— Joi…?

— Desigur.

— Ne vom bucura nespus, va fi o adevărată plăcere. La ce oră credeţi că…?

— Orice oră.

— Spuneţi-ne ce oră aţi prefera. Noi suntem total străine de ţara dumneavoastră şi nu ştim la ce oră se fac aici vizitele, spuse domnişoara Quested.

Nici doamna Bhattacharya nu părea să ştie. Gesturile ei lăsau a se înţelege că de când existau joile pe lume, ştiuse că nişte doamne engleze vor veni să o vadă într-una dintre ele, aşa că întotdeauna stătea acasă. Totul îi plăcea, nimic nu o surprindea. Spuse:

— Plecăm la Calcutta azi.

— Oh, plecaţi? făcu Adela fără să înţeleagă la început implicaţia.

Apoi exclamă:

— Oh, dar dacă plecaţi nu o să vă găsim acasă!

Doamna Bhattacharya nu o contrazise. Dar soţul ei strigă de la distanţă:

— Da, da, veniţi joi la noi.

— Dar veţi fi la Calcutta!

— Nu, nu, nu vom fi.

Îi spuse repede soţiei lui ceva în limba bengali.

— Vă aşteptăm joi.

— Joi…, repetă femeia ca un ecou.

— Nu cumva să amânaţi plecarea pentru noi! Ar fi un lucru tare neplăcut, exclamă doamna Moore.

— Nu, bineînţeles că nu. Nu suntem noi asemenea oameni.

Râdea.

— Am impresia că aţi şi făcut-o. Oh, vă rog! Mă mâhneşte peste măsură.

Toată lumea râdea acum, dar fără să dea impresia că cineva ar fi făcut o gafă. Urmă o conversaţie dezlânată, în decursul căreia doamna Turton se retrase zâmbind în sinea ei.

Într-un final hotărâră că doamnele aveau să vină joi, dar dimineaţa devreme, ca să nu încurce prea mult programul familiei Bhattacharya, iar domnul Bhattacharya avea să trimită trăsura lui să le aducă, cu nişte servitori pentru a le arăta drumul. Ştia unde locuiau ele? Da, bineînţeles că ştia, el ştia totul, spuse şi râse din nou. Plecară în mijlocul unei avalanşe de complimente şi zâmbete, iar trei doamne, care până atunci nu făcuseră parte din grupul lor, ţâşniră deodată afară din chioşc, ca nişte rândunele splendid colorate, şi le salutară cu adânci plecăciuni.

Între timp inspectorul îşi făcuse turneul printre invitaţii indieni. Le adresase câteva cuvinte amabile şi spusese şi câteva glume care fură aplaudate din răsputeri, dar el ştia câte un amănunt compromiţător despre fiecare dintre oaspeţii lui şi, în consecinţă, bunăvoinţa lor îl lăsa indiferent.

Unii se făcuseră vinovaţi de necinste, alţii aveau drept vicii haşişul, femeile sau şi mai rău. Până şi cei necompromişi urmăreau să obţină ceva de la el. Considera că o asemenea reuniune „*bridge*“ avea efecte mai mult bune decât rele, altfel nu ar fi organizat-o, dar nu-şi făcea iluzii prea mari, şi la momentul oportun se retrase în partea engleză a peluzei. Impresiile pe care le lăsase la rându-i în urmă erau diferite. Mulţi dintre oaspeţi, mai ales cei mai modeşti şi mai puţin anglicizaţi, erau sincer recunoscători. A fi băgat în seamă de un asemenea înalt demnitar era un câştig durabil. Nu-i supăra că stătuseră aşa de mult în picioare şi că se întâmplaseră aşa de puţine lucruri în tot acest timp, nici că la ora şapte fix aveau să fie daţi afară. Alţii erau recunoscători cu mai mult discernământ. Nawab Bahadur, neţinând seama de situaţia lui personală şi de consideraţia cu care fusese primit, era mişcat de bunăvoinţa pe care o vădea această invitaţie. Cunoştea greutăţile. Şi Hamilullah era de părere că inspectorul îşi jucase bine rolul. Dar alţii, ca Mahmud Ali, erau cinici; erau ferm convinşi că Turton fusese pus de superiorii lui să-i invite şi că tot timpul scrâşnise din dinţi plin de o furie neputincioasă. Părerea lor influenţă şi pe unii dintre cei înclinaţi să aibă o poziţie mai conciliantă. Totuşi, chiar şi Mahmud Ali era mulţumit că venise. Sanctuarele sunt locuri fascinante, mai ales când se deschid atât de rar, şi îl amuza să observe ritualul clubului englez pentru ca apoi să-l poată prezenta caricatural în faţa prietenilor lui.

După domnul Turton, englezul care-şi făcuse cel mai bine datoria era domnul Fielding, directorul şcolii de stat. Ştia puţine lucruri despre regiunea aceea şi încă şi mai puţine despre defectele fiecărui locuitor al ei, aşa că dispoziţia lui era mai puţin sceptică decât a celorlalţi. Atletic şi plin de voie bună, zburda încolo şi încoace, făcând nenumărate greşeli pe care părinţii elevilor lui se străduiau să le acopere, căci le era simpatic tuturor. Când veni momentul gustărilor, el nu se retrase înspre grupul englezilor, ci

rămase să-şi ardă cerul gurii cu *gram*[13]. Vorbea cu oricine şi mânca orice. Printre multe alte lucruri care nu-l interesau, află că cele două doamne proaspăt sosite din Anglia se bucuraseră de mare succes şi că politeţea lor, manifestată prin dorinţa de a face o vizită doamnei Bhattacharya, o încântase nu numai pe aceasta, ci şi pe toţi indienii de faţă. Îi făcu plăcere şi lui Fielding. Deşi abia le cunoscuse pe cele două doamne, se hotărî totuşi să le spună câtă bucurie aduseseră cuvintele lor prietenoase.

O găsi pe cea mai tânără dintre ele singură. Printr-o spărtură a gardului viu de cactuşi privea la colinele Marabar din depărtare, care păreau să se fi furişat acum mai aproape, cum făceau de obicei pe înserat. Dacă amurgul s-ar fi prelungit mai mult, ele ar fi ajuns până în oraş, dar amurgul era foarte scurt, ca la tropice. Îi spuse ce aflase de la ceilalţi, iar ea fu nespus de încântată şi îi mulţumi cu atâta entuziasm, încât el o invită, dimpreună cu cealaltă doamnă, la ceai.

— Mi-ar face într-adevăr plăcere să vin. La fel şi doamnei Moore, sunt sigură.

— Ştiţi, eu trăiesc ca un pustnic.

— E cel mai cuminte lucru de făcut, într-un loc ca acesta.

— Din cauza muncii mele şi din alte motive, nu prea frecventez clubul.

— Ştiu, ştiu, iar noi nu scăpăm niciodată de el. Vă invidiez pentru că aveţi prilejul să vă aflaţi prin preajma indienilor.

— Aţi dori să cunoaşteţi câţiva?

— Da, chiar foarte, foarte mult; după asta tânjesc. Reuniunea de azi m-a umplut de mânie şi de părere de rău. Am impresia că toţi compatrioţii mei au înnebunit. Ce idee să inviţi nişte oameni şi apoi să nu-i tratezi cuviincios! Dumneavoastră, domnul Turton şi poate domnul McBryde sunteţi singurii care v-aţi purtat cu o oarecare politeţe. Ceilalţi fac să-mi crape obrazul de ruşine şi lucrurile merg din ce în ce mai rău.

Aşa şi era. Englezii avuseseră intenţia să se poarte mai bine, dar fuseseră împiedicaţi de femeile din grupul lor, de care trebuiau să se ocupe: să le ofere ceai, să le dea sfaturi despre câini etc. Când începură să joace tenis, bariera deveni de netrecut. Se sperase că se vor juca câteva seturi între Est şi Vest, dar planul acesta fu dat uitării, iar terenurile, monopolizate de obişnuiţii jucători ai clubului.

Fielding observase şi el aceste lucruri, dar nu îi spuse nimic fetei, deoarece găsea că explozia ei de indignare are în ea ceva cam teoretic. O interesa muzica indiană? o întrebă el; aveau în şcoala lor un profesor bătrân care ştia să cânte.

— Oh, asta e tocmai ceea ce doream să auzim. Îl cunoaşteţi şi pe doctorul Aziz?

— Am auzit multe despre el, dar nu-l cunosc personal. Vreţi să-l invit?

— Doamna Moore zice că e foarte simpatic.

— Foarte bine, domnişoară Quested. Joi vă convine?

— Da, desigur. În aceeaşi zi, de dimineaţă, mergem în vizită la o doamnă indiană. Toate lucrurile plăcute se întâmplă joia.

— N-am să cer magistratului nostru să vă conducă. Ştiu că e ocupat la ora aceea.

— Da, Ronny munceşte mult, răspunse ea, contemplând dealurile.

Ce frumoase se făcuseră deodată! Dar nu le putea atinge. În faţă, ca un oblon, îi apăru brusc imaginea vieţii ei de femeie căsătorită. Ea şi cu Ronny vor veni la club în fiecare seară, apoi se vor duce acasă să se îmbrace pentru cină; îi vor întâlni mereu pe domnul şi doamna Lesley şi pe domnul şi doamna Callendar şi pe Turtoni şi Burtoni, şi-i vor invita acasă şi vor fi invitaţi de ei, în timp ce adevărata Indie va luneca pe lângă ei, nebăgată în seamă. Vor rămâne doar culorile ei: parada păsărilor în zori, trupuri brune, turbanele albe, idolii a căror carne e stacojie sau albastră; şi mişcarea va

exista atât timp cât vor dăinui mulţimile din bazare şi înotătorii din bazinele cu apă. Ea va vedea toate acestea de pe bancheta unui docar. Dar forţa care se afla în dosul culorii şi al mişcării îi va scăpa printre degete, o va înţelege chiar mai puţin decât acum. Va vedea India întotdeauna ca pe o friză, fără a-i pătrunde vreodată spiritul; bănuia că doamna Moore surprinsese o fărâmă din acest spirit.

Într-adevăr, plecară în curând de la club, se duseră acasă să-şi schimbe hainele şi, cum era de aşteptat, la cină veni domnişoara Derek cu soţii McBryde. Meniul era: supă Julienne plină de boabe de mazăre din conservă, tari ca alicele, pseudo-pâine de casă, un peşte plin de oase ce se presupunea că ar fi plătică, altă mazăre din conservă drept garnitură la cotlete, şarlotă, sardine pe pâine prăjită; meniul clasic al anglo-indienilor. Se mai putea adăuga sau elimina un fel de mâncare pe măsură ce oamenii urcau sau coborau pe scara rangurilor oficiale, boabele de mazăre puteau fi mai mult sau mai puţin uscate, sardinele şi vermutul puteau fi importate de o altă firmă, dar tradiţia rămânea aceeaşi: era mâncarea unor exilaţi pregătită de servitori care nu-i înţelegeau rostul. Adela se gândi la toţi tinerii, bărbaţi şi femei, care veniseră aici înaintea ei, vapoare după vapoare pline de oameni care erau puşi în faţa aceloraşi mâncăruri şi a aceloraşi idei şi dojeniţi în acelaşi mod binevoitor, până când îşi însuşeau şi ei părerile acreditate şi începeau să dojenească pe alţii. „Niciodată n-am să ajung aşa“, îşi spuse, fiindcă era tânără. Totuşi, îşi dădea seama că avea de înfruntat o mentalitate care era nu numai puternic ancorată, ci şi insidioasă, şi că în lupta ei urma să aibă nevoie de aliaţi. Trebuia să adune în jurul ei, aici, la Chandrapore, câţiva oameni care gândeau la fel, şi-i părea bine că-i întâlnise pe domnul Fielding şi pe doamna aceea indiană cu un nume imposibil de pronunţat. Oricum, era un prim nucleu; în următoarele două zile avea să-şi poată da mai bine seama de adevărata stare de fapt.

Domnişoara Derek era damă de companie pe lângă o maharani dintr-un sat indigen îndepărtat. Era plăcută şi veselă şi-i făcea pe toţi să râdă vorbind despre concediul pe care şi-l luase fiindcă simţea că-l merită, nu fiindcă maharani îi spusese că poate pleca. Acum avea de gând să pună mâna şi pe maşina maharajahului; se ţinuse la Delhi, la o consfătuire a unor şefi de state, şi domnişoara Derek născocise un plan îndrăzneţ să fure maşina din vagonul de marfă în care călătorea spre casă, chiar în gara unde trebuia să schimbe trenul. Vorbea cu mult haz şi despre reuniunea „*bridge*“; de fapt considera întreaga peninsulă indiană drept un spectacol de operă comică. „Dacă nu poţi vedea latura hazlie a oamenilor ăstora, te-ai dus pe copcă“ era principiul ei, iar doamna McBryde, care fusese infirmieră, nu înceta să exclame: „Vai, Nancy, asta-i grozavă! Vai, Nancy, asta-i mai tare ca toate! Ce bine ar fi să pot privi şi eu lucrurile aşa!“. Domnul McBryde nu vorbea mult; părea un om de treabă. După ce plecară musafirii iar Adela se duse la culcare, urmă o nouă convorbire între mamă şi fiu. Avea nevoie de sfatul şi sprijinul ei, deşi nu-i plăcea ca altcineva să se amestece în treburile lui personale.

— Adela stă mult de vorbă cu dumneata? începu el. Eu sunt atât de hărţuit de treburi că nu pot sta cu ea pe cât de mult aş fi vrut, dar sper că se simte bine aici.

— Adela şi cu mine vorbim mai ales despre India. Şi fiindcă veni vorba, dragul meu, ar fi bine să stai mai mult cu ea între patru ochi.

— Da, poate, dar atunci lumea ne-ar bârfi.

— Ei, oamenii trebuie să mai şi bârfească. Lasă-i să facă după bunul plac.

— Oamenii sunt foarte curioşi aici, nu e ca în Anglia. Eşti întotdeauna în lumina reflectoarelor, cum zicea Burra *Sahib*. Uite un exemplu mărunt: când Adela s-a dus până la marginea grădinii clubului şi Fielding a urmat-o,

am văzut că doamna Callendar îi privea. Stau şi observă totul, până când sunt absolut siguri că eşti de-al lor.

— Nu cred că Adela va fi vreodată ca ei. Are prea multă personalitate.

— Ştiu, asta-i aşa de special la ea, zise el dus pe gânduri.

Doamna Moore îl socotea cam absurd. Obişnuită cu discreţia în privinţa vieţii particulare, lucru curent la Londra, nu putea înţelege că India, în aparenţă atât de misterioasă, nu o cunoştea şi că, prin urmare, convenţiile sociale aveau aici mai multă putere.

— Îmi închipui că nu o tulbură vreun gând ascuns, continuă el.

— Asta întreab-o tu, dragă.

— Probabil că a auzit diverse poveşti despre căldura de aici, dar bineînţeles că o voi trimite la munte în aprilie. Nu sunt eu omul care să-şi ţină nevasta să se coacă aici în câmpie.

— Oh, nu cred că-i vorba de vreme.

— În India nu există altă problemă în afară de vreme; e alfa şi omega întregii chestiuni.

— Da, aşa spunea şi doamna McBryde; dar pe Adela se pare că o enervează mai mult anglo-indienii decât temperatura. Ştii, are impresia că nu se poartă frumos cu localnicii.

— Vezi, ce-ţi spuneam eu! exclamă el pierzându-şi tonul blând. Ştiam asta de săptămâna trecută. Femeile au obiceiul să se preocupe întotdeauna de probleme secundare.

În uimirea ei, doamna Moore uită de Adela.

— O problemă secundară, secundară? repetă ea. Cum poate fi considerată astfel?

— Noi nu am venit aici ca să ne purtăm frumos!

— Ce vrei să spui?

— Exact ce am spus. Suntem aici ca să facem dreptate şi să menţinem pacea. Astea-s convingerile mele. India nu-i un salon.

— Convingerile tale sunt cele ale unui zeu, observă ea cu glas scăzut.

Dar ceea ce o supăra mai mult decât convingerile era tonul lui.

Încercând să se calmeze, el zise:

— India iubeşte zeii.

— Şi englezilor le place să pozeze în zei.

— N-are rost să mai discutăm. Suntem aici şi nu avem de gând să plecăm, iar ţara asta trebuie să se acomodeze cu noi, că om fi sau n-om fi zei. Ia ascultă, izbucni el oarecum patetic, ce aţi vrea voi două să fac? Să mă ridic împotriva clasei mele, împotriva tuturor oamenilor pe care-i respect şi pe care-i admir aici? Să pierd puterea pe care o deţin de a face dreptate în această ţară, numai pentru că purtarea mea nu e agreabilă? Nici una din voi nu ştie ce înseamnă munca, altfel nu aţi spune asemenea prostii. Nu-mi place să vorbesc aşa, dar uneori sunt obligat să o fac. Atitudinea ta şi a Adelei dovedeşte o sensibilitate morbidă. Am văzut cum v-aţi purtat azi la club după ce inspectorul şi-a dat atâta osteneală să vă amuze. Nu uitaţi că eu sunt aici ca să muncesc, să ţin în frâu ţara asta nenorocită. Nu sunt misionar, nici deputat laburist şi nici vreun aiurit de scriitor sentimental, uşor de înduioşat. Sunt slujbaş al guvernului; asta-i profesia pe care doreai s-o aleg şi nu se mai poate schimba acum. Nu suntem amabili în India şi nici nu avem de gând să fim. Avem lucruri mai însemnate de făcut.

Vorbea sincer. În fiecare zi trudea în judecătoria lui, încercând să decidă care dintre două declaraţii mincinoase era cea mai puţin mincinoasă, încercând să împartă dreptatea fără teamă, să protejeze pe cei slabi împotriva celor mai puţin slabi, pe cei incoerenţi împotriva celor care păreau convingători, înconjurat de minciuni şi linguşeală. În dimineaţa aceea condamnase la închisoare un funcţionar de cale ferată pentru că

vindea bilete la suprapreţ pelerinilor, şi un *pathan* pentru o tentativă de viol. Nu se aştepta la vreun semn de recunoştinţă sau de recunoaştere a eforturilor lui. Între timp, cei doi, feroviarul şi *pathanul*, ar putea face apel, mitui mai consistent martorii şi i-ar putea răsturna sentinţele. El îşi făcea datoria. Dar se aştepta cel puţin la oarecare înţelegere din partea compatrioţilor săi şi, cu excepţia nou-veniţilor, aceştia i-o şi acordau. Era ferm convins că nu avea rost să se frământe în legătură cu insuccesul unei reuniuni „*bridge*“ când, terminându-şi munca zilnică, nu voia decât să joace tenis cu cei de o seamă cu el sau să-şi odihnească picioarele pe un şezlong.

Vorbea sincer, dar mama lui ar fi dorit să o facă cu mai puţin entuziasm. Cum se complăcea în a înşira neajunsurile situaţiei lui! Cu câtă insistenţă repetase că nu venise în India ca să se poarte amabil! În plus, asta părea să-i facă o adevărată plăcere! Îşi amintea de anii când era încă şcolar. Orice urmă de umanitarism tineresc dispăruse şi acum vorbea ca un copil inteligent şi îmbufnat. În lipsa vocii cu care le rostise, cuvintele lui ar fi putut s-o impresioneze, dar când auzi tonul acela aşa de mulţumit de sine, când îi văzu gura mişcându-se în chip atât de competent şi de trufaş sub nasul lui mic şi roşu, ea simţi, dincolo de nişte argumente logice, că India nu putea fi redusă la atât. O singură notă de regret, nu surogatul abil, de circumstanţă, ci adevăratul regret pornit din inimă ar fi făcut din el un alt om şi din Imperiul Britanic o altă instituţie.

— Am să te contrazic, şi chiar vreau să-mi impun părerea, zise ea, făcându-şi inelele să sune într-un gest hotărât al mâinii. Englezii sunt aici ca să se poarte frumos.

— Cum de spui asta, mamă? întrebă el, vorbind din nou cu blândeţe, căci începuse să se ruşineze de enervarea manifestată înainte.

— Pentru că India este şi ea parte din Pământul pe care trăim. Şi Dumnezeu ne-a pus pe Pământ ca să ne purtăm frumos unii cu alţii.

Dumnezeu este… iubire.

Şovăi puţin, dându-şi seama cât de mult îi displăcea lui un astfel de argument, dar ceva o făcu să continue:

— Dumnezeu ne-a aşezat pe Pământ ca să ne iubim semenii şi să le-o arătam, iar El se află pretutindeni, chiar şi în India, să vadă cum ne îndeplinim datoria.

Ronny se posomorî şi păru puţin îngrijorat. Cunoştea această înclinaţie religioasă a mamei lui şi ştia că e un simptom de sănătate zdruncinată; apăruse destul de intens şi la moartea tatălui vitreg. Se gândi: „Îmbătrâneşte, evident, şi n-ar trebui să iau în seamă tot ce spune“.

— Dorinţa de a ne purta bine Îl mulţumeşte pe Dumnezeu… Gândul sincer, chiar dacă e neputincios, va primi binecuvântarea Lui. Cred că greşim cu toţii, dar sunt multe feluri de a greşi. Bunăvoinţă şi iarăşi bunăvoinţă şi tot mai multă bunăvoinţă. „Cu toate că eu grăiesc pre limba…“.

O lăsă să vorbească până la sfârşit şi apoi zise liniştit:

— Înţeleg ce vrei să spui. Acum cred că trebuie să mă întorc la dosarele mele, iar dumneata o să te duci la culcare.

— Da, aşa cred, aşa o să fac.

Mai petrecură câteva clipe împreună, dar conversaţia devenise ireală de când se împletise cu preceptele creştinismului. Ronny accepta religia atâta vreme cât venea în sprijinul imnului naţional britanic, dar îl deranja când încerca să-i influenţeze viaţa personală. Atunci obişnuia să spună pe un ton respectuos, dar hotărât: „Nu cred că merită să vorbim despre asemenea lucruri; fiecare om trebuie să-şi definească propria religie“. Şi oricine îl auzea zicea cu voce mai înfundată: „Aşa e!“.

Doamna Moore simţea că făcuse o greşeală pomenindu-L pe Dumnezeu, dar pe măsură ce îmbătrânea îi venea tot mai greu să-L evite, şi

de când sosise în India Îl avea mereu în gând, deşi, în mod curios, aici El o mulţumea mai puţin. Era inevitabil să-I pronunţe adesea numele, ca fiind cel mai înalt cuvânt pe care-l cunoştea, deşi niciodată nu i se păruse a fi mai ineficace. Dincolo de orice boltă părea întotdeauna a se arcui o altă boltă, dincolo de cel mai îndepărtat ecou, tăcere. Mai târziu îi păru rău că nu rămăsese la singurul subiect serios care o făcuse să viziteze India, anume legătura dintre Ronny şi Adela. Vor reuşi ei oare să ia hotărârea de a se căsători?

Capitolul VI

Aziz nu luase parte la reuniunea de la club. Îndată după întâlnirea cu doamna Moore, fusese absorbit de alte preocupări. Apăruseră câteva cazuri care cereau intervenţii chirurgicale şi avea mult de lucru… Nu mai era acum nici paria, nici poet, ci un cercetător într-ale medicinei, plin de voie bună şi de detalii despre operaţii, cu care împuia urechile dezinteresate ale prietenilor săi. Profesiunea lui îl fascina uneori, dar aşa o şi dorea: palpitantă. De fapt numai mâna lui se dăruia ştiinţei, nu şi mintea. Iubea bisturiul şi îl mânuia cu îndemânare şi îi plăcea să le injecteze bolnavilor cele mai noi seruri. Dar îl plictisea monotonia regimului şi respectarea unor reguli de igienă, iar după ce inocula ser unui om care suferea de enterită, se ducea şi bea el însuşi apă nefiltrată. „La ce poţi să te aştepţi de la tipul ăsta? N-are caracter, n-are vână“, zicea maiorul Callendar. Dar în inima lui ştia că dacă Aziz, şi nu el, ar fi operat-o anul trecut pe doamna Graysford de apendicită, bătrâna doamnă ar fi scăpat cu viaţă. Gândul acesta nu-i sporea nicicum bunăvoinţa faţă de subalternul său.

În dimineaţa de după întâlnirea din moschee, se iscase mare tărăboi. Aveau tot timpul asemenea ciocniri. Maiorul se culcase foarte târziu, căci voia să ştie cum de îşi permisese Aziz să nu vină prompt la chemarea lui.

— Mă iertaţi, domnule, am venit. Am pornit-o pe bicicletă şi mi s-a spart cauciucul în faţa spitalului veterinar. Aşa că a trebuit să caut o *tonga.*

— Ţi s-a spart în faţa spitalului, zici? Păi cum de ai trecut pe acolo?

— Poftim?

— Oh, Doamne, Dumnezeule! Când eu locuiesc aici, zise şi înfipse piciorul în pietriş şi dumneata stai acolo, la nici zece minute de mine, iar spitalul veterinar e tocmai dincolo, în partea cealaltă, cum se face că în drum spre mine ai trecut prin faţa spitalului? Acum lasă vorba şi apucă-te de treabă!

Plecă furios, fără să mai aştepte explicaţia, care de fapt era destul de întemeiată. Spitalul veterinar se afla pe drumul cel mai drept dintre casa lui Hamidullah şi a lui, aşa că Aziz, în chip firesc, trecuse pe acolo. El nu-şi dădea seama că intelectualii indieni se vizitau adesea şi încercau să înnoade, deşi cu multă greutate, firele unei noi ţesături sociale. Castele sau „ceva de soiul ăsta“ gândea el, îi împiedicau să fie uniţi. Ştia numai că nimeni nu-i spunea adevărul, deşi se afla în ţara asta de douăzeci de ani.

Aziz îl privi amuzat cum se îndepărtează. Când era bine dispus, avea impresia că englezii sunt o instituţie comică şi-i făcea plăcere când ei nu-l înţelegeau. Dar era doar un amuzament superficial, la nivelul nervilor şi al emoţiilor, pe care orice accident sau chiar simpla trecere a timpului îl putea pulveriza; cu totul alta era bucuria adâncă pe care o simţea în mijlocul celor în care avea încredere. O comparaţie nefavorabilă referitoare la doamna Callendar îi veni în minte. „Trebuie să-i spun asta lui Mahmud Ali, o să-l facă să râdă“, se gândi. Apoi se apucă de lucru. Era destoinic şi indispensabil şi o ştia. Comparaţia i se şterse din minte în timp ce-şi făcea, cu pricepere, meseria.

În decursul acelor zile active şi plăcute auzise vag despre o reuniune organizată de inspectorul de finanţe şi despre recomandarea lui *Nawab* Bahadur ca toată lumea să fie prezentă. Colegul şi asistentul lui, doctorul Panna Lal, era în extaz în aşteptarea acestui eveniment şi îi propuse să

meargă împreună în trăsura lui cea nouă. Aranjamentul le convenea amândurora. Aziz era cruţat de ruşinea de a sosi pe bicicletă sau de cheltuiala de a închiria o trăsură, în timp ce doctorul Panna Lal, care era mai bătrân şi destul de timid, avea pe cineva care să-i mâne calul. Şi el îl putea mâna, dar îl stăpânea cu greu, şi se temea de maşini şi de traseul necunoscut prin grădina clubului. „Se poate întâmpla vreo nenorocire“, zicea el politicos, „dar, oricum, vom ajunge cu bine acolo, chiar dacă nu ne vom mai întoarce“. Şi apoi, adăugă, cu mai multă logică: „Cred că va face o impresie bună dacă doi doctori vor sosi în acelaşi timp“.

Dar când veni vremea, Aziz îşi schimbă dispoziţia şi se hotărî să nu mai meargă. Pe de o parte, pentru că activitatea intensă din ultimul timp îi dăduse un sentiment de vigoare şi de independenţă, iar pe de alta, pentru că data reuniunii se întâmpla să cadă de ziua morţii soţiei sale. Murise la scurtă vreme după ce se îndrăgostise de ea; la început n-o iubise. Influenţat de mentalitatea apuseană, îi displăcea ideea de a se însoţi cu o femeie pe care nu o văzuse niciodată; şi pe deasupra, când o văzuse, se simţise dezamăgit, aşa că primul lor copil fusese conceput doar din instinct animalic. Schimbarea survenise după naştere. Ea îl cucerise cu dragostea ei, cu un devotament care însemna mai mult decât simplă supunere şi cu strădania de a se cultiva, pregătindu-se pentru acea eliberare a femeii care avea să se înfăptuiască în generaţia următoare, dacă nu într-a lor. Era inteligentă, având în acelaşi timp o graţie de modă veche. Treptat, începu să nu mai aibă sentimentul că rudele lui făcuseră o alegere proastă. Satisfacţiile senzuale, chiar dacă le-ar fi avut, s-ar fi banalizat într-un an, dar el câştigase în schimb ceva care părea să crească pe măsură ce trăiau împreună. Apoi a devenit mama unui băiat… şi la naşterea unui al doilea fiu, a murit. Atunci şi-a dat seama ce a pierdut şi a înţeles că nici o femeie nu-i va putea lua vreodată locul; mai curând un prieten s-ar putea asemăna cu ea, decât o altă

femeie. Pierise, nu mai era nimeni ca ea. Această unicitate nu înseamnă oare iubire? El îşi trăia viaţa, o uita uneori. Dar alteori simţea că ea dusese în Paradis toată frumuseţea şi bucuria de pe lume şi îl frământa gândul sinuciderii. O va întâlni oare dincolo de mormânt? Există un asemenea loc de întâlnire? Deşi credincios, avea îndoieli în privinţa răspunsului. Unitatea Dumnezeirii îi părea neîndoielnică şi indubitabil afirmată, dar în privinţa celorlalte puncte ale dogmei şovăia ca majoritatea creştinilor, credinţa lui în viaţa de apoi se subţia până când ajungea doar o vagă speranţă, dispărea, apoi se ivea din nou, în decursul unei singure fraze sau într-o duzină de bătăi ale inimii, astfel că globulele sângelui său, mai curând decât mintea, păreau să decidă ce convingere va adopta şi pentru cât timp. Aşa se întâmpla cu toate părerile lui. Nimic nu stătea pe loc, nimic nu trecea fără să se întoarcă; circuitul se desfăşura neîncetat şi asta îi menţinea tinereţea. Iar pe soţia lui o jelea cu atât mai sincer cu cât o făcea mai rar.

Ar fi fost mai simplu să-i spună doctorului Lal că se răzgândise în privinţa reuniunii de la clubul englez, dar nu a ştiut până în ultima clipă că şi-a schimbat hotărârea; de fapt nu o schimbase el, se schimbase singură. Îl năpădise o aversiune de nestăpânit.

Doamna Callendar, doamna Lesley; nu le putea suporta în acele momente de tristeţe. Credea că ele i-ar ghici taina, atribuindu-i matroanei engleze o neobişnuită intuiţie; şi ar simţi o deosebită plăcere să-l chinuiască, să-l ridiculizeze în faţa soţilor lor. La ora când ar fi trebuit să fie gata de plecare, se afla la poştă, expediind o telegramă copiilor, iar la întoarcerea acasă află că doctorul Lal venise să-l ia, dar plecase. „Foarte bine, lasă-l să se ducă acolo unde îl îndeamnă firea lui grosolană!“ Cât despre el, putea să rămână în tovărăşia morţilor.

Şi descuind un sertar, scoase la iveală fotografia soţiei sale. O privi lung şi îi dădură lacrimile. Gândi: „Ce nefericit sunt!“ Dar fiindcă era cu

adevărat nefericit, o altă emoţie se adăugă în curând înduioşării faţă de sine însuşi: dorea să şi-o amintească pe soţia lui şi nu putea. De ce îşi amintea de oameni pe care nu-i iubise? Îi erau atât de vii în minte, pe când pe această fotografie, cu cât o privea mai mult, cu atât o vedea mai puţin. Astfel, ea rămăsese departe de el din clipa când o duseseră la groapă. Ştia că nu avea să mai trăiască în ochii şi în atingerea mâinilor lui, dar credea că îi va rămâne vie în minte, neînţelegând că însuşi faptul de a-i fi iubit pe cei morţi le sporeşte irealitatea şi că pe măsură ce-i invocăm cu tot mai multă pasiune, ei se îndepărtează din ce în ce mai mult de noi. O bucată de carton cafeniu şi copiii; asta e tot ce-i rămăsese din soţia lui. Era insuportabil. Îşi spuse din nou: „Cât sunt de nefericit!“ şi se simţi mai bine. Respirase pentru o clipă mireasma morţii care îi înconjoară pe orientali, la fel ca pe toţi oamenii, şi se trase îndărăt înfiorat, căci era tânăr. „Niciodată n-am să-mi pot reface viaţa“, îşi zise. „E aproape sigur că sunt un ratat în cariera mea, iar copiii vor fi crescuţi prost.“ Deoarece era atât de sigur de eşecul său, se strădui să-l evite şi examină câteva însemnări pe care le făcuse despre unul dintre pacienţii spitalului. S-ar putea ca într-o zi un om bogat să aibă nevoie de respectiva operaţie şi el să câştige o mare sumă de bani. Cum însemnările îl interesau, puse fotografia la loc în sertar. Momentul ei trecuse, şi Aziz nu îşi mai întoarse gândurile spre soţia decedată.

După ce bău un ceai, se simţi înviorat şi se duse să-l vadă pe Hamidullah. Hamidullah era plecat la clubul englez, dar poneiul său rămăsese acasă, aşa că Aziz îl luă cu împrumut, împreună cu pantalonii de călărie şi crosa de polo. Se îndreptă spre Maidan. Locul era pustiu, în afară de o margine unde se antrenau câţiva tineri din bazar. Pentru ce se antrenau? Le-ar fi fost greu să spună, dar expresia circula acum pretutindeni. Alergau în cerc, pricăjiţi şi cu picioare strâmbe, căci condiţia fizică a localnicilor era mizerabilă, iar figurile lor exprimau nu atât hotărâre, cât mai curând

hotărârea de a fi hotărâţi. „Maharajah, salaam!“, le strigă el în glumă. Tinerii se opriră şi râseră. Îi sfătui să nu se obosească prea tare. Ei făgăduiră că vor avea grijă şi continuară să alerge

Repezindu-şi calul în mijlocul terenului, începu să lovească mingea. Nu ştia să joace polo, dar poneiul, da şi se porni şi el să înveţe, eliberat de orice altă preocupare. În timp ce alerga pe platoul cafeniu al Maidanului, cu vântul de seară răcorindu-i fruntea şi cu arborii din jur mângâindu-i privirea, uită de nesuferita greutate a vieţii. Mingea ţâşni departe, către un ofiţer inferior care se antrena şi el la polo; acesta o lovi trimiţând-o înapoi spre Aziz şi îi strigă:

— Aruncă-mi-o iar!

— În regulă!

Nou-venitul ştia cât de cât ce trebuia să facă, dar calul său nu era deprins cu jocul, aşa că forţele erau egale. Concentraţi asupra mingii, începură oarecum să se simpatizeze şi zâmbiră când îşi apropiară poneii unul de altul. Lui Aziz îi plăceau soldaţii. Fie te acceptau, fie te înjurau, ceea ce era preferabil atitudinii distante a civililor. Ofiţerului îi plăcea însă oricine ştia să călărească.

— Jucaţi des? întrebă el.

— Niciodată.

— Hai să mai facem o repriză!

Când lovi mingea, calul se poticni şi-l aruncă jos. El strigă:

— Ţine-mă, Doamne! şi sări din nou în şa.

— Dumneata nu cazi niciodată?

— Ba da, destul de des.

— Nu cred!

Se apropiară din nou, cu ochii luminaţi de flacăra unei bune camaraderii. Dar ea se răci odată cu trupurile lor, căci sportul nu poate să

aprindă decât o văpaie trecătoare. Conştiinţa diferenţelor naţionale se ivea din nou, dar înainte să apuce să-şi exercite otrava, ei se despărţiră, salutându-se milităreşte. „Dacă ar fi toţi aşa“ gândea fiecare dintre ei.

Se apropia clipa asfinţitului. Câţiva dintre coreligionarii lui veniseră pe Maidan şi se rugau cu feţele întoarse spre Mecca. Un taur brahman se îndreptă spre ei şi Aziz, deşi personal nu avea chef de rugăciune, socoti că nu-i cuviincios ca oamenii să fie tulburaţi de acest animal mătăhălos şi idolatru. Îi trase o lovitură cu crosa de polo. În aceeaşi clipă, un glas îl strigă de pe drum. Era doctorul Panna Lal, care se întorcea profund mâhnit de la reuniunea de la club.

— Doctore Aziz, unde ai fost? Am aşteptat zece minute la dumneata acasă şi pe urmă m-am dus singur.

— Vă rog mult să mă scuzaţi! Am fost obligat să mă reped până la poştă.

Cineva din cercul lui de prieteni ar fi acceptat această scuză, înţelegând că se răzgândise între timp, o întâmplare prea banală pentru a merita să fie criticată. Dar doctorul Lal, fiind de origine umilă, se întreba dacă fapta celuilalt nu ascundea intenţia unei insulte şi pe deasupra era şi enervat de modul în care Aziz lovise taurul brahman.

— La poştă? Nu trimiţi servitorii?

— Am foarte puţini. Gospodăria mea e tare modestă.

— Servitorul dumitale mi-a vorbit. L-am văzut pe servitorul dumitale.

— Dar, doctore Lal, gândiţi-vă şi dumneavoastră! Cum puteam să-mi trimit servitorul când ştiam că veniţi; dacă veneaţi, plecam împreună, casa mea rămânea goală şi, între timp, până când se întorcea servitorul, poate că borfaşii îmi furau tot ce am. Aţi fi vrut asta? Bucătarul e surd, nu pot conta niciodată pe el, iar băiatul de serviciu e doar un băieţel. Niciodată nu

plecăm de acasă, eu şi Hassan, în acelaşi timp. E o regulă de la care nu mă abat.

Spuse toate acestea şi încă multe altele din politeţe, ca să nu-l facă pe doctorul Lal să se simtă prost. Nu erau prezentate ca adevăruri şi nici n-ar fi trebuit discutate din acest punct de vedere. Dar celălalt îi demontă argumentaţia, o treabă de altfel uşoară şi nedemnă.

— Chiar dacă ar fi cum spui dumneata, ce te-a împiedicat să-mi laşi un bileţel ca să-mi spui unde eşti şi aşa mai departe?

Aziz nu putea suferi proasta creştere şi trase de frâul poneiului, făcându-l să se cabreze.

— Du-te mai departe, că altfel o porneşte şi al meu, din simpatie, se jelui doctorul Lal, dezvăluind adevăratul motiv al enervării sale. Toată după-amiaza de azi a fost nărăvaş şi greu de stăpânit. A stricat nişte flori foarte preţioase în grădina clubului şi a trebuit să fie tras îndărăt de patru oameni. Cu toate doamnele şi domnii englezi privindu-mă şi cu *sahib* inspectorul în persoană luând notă. Dar, doctore Aziz, nu voi mai răpi din timpul dumitale preţios. Acestea nu te pot interesa pe dumneata, care ai atâtea obligaţii mondene şi telegrame de dat. Eu sunt doar un biet doctor bătrân care a crezut de cuviinţă să facă un act de politeţe când i s-a cerut şi acolo unde i s-a cerut. Absenţa dumitale, trebuie să-ţi spun, a provocat unele comentarii.

— Dă-i dracului, n-au decât să comenteze cât or pofti!

— Ce bine-i să fii tânăr! Dă-i dracului! E tare bine. Pe cine să dăm dracului?

— Mă duc când am eu poftă.

— Totuşi, mi-ai promis şi după aceea ai inventat povestea asta cu telegrama. Hai, Rotatu!

Plecară, şi pe Aziz îl cuprinse nesăbuita dorinţă de a-şi face un duşman pe viaţă. Putea să o facă foarte uşor, galopând alături de trăsura lui Lal. Asta şi făcu. Calul se feri în lături şi o luă la goană. Aziz se întoarse în ropot de copite spre Maidan. Bucuria jocului cu ofiţerul încă îi stăruia în suflet. Galopă şi se aplecă din mers până ce ajunse leoarcă de sudoare, iar când duse poneiul înapoi în grajdul lui Hamidullah, se simţea egalul oricărui om. Odată coborât din şa, îl cuprinseră fiori de teamă. Se pusese rău cu mai-marii lui? Îl jignise pe domnul inspector, neducându-se la club? Doctorul Panna Lal era un om fără importanţă, dar era înţelept lucru să se certe şi eu el? Itinerariul complicat al gândurilor lui îl abătu de la relaţiile umane la cele politice. Nu se mai întreba: „Pot să mă împac bine cu oamenii?“, ci „Sunt ei mai puternici decât mine?“ sub influenţa miasmei predominante în acele locuri.

Acasă îl aştepta un plic purtând ştampila oficială. Stătea pe masă ca o bombă care la cea mai mică atingere ar fi putut face ţăndări şubredul său bungalow. Aveau de gând să-l dea afară fiindcă nu apăruse la reuniunea de la clubul englez? Când deschise plicul, acesta se dovedi a conţine cu totul altceva; era o invitaţie de la domnul Fielding, directorul colegiului de stat, care-l poftea să vină la ceai peste două zile. Buna dispoziţie îi reveni brusc. I-ar fi revenit în orice caz, căci doctorul Aziz avea un suflet care putea suferi, dar nu putea fi copleşit de suferinţă şi îşi urma drumul său neabătut, cu toată instabilitatea sa temperamentală. Dar invitaţia îl bucură în chip deosebit, pentru că Fielding îl mai invitase o dată la ceai, cu o lună în urmă, şi el uitase cu desăvârşire. Nici nu se dusese, nici nu-i scrisese un cuvânt de scuză, pur şi simplu uitase. Şi iată acum o a doua invitaţie, fără vreo mustrare sau măcar o aluzie la greşeala lui. Asta însemna adevărata politeţe: o faptă civilizată care vădeşte o inimă bună. Apucând grăbit stiloul, scrise un răspuns afectuos şi dădu fuga până la Hamidullah să ceară unele

informaţii. Asta fiindcă nu-l întâlnise niciodată pe directorul colegiului şi socotea că această serioasă lacună din viaţa lui avea să fie remediată. Dorea să ştie totul despre acest om admirabil: salariul, preferinţele, antecedentele, cum ai putea să-i intri mai bine în voie. Dar Hamidullah nu se întorsese încă, iar Mahmud Ali, care era acasă, se mulţumi doar să facă glume stupide şi grosolane despre reuniunea de la clubul englez.

Capitolul VII

Domnul Fielding fusese prins în mrejele Indiei destul de târziu. Avea peste patruzeci de ani când intrase pe sub acel straniu portal, gara maritimă Victoria Terminus din Bombay, şi după ce mituise un controlor european îşi dusese bagajele în compartimentul primului său tren tropical. Călătoria îi rămăsese în minte ca o întâmplare semnificativă. Dintre cei doi tovarăşi de drum, unul era un tânăr proaspăt sosit în Orient, la fel ca el, celălalt, un anglo-indian aclimatizat, cam de vârsta lui. O adevărată prăpastie îl separa şi de unul şi de celălalt; el văzuse prea multe oraşe şi prea mulţi oameni ca să fie ca primul sau să semene cu cel de-al doilea. L-au năpădit impresii noi, dar nu erau impresiile obişnuite ale unui nou-venit; trecutul său le condiţiona, întocmai cum îi condiţiona şi greşelile. A privi un indian ca şi cum ar fi un italian nu este, de exemplu, o eroare obişnuită şi poate nici una fatală, iar Fielding făceau mereu analogii între această peninsulă şi cealaltă, mai mică şi mai fin desenată, care se scaldă în apele clasicei Mediterane.

Drumul său în viaţă, deşi legat de şcoală, fusese variat şi cunoscuse şi abateri de la calea cea dreaptă, urmate de perioade de căinţă. Acum era un om încercat de soartă, binevoitor şi inteligent, aproape de vârsta maturităţii, încrezător în valoarea educaţiei. Nu îşi alegea elevii; predase deopotrivă unor elevi dintr-un liceu select şi unora cu deficienţe mintale sau unor poliţişti, aşa că nu avea nimic împotrivă să adauge la această listă şi nişte indieni. Datorită intervenţiei unor prieteni, fusese numit director al micului colegiu din Chandrapore. Îi plăcea slujba de aici şi avea impresia că izbutise să facă un lucru bun. Se împăca bine cu elevii, dar acea prăpastie dintre el şi concetăţenii lui, pe care o observase în tren, se adâncea în mod alarmant. La început nu-şi dăduse seama ce nu era în regulă. Nu se putea spune că nu era patriot. Întotdeauna se înţelesese bine cu englezii din Anglia, iar cei mai buni prieteni ai săi erau englezi, aşa că nu pricepea de ce nu se putea întâmpla acelaşi lucru şi aici. Omul acesta voinic, cu înfăţişare neîngrijită, cu picioare şi braţe ce se întindeau alene şi cu ochi albaştri, părea să inspire încredere, asta până deschidea gura. Atunci se ivea ceva în felul lui de a vorbi care îi tulbura pe ceilalţi şi nu facea decât să sporească suspiciunea pe care profesia lui o inspira în chip firesc. E inevitabil ca în India să existe şi mentalităţi greşite, dar vai de cel ce le încurajează! Treptat, se întărise impresia că domnul Fielding era un factor perturbator, şi aceasta pe bună dreptate, căci ideile sunt fatale conştiinţei de castă, iar el mânuia idei folosind acea metodă atât de eficace: schimbându-le cu alţii. Nefiind nici misionar şi nici savant cercetător, se simţea cel mai bine când practica schimbul de idei în cadrul unor conversaţii particulare. Lumea, socotea el, este o comunitate de oameni care încearcă să stabilească punţi de legătură între ei, şi numai prin bunăvoinţă pot izbuti să o facă, plus cultură şi inteligenţă. Acesta era un crez cu totul nepotrivit condiţiilor din Chandrapore, dar Fielding sosise prea târziu ca să şi-l schimbe. Nu avea

sentimente rasiste, nu pentru că ar fi fost superior semenilor săi civili, ci pentru că se maturizase într-o atmosferă diferită, în care instinctul de turmă nu înflorea. Observaţia care îi adusese cel mai mare prejudiciu la clubul englez fusese o glumă stupidă despre aşa-zisa rasă albă care, zicea el, e de fapt roz-cenuşie. O spusese numai ca să-i amuze pe ceilalţi, nedându-şi seama că „alb“ se referă tot atât de puţin la culoare pe cât se referă pe imnul *God Save the King*[14] la vreun anume zeu, şi că este culmea necuviinţei să iei acest cuvânt în sensul literal. Masculul roz-cenuşiu căruia îi vorbise astfel fusese vag scandalizat; se trezise în el un sentiment de insecuritate pe care-l comunicase apoi şi celorlalţi membri ai turmei.

Totuşi, bărbaţii îl tolerau pentru că avea o inimă bună şi un trup zdravăn; nevestele lor însă hotărâseră că nu era un adevărat *sahib.* Îl antipatizau. El nu le dădea nici o atenţie şi acest lucru, care ar fi trecut neobservat în Anglia feministă, dăuna reputaţiei sale într-o comunitate unde se consideră că bărbatul trebuie să fie întotdeauna îndatoritor şi vesel. Domnul Fielding nu le dădea niciodată doamnelor sfaturi despre câini sau cai, nu cina în societate şi nici nu făcea obişnuitele vizite la amiază, nu împodobea pomii de Crăciun pentru copiii cunoscuţilor şi, deşi venea la club, o făcea numai ca să joace tenis sau biliard şi apoi pleca cât mai iute. Toate acestea erau adevărate. Descoperise că e posibil să te ai bine cu indienii şi cu englezii, dar că cel care vrea să se aibă tot atât de bine şi cu englezoaicele trebuie să renunţe la indieni. Cele două categorii nu mergeau împreună. Inutil să învinuieşti pe unii sau pe alţii şi inutil să-i învinuieşti pentru faptul că se învinuiesc reciproc. Aşa stăteau lucrurile, şi trebuia să alegi. Cei mai mulţi englezi preferau compania femeilor de aceeaşi naţie cu ei, care, venind în India în număr tot mai mare, contribuiau treptat la orânduirea vieţii de toate zilele după tiparele celei din Anglia. Fielding descoperise că e convenabil şi plăcut să ai relaţii cu indienii, aşa că trebuia

să plătească pentru asta. De regulă, nici o englezoaică nu intra în colegiul lui, în afară de cele care aveau vreo funcţie oficială, şi dacă le invitase acum pe doamna Moore şi pe domnişoara Quested la ceai era numai pentru că ele erau nou-venite, persoane care aveau să privească totul cu ochi nepărtinitori, deşi în mod superficial, şi nu aveau să adopte un ton special când se adresau celorlalţi musafiri.

Clădirea colegiului fusese trântită acolo de Ministerul Lucrărilor Publice, dar pe terenul ce-i fusese alocat se găseau o veche grădină şi un pavilion de vară, în care Fielding locuia în cea mai mare parte a anului. Tocmai se îmbrăca după ce făcuse o baie, când îi fu anunţată sosirea doctorului Aziz. Ridicând tonul, îi strigă din dormitor: „Te rog, fă-te comod!“. Invitaţia era nepremeditată, ca cele mai multe dintre acţiunile lui; asta îi venise să spună.

Pentru Aziz, însă, ea căpătă un sens foarte precis.

— Chiar îmi permiteţi asta, domnule Fielding? E foarte drăguţ din partea dumneavoastră! îi strigă el drept răspuns. Îmi place extrem de mult purtarea neîncorsetată în convenţii.

Îl cuprinse brusc o mare încântare. Se uită în jur, la obiectele din *living-room.* Era un oarecare lux acolo, dar nici o ordine, nimic din ce ar fi putut să-i intimideze pe bieţii indieni. Era o cameră deosebit de frumoasă, deschisă înspre grădină prin trei arcade de lemn.

— Adevărul e că doream de mult să vă cunosc, continuă el. Am auzit multe despre inima dumneavoastră bună de la *Nawab* Bahadur. Dar unde să te întâlneşti cu cineva într-un loc aşa de prăpădit ca Chandrapore? Se apropie de uşă. Când eram mai nou aici, trebuie să vă spun că îmi doream să vă îmbolnăviţi, ca să ne putem întâlni măcar în acest chip. Râseră amândoi şi, încurajat de acest succes, începu să improvizeze. Îmi ziceam: „Oare cum arată domnul Fielding în dimineaţa asta? Poate e palid. Şi

medicul şef e palid, aşa că nu o să-l poată îngriji când vor începe frigurile“. Atunci s-ar fi trimis după mine. Şi am fi stat îndelung de vorbă, căci dumneavoastră sunteţi un bine-cunoscut cercetător al poeziei persane.

— Mă cunoaşteţi, deci, din vedere.

— Bineînţeles, bineînţeles! Dumneavoastră mă cunoaşteţi pe mine?

— Vă ştiu foarte bine, după nume.

— Sunt doar de puţin timp aici şi stau mai întotdeauna în bazar. Nu e de mirare că nu m-aţi văzut niciodată şi mă mir că îmi cunoaşteţi numele. Ştiti ce, domnule Fielding?

— Ce?

— Ghiciţi cum arăt înainte de a deschide uşa. Va fi un fel de joc.

— Sunteţi înalt cam de un metru şaptezeci şi cinci, zise Fielding, făcând această apreciere după umbra ce se zărea prin sticla mată a uşii.

— Foarte bine! Şi mai ce? Nu am cumva o venerabilă barbă albă?

— Dracu’ să-l ia!

— S-a întâmplat ceva?

— Am călcat pe ultimul meu buton de guler.

— Luaţi-l pe al meu, luaţi-l pe al meu!

— Aveţi unul în plus?

— Da, da, numai o clipă!

— Nu-l iau dacă vi-l scoateţi de la guler.

— Nu, nu, am unul în buzunar. Dându-se în lături, pentru ca silueta de pe geam să dispară, îşi smulse gulerul şi scoase de la spate un buton de aur care facea parte dintr-un set adus din Europa de cumnatul său. Poftiţi! strigă el.

— Veniţi înăuntru, dacă nu vă deranjează lipsa de protocol.

— Încă o clipă, vă rog!

Punându-şi la loc gulerul, se rugă lui Dumnezeu să nu i se ridice în sus în timpul ceaiului.

Servitorul lui Fielding, care-l ajuta să se îmbrace, îi deschise uşa.

— Multe mulţumiri!

Dădură mâna zâmbind. Începu să privească în jur cercetător, ca şi cum ar fi fost în casa unui vechi prieten. Fielding nu fu surprins de repeziciunea cu care se împrieteniră. Cu oameni atât de emotivi ca indienii, simpatia sau se naşte brusc, sau niciodată, iar el şi Aziz, ştiind numai lucruri bune unul despre celălalt, îşi puteau permite să se lipsească de formalităţile preliminare.

— Eu am crezut întotdeauna că englezii îşi ţin casa în cea mai mare ordine. Se pare că aici nu e chiar aşa. Nu mai trebuie să mă simt atât de ruşinat. Se aşeză vesel pe pat, apoi, uitând să se mai controleze, ridică picioarele şi le îndoi sub fund. Totul aranjat ţeapăn pe rafturi, aşa îmi închipuiam eu. Cum e, domnule Fielding, merge butonul?

— Mira-m-aş!

— Cum aţi spus, vă rog? N-aţi vrea să mă învăţaţi nişte cuvinte noi ca să-mi şlefuiesc engleza?

Fielding nu avea impresia că fraza „totul aranjat ţeapăn pe rafturi“ ar mai putea fi şlefuită. Era adesea frapat de vioiciunea cu care tânăra generaţie de indieni folosea o limbă străină. Deformau întrucâtva idiomul original, dar puteau spune cu promptitudine orice doreau. Nu foloseau nicidecum jargonul ridicol pe care cei de la clubul englez îl puneau în gura indienilor. Dar clubul îşi schimba ideile cu încetinitorul: încă mai afirma că doar puţini mahomedani şi nici un hindus nu ar mânca la masa unui englez şi că toate femeile indiene trăiau închise în gineceu. Individual, fiecare avea idei mai realiste, dar în colectiv clubul refuza să-şi schimbe părerile.

— Daţi-mi voie să vă fixez eu butonul. Aha… butoniera e cam mică, şi ar fi păcat să o rupem.

— De ce dracu’ mai poartă bărbaţii gulere? bombăni Fielding, aplecând capul.

— Noi le purtăm ca să scăpăm de poliţie.

— Cum adică?

— Dacă merg pe bicicletă îmbrăcat ca englezii, guler scrobit, pălărie cu boruri, nu se leagă de mine. Când port fes, încep să strige: „Vi s-a stins farul!“. Lordul Curson nu s-a gândit la asta când i-a sfătuit pe indigenii din India să-şi păstreze costumul naţional. Uraa! A intrat butonul. Câteodată închid ochii şi visez că am din nou haine splendide şi merg la război împreună cu Alamgir. Nu e aşa, domnule Fielding, că India trebuie să fi fost tare frumoasă pe atunci, cu Imperiul Mogul în culmea gloriei sale şi cu Alamgir domnind la Delhi pe Tronul Păunului[15]?

— O să vină la ceai două doamne care vor să vă cunoască; cred că le ştiţi.

— Să mă cunoască pe mine? Nu ştiu nici o doamnă.

— Nu le ştiţi pe doamna Moore şi pe domnişoara Quested?

— Ah, ba da îmi aduc aminte. Întâlnirea romantică de la moschee îi pierise din minte îndată după ce se încheiase. Da, o doamnă extrem de bătrână; dar vreţi să repetaţi, vă rog, numele celeilalte?

— Domnişoara Quested.

— Cum doriţi dumneavoastră.

Era dezamăgit de faptul că mai veneau şi alţi invitaţi la ceai, căci ar fi preferat să fie singur cu noul său prieten.

— Puteţi vorbi cu domnişoara Quested despre Tronul Păunului, dacă doriţi. Se spune că are gusturi artistice.

— Este o post-impresionistă?

— Chiar că e post-impresionistă. Haideţi la ceai! Lumea asta începe să mă depăşească.

Aziz se simţi ofensat. Cuvintele lui Fielding lăsau să se înţeleagă că el, un mărunt indian, nu avea dreptul să fi auzit despre post-impresionism, acesta fiind un privilegiu rezervat rasei conducătoare. Observă băţos:

— Nu o consider pe doamna Moore prietena mea. Am întâlnit-o doar întâmplător în moscheea noastră.

Vru să adauge: „O singură întrevedere e prea puţin ca să lege o prietenie“, dar înainte de a încheia fraza, toată rigiditatea îi pieri din glas, fiindcă îşi dădu seama de bunăvoinţa funciară a lui Fielding. Propria sa dorinţă de apropiere îi ieşi în întâmpinare şi se luptă cu valurile emoţiilor, care sunt singurele în stare să ducă pe navigator într-un port liniştit, dar îl pot şi împinge mai departe, către stânci. Se simţea acum în siguranţă, tot atât de sigur ca un locuitor al ţărmului care nu cunoaşte altceva decât stabilitatea pământului de sub picioare şi îşi închipuie că orice corabie trebuie să se scufunde, dar avea şi sentimente pe care locuitorii ţărmului nu le cunosc. Era, în fond, mai mult sensibil decât pătrunzător. În fiecare frază el descoperea un înţeles, dar nu întotdeauna pe cel adevărat, şi viaţa lui, deşi plină de activitate, era în bună parte visare. Fielding, de exemplu, nu voise să spună că indienii sunt încâlciţi la minte, ci că post-impresionismul e încâlcit. Era o adevărată prăpastie între observaţia lui şi aceea a doamnei Turton: „Ia te uită, vorbesc englezeşte!“, dar pentru Aziz amândouă sunau la fel. Fielding îşi dădu seama că greşise cu ceva şi simţi apoi că lucrurile se îndreptaseră, dar cum era un optimist în materie de relaţii personale, nu îşi făcea griji şi conversaţia lor merse mai departe, pe acelaşi ton ca înainte.

— Pe lângă cele două doamne, mai aştept şi pe unul dintre asistenţii mei, Narayan Godbole.

— Oho, brahmanul din Dekkan!

— Şi el vrea să reînvie trecutul, dar nu chiar pe Alamgir.

— Cred şi eu! Ştiţi ce spun brahmanii din Dekkan? Că Anglia a cucerit India, luând-o de la ei; de la ei, observaţi, şi nu de la împăraţii moguli! Vedeţi ce obrăznicie? Au şi mituit oameni ca să scrie minciuna asta în manuale, căci sunt foarte iscusiţi şi enorm de bogaţi. Profesorul Godbole este probabil cu totul diferit de ceilalţi brahmani din Dekkan, dacă am auzit eu bine. Se spune că e un tip foarte sincer.

— De ce nu vă organizaţi şi voi un club în Chandrapore, Aziz?

— Poate cândva… Dar iată că vin doamna Moore şi cealaltă. Cum aţi spus că îi zice?

Ce fericire că ceaiul lui Fielding era o reuniune „neprotocolară“ unde te poţi dispensa de formalităţi! Pe acest temei, Aziz găsi uşor drumul conversaţiei cu cele două englezoaice: le tratã ca pe nişte bărbaţi. Frumuseţea l-ar fi tulburat, căci ea impune anumite legi ale ei, dar doamna Moore era atât de bătrână şi domnişoara Quested atât de urâtă, încât fu cruţat de această grijă. Trupul colţuros al Adelei şi pistruii de pe faţa ei îi păreau defecte groaznice şi se întreba cum de a putut Dumnezeu să fie atât de nemilos cu o femeie. În consecinţă, atitudinea lui faţă de ea fu cât se poate de sinceră.

— Vreau să vă întreb ceva, doctore Aziz, începu ea. Mi-a povestit doamna Moore ce atent aţi fost cu ea în moschee şi ce lucruri interesante i-aţi spus. A aflat mai multe despre India în acele câteva minute decât în cele trei săptămâni de când am venit aici.

— Vă rog, nu mai pomeniţi un lucru atât de mărunt! Doriţi să vă mai spun câte ceva despre ţara mea?

— Vreau să-mi explicaţi pricina unei dezamăgiri pe care am avut-o azi-dimineaţă; cred că e o chestiune de etichetă indiană.

— Vorbind cinstit, la noi nu prea există etichetă, replică el. Suntem, prin natura noastră, un popor cât se poate de neconvenţional.

— Mă tem că am făcut o gafă şi am ofensat oamenii, spuse doamna Moore.

— Asta e cu neputinţă. Dar pot să cunosc faptele?

— O doamnă şi un domn indian trebuiau să trimită trăsura să ne ia azi-dimineaţă la ora nouă. Nu a venit. Am şi tot aşteptat şi nu pot să-mi închipui care o fi fost cauza.

— Vreo neînţelegere, zise Fielding, dându-şi imediat seama că era vorba de unul dintre acele incidente care e mai bine să rămână nelămurite.

— O nu, nu a fost aşa ceva! insistă domnişoara Quested. Au renunţat chiar să mai plece la Calcutta ca să ne invite la ei. Se vede că am făcut vreo gafă stupidă, amândouă avem impresia asta.

— Nu mi-aş bate capul pentru atâta lucru.

— Întocmai ce-mi spune şi domnul Heaslop, răspunse ea, roşind puţin. Dar dacă nu-ţi baţi capul, cum poţi înţelege?

Gazda era dispusă să schimbe subiectul, dar Aziz îl dezbătu cu toată căldura şi, aflând parţial numele împricinaţilor, declară că erau hinduşi.

— Hinduşi neglijenţi! Habar nu au ce înseamnă relaţiile sociale civilizate. Îi cunosc foarte bine datorită unui doctor care lucrează la spital. Un individ neglijent, nepunctual! Mai bine că nu v-aţi dus în casa lor, fiindcă v-aţi fi făcut o idee greşită despre India. Nimic igienic. Părerea mea e că le-a fost ruşine de propria lor casă şi de aceea nu au trimis trăsura.

— E doar o părere, observă celălalt bărbat.

— Nu pot să sufăr misterele, anunţă Adela.

— Nouă, englezilor, nu ne plac.

— Nu pot să le sufăr nu pentru că sunt englezoaică, ci din punct de vedere personal.

— Mie îmi plac misterele, dar nu-mi plac deloc încurcăturile, zise doamna Moore.

— Un mister te pune în încurcătură.

— Chiar aşa credeţi, domnule Fielding?

— „Mister“ e doar un cuvânt care sună frumos, dar desemnează o încurcătură. Nu câştigi nimic dacă îl scormoneşti. Aziz şi cu mine ştim foarte bine că India e un talmeş-balmeş.

— India e… Oh, ce idee alarmantă!

— N-o să mai fie nici o încurcătură când veţi fi oaspeţii mei, spuse Aziz, oarecum depăşit de situaţie. Doamnă Moore şi toţi cei de aici, vă invit pe toţi! Oh, vă rog!

Bătrâna doamnă acceptă; rămăsese la părerea ei că tânărul doctor e extrem de simpatic, deşi un nou sentiment, pe jumătate oboseală, pe jumătate temere, o îndemna să nu mai pornească pe nici un drum necunoscut. Domnişoara Quested primi din spirit de aventură. Şi ei îi plăcea Aziz, şi avea impresia că atunci când avea să îl cunoască mai bine, el avea să îi deschidă porţile ferecate ale Indiei. Invitaţia lui o încântă, aşa că îi ceru adresa. Aziz se gândi cu groază la locuinţa lui. Era o cocioabă netrebnică aflată lângă un bazar mizerabil. Practic, nu avea decât o cameră, şi aceea năpădită de muşte mici şi negre.

— Ei, dar acum să vorbim despre altceva, propuse el. Mi-ar plăcea să locuiesc aici. Priviţi ce încăpere frumoasă! Să o admirăm puţin împreună. Priviţi curbele acelea de la baza arcadelor. Ce delicateţe! Este arhitectura întrebării şi a răspunsului. Doamnă Moore, aici vă aflaţi chiar în India! Nu glumesc.

Camera îl inspira. Era o sală de audienţe, construită în secolul al optsprezecelea pentru vreun demnitar de vază şi, deşi lucrată în lemn, lui Fielding îi amintea de Loggia dei Lanzi din Florenţa. Camere mai mici,

acum europenizate, o înconjurau de ambele părţi, dar holul central nu avea tapete şi nici geamuri, şi aerul grădinii intra liber pe sub arcade. Stăteai acolo în public, ca într-o vitrină, expus privirii grădinarilor care strigau să sperie păsările şi a omului care închiria rezervorul de apă pentru a cultiva plante decorative. Fielding arendase şi mangotierii – acum ai fi putut să te trezeşti cu te miri cine în casă – şi servitorii lui stăteau pe trepte zi şi noapte pentru a descuraja hoţii. Era cu adevărat frumos pavilionul, şi englezul nu-i stricase frumuseţea, pe când Aziz, într-un moment de entuziasm occidental, ar fi atârnat pe pereţi reproduceri după tablouri de Maude Goodman. Totuşi se vedea cui aparţinea de fapt încăperea…

— Să stau aici şi să împart dreptate. O biată văduvă care a fost jefuită vine la mine şi-i dau cincizeci de rupii, altcuiva îi dau o sută, şi aşa mai departe. Mi-ar plăcea asta.

Doamna Moore zâmbi, gândindu-se la metodele judecătorilor moderni, aşa cum erau ele exemplificate de fiul său.

— Mă tem că rupiile nu ţin o veşnicie, zise ea.

— Ale mele ar ţine. Dumnezeu mi-ar da tot mai multe când ar vedea că dau şi altora. Să dăruieşti întotdeauna, cum face *Nawab* Bahadur. Şi tatăl meu era la fel, de aceea a murit sărac.

Arătând cu mâna spre diferite colţuri ale sălii, o populă cu figuri de demnitari şi funcţionari, toţi binevoitori, fiindcă aparţineau trecutului.

— Am sta aşa, dăruind în eternitate, întinşi pe un covor în loc de scaune; asta ar fi principala schimbare între acum şi atunci, dar cred că nu am pedepsi pe nimeni.

Doamnele fură de acord.

— Bietul criminal, mai dă-i putinţa de a se îndrepta. Dacă-l trimiţi la închisoare, omul nu face decât să se înrăiască şi să se strice.

Chipul lui luă o expresie de mare duioşie, duioşia celui care e incapabil să conducă pe alţii şi nu e în stare să priceapă că dacă bietul criminal este lăsat în libertate, o va jefui din nou pe văduva cea sărmană. Era bun cu toţi, în afară de câţiva duşmani ai familiei pe care nu-i considera oameni; faţă de aceştia nutrea doar răzbunare. Era bun şi înţelegător chiar şi cu englezii; în adâncul sufletului ştia că ei nu se puteau abţine din a fi aşa, reci şi bizari, preumblându-se prin ţara lui ca nişte sloiuri de gheaţă.

— Nu vom pedepsi pe nimeni, repetă el, şi seara vom da un mare banchet cu balet de baiadere, şi fete frumoase vor străluci de fiecare parte a bazinului, purtând artificii în mâini, şi nu va fi decât îndestulare şi fericire pentru toţi, până a doua zi când se va face din nou dreptate ca înainte, cincizeci de rupii, o sută, o mie până vor fi cu toţii împăcaţi. Ah, de ce nu am trăit în acele timpuri! Dar aţi admirat casa domnului Fielding? Priviţi numai cum sunt zugrăviţi pilaştrii în albastru şi volutele verandei, cum le spuneţi dumneavoastră, acelea care sunt deasupra noastră, sunt de asemenea albastre. Priviţi sculpturile de pe volute. Gândiţi-vă de câtă trudă a fost nevoie. Micile cupole sunt cioplite în aşa fel încât să imite frunzele de bambus. Ce delicat! Şi adevăraţii bambuşi legănându-se afară lângă bazin! Doamnă Moore! Doamnă Moore!

— Da? răspunse ea râzând.

— Vă aduceţi aminte de apa de lângă moscheea noastră? Vine de sus şi umple acest bazin, o meşteşugită construcţie a împăraţilor noştri. S-au oprit aici în drumul lor spre Bengal. Iubeau apa. Pe oriunde treceau, creau fântâni, canale, băi. Îi spuneam domnului Fielding că aş da orice să-i pot sluji.

Nu avea dreptate în privinţa apei, pe care nici un împărat, oricât de priceput, nu o poate face să curgă de la vale la deal; o depresiune destul de adâncă, împreună cu întregul oraş Chandrapore, se întindea între moschee şi

casa lui Fielding. Ronny l-ar fi pus la punct, Turton ar fi vrut să-l pună la punct, dar s-ar fi reţinut. Fielding nici măcar nu dorea să-l trezească la realitate; îi trecuse de mult pasiunea pentru adevăruri formale şi acum ţinea mai ales la adevăruri ale sufletului. Cât despre domnişoara Quested, ea accepta orice spunea Aziz ca pe un adevăr *ad litteram.* În ignoranţa ei, îl considera ca fiind însăşi „India“ şi niciodată nu bănui că punctul lui de vedere era limitat, iar metoda lui, eronată şi că, de fapt, nici un om nu e India.

Se însufleţea tot mai mult, pălăvrăgind fără oprire şi spunând chiar „dă-o dracului“ când se încurca în câte o frază. Le povesti despre profesia lui şi despre operaţiile la care asistase sau pe care le făcuse el însuşi, intră chiar în detalii care o înspăimântară pe doamna Moore, deşi domnişoara Quested le luă drept dovezi ale spiritului său eliberat de convenţii; auzise asemenea discuţii şi în Anglia, în cercuri academice avansate ce-şi proclamau hotărât libertatea de opinie. Îl socoti nu numai emancipat, ci şi serios, şi îl plasă pe o culme pe care el nu se putea menţine. Zburase deocamdată destul de sus, dar nu se afla pe nici o culme. Avea aripi care îl ridicau în văzduh, dar moleşeala orientală avea să îl aducă pe pământ.

Sosirea profesorului Godbole îl mai potoli întrucâtva, dar în după-amiaza aceea tot el rămase personajul principal. Brahmanul, politicos şi enigmatic, nu îi stânjeni cu nimic elocvenţa, dimpotrivă, chiar o aplaudă. Îşi luă ceaiul la oarece distanţă de cei care nu făceau parte din casta lui, la o măsuţă joasă aşezată puţin cam în spate, spre care întindea mâna şi pe care găsea, s-ar putea crede, ca din întâmplare, mâncare. Toţi se prefăceau că nu bagă de seamă felul în care îşi bea ceaiul profesorul Godbole. Era bătrâior şi uscăţiv, cu o mustaţă căruntă şi cu ochi albaştri-cenuşii, iar pielea feţei îi era tot atât de albă ca a unui european. Purta un turban care semăna cu nişte macaroane purpurii, haină, vestă, brâu, ciorapi cu baghetă. Baghetele se

asortau cu turbanul şi întreaga sa înfăţişare sugera armonie ca şi cum ar fi reconciliat, atât pe plan mental, cât şi fizic, produsele Orientului cu ale Occidentului într-o formulă indisolubilă. Doamnele erau interesate de prezenţa lui şi credeau că-l va completa pe doctorul Aziz, vorbindu-le despre religie. Dar el nu făcea altceva decât să mănânce, să tot mănânce, zâmbind şi nelăsându-şi niciodată ochii să vadă ce-i făcea mâna.

Terminând cu împăraţii moguli, Aziz trecu la subiecte care nu puteau întrista pe nimeni. Descrise coacerea fructelor de mango şi povesti cum în copilărie alerga prin ploaie până la un crâng de mangotieri care aparţinea unchiului său, de unde mânca pe săturate.

— Apoi, fuga înapoi, cu apa şiroind pe mine, şi poate cu o durere de stomac. Dar nu-mi păsa. Toţi prietenii mei sufereau la fel. Noi avem un proverb în limba urdu: „Ce înseamnă nefericirea când suntem cu toţii nefericiţi laolaltă?“ care se potriveşte foarte bine atunci când mănânci astfel de fructe. Domnişoară Quested, rămâneţi aici până se coc fructele de mango. De ce nu vă stabiliţi definitiv în India?

— Mă tem că nu pot face asta, spuse Adela.

Pronunţase aceste cuvinte fără să se gândească la înţelesul lor. Pentru ea, ca şi pentru cei trei bărbaţi, remarca părea să concorde cu restul conversaţiei şi abia după câteva minute, ba poate chiar după o jumătate de oră îşi dădu seama că făcuse o afirmaţie importantă şi că ar fi trebuit să i-o comunice mai întâi lui Ronny.

— Oaspeţii ca dumneavoastră sunt rari.

— Într-adevăr, întări profesorul Godbole. Asemenea afabilitate se vede rareori. Dar ce le putem noi oferi pentru a-i reţine aici?

— Fructe de mango.

Râseră cu toţii.

— Chiar şi acestea pot fi cumpărate în Anglia acum, observă Fielding. Le transportă în vapoare cu camere frigorifice. Poţi să recreezi India în Anglia, se pare, tot aşa cum poţi să recreezi Anglia în India.

— Dar e groaznic de scump, în ambele cazuri, zise fata.

— Probabil.

— Şi e urât.

Dar gazda nu voia să lase conversaţia să pornească pe acest făgaş serios. Se întoarse spre bătrâna doamnă, care părea tulburată şi dezamăgită – nu-şi putea închipui de ce – şi o întrebă despre planurile ei. Ea răspunse că i-ar face plăcere să viziteze colegiul. Toţi se ridicară numaidecât, cu excepţia profesorului Godbole, care tocmai termina de mâncat o banană.

— Tu nu veni, Adela! Ţie nu-ţi plac instituţiile.

— Da, asta e adevărat, încuviinţă domnişoara Quested, şi se aşeză la loc.

Aziz ezita. Auditoriul său se împărţea în două. Jumătatea mai apropiată de el pleca, dar cea mai atentă rămânea. Spunându-şi că era o după-amiază „neprotocolară“, rămase şi el pe loc.

Conversaţia continuă de unde rămăsese. Oare s-ar fi putut oferi oaspeţilor fructe de mango necoapte, doar aşa, în glumă?

— Ca doctor vorbind, spun că nu.

Apoi bătrânul zise:

— Dar am să vă trimit în schimb câteva dulciuri ce nu fac rău. Îmi voi acorda această plăcere.

— Domnişoară Quested, dulciurile profesorului Godbole sunt delicioase, comentă Aziz cu tristeţe, căci şi el ar fi vrut să trimită dulciuri, dar nu avea o soţie care să le facă. O să fie o adevărată trataţie indiană. În situaţia mea modestă, vai!, nu vă pot oferi nimic.

— Nu înţeleg de ce spuneţi asta când ne-aţi invitat acasă la dumneavoastră cu atâta amabilitate.

Aziz se gândi din nou cu groază la locuinţa lui. Doamne, Dumnezeule, proasta asta de fată îl luase în serios! Ce putea face acum?

— Da, asta e lucru stabilit, exclamă el, vă invit pe toţi să mă vizitaţi în peşterile Marabar.

— Voi fi încântată.

— Oh, asta e o distracţie splendidă, în comparaţie cu bietele mele dulciuri. Dar domnişoara Quested nu a vizitat încă peşterile noastre?

— Nu, nici măcar nu am auzit de ele.

— Nu aţi auzit de ele? se mirară amândoi. Peşterile Marabar din munţii Marabar?

— La club noi nu auzim nimic interesant. Doar tenis şi bârfeli ridicole.

Bătrânul tăcu, gândindu-se poate că nu era frumos din partea ei să-şi critice neamul, poate temându-se că dacă aproba ce spusese, l-ar fi denunţat pentru lipsă de loialitate faţă de englezi. Dar tânărul se grăbi să răspundă:

— Ştiu.

— Atunci spuneţi-mi tot ce vreţi, altfel n-am să înţeleg niciodată India. E vorba de dealurile acelea pe care le văd uneori seara? Ce sunt aceste peşteri?

Aziz începu să-i explice, dar se dovedi curând că nici el nu vizitase vreodată peşterile. Întotdeauna „avusese de gând“ să meargă, dar munca sau câte o încurcătură personală îl împiedicaseră, şi pe urmă erau şi foarte departe. Profesorul Godbole începu să-l tachineze:

— Stimate tinere domn, ciobul şi cu oalele sparte! Aţi auzit vreodată de acest folositor proverb?

— Sunt mari peşterile? întrebă ea.

— Nu, nu-s mari.

— Vă rog, descrieţi-mi-le, domnule profesor.

— Va fi o mare cinste pentru mine.

Îşi trase scaunul mai aproape şi pe chip i se aşternu o expresie de mare încordare. Luând cutia de ţigări, ea i le întinse lui Godbole, apoi lui Aziz, şi aprinse ea însăşi una. După o pauză de efect, profesorul spuse:

— Este o intrare în stâncă prin care intri, şi după ce treci de intrare dai de peşteră.

— Ceva în genul peşterilor din Elephanta?

— Oh, nu deloc; la Elephanta sunt sculpturi ale lui Shiva şi Parvati. La Marabar nu sunt sculpturi.

— Sunt socotite sacre, fără îndoială, încercă Aziz să-i ajute în povestire.

— Oh, nu, nu!

— Totuşi, sunt ornamentate în vreun fel.

— Oh, nu!

— Atunci de ce sunt aşa de faimoase? Vorbim cu toţii despre faimoasele peşteri Marabar. Poate că e doar o lăudăroşenie de-a noastră, lipsită de temei.

— Nu, n-aş spune asta.

— Atunci descrieţi-le acestei doamne.

— Va fi o mare bucurie pentru mine.

Îşi anticipa plăcerea, şi Aziz îşi dădu seama că tăinuia ceva despre peşterile acelea. Înţelese asta pentru că şi el suferea adesea de asemenea inhibiţii. Uneori, spre exasperarea maiorului Callendar, trecea sub tăcere câte un fapt important într-o anumită situaţie, pentru a se opri asupra altor o sută de detalii nesemnificative. Maiorul îl acuza de perfidie şi avea, în linii mari, dreptate, dar numai în linii mari. Era ca şi cum o forţă pe care nu o putea controla i-ar fi pus inexplicabil stavilă minţii.

Godbole fusese şi el redus la tăcere acum; fără îndoială, ascundea ceva împotriva voinţei lui. Tratat cu dibăcie, ar fi putut să-şi învingă reticenţa şi să anunţe că peşterile Marabar erau pline de stalactite, poate; Aziz îl îndrumă spre această mărturisire, dar el n-o făcu.

Dialogul lor rămăsese jovial şi prietenos, iar Adela nu putea intui nicicum sensul lui ascuns. Nu ştia că mintea relativ simplă a mahomedanului era pusă faţă în faţă cu Străvechea Noapte. Aziz se angajase într-un joc pasionant. Mânuia o jucărie umană care refuza să funcţioneze; asta îi era limpede. Dacă ar fi funcţionat, nici el, nici profesorul Godbole nu ar fi avut nici cel mai mic avantaj, dar încercarea îl fermeca, asemenea mecanismului unei gândiri abstracte. Continuă să vorbească, fiind însă învins la fiecare pas de un adversar care nici nu părea să observe că s-a făcut vreo mişcare, îndepărtându-se astfel tot mai mult de descoperirea a ceea ce era deosebit în peşterile Marabar, asta dacă lucrul acela exista cu adevărat.

În această atmosferă se ivi Ronny. Cu o enervare pe care nu-şi dădea osteneala să o ascundă, strigă din grădină:

— Ce se întâmplă cu Fielding? Unde e mama?

— Bună seara! îi răspunse calm domnişoara Quested.

— Vreau să veniţi imediat, tu şi mama! O să se joace polo.

— Credeam că nu se joacă azi polo.

— S-a schimbat totul. Au sosit nişte militari. Hai, vino, şi o să-ţi povestesc!

— Mama dumneavoastră se va întoarce în curând, domnule, vorbi profesorul Godbole, care se ridicase cu deferenţă. Nu sunt multe de văzut în modestul nostru colegiu.

Ronny nu-l băgă în seamă şi continuă să i se adreseze Adelei; se grăbise să vină de la munca lui ca să o ducă să vadă meciul de polo, crezând că-i va

face plăcere. Nu voia să fie nepoliticos cu cei doi bărbaţi, dar singurul contact cu un indian pe care-l putea concepe era cel oficial şi nici unul dintre cei doi nu se întâmpla să fie subalternul lui. Ca persoane particulare, îi ignora.

Din nefericire, Aziz nu era dispus să se lase ignorat. Nu voia să renunţe la nota de intimitate şi certitudine care marcase în acel ultim ceas relaţiile lui cu ceilalţi. Nu se ridicase odată cu Godbole, şi acum, pe un ton de ostentativă prietenie, strigă de la locul lui:

— Hai, vino aici şi stai cu noi, domnule Heaslop! Ia loc până apare mama dumitale.

Ronny replică poruncind unuia dintre servitorii lui Fielding să-şi cheme neîntârziat stăpânul.

— Poate că nu înţelege ce i-aţi spus. Daţi-mi voie, spuse Aziz şi repetă ordinul în idiomul local.

Ronny era ispitit să-l pună la locul lui. Cunoştea tipul ăsta de oameni; cunoştea toate tipurile de indieni, şi acesta era genul obraznic, contaminat de influenţa apuseană. Dar el era slujbaş al guvernului, misiunea lui era să evite „incidentele“, aşa că nu zise nimic, şi ignoră provocările pe care Aziz continua să i le lanseze. Aziz era sfidător. Tot ce spunea avea un iz de impertinenţă sau suna discordant. Aripile nu-l mai ţineau în aer, dar refuza să cadă fără luptă. Nu voia să fie obraznic cu domnul Heaslop, care nu-i făcuse nici un rău, dar avea în faţă un anglo-indian care trebuia să devină om pentru ca să se poată reinstaura un climat de bună înţelegere. Nu voia să fie onctuos şi familiar cu domnişoara Quested, ci numai să se asigure de sprijinul ei, nici să fie ostentativ şi jovial faţă de profesorul Godbole. Formau un straniu cvartet; el, prăbuşindu-se cu un fâlfâit disperat de aripi, ea, nedumerită de această bruscă schimbare în rău, Ronny, furios, iar brahmanul, observându-i pe toţi trei, dar cu ochii plecaţi, cu mâinile

împreunate, ca şi cum nu era nimic deosebit de văzut. O scenă dintr-o piesă, îşi spuse Fielding, care-i vedea acum de la distanţă, din celălalt capăt al grădinii, stând grupaţi în jurul coloanelor albastre ale frumoasei lui săli de recepţie.

— Nu te mai deranja să vii sus, mamă, strigă Ronny. Plecăm chiar acum.

Apoi se îndreptă grăbit spre Fielding, îl trase la o parte şi îi spuse cu o jucată voioşie:

— Ascultă, dragul meu, te rog să mă ierţi, dar cred că poate n-ar fi trebuit s-o laşi pe domnişoara Quested singură.

— Îmi pare rău, ce s-a întâmplat? veni răspunsul lui Fielding, care încerca şi el să pară jovial.

— Păi… eu sunt un birocrat cu vederi înguste, fără îndoială, totuşi nu-mi place să văd o fată de-a noastră, o englezoaică, stând şi fumând singură cu doi indieni.

— A rămas cu ei, aşa cum şi fumează, din propria ei dorinţă, bătrâne.

— Da, asta merge în Anglia.

— Nu văd ce e rău în asta.

— Dacă nu vezi, nu-i nimic de făcut… Nu vezi că individul ăsta e un bădăran?

Ostentativ, Aziz îi vorbea pe un ton condescendent doamnei Moore.

— Nu e bădăran, protestă Fielding. E doar cu nervii încordaţi, asta-i tot.

— Şi ce i-o fi tulburat nervii delicaţi?

— Nu ştiu. Când am plecat, totul era în regulă.

— Oricum, nu e din cauza mea, îl asigură Ronny. Nici măcar nu i-am adresat o vorbă.

— Ei, hai acum, ia-ţi doamnele; catastrofa a trecut.

— Fielding, să nu crezi că m-am supărat sau aşa ceva… Nu vrei să vii la polo cu noi? Ne-ar face multă plăcere.

— Mă tem că nu pot. Mulţumesc, totuşi. Îmi pare foarte rău că mă consideri neatent cu oaspeţii mei. Nu am avut această intenţie.

Începură astfel să-şi ia rămas-bun. Fiecare dintre ei se simţea supărat sau nefericit. Era ca şi cum iritarea se ridica din înşişi porii pământului. „Ar fi putut exista oameni atât de meschini pe o câmpie scoţiană sau pe un munte italian?“ se întrebă Fielding după aceea. În India părea că nu există nici o rezervă de linişte din care să te înfrupţi. Sau lipsea cu desăvârşire, sau era o linişte care înghiţea totul, cum părea să se întâmple cu profesorul Godbole. Iată-l pe Aziz, ordinar şi respingător, pe doamna Moore şi domnişoara Quested, ambele stupide, şi pe el însuşi şi Heaslop, amândoi cuviincioşi pe dinafară, dar detestabili în fond şi detestându-se reciproc.

— La revedere, domnule Fielding şi mulţumesc foarte mult… Ce frumoasă e clădirea colegiului!

— La revedere, doamnă Moore!

— La revedere, domnule Fielding. A fost o după-amiază foarte interesantă…

— La revedere, domnişoară Quested!

— La revedere, doctore Aziz!

— La revedere, doamnă Moore!

— La revedere, doctore Aziz! La revedere, domnişoară Quested! Îi scutură energic mâna ca să arate că se simţea în largul lui. O să fiţi amabilă să nu uitaţi peşterile acelea? Aranjez eu toată povestea într-o clipită.

— Vă mulţumesc…

Inspirat de un demon, mai făcu o ultimă sforţare şi adăugă:

— Ce păcat că părăsiţi India atât de curând! Oh, vă rog, reveniţi asupra hotărârii luate, rămâneţi aici!

— La revedere, domnule profesor! continuă ea, brusc neliniştită. Regretăm că nu v-am auzit cântând.

— Pot să cânt acum, răspunse el şi începu să cânte.

Vocea lui subţire se înălţă, scoţând sunet după sunet. Uneori părea că are ritm, alteori dădea iluzia unei melodii apusene. Dar urechea ascultătorului, de mai multe ori înşelată, pierdea curând orice indiciu şi rătăcea printr-un labirint de zgomote, nicidecum aspre sau neplăcute, dar nici inteligibile. Era cântecul unei păsări necunoscute. Numai servitorii îl înţelegeau. Începură să-şi şoptească unul altuia. Omul care aduna castane de apă ieşi gol din rezervor, cu gura întredeschisă de încântare, lăsând să i se vadă limba stacojie. Sunetele zburau mai departe şi încetară după câteva minute tot atât de neaşteptat pe cât începuseră: în mijlocul unei măsuri, se părea, şi pe nota subdominantă.

— Vă mulţumesc foarte mult! Ce a fost asta? întrebă Fielding.

— Vă voi explica amănunţit. E un cântec religios. Eu m-am pus în situaţia unei lăptărese. Îi spun lui Shri Krishna: „Vino, vino numai la mine!“. Zeul refuză să vină. Devin mai umilă şi-i spun: „Nu veni numai la mine. Multiplică-te într-o sută de Krishna şi fă ca fiecare să se ducă la fiecare dintre cele o sută de tovarăşe ale mele, dar unul, oh, Stăpâne al Lumii, să vină şi la mine!“. El refuză să vină. Această rugă se repetă de mai multe ori. Cântecul este compus într-o tonalitate potrivită cu acest ceas de seară.

— Dar el vine, sper, în vreun alt cântec, spuse blând doamna Moore.

— Oh, nu, el refuză să vină, repetă Godbole, poate neînţelegând întrebarea. Eu îi spun: „Vino, vino, vino!“. El uită să vină.

Paşii lui Ronny nu se mai auzeau şi urmă o clipă de tăcere absolută. Nici o undă nu încreţea faţa apei, nici o frunză nu se clintea.

Capitolul VIII

Deşi domnişoara Quested îl cunoscuse destul de bine pe Ronny în Anglia, îşi dădu seama că nu greşise făcându-i o vizită în India, înainte de a hotărî să-i fie soţie. India amplificase unele laturi ale caracterului său pe care nu le admirase niciodată. Mulţumirea de sine, tendinţa de a cenzura faptele altora, lipsa de subtilitate, totul se acutiza sub cerul tropical; părea mai indiferent decât înainte la ceea ce se petrecea în minţile semenilor lui, tot mai sigur că el avea dreptate în privinţa lor, iar dacă se înşelase, nu avea nici o importanţă. Când ea îi dovedea că a greşit, devenea deosebit de enervant; lăsa întotdeauna să se înţeleagă că n-ar fi trebuit să se mai obosească să i-o demonstreze. Punctul ei de vedere nu era niciodată cel mai potrivit, argumentele ei erau logice, dar sterile. Îi amintea mereu că el avea cunoştinţe temeinice în toate domeniile, iar ea nu ştia nimic şi că nici experienţa nu ar ajuta-o, fiindcă nu se pricepea să interpreteze, învăţătura într-un liceu select, apoi Universitatea din Londra, un an de pregătire cu un profesor particular, o anumită serie de posturi într-o anumită provincie, o cădere de pe cal şi câteva accese de malarie îi erau înfăţişate Adelei ca singura pregătire necesară pentru a-i putea înţelege pe indieni şi pe toţi cei ce locuiesc în această ţară; sau, mai bine zis, singura pregătire pe care o putea ea înţelege, căci, bineînţeles, deasupra lui Ronny se întindeau domenii mai înalte de cunoaştere, populate de Callendari sau Turtoni, oameni care stăteau în această ţară nu doar de un an, ci de douăzeci de ani, şi ale căror instincte erau supraomeneşti. Pentru el însuşi nu avea pretenţii extravagante; ea ar fi preferat să aibă. Ceea ce o călca pe nervi era mai ales

behăitul acela convenţional al funcţionarului novice, acel „eu nu sunt perfect, dar…“

Cât de grosolan fusese în timpul vizitei la domnul Fielding, stricându-le conversaţia şi plecând chiar în mijlocul cântecului aceluia straniu! Pe când se îndepărtau în trăsurica uşoară condusă de Ronny, enervarea ei devenea tot mai greu de stăpânit şi nu-şi dădea seama că o bună parte era îndreptată împotriva ei înseşi. Îşi dorea din tot sufletul să se ivească un prilej să-l repeadă, şi deoarece şi el era supărat şi amândoi se aflau în India, prilejul se ivi curând. Abia ieşiseră din curtea colegiului, când îl auzi spunându-i mamei lui, care şedea alături pe bancheta din faţă:

— Despre ce peşteri era vorba?

Şi Adela deschise prompt focul:

— Doamnă Moore, încântătorul dumneavoastră doctor a hotărât să ne invite la un picnic în loc de un ceai la el acasă; urmează să ne întâlnim cu el acolo, dumneavoastră, eu, domnul Fielding, profesorul Godbole; exact aceeaşi societate ca astăzi.

— Unde acolo? întrebă Ronny.

— La peşterile Marabar.

— Ţine-mă, Doamne! zise el, după o scurtă pauză, ca pentru sine. V-a dat şi alte detalii?

— Nu. Dacă ai fi vorbit cu el am fi putut aranja toate detaliile.

El dădu din cap râzând.

— Am spus ceva comic?

— Mă gândeam numai la gulerul stimabilului doctor, care i se ridica în sus pe ceafă.

— Credeam că vorbim de peşteri.

— Asta şi facem. Aziz era foarte elegant îmbrăcat, de la acul de cravată până la ghetre, dar uitase să-şi prindă butonul din spate la guler şi asta e

caracteristica indianului: lipsa de atenţie la detalii; o neglijenţă fundamentală, specifică rasei lor. La fel şi propunerea de a vă întâlni la peşteri, ca şi cum ar fi ceasul de la Charing Cross, când ele sunt la depărtare de mile de orice gară şi departe una de alta.

— Ai fost acolo?

— Nu, dar ştiu totul despre ele, bineînţeles.

— Oh, bineînţeles!

— Şi tu te-ai angajat să mergi în această expediţie, mamă?

— Mama nu s-a angajat la nimic, zise doamna Moore, destul de neaşteptat. Şi în nici un caz să meargă la acest meci de polo. Vrei să treci întâi pe acasă să mă laşi acolo, te rog? Prefer să mă odihnesc.

— Lasă-mă şi pe mine. Nici eu nu am chef să văd meciul de polo.

— E mai simplu să renunţăm la polo, spuse Ronny.

Obosit şi dezamăgit, îşi pierduse stăpânirea de sine, şi adăugă cu voce tare, moralizator:

— Nu vreau să vă mai văd făcând asemenea combinaţii cu indienii. Dacă vreţi să mergeţi la peşterile Marabar, veţi merge sub auspicii britanice.

— N-am auzit niciodată de peşterile astea şi nici nu ştiu unde sau ce sunt, zise doamna Moore, dar nu mai pot tolera – lovi cu mâna perna de alături – atâta ceartă şi plictiseală!

Tinerii se simţiră ruşinaţi. O lăsară acasă şi merseră mai departe la terenul de polo, cu conştiinţa că era necesar să facă măcar acest gest de împăcare. Enervarea lor pierise, dar greutatea din suflet nu dispăru; furtunile rareori limpezesc aerul. Domnişoara Quested se gândea la propria ei comportare şi nu-i plăcea deloc. În loc să se cântărească pe sine şi pe Ronny şi să ajungă la o concluzie bine chibzuită în privinţa căsătoriei, ea declarase în treacăt, în cursul unei conversaţii despre mango, faţă de nişte oameni pe care-i vedea pentru prima oară, că nu avea de gând să rămână în

India. Ceea ce însemna că nu avea să se căsătorească cu Ronny. Dar în ce mod anunţase asta, ce purtare pentru o fată civilizată! Îi datora o explicaţie, dar din nefericire nu avea ce explica. „Discuţia serioasă“ atât de dragă temperamentului şi principiilor ei fusese prea mult amânată. Nu mai avea rost, la ora aceea târzie, să fie dezagreabilă cu el şi să-şi formuleze reproşurile împotriva caracterului său… Jocul de polo se desfăşura pe Maidan, lângă intrarea în Chandrapore. Soarele scăpăta şi fiecare copac purta o prevestire a nopţii. Se aşezară la oarece depărtare de grupul oficialităţilor şi acolo, simţind că îşi îndeplineşte o obligaţie atât faţă de el cât şi faţă de ea însăşi, se căzni să pronunţe fraza care-i rămăsese în gât:

— Mi-e teamă că va trebui să avem o discuţie serioasă, Ronny.

— Am fost într-o dispoziţie execrabilă. Trebuie să-ţi cer scuze, răspunse el. Nu voiam să vă dau ordine ţie şi mamei, dar m-a supărat felul în care acei bengalezi v-au lăsat să-i aşteptaţi azi-dimineaţă, şi nu vreau să se mai întâmple aşa ceva.

— Nu e vorba de ei, ceea ce voiam să…

— Nu, dar Aziz va încurca la fel lucrurile în excursia asta la peşteri. Nu avea de gând să ia în serios aceste invitaţii, am înţeles imediat asta din vocea lui; e numai un mod al lor de a fi amabili.

— Problema despre care voiam să vorbesc cu tine e cu totul diferită, nu are nimic de-a face cu peşterile. Privi iarba decolorată. Am hotărât în cele din urmă că nu o să ne căsătorim, dragul meu.

Vestea îl răni adânc pe Ronny. Îl auzise pe Aziz spunând că ea nu avea să rămână, fără să dea însă vreo atenţie acestor cuvinte, căci nu-i trecuse niciodată prin minte că un indian ar putea fi un canal de comunicare între doi englezi.

Se stăpâni şi spuse cu blândeţe:

— Dar tu n-ai spus niciodată că ne vom căsători, fată dragă; nu ne-ai legat nici pe tine, nici pe mine, aşa că nu trebuie să te frămânţi pentru asta.

Se simţi ruşinată. Ce cuviincios era! Putea să-i impună părerile lui, dar nu încerca s-o forţeze să accepte o „logodnă“, pentru că şi el credea, ca şi ea, în sanctitatea legăturilor dintre oameni; acest lucru îi făcuse să se apropie unul de celălalt la prima lor întâlnire, care se petrecuse în peisajul grandios al lacurilor engleze. Chinul ei se sfârşise, dar avea impresia că ar fi trebuit să fie mai dureros şi mai lung. Adela nu avea să se căsătorească cu Ronny. Părea că gândul se destramă ca un vis. Spuse:

— Dar hai să discutăm lucrurile astea; e teribil de important să nu facem vreun pas greşit. Vreau să aud mai întâi punctul tău de vedere în privinţa mea. S-ar putea să ne ajute pe amândoi.

Felul lui de a se purta trăda nefericire şi rezervă.

— Nu prea cred în aceste discuţii şi, în plus, sunt frânt de oboseală, cu toată munca asta suplimentară pe care ne-o aduce pe cap sărbătoarea Mohurram, aşa că te rog să mă ierţi.

— Eu vreau numai ca lucrurile să fie absolut clare între noi şi ţin să răspund la orice întrebare pe care ai dori să mi-o pui în legătură cu purtarea mea.

— Dar n-am de pus nici o întrebare. Ai acţionat potrivit drepturilor tale. Ai avut dreptate să vii aici să mă vezi la treabă. A fost o idee excelentă şi oricum, nu are rost să mai discutăm. N-o să facem decât să turnăm gaz peste foc.

Se simţea furios şi rănit. Era prea mândru ca să o atragă din nou spre el, dar nu socotea că ea se purtase urât, pentru că Ronny avea un spirit generos atunci când era vorba de compatrioţii săi.

— Cred că asta e cam tot ce voiam să-ţi spun. Sunt de neiertat că v-am deranjat atât pe tine, cât şi pe mama ta, zise domnişoara Quested cu

oarecare greutate şi se încruntă uitându-se la pomul sub care şedeau.

O privea o mică pasăre verde, atât de strălucitoare şi de curată de parcă ar fi zburat drept dintr-o prăvălie. Întâlnind privirea fetei, închise ochii, ciripi uşor şi se pregăti de culcare. O pasăre indiană oarecare.

— Da, cam asta e tot, repetă ea, cu sentimentul că unul dintre ei, sau amândoi, ar fi trebuit să rostească o cuvântare mai profundă şi mai pasională. Ne-am purtat teribil de britanic în chestiunea asta, dar îmi închipui că aşa trebuia.

— Cum suntem britanici, cred că e bine aşa.

— Oricum, nu ne-am certat, Ronny.

— Ei, asta ar fi fost absurd! De ce să ne certăm?

— Cred că vom rămâne prieteni.

— Ştiu că vom rămâne prieteni.

— Întocmai.

Îndată ce schimbară această mărturisire, un val de uşurare le trecu prin suflet şi se preschimbă apoi într-o undă de duioşie. Erau înduioşaţi de propria lor onestitate şi începură să se simtă singuri şi nechibzuiţi. Ceea ce-i deosebea era experienţa de viaţă şi nu caracterul. Ca exemplare umane nu erau diferiţi; ba chiar, în comparaţie cu cei care se aflau atunci în jurul lor, ei se asemănau până la identificare.

Omul care ţinea poneiul unui ofiţer, eurasianul care conducea maşina lui *Nawab* Bahadur, nobilul Bahadur însuşi, desfrânatul nepot al lui *Nawab* Bahadur, nici unul dintre ei nu ar fi analizat o problemă cu aşa de mult calm şi sinceritate. Simplul fapt că îl amuzau îi reducea considerabil gravitatea. Bineînţeles că aveau să rămână prieteni, şi pentru totdeauna.

— Ştii cum se cheamă pasărea asta verde de deasupra noastră? întrebă ea apropiindu-şi uşor umărul de al lui.

— E un albinărel.

— Oh, nu, Ronny! Are dungi roşii pe aripi.

— Papagal, încercă el.

— Doamne ferește!

Pasărea se afundă în cupola unui pom. Nu avea nici o importanţă, dar ei ar fi dorit totuşi să o identifice, le-ar fi uşurat întrucâtva inimile. Dar nimic în India nu e identificabil, însuşi faptul de a pune o întrebare face ca lucrurile să dispară sau să se preschimbe în altceva.

— McBryde are o carte cu ilustraţii despre păsări, spuse el amărât. Eu nu mă pricep deloc la ele, de fapt nu ştiu să dau informaţii despre nimic, în afară de slujba mea. E păcat.

— Şi eu sunt la fel. Nu mă pricep la nimic.

— Ce-mi aud urechile? strigă din rărunchi *Nawab* Bahadur, făcându-i pe amândoi să tresară. Ce afirmaţie incredibilă am auzit? O doamnă englezoaică nepricepută? Nu, nu, nu, nu, nu! Râse jovial, fiind sigur, în limita prescrisă, că va fi bine primit.

— Bună, *Nawab* Bahadur! Aţi venit iarăşi să vedeţi cum se joacă polo? întrebă Ronny fără entuziasm.

— Am venit, *sahib*, am venit.

— Bună ziua! spuse Adela, făcând şi ea un efort.

Îi întinse mâna. Bătrânul domn ghici, după un gest atât de necugetat, că tânăra englezoaică era venită de curând în ţara lui, dar nu-şi mai puse alte întrebări. Femeile care îşi dezveleau faţa în public îi păreau, din acest unic motiv, atât de misterioase, încât le judeca mai curând după aprecierea propriilor lor bărbaţi decât după a lui. Poate că nu erau imorale şi oricum, treaba asta nu-l privea pe el. Văzându-l pe principalul magistrat al oraşului singur cu o fată pe înserat, îi acostase cu intenţii ospitaliere. Avea o maşinuţă nouă şi voia să le-o pună la dispoziţie. Magistratul urma să hotărască dacă invitaţia lui putea fi primită.

Între timp, Ronny începuse să se simtă oarecum ruşinat de purtarea lui faţă de Aziz şi Godbole şi acum avea prilejul să arate că ştia să-i trateze pe indieni cu toată consideraţia, când o meritau. Aşa că-i spuse Adelei, cu aceeaşi melancolică afecţiune în glas pe care o folosise când discutaseră despre pasăre:

— Te-ar distra cumva o plimbare de o jumătate de oră cu maşina?

— Nu ar trebui să ne întoarcem acasă?

— De ce?

O privi lung.

— Cred că ar trebui să stau de vorbă cu mama ta despre planurile noastre de viitor.

— Asta va fi cum vrei tu, dar nu-i nici o grabă, nu?

— Permiteţi-mi să vă duc eu acasă, dar întâi să facem o plimbare, zise jovial bătrânul şi porni grăbit spre maşină.

— El ar putea să-ţi arate unele aspecte ale ţării, aşa cum eu n-aş fi în stare, şi apoi e un om foarte loial nouă. Mă gândeam că o mică schimbare ţi-ar face plăcere.

Hotărâtă să nu-i mai facă necazuri, ea se învoi, dar dorinţa de a vedea India se evaporă brusc. Avusese în ea ceva artificial.

Cum ar fi trebuit să se aşeze în maşină? Nepotul cel spilcuit trebuia să rămână acasă. *Nawab* Bahadur se urcă în faţă, căci nu avea intenţia să stea alături de o englezoaică.

— În ciuda vârstei mele înaintate, învăţ să conduc. Omul poate învăţa orice, dacă îşi dă osteneala. Şi, prevăzând o mică dificultate, adăugă: Nu ţin chiar volanul în mână, dar stau alături şi pun întrebări şoferului şi aflu astfel rostul fiecărei mişcări pe care o face, înainte de a le executa şi eu. Prin această metodă se evită unele accidente serioase şi aş putea zice chiar comice, ca acela care i s-a întâmplat unui compatriot de-al meu în timpul

minunatei recepţii de la clubul englez. Bunul nostru Panna Lal! Nădăjduiesc, *sahib*, că florile dumneavoastră n-au suferit mari stricăciuni. Haideţi să facem o mică plimbare pe drumul spre Gangavati. „Jumătate de leghe înainte!“[16]. Şi adormi brusc.

Ronny dădu indicaţii şoferului să o ia pe şoseaua Marabar şi nu pe cea spre Gangavati, deoarece aceasta era în reparaţie, şi se aşeză apoi lângă cea pe care o pierduse. Maşina scoase un hârâit şi se repezi pe o şosea ce mergea de-a lungul unui taluz, dominând nişte câmpii melancolice. Câţiva arbori pricăjiţi mărgineau şoseaua, întregul peisaj era sărăcăcios şi sugera ideea că acele câmpuri erau prea vaste ca să mai cuprindă şi frumuseţi. În zadar striga fiecare lucru în parte: „Vino, vino!“. Zeii nu erau destui ca să ajungă peste tot.

Cei doi tineri conversară anemic, simţindu-se neînsemnaţi. Când se lăsă întunericul, acesta păru să izvorască din vegetaţia fără vlagă, acoperind în întregime câmpia din dreapta şi din stânga lor, înainte de a se revărsa pe şosea. Chipul lui Ronny se înnegură, un fapt care ei îi sporea întotdeauna stima pentru caracterul lui.

Din pricina unei hurducături, mâinile lor se atinseră, şi un fior din cele atât de frecvente în lumea animală îi străbătu, anunţând că toate dificultăţile lor nu însemnau altceva decât o ceartă între doi îndrăgostiţi. Fiecare din ei era prea mândru ca să strângă mâna celuilalt, dar nici unul nu şi-o trase înapoi, şi o falsă armonie coborî asupra lor, tot atât de limitată şi de trecătoare ca lumina pe care o dă licuriciul. Avea să dispară într-o clipă, poate pentru a se ivi din nou, dar întunericul este unicul lucru durabil. Iar noaptea care-i înconjura, deşi părea absolută, avea ea însăşi o unitate falsă, fiind subminată de razele zilei care răzbăteau de jur împrejur la marginile Pământului şi de stele. Deodată îşi strânseră mâinile… O izbitură, un salt, o deplasare laterală, două roţi ridicate în aer, frână, o ciocnire de un pom care

se afla pe marginea taluzului, oprire. Un accident. Unul uşor. Nimeni nu păţise nimic. *Nawab* Bahadur se trezi. Scoase câteva exclamaţii în limba arabă şi se trase violent de barbă.

— Ce avarii sunt? întrebă Ronny după pauza de o clipă pe care şi-o acordă înainte de a prelua răspunderea unei situaţii.

Eurasianul, agitat la început, îşi reveni la auzul vocii lui şi, dovedindu-se şi el englez din cap până în picioare, răspunse:

— Daţi-mi cinci minute răgaz şi vă duc unde vă pofteşte inima.

— Te-ai speriat, Adela? întrebă şi îi dădu drumul mâinii.

— Deloc.

— A nu fi speriat mi se pare culmea nebuniei! strigă *Nawab* Bahadur uitând de politeţe.

— Ei, s-a sfârşit acum, regretele sunt inutile, zise Ronny coborând din maşină. Am avut oarece noroc să ne ciocnim de pomul ăsta.

— S-a sfârşit… Oh, da, pericolul a trecut, hai să fumăm o ţigară, să facem orice vrem! Da, da… Să ne distrăm! Oh, Doamne, Dumnezeule… cuvintele lui se topiră din nou în arabă.

— N-a fost podul de vină. Am derapat.

— N-am derapat, zise Adela care văzuse cauza accidentului şi credea că trebuie s-o fi văzut şi ceilalţi. Ne-am lovit de un animal.

Un ţipăt puternic izbucni din gura bătrânului indian; groaza lui era disproporţionată şi ridicolă.

— Un animal?

— Un animal mare a dat buzna din întuneric şi ne-a lovit în dreapta.

— Pe legea mea, are dreptate! exclamă Ronny. Vopseaua e cojită aici.

— Pe legea mea, domnule, doamna dumneavoastră are dreptate, zise şi eurasianul, ca un ecou.

Chiar lângă marginea uşii era o urmă de lovitură şi uşa se deschidea greu.

— Bineînţeles că am dreptate. I-am văzut foarte clar spinarea păroasă.

— Ascultă, Adela, ce animal era?

— Nu cunosc animalele de pe aici, cum nu cunosc nici păsările. Era prea mare pentru a fi o capră.

— Întocmai, prea mare pentru o capră…, întări bătrânul.

Ronny zise:

— Hai să cercetăm. Hai să-i căutăm urmele.

— Întocmai! Doriţi să vă dăm această lanternă?

Cei doi englezi făcură câţiva paşi înapoi în întuneric, uniţi şi fericiţi. Datorită tinereţii şi educaţiei lor nu erau tulburaţi de accident. Merseră înapoi, urmărind meandrele cauciucurilor până la locul de unde porneau. Era imediat după trecerea unui pod; animalul ieşise probabil din mâl. Urmele maşinii mergeau drept şi neted, ca două panglici imprimate cu romburi, apoi totul se învălmăşea. Desigur că o forţă din afară le scosese de pe făgaşul lor, dar şoseaua fusese folosită de prea multe vehicule pentru a se mai putea distinge o anumită urmă, iar lanterna crea efecte de lumină şi umbre negre, astfel că nu reuşeau să descifreze liniile pe care le înfăţişa. Pe deasupra, Adela, în agitaţia ei, îngenunchease şi măturase drumul cu fusta, încât ar fi putut părea că până la urmă ea era cea care atacase maşina. Incidentul veni ca o mare uşurare pentru amândoi. Uitară de raporturile lor personale eşuate şi aveau impresia că se află în plină aventură în timp ce orbecăiau prin praf.

— Cred că a fost un bivol de baltă, îi strigă ea stăpânului maşinii, care nu venise cu ei.

— Întocmai.

— Dacă nu cumva a fost o hienă.

Ronny aprobă această ultimă presupunere. Hienele dau târcoale prin văile mlăştinoase şi farurile maşinilor le zăpăcesc.

— Excelent, o hienă! încuviinţă indianul cu o ironie furibundă şi un gest îndreptat înspre noaptea din jur. Domnule Harris!

— O clipă! Daţi-mi un răgaz de zece minute.

— *Sahib* zice că a fost o hienă.

— Nu-l necăji pe domnul Harris. Ne-a salvat de la o ciocnire mai gravă. Bravo, Harris!

— O ciocnire, *sahib*, care nu ar fi avut loc dacă m-ar fi ascultat şi ne-ar fi dus înspre Gangavati, în loc de Marabar.

— Asta e din vina mea. I-am spus să o ia pe aici, pentru că şoseaua e mai bună. Domnul Lesley a facut-o ca în palmă până la munte.

— Aha, acum încep să înţeleg.

Părând că se stăpâneşte mai bine, îşi ceru scuze agale şi laborios pentru accidentul care avusese loc. Ronny bolborosi: „N-aveţi pentru ce“, dar scuzele i se cuveneau şi ar fi trebuit să înceapă mai demult; doar pentru că englezii sunt atât de calmi într-un moment de criză, nu trebuie să se creadă că pot fi trecuţi cu vederea. *Nawab* Bahadur nu prea fusese la înălţime.

În acea clipă, o maşină mare se apropie din direcţia opusă. Ronny facu câţiva paşi spre mijlocul şoselei şi o opri cu un gest şi un glas autoritare. Pe capotă purta inscripţia „Statul Mudkul“.

Zburdalnică şi prietenoasă, domnişoara Derek se ivi dinăuntru.

— Domnule Heaslop, domnişoară Quested, de ce atacaţi la drumul mare o femeie nevinovată?

— Am avut o pană.

— Ce mizerie!

— Ne-am ciocnit de o hienă..

— Vai, ce infect!

— Poţi să ne iei cu dumneata?

— Da, desigur.

— Luaţi-mă şi pe mine, zise *Nawab* Bahadur.

— Hei, da' cu mine cum rămâne? strigă Harris.

— Ce înseamnă asta? Nu-s autobuz! zise domnişoara Derek cu hotărâre. Mai am şi un armoniu şi doi câini aici. Am să iau trei persoane, dacă unul vrea să stea în faţă şi să ţină în braţe un mops. Nimic mai mult.

— Stau eu în faţă, zise nobilul Bahadur.

— Atunci sari înăuntru. Habar n-am cine eşti.

— Staţi aşa; păi cum rămâne cu cina mea? Nu mă puteţi lăsa singur aici toată noaptea. Încercând să arate şi să se poarte ca un european, şoferul interveni agresiv. În ciuda întunericului, tot mai purta o cască colonială, şi faţa lui, la care Rasa Conducătoare contribuise cu puţine lucruri în afară de dinţii stricaţi, îi privea patetic de sub cască părând a spune: „Ce înseamnă toate astea? Ia nu mă mai necăjiţi aşa, voi negrilor şi albilor! Stau aici, înglodat în blestemata asta de Indie ca şi voi şi trebuie să aveţi grijă de mine, nu aşa!"

— Nussu o să vină cu bicicleta să-ţi aducă o cină potrivită, spuse *Nawab* Bahadur care îşi recăpătase obişnuita demnitate. Îl voi trimite cu cea mai mare iuţeală. Între timp, repară-mi maşina.

Porniră, şi domnul Harris, după ce le aruncă o privire plină de reproş, se lăsă pe vine. Când erau de faţă englezi şi indieni îşi dădea mai multă importanţă, căci nu ştia bine cărui neam aparţine… Câteva clipe era tulburat de curentele contrarii din sângele lui, apoi acestea se contopeau şi el nu mai aparţinea nimănui în afară de el însuşi.

Domnişoara Derek era într-o dispoziţie şugubeaţă. Reuşise să şterpelească maşina statului Mudkul. Maharajahul ei avea să fie foarte afectat, dar nu-i păsa; n-avea decât să o concedieze dacă poftea.

— Nu cred că oamenii ăştia pot să te lase cu buza umflată, zise ea. Dacă n-aş pune eu mâna să iau ce-mi trebuie, ce s-ar alege de mine? De altfel, el nici n-are nevoie de maşină, deşteptul! E o cinste pentru statul lui să fiu văzută în maşina asta la Chandrapore pe timpul concediului. Aşa ar trebui să privească lucrurile. Oricum, trebuie să le privească aşa, n-are încotro. Maharani însă e cu totul altfel. E foarte drăguţă maharani a mea. Ăsta e foxterierul ei, sărmanul! I-am pescuit pe amândoi din tren împreună cu şoferul. Ce idee să duci câinii la o conferinţă a şefilor de state! De fapt, poate are mai mult rost decât să duci şefii! Râse în hohote. Armoniul e mica mea greşeală, mărturisesc. Mi l-au cam băgat pe gât, armoniul ăsta… Voiam să-l las în tren. Of, Doamne!

Ronny râse cu oarecare rezervă. Nu era de acord ca englezii să-şi ia slujbe în statele conduse de indigeni, unde pot căpăta o oarecare influenţă, dar asta în dauna prestigiului lor general. Numeroasele succese ale unor liber-profesionişti nu erau de nici un ajutor administraţiei şi îi spuse domnişoarei Derek că ar ajunge în stare să-i bată pe indieni cu propriile lor arme, dacă ar mai sta mult cu ei.

— Întotdeauna mă dau afară înainte de a ajunge la asta şi pe urmă îmi găsesc o altă slujbă. Toată India mişună de maharane şi *rane* şi *begume* care se dau în vânt după una ca mine.

— Adevărat? Nu ştiam.

— Cum ai fi putut şti, domnule Heaslop? Ce trebuie să ştie el despre maharani, domnişoară Quested? Nimic. Cel puţin aşa sper.

— Înţeleg că aceşti oameni sus-puşi nu sunt prea interesanţi, zise Adela calm, deşi îi displăcea tonul tinerei englezoaice. Mâna ei o atinse din nou pe a lui Ronny în întuneric şi fiorului instinctiv i se adăuga acum o identitate în păreri.

— Ah, aici te înşeli. Sunt de tot hazul.

— Nu aş acuza-o, interveni *Nawab* Bahadur din singurătatea lui de pe locul din faţă unde îl exilaseră. Într-un stat indigen, un stat hindus, soţia conducătorului poate fi, fără îndoială, o persoană admirabilă şi nu vreau să se creadă nici un moment că insinuez ceva împotriva caracterului Înălţimii Sale, Maharani din Mudkul. Dar mă tem că e incultă. Mă tem că e superstiţioasă. De fapt, cum ar putea fi altfel? Ce posibilităţi de a se cultiva a avut o asemenea doamnă? Oh, superstiţia e ceva groaznic! E cel mai mare defect al firii noastre, a indienilor!

Şi parcă pentru a-i sublinia critica, luminile cartierului englez apărură pe o colină din dreapta. Bătrânul deveni tot mai volubil.

— E de datoria fiecărui cetăţean să se elibereze de superstiţii şi, deşi nu cunosc prea bine statele hinduse, iar pe acesta numit Mudkul, deloc (îmi închipui că şeful statului e salutat doar cu unsprezece lovituri de tun), totuşi nu pot să cred că sunt într-o situaţie tot atât de bună ca India Britanică, unde vedem raţiunea şi ordinea pătrunzând în toate direcţiile, ca o hrană dătătoare de viaţă.

Domnişoara Derek zise:

— Asta-i bună!

Netulburat de exclamaţia ei, bătrânul o ţinu mai departe pe a lui. Limba i se dezlegase şi avea în minte câteva lucruri pe care ţinea să le spună. Voia să aprobe observaţia domnişoarei Quested, şi anume că oamenii mari nu sunt interesanţi, pentru că el însuşi era mai mare decât mulţi şefi de state independente; în acelaşi timp nu trebuia nici să-i amintească, nici să o informeze că e mare, ca nu cumva ea să-şi dea seama că făcuse o nepoliteţe. Aceasta era ideea de bază a cuvântării lui. Împletită cu aceasta era şi recunoştinţa faţă de domnişoara Derek, pentru că îl luase în maşină, repulsia de a ţine un câine scârbos în braţe şi părerea de rău pentru neplăcerea pe care o produsese în seara aceea speciei umane în general.

Voia de asemenea să fie lăsat la intrarea în oraş, să-l găsească pe cel ce-i curăţa maşina şi să vadă ce prostii mai făcuse nepotul. În timp ce amesteca toate aceste preocupări într-un singur şuvoi verbal, bănuia că auditoriul său nu-l asculta cu prea mult interes şi că magistratul oraşului le pipăia pe ambele fete, la adăpostul armoniului, dar buna creştere îl obliga să continue; faptul că îi plictisea nu însemna nimic pentru el, fiindcă nu ştia ce e plictiseala şi dacă erau licenţioşi, de asemenea nu avea nici o importanţă, pentru că Dumnezeu a făcut toate neamurile de pe Pământ deosebite. Accidentul trecuse, şi viaţa lui cumpănită, distinsă, fericită, se desfăşura ca şi înainte şi se exprima printr-un flux de cuvinte bine alese.

Când nefericitul bătrân îi părăsi, Ronny nu făcu nici un comentariu, ci vorbi în treacăt despre polo. Turton îl învăţase că e mai sănătos să nu discuţi imediat despre un om, şi amână ceea ce avea de spus despre caracterul lui *Nawab* Bahadur pentru mai târziu. Mâna lui, pe care şi-o trăsese ca să-şi ia rămas-bun, atinse din nou mâna Adelei; ea o mângâie fără şovăială, el răspunse, şi strânsoarea lor fermă, reciprocă, însemna desigur ceva.

Când ajunseră lângă casă se priviră, căci doamna Moore se afla înăuntru. Se cuvenea ca domnişoara Quested să vorbească prima, şi ea spuse nervos:

— Ronny, aş vrea să retrag cuvintele pe care ţi le-am spus la Maidan.

El fu de acord şi, în consecinţă, se considerară logodiţi.

Nici unul dintre ei nu prevăzuse un asemenea rezultat. Ea voise să se întoarcă la fosta ei poziţie, marcată de importante dubii intelectuale, dar scăpase ocazia la timpul potrivit. Spre deosebire de pasărea verde sau de animalul păros, acum ea purta o etichetă. Se simţi din nou umilită, pentru că dispreţuia etichetele şi credea de asemenea că în acel moment ar fi trebuit să mai aibă loc o scenă între ei doi, ceva dramatic şi lung. El era însă mulţumit. În loc să fie deprimat, era surprins, dar nu avea într-adevăr nimic

de spus. Ce se putea spune? A fi sau a nu fi căsătoriţi, asta era întrebarea, şi ei dăduseră un răspuns afirmativ.

— Hai să mergem să-i spunem mamei toate astea, spuse deschizând uşa de zinc perforată care proteja bungalow-ul de roiurile de fiinţe înaripate.

Zgomotul o trezi pe bătrâna doamnă din somn. Îi visase pe copiii ei absenţi, de care se vorbea atât de rar, Ralph şi Stella, şi la început nu pricepu ce vor de la ea. Şi ea se învăţase cu amânările prudente şi se alarmă când i se spuse că acestea au luat sfârşit.

După ce îi dădu vestea, Ronny făcu o declaraţie binevoitoare şi cinstită:

— Vreau să vă spun amândurora că puteţi vedea India, dacă doriţi şi în felul în care doriţi. Ştiu că am fost destul de ridicol azi la Fielding, dar… Acum e altceva. Nu eram prea sigur pe mine.

„Obligaţiile mele aici s-au încheiat, evident. Nu mai vreau să văd India; acum, să mă ocup de voiajul de întoarcere“ îşi spunea doamna Moore.

Îşi aminti de tot ce înseamnă o căsătorie fericită şi de cele două căsătorii fericite ale ei, dintre care una i-l adusese pe Ronny. Şi părinţii Adelei avuseseră o căsnicie bună şi era admirabil să vezi că întâmplările acestea se repetă la tânăra generaţie. Se transmit din tată în fiu! Numărul unor asemenea însoţiri avea să crească, desigur, pe măsură ce oamenii se cultivă, iar idealurile aveau să fie mai înalte şi caracterele mai ferme. Dar se simţea obosită de vizita la colegiu, o dureau picioarele, domnul Fielding mersese prea iute şi prea departe, tinerii o supăraseră în trăsură şi o lăsaseră să înţeleagă că se despart, şi deşi acum lucrurile se îndreptaseră, nu putea vorbi despre căsătorie sau despre altceva cu entuziasmul cuvenit. Ronny se rostuise, acum ea trebuia să se ducă acasă să-i ajute pe ceilalţi, dacă doreau. Pentru ea trecuse vârsta măritişului, chiar şi a unei căsătorii nefericite; treaba ei era să-i ajute pe ceilalţi, iar răsplata, să i se spună că e înţelegătoare. Femeile vârstnice nu se pot aştepta la mai mult.

Mâncară singuri. Se vorbi mult şi afectuos despre viitor. Mai târziu vorbiră despre întâmplările petrecute şi Ronny rezumă şi repovesti ziua din punctul lui de vedere. Fusese o zi diferită de cea a femeilor, fiindcă în timp ce ele se distrau sau îşi închipuiau că se distrează, el muncise. Se apropia sărbătoarea Mohurram şi, ca de obicei, mahomedanii din Chandrapore construiau turnuri de hârtie de o dimensiune prea mare pentru a trece pe sub ramurile unui anumit arbore. Se ştia ce se întâmpla apoi: turnul se înţepenea, un mahomedan se urca în pom şi tăia ramura, hinduşii protestau, urma o încăierare şi Dumnezeu mai ştie ce, poate chiar intervenţia armatei. Se aleseseră delegaţi şi comitete de conciliere sub auspiciile lui Turton şi toată activitatea normală din Chandrapore fusese întreruptă. Va trebui oare ca procesiunea să o ia pe un alt drum sau turnurile să fie mai scunde? Mahomedanii propuneau prima soluţie, dar hinduşii insistau să se adopte a doua. Inspectorul înclinase în favoarea hinduşilor, până când îi bănui că aplecaseră înadins ramurile pomului spre pământ. Ei ziceau că s-a înclinat de la sine. Măsurători, planuri, o vizită oficială la faţa locului. Dar lui Ronny nu-i displăcuse activitatea aceasta, fiindcă dovedea că englezii sunt necesari în India; fără ei, sigur ar fi avut loc vărsări de sânge. Vocea lui trăda din nou mulţumirea de sine; se afla aici nu ca să fie amabil, ci ca să menţină pacea şi acum, după ce făgăduise să-i fie soţie, Adela avea să înţeleagă, desigur.

— Ce crede despre asta bătrânul nostru domn din maşină? întrebă ea, iar tonul ei detaşat era exact ce-şi dorea Ronny.

— Bătrânul nostru domn are o atitudine sănătoasă şi ne ajută, ca întotdeauna, în treburi politice. L-ai văzut dându-se în spectacol ca indian.

— Chiar aşa?

— Bineînţeles. Sunt ceva nemaivăzut, chiar şi cei mai buni dintre ei. Toţi sunt… Toţi uită să-şi pună butonul din spate la guler, mai devreme sau

mai târziu. Azi ai avut de-a face cu trei categorii de indieni: familia Bhattacharya, Aziz şi tipul ăsta, şi nu e o coincidenţă că toţi te-au dezamăgit.

— Mie îmi place Aziz. Aziz e prietenul meu, interveni doamna Moore.

— Când animalul acela se ciocneşte de maşină, nobilul Bahadur îşi pierde capul, îl părăseşte pe nenorocitul de şofer, se bagă cu sila peste domnişoara Derek… Nu sunt crime, nimic grav, dar nici un alb nu s-ar fi purtat aşa.

— Ce animal?

— Oh, am avut un mic accident pe şoseaua Marabar. Adela are impresia că a fost o hienă.

— Un accident! exclamă ea.

— N-a fost nimic. Nimeni nu a păţit nimic. Admirabila noastră gazdă s-a deşteptat cam zdruncinată din visurile sale, părând să creadă că noi eram de vină şi tot îngâna: „întocmai, întocmai“.

Doamna Moore se cutremură: „O stafie!“. Dar gândul abia dacă îi scăpă de pe buze. Tinerii nu-l băgară în seamă, fiind preocupaţi de propriile lor puncte de vedere şi, lipsit de sprijin, gândul pieri sau fu absorbit din nou de acea parte a minţii care se dezvăluie doar arareori.

— Da, într-adevăr nu a făcut nimic grav, rezumă Ronny, dar ăsta e indianul şi ăsta e unul dintre motivele pentru care nu-l primim în cluburile noastre; mă uimeşte cum poate o fată bine ca domnişoara Derek să se angajeze la nişte indigeni. Dar acum trebuie să-mi continui lucrul. Krishna!

Krishna era aprodul care trebuia să-i fi adus dosarele de la birou. Nu apăruse încă şi urmă un formidabil scandal. Ronny se înfurie, strigă, urlă şi numai un observator cu experienţă şi-ar fi dat seama că de fapt nu era supărat. Nu prea avea nevoie de acele dosare, dar făcea scandal fiindcă aşa era obiceiul. Servitorii, înţelegând perfect, alergau tăcuţi primprejur,

purtând lămpi de furtună. „Krishna“, răspunse pământul, „Krishna“, îngânară stelele, până când englezul fu domolit de ecourile lor, îl amendă pe aprodul absent cu opt *anna*[17] şi se aşeză la biroul lui, în camera alăturată, să rezolve nişte lucrări restante.

— Vrei să joci o pasienţă cu viitoarea ta soacră, dragă Adela, sau ţi se pare un joc prea domol?

— Cu plăcere! Nu sunt deloc emoţionată, ba chiar mă bucur că am luat în sfârşit această hotărâre, dar nu am impresia că ea va aduce mari schimbări. Am rămas toţi trei aceiaşi oameni ca înainte.

— Acesta e cel mai bun mod de a privi lucrurile.

Împărţi cărţile.

— Aşa cred şi eu, zise fata, dusă pe gânduri.

— Mă temeam azi, la domnul Fielding, ca hotărârea să nu fie luată în sensul celălalt… Valet negru pe o regină de roşu…

Comentară liniştit jocul.

Deodată, Adela zise:

— M-aţi auzit spunându-le lui Aziz şi Godbole că nu rămân în ţara lor. Nu voiam să spun asta. Atunci, de ce am spus-o? Am impresia că nu am fost destul de sinceră, destul de atentă sau aşa ceva. E ca şi cum aş fi pierdut simţul măsurii. Dumneavoastră aţi fost foarte bună cu mine şi aveam de gând să mă port bine când am plecat din Anglia, dar simt că n-am reuşit… Doamnă Moore, dacă omul nu e absolut cinstit, ce rost mai are existenţa?

Doamna Moore continua să întindă cărţile. Cuvintele erau vagi, dar ea înţelegea neliniştea care le genera. O simţise ea însăşi în două rânduri în timpul logodnei, o oarecare stânjeneală şi nesiguranţă. Totul ieşise apoi bine şi fără îndoială că tot aşa avea să se întâmple şi acum. Căsătoria rezolvă cele mai multe lucruri.

— Eu nu mi-aş face griji, zise ea. În parte e şi din cauza mediului ciudat de aici. Amândouă ne tot preocupăm de fleacuri, în loc să ne gândim la ceea ce e cu adevărat important. Suntem, cum spun oamenii de aici, „nou-venite“.

— Vreţi să spuneţi că India este cumva legată de frământările mele?

— India e… Se opri.

— Ce v-a făcut să spuneţi că a fost o stafie?

— Ce să fie stafie?

— Animalul care ne-a lovit. Aţi spus în treacăt: „Oh, o stafie“.

— Se vede că nu-mi dădeam seama ce vorbesc.

— De fapt, probabil că era o hienă.

— Da, foarte probabil.

Şi îşi continuară jocul de cărţi.

Mai jos, în oraşul Chandrapore, *Nawab* Bahadur aştepta să-i sosească maşina. Stătea în grădina din spatele casei sale din oraş (o clădire mică, nemobilată, în care intra doar arareori) în centrul unui grup de oameni; asemenea cercuri se formează întotdeauna în jurul indienilor cu stare. Ca şi cum turbanele ar fi fost produsul natural al întunericului, câte unul nou apărea în faţă, se înclina către el şi se retrăgea. Bătrânul era preocupat, vorbea pe un ton potrivit unui subiect religios. Cu nouă ani în urmă, când avusese prima maşină, călcase un om beat şi îl omorâse; de atunci figura acelui om îl tot obseda. *Nawab* Bahadur era nevinovat în faţa legii şi a lui Dumnezeu şi plătise dublu despăgubirea necesară, dar nu ajuta la nimic, omul continua să-l pândească într-o formă difuză, dimpreună cu scena morţii sale. Nici unul dintre englezi nu ştia asta, şi nici şoferul; era un secret rasial, comunicabil mai mult prin sânge decât prin cuvinte. Vorbea acum cu groază despre întâmplarea recentă. Îi pusese în pericol pe alţii, riscase vieţile a doi oaspeţi nevinovaţi şi preacinstiţi. Tot repeta:

— Ce conta dacă aş fi fost omorât eu? Tot trebuie să se întâmple cândva. Dar cei care au avut încredere în mine…

Asistenţa se cutremură şi invocă mila Domnului. Numai Aziz rămase netulburat, reţinut de amintirea unei experienţe personale. Nu o cunoscuse el pe doamna Moore datorită faptului că dispreţuia stafiile?

— Ştii, Nureddin, îi şopti el nepotului, un tânăr efeminat pe care îl întâlnea rar, care îi era întotdeauna simpatic şi pe care îl uita apoi în mod invariabil. Ştii, dragul meu, noi musulmanii trebuie neapărat să ne eliberăm de aceste superstiţii, altfel India n-o să progreseze niciodată. Cât timp trebuie să mai aud povestea porcului sălbatic de pe şoseaua Marabar?

Nureddin se uita în pământ. Aziz continuă:

— Bunicul dumitale aparţine unei alte generaţii şi, după cum ştii, îl respect şi îl iubesc. Nu am nimic împotriva lui, numai că pentru noi aşa ceva e nociv, fiindcă suntem tineri. Vreau să-mi făgăduieşti… Nureddin, mă asculţi? Că n-ai să crezi niciodată în duhuri rele şi, dacă mor (pentru că sănătatea mea e tare şubredă), să-i creşti pe cei trei copii ai mei astfel încât să nu creadă nici ei.

Nureddin zâmbi, şi buzele lui frumoase se pregăteau să-i dea un răspuns politicos, dar înainte de a-l formula sosi maşina şi bunicul îl luă cu el.

În cartierul englez, jocul de cărţi nu se terminase. Doamna Moore continua să murmure „decar roşu pe un valet de negru“, domnişoara Quested o seconda, presărând, printre complicaţiile jocului, amănunte despre hienă, logodnă, maharani din Mudkul, soţii Bhattacharya şi despre întâmplările zilei, în general, al cărei aspect aspru şi uscat dobândea, pe măsură ce se îndepărta, un contur bine definit, cum ar putea avea şi India, dacă ar fi văzută de pe Lună. Peste câtva timp jucătoarele noastre se duseră la culcare, dar nu înainte ca alţi oameni să se fi trezit altundeva, oameni ale căror emoţii ele nu le puteau împărtăşi şi a căror existenţă o ignorau.

Niciodată liniştită, niciodată perfect întunecată, noaptea îşi depăna firul, deosebită de celelalte nopţi prin două sau trei pale de vânt, care păreau să cadă perpendicular din cer şi să se repeadă înapoi într-acolo, compacte şi dure, nelăsând în urmă nici o răcoare: se apropia anotimpul cald.

Capitolul IX

Aşa cum prevestise, Aziz se îmbolnăvi de o boală uşoară. Trei zile mai târziu, zăcea în pat în bungalow-ul său, lăsând să se creadă că e grav bolnav. Era doar un acces de friguri pe care nu l-ar fi luat în seamă, dacă ar fi avut ceva important de făcut la spital. Din când în când, gemea şi se gândea că ar trebui să moară, dar asemenea gânduri îl părăseau iute şi orice fleac îi stârnea interesul. Era duminică, întotdeauna o zi echivocă în Orient şi o scuză pentru trândăveală. În timp ce moţăia, îi ajungeau la urechi sunete de clopot, atât de la biserica din cartierul englez cât şi de la cea a misionarilor, aflată mai departe, dincolo de abator; clopote diferite care băteau în scopuri diferite, căci unele se adresau cu fermitate anglo-indienilor, iar celelalte, mai slab, omenirii întregi. Nu avea nimic împotriva celor dintâi; pe celelalte le ignora, cunoscându-le ineficacitatea. Bătrânul domn Graysford şi tânărul domn Sorley converteau oamenii pe timp de foamete, pentru că le dădeau şi mâncare; dar când vremurile se schimbau în bine, ei erau bineînţeles părăsiţi de noii credincioşi şi deşi rămâneau la fel de surprinşi şi miraţi de fiecare dată când se întâmpla aşa ceva, niciodată nu se învăţau minte. „Nici

un englez nu ne înţelege, în afară de domnul Fielding“, îşi spuse Aziz. „Dar cum să fac să-l mai văd? Dacă ar intra în camera asta, ruşinea m-ar ucide.“ Îl strigă pe Hassan să facă ordine în casă, dar Hassan, care îşi verifica banii din simbrie făcându-i să sune pe treptele verandei, se făcu că nu-l aude; îl auzea şi nu-l auzea, la fel cum Aziz strigase şi nu-l strigase. „Asta-i India… Aşa suntem noi… Iată-ne…“ Aţipi din nou şi gândurile lui alunecară pe suprafaţa schimbătoare a vieţii.

Încetul cu încetul, se aşeză deasupra unui loc numit „prăpastia cea fără de fund“, după cum o numeau misionarii; dar el nu o considerase niciodată mai adâncă decât o gropiţă. Da, ar fi vrut să petreacă o seară cu nişte fete, cântând şi distrându-se, simţind veselia aceea difuză care culmina apoi în voluptate. Da, asta era ceea ce îşi dorea cu adevărat. Cum s-ar fi putut înfăptui oare? Dacă maiorul Callendar ar fi fost indian, şi-ar fi amintit cum sunt tinerii şi i-ar fi acordat un concediu de două sau trei zile pentru a se duce la Calcutta, fără să pună întrebări. Dar maiorul presupunea fie că subalternii săi sunt făcuţi din gheaţă, fie că se duceau în bazarele din Chandrapore; dezgustătoare idei şi într-un caz şi în altul. Numai domnul Fielding era cel care…

— Hassan!

Servitorul sosi în fugă.

— Uită-te la muştele alea, frăţioare! zise şi arătă cu degetul o grămadă oribilă de insecte care atârnau din tavan. Nucleul era o sârmă care fusese introdusă acolo ca un omagiu adus electricităţii. Dar electricitatea nu îi dăduse nici o atenţie, şi în locul ei venise o colonie de muşte, înnegrind bucla de sârmă cu trupurile lor.

— *Huzoor*, acelea-s muşte.

— Bine, bine, aşa este, perfect, dar de ce te-am chemat?

— Să le gonesc în altă parte, zise Hassan după un laborios proces de gândire.

— Dacă le goneşti altundeva, se întorc.

— *Huzoor*!

— Trebuie să născoceşti ceva împotriva muştelor, de aceea eşti servitorul meu, spuse Aziz cu blândeţe.

Hassan avea să trimită băiatul să ia cu împrumut scara de la Mahmud Ali, să poruncească bucătarului să aprindă primusul şi să încălzească apa, avea să se suie personal pe scară cu o găleată în braţe şi să înmoaie capătul sârmei în ea.

— Bine, foarte bine! Acum ce ai de făcut?

— Să omor muştele.

— Bine, fă-o!

Hassan se retrase, cu planul aproape clar în cap, şi începu să caute băiatul. Negăsindu-l însă, paşii îi deveniră tot mai înceţi, până ce ajunse să se întoarcă pe furiş la locul lui de pe verandă, dar nu-şi mai zăngăni rupiile, de teamă să nu-l audă stăpânul. Clopotele de duminică tot sporovăiau; Orientul se întorsese în Orient *via* suburbiile Angliei şi devenise ridicol în decursul acestui ocol.

Aziz continua să se gândească la femei frumoase. În această privinţă mintea lui funcţiona concret şi direct, însă fără brutalitate. Aflase tot ce trebuia să ştie despre trupul lui cu mulţi ani în urmă, datorită ordinii sociale în care se născuse, şi când ajunsese să studieze medicina fusese dezgustat de pedanteria şi de complicaţia cu care europenii tratează viaţa sexuală. Ştiinţa părea să discute totul dintr-un punct de vedere greşit. Era incapabilă să-i interpreteze senzaţiile, atunci când le găsea expuse într-un manual german, căci fiind acolo, ele încetau să mai fie o experienţă proprie. Lucrurile pe care i le spuseseră tatăl sau mama lui sau ceea ce auzise de la

servitori erau, de fapt, informaţiile care îi fuseseră de folos şi pe care le transmitea şi el, când se ivea prilejul, altora. Dar era important să nu necinstească numele copiilor lui, prin vreo escapadă stupidă. Ce s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi zvonit că nu e serios? Trebuia să se gândească şi la situaţia lui profesională, orice ar fi crezut maiorul Callendar. Aziz respecta buna-cuviinţă, deşi nu-i investea regulile cu vreo aureolă morală, şi prin aceasta se deosebea în mod esenţial de un englez. Convenţiile lui erau de ordin social. Nu e nimic rău în a înşela societatea atâta vreme cât nu eşti descoperit, căci numai când ea te descoperă ai lezat-o; nu e ca un prieten sau ca Dumnezeu, pe care îi necinsteşti prin simpla lipsă de credinţă. Perfect conştient de aceasta, medita la o minciună pe care s-o spună ca s-o poată şterge la Calcutta, şi-i veni în minte numele unui om căruia putea să-i încredinţeze sarcina de a-i trimite o telegramă şi o scrisoare pentru a le arăta maiorului Callendar, când, deodată, în curte se auzi zgomotul unor roţi de trăsură. Cineva venise să se intereseze de sănătatea lui. Gândul că prietenii îi purtau de grijă făcu să-i crească febra şi, cu un geamăt neprefăcut, se înfăşură în plapumă.

— Aziz, dragul meu, suntem foarte îngrijoraţi, se auzi glasul lui Hamidullah.

Urmară două, trei, patru zdruncinături în timp ce vizitatorii se aşezau pe pat.

— E lucru grav când un doctor se îmbolnăveşte, se auzi vocea domnului Syed Mohammed, ajutorul de inginer.

— Şi când un inginer se îmbolnăveşte e la fel de grav, răspunse domnul Haq, inspectorul de poliţie.

— Desigur, suntem cu toţii teribil de importanţi, salariile noastre o dovedesc.

— Joia trecută, doctorul Aziz a luat ceaiul cu directorul şcolii, ciripi Rafi, nepotul inginerului. Profesorul Godbole, care a fost şi el acolo, s-a îmbolnăvit la rându-i, ceea ce e destul de curios, nu credeţi?

Flăcări de bănuială se aprinseră în pieptul fiecăruia.

— Prostii! exclamă Hamidullah pe un ton autoritar, înăbuşindu-le.

— Prostii, desigur, făcură ceilalţi ca un ecou, ruşinându-se de gândurile lor.

Şcolarul cel răutăcios, neizbutind să stârnească un scandal, îşi pierdu încrederea în sine, se ridică şi rămase cu spatele la perete.

— S-a îmbolnăvit profesorul Godbole? întrebă Aziz pătruns de această veste. Regret sincer. Plină de înţelegere şi compătimire, faţa lui se ivi printre cutele vişinii ale plapumei. Bună ziua, domnule Syed Mohammed, domnule Haq! Ce amabil din partea dumneavoastră să vă interesaţi de sănătatea mea! Ce mai faci, Hamidullah? Dar mi-aţi dat o veste proastă. Ce s-a întâmplat cu omul acela de toată isprava?

— De ce nu răspunzi, Rafi? Tu eşti atotştiutorul, îi zise unchiul său.

— Da, Rafi e cel mai priceput, întări şi Hamidullah. Rafi e Sherlock Holmes din Chandrapore. Hai, vorbeşte, Rafi!

Zdrobit de umilinţă, şcolarul şopti cuvântul „diaree“, dar se învioră de îndată ce-l pronunţă, căci simţi că a crescut în ochii celorlalţi. Flăcări de bănuială se aprinseră din nou în pieptul celor mai în vârstă ca el, deşi de data asta într-un chip diferit.

S-ar putea oare ca ceea ce se cheamă „diaree“ să fie un caz incipient de holeră?

— Dacă e aşa, e un lucru foarte serios: suntem abia la sfârşitul lui martie. De ce nu am fost informat? strigă Aziz.

— Doctorul Panna Lal îl îngrijeşte, domnule.

— Ah, da, amândoi hinduşi, asta e; se strâng unul lângă altul ca muştele şi nu spun nimic. Rafi, vino aici! Stai jos! Spune-mi toate amănuntele. Are şi vărsături?

— Da, domnule, şi dureri mari.

— E clar. În douăzeci şi patru de ore moare.

Toţi păreau şi se simţeau impresionaţi, dar profesorul Godbole scăzuse în ochii lor, prin simplul fapt că se asociase cu un coreligionar. Faptul că era bolnav îi mişca acum mai puţin decât atunci când le apăruse doar ca un om în suferinţă. Nu după mult timp, începură să-l condamne ca pe o sursă de infecţie. „Toate bolile ne vin de la hinduşi“, fu de părere domnul Haq. Syed Mohammed vizitase bâlciuri religioase la Allahabad şi la Ujjain şi le descria cu o ironie muşcătoare. La Allahabad era o apă curgătoare care ducea cu ea impurităţile, dar la Ujjain, micul râu Sipra era îndiguit şi mii de scăldători îşi lăsau microbii în apa stătătoare. Vorbea cu dezgust despre soarele arzător, bălegarul şi gălbenelele de acolo şi despre sălaşul unor „sfinţi“ brahmani dintre care o parte umblau goi puşcă pe stradă. Întrebat care era numele idolului principal din Ujjain, el răspunse că nu ştia, nu se obosise să întrebe, nu putea să-şi piardă timpul cu asemenea fleacuri. Expunerea lui pătimaşă ţinu vreme îndelungată şi în indignarea care-l cuprinsese începu să vorbească în limba punjabi (era originar din partea aceea), şi deveni de neînţeles.

Lui Aziz îi plăcea să audă pe cineva lăudându-i religia. Îi liniştea oarecum mintea şi o făcea să plăsmuiască imagini frumoase în străfundul ei. Când inginerul îşi încheie zgomotoasa tiradă, zise:

— Şi eu sunt exact de aceeaşi părere.

Ridică o mână cu palma deschisă în afară, ochii începură să-i sticlească şi inima să i se umple de duioşie. Săltându-se afară din plapumă, recită un poem de Ghalib. Nu avea nici o legătură cu ceea ce se întâmplase înainte,

dar izvora din inima lui şi se adresa inimilor lor. Fură copleşiţi de patosul versurilor, căci patosul, erau cu toţii de acord, este cea mai mare calitate a artei; un poem trebuie să impresioneze ascultătorul, dându-i sentimentul propriei slăbiciuni şi să facă totodată o comparaţie între omenire şi flori. Liniştea se aşternu în camera mizeră. Intrigile stupide, bârfele, nemulţumirile meschine fură date uitării, în timp ce nişte cuvinte considerate nemuritoare umpleau aerul indiferent. Nu ca o chemare la luptă, ci ca o calmă siguranţă, se trezi conştiinţa că India e una, musulmană, şi că întotdeauna fusese aşa; era o siguranţă care dăinuia până începeau să se uite la lumea din jur, de dincolo de uşă. Orice ar fi simţit Ghalib, el trăise în tot cazul în India şi asta adăuga o nouă dimensiune patriei lor. Pierise odată cu lalelele şi trandafirii lui, dar lalelele şi trandafirii nu pier. Iar regatele surori din nord, Arabia, Persia, Fergana, Turkistan îşi întindeau braţele în timp ce el cânta trist, pentru că orice frumuseţe e tristă, şi salutau ridicolul târg Chandrapore, unde fiecare stradă şi fiecare casă se învrăjbea cu celelalte, şi-i spuneau că el însuşi formează un continent şi o entitate…

Dintre toţi cei prezenţi, doar Hamidullah avea o oarecare înţelegere pentru poezie. Minţile celorlalţi erau inferioare şi necultivate. Totuşi ascultau cu plăcere, pentru că literatura nu fusese despărţită de civilizaţia lor. Inspectorul de poliţie, de pildă, nu era de părere că Aziz se înjosise recitând versuri, şi nici nu izbucnea în acel hohot de veselie cu care un englez se apără de contaminarea cu frumosul. Şedea liniştit, cu mintea golită de orice preocupare, şi când gândurile lui, care erau în general josnice, o umplură din nou, acestea închideau în ele o plăcută prospeţime. Poemul nu făcuse nimănui vreun „bine“, dar era o trecătoare aducere aminte, o răsuflare pornită de pe buzele divine ale frumuseţii, o privighetoare între două lumi de pulbere. Mai puţin explicit decât chemarea adresată lui Krishna, poemul exprima totuşi singurătatea noastră, izolarea,

căutarea prietenului care nu vine niciodată şi totuşi nu e pe de-a-ntregul tăgăduit. Pe Aziz îl facu să se gândească din nou la femei, dar într-un mod diferit: mai nedefinit, mai intens. Uneori poezia avea acest efect asupra lui, alteori nu făcea decât să-i sporească dorinţele întâmplătoare, şi el nu ştia niciodată dinainte ce simţământ îl va urma, nu putea descoperi nici o lege pentru asta, după cum nu afla legi pentru nimic în viaţă.

Hamidullah trecuse pe la el în drum spre o şedinţă plicticoasă a unui comitet de notabilităţi cu tendinţe naţionaliste, în care hinduşi, musulmani, doi sikhi, doi parşi, un jain şi un băştinaş creştin încercau să se simpatizeze unul pe altul, mai mult decât le venea în mod natural să o facă. Atâta vreme cât cineva îi vorbea de rău pe englezi, lucrurile mergeau bine, dar nu se realizase totuşi nimic constructiv, şi dacă englezii ar fi părăsit India, comitetul ar fi dispărut şi el. Era bucuros că Aziz, la care ţinea, şi a cărui familie se înrudea cu a lui, nu se ocupa de politică, o activitate care distruge caracterul şi cariera unui om, dar fără de care nu se poate înfăptui nimic. Se gândea cu tristeţe la Cambridge ca la un alt poem care se sfârşise. Cât de fericit fusese acolo, în urmă cu douăzeci de ani! Politica nu avea nici o însemnătate în casa parohială a domnului şi a doamnei Bannister. Acolo, jocurile, munca şi relaţiile prieteneşti se împleteau şi păreau să constituie o bază suficientă pentru o viaţă naţională. Aici, acasă, totul era doar sforărie şi teamă. În domnii Syed Mohammed şi Haq nu putea nici măcar să aibă încredere, deşi veniseră împreună în trăsura lui, iar băiatul acela era o scorpie.

Aplecându-se deasupra patului, zise:

— Aziz, dragul meu, trebuie să plecăm, am întârziat deja. Fă-te cât mai repede bine, căci nu ştiu ce s-ar face micul nostru cerc de prieteni fără tine.

— N-am să uit aceste cuvinte calde.

— Adăugaţi-le şi pe ale mele.

— Mulţumesc, domnule Syed Mohammed, aşa voi face!

— Şi pe ale mele.

— Şi vă rog, domnule, primiţi şi urările mele, strigară pe rând ceilalţi, fiecare mişcat după propria lui capacitate de înduioşare.

Flăcări mici, neputincioase şi de nestins. Toţi continuau să şadă pe pat şi să mestece trestie de zahăr, pe care Hassan o adusese în grabă din bazar, iar Aziz bău o cană cu lapte şi mirodenii. Deodată se auzi zgomotul unei alte trăsuri. Sosise doctorul Panna Lal, însoţit de dezgustătorul Ram Chand. Atmosfera unei camere de bolnav se restabili pe dată, iar bolnavul se retrase sub plapuma lui.

— Domnilor, mă scuzaţi! Am venit să mă interesez de starea bolnavului, din ordinul maiorului Callendar, spuse hindusul, neliniştit de vizuina de fanatici în care nimerise, împins de curiozitatea lui.

— Uite-l colo! zise Hamidullah, arătând făptura întinsă pe pat.

— Doctore Aziz, am venit să mă interesez de starea dumneavoastră.

Aziz întoarse înspre termometru – o faţă fără expresie.

— Daţi-mi şi mâna, vă rog!

O luă, se uită lung la muştele de pe tavan şi, în cele din urmă, anunţă:

— O oarecare febră.

— Cred că nu e mare, completă Ram Chand, încercând să bage fitile.

— Ceva febră; trebuie să stea în pat, repetă doctorul Panna Lal şi scutură termometrul, astfel că înălţimea mercurului rămase pentru vecie necunoscută.

Îl ura pe tânărul său coleg de când cu calul, şi ar fi vrut să i-o plătească şi să raporteze maiorului Callendar că se prefăcea. Dar era posibil ca el însuşi să aibă în curând nevoie de o zi de odihnă la pat şi pe lângă asta, deşi maiorul Callendar avea cea mai proastă părere despre indieni, niciodată nu-i

credea când colportau poveşti unul despre celălalt. Atitudinea prietenoasă părea calea cea mai cuminte.

— Cum vă e stomacul? se interesă el. Cum vă simţiţi capul?

Şi văzând alături ceaşca goală, recomandă un regim lactat.

— E o mare uşurare pentru noi, e foarte amabil din partea dumneavoastră că aţi venit, *sahib* doctor, zise Hamidullah, linguşindu-l puţin.

— Nu-mi fac decât datoria.

— Ştim cât sunteţi de ocupat.

— Da, asta e adevărat.

— Şi câtă boală este în oraş.

Doctorul bănui că prin această remarcă i se întinde o cursă; dacă admitea că ar fi fost sau nu boală în oraş, oricare dintre aceste afirmaţii ar fi putut fi folosită împotriva lui.

— Întotdeauna sunt boli, replică el, şi eu sunt întotdeauna ocupat. Asta e soarta unui doctor.

— N-are nici o clipă liberă, acum trebuie să se ducă în mare viteză la şcoală.

— Poate că mergeţi acolo să-l îngrijiţi pe profesorul Godbole?

Doctorul îşi luă un aer profesional şi tăcu.

— Sperăm că diareea de care suferă a trecut.

— Merge spre bine, dar nu a avut diaree.

— Suntem destul de îngrijoraţi de starea lui. Ştiţi că e prieten bun cu Aziz. Dacă ne-aţi putea spune numele bolii de care suferă, v-am fi recunoscători.

După o pauză prudentă, răspunse:

— Hemoroizi.

— Auzi, dragă Rafi, ce s-a ales din holera ta? strigă Aziz, neputându-se stăpâni.

— Holeră? Ce înseamnă asta? Ce bazaconii se mai născocesc? strigă doctorul, foarte agitat. Cine răspândeşte asemenea zvonuri false despre pacienţii mei?

Hamidullah îl arătă cu degetul pe vinovat.

— Aud de holeră, aud de ciumă bubonică, aud tot soiul de minciuni. Când se va sfârşi odată? mă întreb uneori. Oraşul ăsta e plin de zvonuri false şi cei care le născocesc ar trebui descoperiţi şi pedepsiţi exemplar.

— Rafi, auzi ce spune? De ce ne-ai împuiat capul cu toate prostiile astea?

Băiatul bâigui că un alt coleg îi spusese asta şi de asemenea că slabele cunoştinţe de gramatică engleză, pe care statul îi obliga să o folosească, dădeau adesea cuvintelor sensuri anapoda şi îi făceau pe şcolari să greşească.

— Ăsta nu e un motiv să aduci o acuzaţie unui doctor, spuse Ram Chand.

— Întocmai! fu de părere şi Hamidullah, căutând să evite o discuţie neplăcută. Certurile se întind mereu nebănuit de repede şi de departe, iar domnii Syed Mohammed şi Haq păreau să fie furioşi şi gata să se repeadă unul la celălalt.

— Trebuie să-ţi ceri scuze cum se cuvine, Rafi, şi văd că asta e şi dorinţa unchiului tău, zise el. Nu ai spus că regreţi supărarea pe care i-ai pricinuit-o domnului doctor prin nesocotinţa ta.

— E doar un copil, zise doctorul Panna Lal împăcat.

— Chiar şi copiii trebuie să înveţe să se poarte, răspunse Ram Chand.

— Cred că propriul dumitale fiu n-a ajuns încă la acest nivel, spuse deodată Syed Mohammed.

— Chiar aşa? Da, poate. Nu are avantajul de a avea o rudă în tipografia *Prosperity.*

— Şi nici dumneata nu mai ai avantajul de a le susţine procesele în instanţă!

Ridicară glasul. Se atacau reciproc cu aluzii obscure şi se certau prosteşte. Hamidullah şi doctorul încercară să-i împace. În mijlocul gălăgiei, cineva zise:

— Ia ascultaţi! E bolnav sau nu-i bolnav?

Domnul Fielding intrase neobservat. Toţi se ridicară în picioare şi Hassan, ca să dea onorul unui englez, lovi colacul de muşte cu o trestie de zahăr.

Aziz spuse „luaţi loc“, cu destulă răceală. Ce cameră! Ce adunare! Mizerie şi vorbe urâte, podeaua presărată cu bucăţi de trestie şi coji de nucă şi pătată de cerneală, tablourile agăţate strâmb pe pereţii murdari, geamuri fără perdele! Nu voia să trăiască aşa, şi nici printre aceşti oameni de proastă calitate. Şi în zăpăceala lui, nu se gândea decât la neînsemnatul de Rafi de care râsese, permiţându-le şi celorlalţi să-şi bată joc de el. Băiatul trebuia să plece acasă fericit, căci altfel ar fi fost o gravă greşeală în ce priveste legea ospitalităţii.

— E foarte amabil din partea domnului Fielding să binevoiască a ne vizita prietenul, zise inspectorul de poliţie. Suntem mişcaţi de această mare cinste.

— Nu-i vorbi aşa! Nu are nevoie de asemenea cuvinte şi nici n-are nevoie de trei scaune. Doar nu e făcut din trei englezi! izbucni Aziz. Rafi, vino aici, stai jos! Sunt încântat că ai putut veni cu domnul Hamidullah, băiatule; să ştii că vizita ta o să mă ajute să mă însănătoşesc.

— Iertaţi-mi greşelile, făcu Rafi, ca să-şi consolideze poziţia.

— Ei, Aziz, eşti bolnav sau nu? repetă Fielding întrebarea.

— Fără îndoială că maiorul Callendar v-a spus că mă prefac.

— Şi chiar te prefaci?

Toţi râseră prieteneşte, plăcut impresionaţi. „Iată un englez în forma lui cea mai bună“, gândeau ei. „Ce jovial e!“

— Întrebaţi-l pe doctorul Panna Lal.

— Eşti sigur că nu te obosesc dacă stau puţin?

— Nu, bineînţeles. Sunt deja şase persoane în cămăruţa asta. Vă rog, staţi jos şi scuzaţi lipsa de protocol. Întoarse capul şi continuă să i se adreseze lui Rafi, care era îngrozit de prezenţa directorului său, amintindu-şi că încercase să răspândească o calomnie despre el, şi care nu dorea decât să plece cât mai repede.

— E bolnav şi nu e, zise Hamidullah, oferindu-i englezului o ţigară. De altfel am impresia că cei mai mulţi dintre noi ne aflăm în aceeaşi situaţie.

Fielding fu de acord; se înţelegea bine cu acest avocat, un om agreabil şi sensibil. Deveniseră destul de intimi şi începeau să aibă încredere unul în celălalt.

— Întreaga lume pare să fie pe moarte şi totuşi nu moare, aşa că trebuie să credem în existenţa unei Providenţe binefăcătoare.

— Ah, asta aşa e. Foarte adevărat! spuse poliţaiul, crezând că se adusese o laudă religiei.

— Domnul Fielding crede că e adevărat?

— Ce să cred că e adevărat? Lumea nu moare. De asta sunt sigur.

— Nu, că există o Providenţă.

— Ei bine, eu nu cred în Providenţă.

— Atunci cum puteţi crede în Dumnezeu? întrebă Syed Mohammed.

— Nu cred în Dumnezeu.

O mişcare abia simţită, ca un fel de „vezi, ce ţi-am spus?“ se propagă prin întreaga adunare şi Aziz ridică o clipă privirea, scandalizat.

— E adevărat că cei mai mulţi oameni din Anglia sunt astăzi atei? se interesă Hamidullah.

— Oamenii culţi, cei care gândesc? Bineînţeles că sunt, deşi nu le place acest epitet. Adevărul e că în zilele noastre Apusul nu-şi bate prea mult capul cu problemele de credinţă sau necredinţă. Acum cincizeci de ani, sau chiar pe vremea când dumneata şi cu mine eram tineri, se făcea mult mai mult caz de asta.

— Şi moralitatea nu e în declin?

— Depinde ce numiţi… Da, probabil că scade şi moralitatea.

— Scuzaţi-mi întrebarea, dar în acest caz, cum îşi justifică Anglia dreptul de a stăpâni India?

Iată-i! Iar politică.

— E o chestiune care nu mă preocupă, răspunse el. Eu personal am venit pentru că aveam nevoie de o slujbă. Nu pot să vă spun de ce se află englezii aici sau dacă se cuvine să fie aici. Mă depăşeşte.

— Şi indienii cu o bună pregătire au nevoie de slujbe în învăţământ.

— Probabil că au; dar eu le-am luat-o înainte, spuse Fielding zâmbind.

— Atunci, vă rog din nou să mă scuzaţi, dar e drept ca un englez să ocupe un asemenea post când există şi profesori indieni? Bineînţeles că nu mă refer la persoana dumneavoastră. Suntem încântaţi că aţi venit în ţara noastră şi avem multe de câştigat din această discuţie deschisă.

Nu exista decât un singur răspuns într-o conversaţie de genul ăsta: „Anglia stăpâneşte India spre binele ei“. Dar Fielding nu voia să-l folosească. Dorinţa de a fi cinstit îl rosese toată viaţa. Spuse doar:

— Şi eu sunt încântat că mă aflu aici. Ăsta e răspunsul meu şi singura mea scuză. Nu pot să vă spun ce e drept şi ce nu e. Poate că n-a fost drept să mă nasc. Ori de câte ori respir, iau din aerul altui individ, nu? Totuşi mă

bucur că s-a întâmplat aşa, şi îmi pare bine că sunt aici. Oricât de păcătos ai fi, dacă eşti fericit ai o oarecare justificare.

Indienii erau uluiţi. Acest mod de a gândi nu le era necunoscut, dar cuvintele erau prea clar enunţate şi prea brutale. Dacă o frază nu aducea, în trecere, laude Dreptăţii şi Moralităţii, topica ei le rănea urechile şi le paraliza mintea. Ceea ce spuneau era rareori identic cu ceea ce gândeau (mai puţin atunci când exprimau afecţiune). Erau îngrădiţi de numeroase convenţii mentale, şi când acestea erau batjocorite, le venea greu să reacţioneze normal. Hamidullah se descurcă cel mai bine.

— Şi acei englezi care nu sunt încântaţi că se află în India nu au nici o scuză? întrebă el.

— Nici una. Daţi-i afară!

— E, poate, greu să-i desparţi de ceilalţi, râse el.

— Mai mult decât greu, e greşit, zise Ram Chand. Nici un gentleman indian nu poate considera că datul afară e un lucru cuviincios. Prin asta ne deosebim de celelalte naţiuni. Suntem mai spiritualizaţi.

— Da, asta aşa e; foarte adevărat! întări inspectorul de poliţie.

— Este oare adevărat, domnule Haq? Eu nu consider că suntem spiritualizaţi. Nu putem să ne organizăm, asta explică totul. Nu putem să ne ţinem cuvântul dat, nu putem ajunge la timp la gară. Oare toate acestea înseamnă spiritualitatea Indiei? Dumneata şi cu mine ar trebui să fim acum la comitetul notabilităţilor, şi nu suntem; prietenul nostru, doctorul Panna Lal, ar trebui să fie alături de pacienţii săi, şi nu este. O ducem aşa şi tot astfel o să trăim, cred, până la sfârşitul veacurilor.

— Nu am ajuns încă la sfârşitul veacurilor, e abia ora zece şi jumătate, ha, ha! râse doctorul Panna Lal, care-şi recăpătase buna dispoziţie.

— Domnilor, dacă îmi este îngăduit să spun şi eu câteva cuvinte, aş vrea să subliniez ce discuţie interesantă a fost şi, de asemenea, vreau să-mi

exprim recunoştinţa şi gratitudinea faţă de domnul Fielding în primul rând, care ne învaţă copiii şi le împărtăşeşte din marea sa experienţă şi înţelepciune…

— Doctore Lal!

— Ce e, doctore Aziz?

— Te-ai aşezat pe piciorul meu.

— Te rog să mă ierţi, dar s-ar putea spune că piciorul dumitale mă loveşte.

— Haideţi, obosim bolnavul, oricum! spuse Fielding şi toţi se îndreptară spre uşă: patru mahomedani, doi hinduşi şi un englez.

Aşteptară în picioare pe verandă, în timp ce mijloacele de transport le erau aduse din diferite colţuri umbrite.

— Aziz vă stimează foarte mult, dar nu a stat de vorbă cu dumneavoastră din cauza bolii.

— Înţeleg foarte bine, zise Fielding, care era destul de dezamăgit de vizită. Îi trecu prin minte comentariul obişnuit la clubul englez: „Se declasează, ca de obicei“. Nu reuşea nici măcar să facă servitorii să-i aducă mai repede calul. Îl simpatizase foarte mult pe Aziz la prima lor întâlnire, şi sperase să închege o prietenie.

Capitolul X

Arşiţa făcuse un salt înainte în ultimul ceas, străzile erau pustii, ca şi cum o catastrofa le-ar fi curăţit de oameni în timpul acelei conversaţii neconcludente. Peste drum de bungalow-ul lui Aziz se afla o casă mare, neterminată, aparţinând unor fraţi, amândoi astrologi, şi o veveriţă atârna acolo cu capul în jos şi burta lipită de schela fierbinte, zvâcnind uşor dintr-o coadă jerpelită. Părea să fie singurul locatar, şi chiţăitul pe care-l scotea era fără îndoială în ton cu infinitul, dar nu era plăcut decât, poate, pentru urechile altor veveriţe. Alte zgomote veneau dinspre un pom prăfuit, unde nişte păsări brune cârâiau şi se foiau căutând insecte; o altă pasăre, invizibilul arămar, îşi începuse ciocănitul: „Poc! Poc!“.

Pentru majoritatea fiinţelor însufleţite contează nespus de puţin ce doreşte sau hotărăşte minoritatea care se cheamă omenire. Celor mai mulţi dintre vieţuitorii Indiei nici nu le pasă de felul cum e guvernată India. De altfel, nici în Anglia animalele inferioare nu se preocupă de ceea ce se întâmplă acolo, dar la tropice indiferenţa lor este mai pregnantă; lumea necuvântătoare trăieşte mult mai aproape de om şi e gata să pună stăpânire pe tot, de îndată ce oamenii obosesc. Când cei şapte domni care exprimaseră opinii atât de variate în interiorul bungalow-ului ieşiră sub cerul liber, avură cu toţii senzaţia unei poveri, a unei ameninţări vagi pe care o numeau: „vine vremea rea“. Simţeau că nu-şi mai pot face munca obişnuită sau că nu vor fi plătiţi destul ca s-o facă. Spaţiul dintre ei şi trăsurile lor, în loc să fie gol, era îmbâcsit cu o substanţă care le apăsa carnea, pernele trăsurii le ardeau pantalonii, ochii îi înţepau, cupole de apă fierbinte se adunau sub pălăriile sau turbanele lor şi li se scurgeau pe obraji.

Schimbând între ei câteva salamalecuri fără vlagă, se împrăştiară către interiorul altor bungalow-uri pentru a-şi recăpăta demnitatea şi calităţile care-i deosebeau unul de celălalt.

Prin tot oraşul şi prin cea mai mare parte a Indiei începea aceeaşi retragere a umanităţii în pivniţe, sus pe dealuri, sub pomi. Aprilie, vestitor al groazei, sosise. Soarele se întorcea în împărăţia lui cu putere, dar fără frumuseţe; acesta era aspectul sinistru. Măcar de-ar fi creat şi frumuseţe! Atunci cruzimea lui ar fi fost tolerabilă. Prin excesul de lumină îşi zădărnicea chiar şi el victoria, în revărsarea de alb-gălbui se îneca nu numai materia, ci şi strălucirea însăşi. Soarele înceta să mai fie prietenul inaccesibil al oamenilor, păsărilor sau al altor sori, nu mai era o eternă promisiune, o invitaţie niciodată uitată care ne obsedează conştiinţa; era doar o fiinţă, ca şi celelalte, şi de aceea văduvită de splendoare.

Capitolul XI

Deşi indienii plecaseră şi Fielding îşi putea vedea calul stând sub un mic şopron în colţul curţii, nimeni nu se ostenea să i-l aducă. Porni să şi-l ia singur, dar fu oprit de un glas care-l chema înapoi. Aziz şedea în capul oaselor, zburlit şi întristat.

— Iată casa pe care doreai s-o vezi! spuse el sardonic. Iată, celebra ospitalitate orientală! Priveşte muştele. Priveşte tencuiala care se cojeşte de

pe pereţi. Nu e frumos? Acum presupun că vrei să pleci cât mai repede, după ce ai văzut un interior oriental.

— Oricum, ai nevoie să te odihneşti.

— Pot să mă odihnesc toată ziua, datorită respectabilului doctor Lal, spionul maiorului Callendar. Cred că ştii. Dar de data asta nu le-a mers. Mi s-a dat voie să am puţină temperatură.

— Callendar nu are încredere în nimeni, fie el indian sau englez. Asta-i firea lui, şi aş fi preferat să nu-ţi fie şef. Dar îţi este şi nu-i nimic de făcut.

— Înainte de a pleca, fiindcă e evident că eşti foarte grăbit, vrei, te rog, să deschizi sertarul acela? Vezi deasupra o bucată de carton cafeniu?

— Da.

— Desfă-o!

— Cine e?

— A fost soţia mea. Dumneata eşti primul englez căruia i-a fost arătată vreodată. Acum pune fotografia la loc.

Fielding era uimit ca un călător care vede deodată, printre pietrele deşertului, flori. Florile fuseseră acolo şi înainte, dar el le vedea abia acum. Încercă să privească mai atent fotografia, dar în fond nu era decât o femeie îmbrăcată într-un sari, stând cu faţa spre lume. Îngăimă:

— Nu ştiu de ce îmi faci această mare cinste, Aziz, dar îţi sunt recunoscător.

— Ah, nu e mare lucru, nu era o femeie foarte învăţată, nici măcar frumoasă. Pune-o la loc. Ai fi văzut-o dacă trăia, aşa că de ce să nu-i vezi fotografia?

— Mi-ai fi îngăduit s-o văd?

— De ce nu? Eu respect tradiţia *purdah,* dar i-aş fi spus că eşti fratele meu şi te-ar fi primit. Hamidullah a văzut-o, şi alţi câţiva.

— Credea că toţi sunt fraţii dumitale?

— Bineînţeles că nu, dar există acest termen şi e convenabil de folosit. Toţi oamenii sunt fraţii mei, şi când unul dintre ei se poartă ca un adevărat frate, poate să-mi vadă soţia.

— Şi când întreaga omenire se va purta aşa, nu va mai exista gineceul?

— Tocmai pentru că poţi spune şi gândi o asemenea frază îţi arăt fotografia, spuse Aziz grav. Este ceva peste puterea de înţelegere a celor mai mulţi oameni. Pentru că dumneata te porţi frumos, în timp ce eu mă port urât, de asta ţi-o arăt. Nu mă aşteptam să te întorci adineauri, când te-am chemat. Mă gândeam: „A terminat-o cu mine; l-am ofensat“. Domnule Fielding, nimeni nu poate înţelege vreodată de câtă bunătate avem nevoie noi, indienii, nici noi înşine nu ne dăm seama. Dar ştim când ne este acordată. Nu uităm, deşi uneori părem a uita. Bunătate, mai multă bunătate şi chiar după aceasta, încă tot mai multă bunătate. Vă asigur că e singura noastră speranţă.

Vocea lui părea să vină dintr-o lume a visului. Schimbând puţin tonul, care rămase totuşi mai profund decât de obicei, continuă:

— Nu putem construi India decât pe ceea ce simţim. Ce rost au toate aceste reforme şi comitete de conciliere pentru sărbătoarea Mohurram, şi toate aceste discuţii dacă să scurtăm pomul sau să o luăm pe altă stradă, şi toate consiliile notabilităţilor şi reuniunile oficiale în care englezii se uită de sus la culoarea pielii noastre?

— Se porneşte pe un drum greşit, nu-i aşa? Îmi dau seama, dar instituţiile şi guvernul nu o ştiu.

Se uită din nou la fotografie. Doamna privea lumea, după dorinţa soţului ei şi a sa proprie, dar cât de uluitoare o găsea, lumea aceasta contradictorie şi plină de ecouri!

— Puneţi-o în sertar, nu mai are nici o importanţă, a murit, zise Aziz cu blândeţe. V-am arătat-o fiindcă nu am nimic altceva să vă arăt. Acum puteţi

să-mi cercetaţi întregul bungalow şi să întoarceţi totul pe dos. Nu am alte secrete. Cei trei copii ai mei trăiesc în alt oraş cu bunica lor, şi asta-i tot.

Fielding se aşeză lângă pat, măgulit de încrederea arătată, şi totuşi destul de trist. Se simţea bătrân. Ar fi dorit să poată fi şi el purtat pe undele emoţiei. La următoarea întâlnire, Aziz ar putea fi prudent şi distant. Îşi dădea seama de asta şi-l întrista faptul că îşi dă seama. Bunătate, bunătate, şi iarăşi cât mai multă bunătate… Da, asta le putea da, dar oare numai de aşa ceva avea nevoie această stranie naţiune? Nu le trebuia oare, din când în când, şi câte o beţie a sângelui? Ce făcuse el ca să merite această încredere şi ce ar putea da în schimb ca zălog? Privi înapoi la propria-i viaţă. Ce slabă recoltă de secrete adunate! Existau în ea unele lucruri pe care nu le arătase nimănui, dar erau atât de neinteresante că nu merita să ridici perdeaua gineceului pentru a le dezvălui. Fusese îndrăgostit, se logodise, fata rupsese logodna. Amintirea ei şi gândul la această întâmplare îl îndepărtase un timp de alte femei; apoi, căderea în păcat, urmată de căinţă şi echilibru. Cam slab, într-adevăr, cu excepţia echilibrului, iar Aziz nu ar fi dorit o asemenea mărturisire. Ar fi numit-o iar „totul aranjat ţeapăn pe rafturi“.

„N-am să ajung să fiu cu adevărat prieten cu omul ăsta“, îşi spuse Fielding, după care adăungă: „nici cu altul“. Acesta era corolarul, şi trebuia să recunoască în fond că faptul nu-l deranja prea mult, că era mulţumit să poată ajuta oamenii şi să-i simpatizeze atâta vreme cât ei nu aveau nimic împotrivă, iar dacă aveau, trecea mai departe senin. Experienţa poate fi extrem de utilă, şi tot ce învăţase în Anglia şi în Europa îi era de folos şi îl ajuta să vadă lucrurile clar, dar claritatea îl împiedica să trăiască şi alte experienţe depline.

— Cum ţi-au plăcut cele două doamne pe care le-ai cunoscut joia trecută? întrebă el.

Aziz dădu din cap cu dezgust. Întrebarea îi amintea de nesocotita lui propunere de a vizita peşterile Marabar.

— Cum îţi plac englezoaicele, în general?

— Lui Hamidullah i-au plăcut în Anglia. Aici noi nici măcar nu le privim. E mai prudent. Hai să vorbim de altceva.

— Hamidullah are dreptate, femeile noastre sunt mult mai drăguţe în Anglia. Aici e ceva care nu le priieşte.

După o altă pauză, Aziz spuse:

— Dumneata de ce nu eşti căsătorit?

Lui Fielding întrebarea îi făcu plăcere.

— Fiindcă m-am descurcat, mai mult sau mai puţin, şi singur, răspunse. Mă gândeam să-ţi povestesc odată câte ceva despre mine, dacă pot găsi lucruri care să te intereseze. Fata care-mi plăcea mie nu a vrut să mă ia; asta e cauza principală, dar s-a întâmplat acum cincisprezece ani şi astăzi nu mai înseamnă nimic.

— Dar nu ai copii?

— Nici unul.

— Iartă-mi întrebarea următoare. Nu ai nici copii nelegitimi?

— Nu. Ţi-aş spune cu plăcere dacă aş avea.

— Atunci ţi se va stinge numele.

— N-am încotro.

— Vezi, zise el dând din cap, un oriental nu poate înţelege niciodată această indiferenţă.

— Nu ţin prea mult la copii.

— Nu interesează faptul că ţii sau nu! zise el cu oarecare enervare.

— Nu le simt lipsa. Nu vreau să-i văd plângând în jurul patului meu când voi fi pe moarte, sau să mă vorbească de bine după aceea. Cam asta, am impresia, e ceea ce se aşteaptă de la copii. Mai curând aş dori să las un

gând în urma mea, decât un copil. Ceilalţi oameni pot să aibă copii. Eu n-am nici o obligaţie, cu atât mai mult cu cât Anglia devine din ce în ce mai dens populată şi invadează India cu funcţionari.

— De ce nu te căsătoreşti cu domnişoara Quested?

— Doamne fereşte! Fata asta e o pedantă.

— Pedantă? Explică-mi, te rog, ce înseamnă asta. Nu e un cuvânt urât?

— Ştii, nu o cunosc prea bine, dar mi s-a părut unul dintre cele mai patetice produse ale educaţiei apusene. Mă deprimă.

— Dar pedantă, cum vine asta, domnule Fielding?

— Se poartă şi vorbeşte de parcă ar fi la o prelegere, străduindu-se mereu să înţeleagă India şi viaţa şi uneori luând notiţe.

— Mie mi s-a părut cumsecade şi sinceră.

— Probabil că aşa şi e, recunoscu Fielding, ruşinat de duritatea lui. Orice propunere de căsătorie produce întotdeauna afirmaţii exagerate din partea unui burlac, precum şi o răzvrătire a minţii. Dar chiar dacă aş vrea, nu mă pot căsători cu ea, fiindcă tocmai s-a logodit cu magistratul oraşului.

— Da? Mă bucur foarte mult! exclamă el uşurat, căci acest fapt îl scutea de expediţia la peşterile Marabar. Nu se puteau aştepta de la el să invite adevăraţi anglo-indieni.

— Asta e opera bătrânei mame. Se temea ca iubitul ei fiu să nu-şi aleagă singur vreo nevastă, aşa că a adus fata până aici, anume cu acest scop, şi i-a tot împins unul către celălalt până când s-a întâmplat.

— Doamna Moore nu mi-a spus asta când a vorbit de planurile ei de viitor.

— Poate că am înţeles eu greşit. Nu prea sunt la curent cu cancanurile clubului. Dar, oricum, sunt logodiţi.

— Da, ai rămas pe dinafară, bietul meu prieten. Domnul Fielding n-o să aibă parte de domnişoara Quested. Oricum, nu e frumoasă. Aproape că nici

n-are sâni, la drept vorbind.

Zâmbi şi el, dar i se păru o dovadă de prost gust să pomeneşti de sânii unei doamne.

— Pentru magistratul oraşului vor fi de-ajuns poate, şi el va fi de-ajuns pentru ea. Pentru dumneata am să găsesc o femeie cu sâni ca fructele de mango.

— Nu, n-ai s-o faci.

— E adevărat că n-am să fac aşa ceva, şi apoi, situaţia dumitale e mai delicată.

Gândul lui alunecase de la căsătorie la Calcutta. Expresia feţei îi deveni gravă. Se gândi că ar fi putut să-l convingă pe directorul şcolii să meargă cu el şi apoi l-ar fi băgat în vreo belea! Şi brusc luă o nouă atitudine faţă de prietenul lui, atitudinea protectorului care cunoaşte pericolele Indiei şi dă sfaturi.

— Trebuie să fii foarte atent în toate privinţele, domnule Fielding; orice spui sau faci în ţara asta blestemată e întotdeauna înregistrat de câte un individ care stă la pândă. O să te mire dacă îţi spun că erau cel puţin trei iscoade în camera asta când ai venit dumneata. Am fost tare îngrijorat auzindu-te vorbind aşa despre Dumnezeu. O s-o spună mai departe, cu siguranţă.

— Cui?

— Să zicem că ai dreptate, dar ai vorbit şi împotriva moralităţii şi ai zis că ai venit aici să iei pâinea de la gura altor oameni. Toate astea au fost lucruri necugetate. Oraşul nostru e un loc foarte păcătos, avid de scandaluri. De fapt, era de faţă şi unul din propriii dumitale elevi.

— Îţi mulţumesc că-mi atragi atenţia; ai dreptate, trebuie să încerc să fiu mai prudent. Dacă o discuţie mă interesează, nu mă mai reţin. Totuşi, nu cred că am făcut rău cuiva.

— Dar, vorbind astfel, poţi intra în vreun bucluc.

— Am mai intrat de multe ori, în trecut.

— I-auzi la el! Dar poţi să ajungi până la urmă să-ţi pierzi slujba.

— Dacă o pierd, o pierd şi gata. N-am să mor din asta. Eu călătoresc fără multe bagaje.

— Călătoreşti fără bagaje! Sunteţi o naţie nemaipomenită! exclamă Aziz, întorcând faţa spre perete, ca şi cum ar fi vrut să doarmă, dar imediat se întoarse înapoi spre Fielding. E din cauza climei voastre sau cum?

— Mulţi indieni călătoresc şi ei fără bagaje; *sadhu*[18] şi alţii ca ei. E unul dintre lucrurile pe care le admir la ţara voastră. Orice om poate călători aşa, dacă nu are nevastă şi copii. Ăsta e unul dintre argumentele mele împotriva căsătoriei. Şi eu sunt un om sfânt, minus sfinţenia. Transmite aceasta celor trei spioni ai dumitale şi spune-le să şi-o vâre în pipă şi s-o fumeze.

Aziz era încântat şi cucerit de noua idee pe care o întorcea pe toate feţele în mintea lui. Va să zică de aceea erau domnul Fielding şi alţi câţiva atât de neînfricaţi! Nu aveau nimic de pierdut. Dar el avea rădăcini în familie şi în Islam. Aparţinea unei tradiţii care-l lega şi adusese pe lume copii, societatea viitorului. Deşi trăia atât de precar în acest bungalow şubred, avea totuşi un loc bine definit, stabil.

— Nu pot să fiu dat afară, pentru că slujba mea este învăţământul. Cred că e posibil să înveţi copiii să fie oameni şi să-i înţeleagă pe alţi oameni. E singurul lucru în care cred. La colegiul de stat, împletesc asta cu trigonometria şi altele. Când voi fi un om sfânt, am să o împletesc cu altceva.

Îşi încheie profesiunea de credinţă şi tăcură amândoi. Muştele deveneau tot mai supărătoare, li se învârteau în jurul ochilor sau le pătrundeau în urechi. Fielding dădea din mâini cu furie. Aceste mişcări îl înfierbântară, şi se ridică să plece.

— Ai putea să-i spui servitorului dumitale să-mi aducă aici calul? Se pare că nu apreciază cunoştinţele mele de urdu.

— Ştiu. Eu i-am poruncit să nu te înţeleagă. Acestea sunt vicleniile pe care le folosim noi cu nefericiţii englezi. Sărmanul domn Fielding! Dar acum te voi elibera. Oh, Doamne! În afară de dumneata şi de Hamidullah nu am pe nimeni cu care să stau de vorbă în târgul ăsta. Îţi place Hamidullah, nu?

— Foarte mult.

— Făgăduieşti că vei veni imediat la noi, când vei da de vreun necaz?

— Eu nu pot da niciodată de necaz.

„Curios individ! Sper să n-o păţească rău“, îşi zise Aziz când rămase singur. Puseul de admiraţie faţă de Fielding se sfârşise, şi nu-i plăcea să fie tratat cu binevoitoare superioritate. Îi era greu să se mai teamă de un om care juca cu toate cărţile pe faţă. De când îl cunoscuse mai bine, descoperise că Fielding era cu adevărat inimos şi neconvenţional, dar nu era ceea ce s-ar putea numi înţelept. Sinceritatea cu care vorbise în prezenţa lui Ram Chand, Rafi şi a celorlalţi era periculoasă şi neelegantă. Nu-i făcea nici un serviciu.

Dar ei erau prieteni, fraţi. Ăsta era un lucru hotărât, legământul fusese pecetluit de o fotografie, aveau încredere unul într-altul, afecţiunea triumfase de data asta. Aţipi înconjurat de amintirile plăcute ale ultimelor două ore: poezia lui Ghalib, graţia feminină, bunul lui prieten Hamidullah, dragul de Fielding, onorata lui soţie şi copiii iubiţi. Trecu într-un ţinut în care aceste bucurii nu aveau duşmani, ci înfloreau armonios într-o veşnică grădină sau curgeau pe jgheaburi de marmură colorată ori se înălţau în cupole sub care erau înscrise, negre pe fond alb, cele nouăzeci şi nouă de atribute ale Domnului.

1. Câmp de defilare, folosit şi ca teren de sport (termen anglo-indian).
2. Apelativ folosit de servitorii indieni pentru stăpânii lor.
3. „Domn“, titlu respectuos cu care indienii se adresează europenilor.
4. „Pod“, în limba engleză.
5. „Veritabil, autentic, de calitate“ (termen anglo-indian).
6. „Onoare, reputaţie, respect faţă de sine însuşi“ (termen anglo-indian).
7. Camere destinate femeilor, despărţite printr-o perdea de restul casei. Prin extensie de sens, se referă la instituţia familială indiană, potrivit căreia femeile din castele superioare nu puteau fi văzute de bărbaţi din afara familiei.
8. Titlu nobiliar în India.
9. Membru al unor triburi războinice afgane, ce locuiesc în partea de nord-vest a Indiei, în Pakistanul de astăzi.
10. Un grup de instituţii de învăţământ de elită, cu taxă, unde băieţii din familiile foarte înstărite îşi completau educaţia gimnazială în regim de internat.
11. Titlu purtat de soţiile principilor indieni.
12. Rochie lungă drapată, port tradiţional indian.
13. Preparat culinar din boabe de năut, foarte condimentat.
14. Imnul naţional britanic.
15. Aluzie la imperiul întemeiat în 1526 de descendenţii lui Ginghis Han în India şi care a dăinuit, cu capitala la Delhi, până în 1857.
16. Citat din poemul *The Charge of the Light Brigade* de Alfred Tennyson (1809-1892).
17. Monedă indiană, reprezentând o şaisprezecime dintr-o rupie.
18. Asceţi hinduşi consideraţi sfinţi în India.

Partea a II-a

PEŞTERILE

Capitolul XII

Gangele, deşi izvorăşte din piciorul lui Vishnu şi curge prin părul lui Shiva, nu este un fluviu străvechi. Geologia, care priveşte mai departe decât religia, cunoaşte un timp când nu existau nici fluviul, nici Munţii Himalaya care îl hrănesc, iar apele unui ocean se întindeau peste toate locurile sfinte ale industanului. S-au înălţat apoi munţii, sfărâmăturile lor au umplut oceanul, iar India, pe care o numim imemorială, s-au ridicat din ape. Dar India este de fapt mult mai veche. Pe vremea oceanului preistoric, partea de sud a peninsulei exista deja, iar podişurile înalte din Dravidia au fost pământ uscat de când uscatul s-a despărţit de ape; ele au văzut, într-o parte, scufundarea unui continent care le lega de Africa, şi în cealaltă, înălţarea din mare a lanţului Himalaya. Sunt mai vechi decât orice alt pământ din lumea noastră. Nici o apă nu le-a cuprins vreodată, iar Soarele, care le priveşte de nenumăraţi eoni, poate încă să desluşească în conturul lor forme care erau ale lui, înainte ca planeta noastră să se rupă de la pieptul său. Dacă există vreun loc unde se poate atinge o carne din carnea Soarelui, acela se află aici, în incredibila antichitate a acestor podişuri.

Totuşi, chiar şi ele se schimbă. Pe măsură ce s-a ridicat India Munţilor Himalaya, podişul cel vechi s-a lăsat în jos şi acum reintră încet în curba pământului. Poate că în eonii viitori vreun ocean va inunda şi aceste dealuri şi va acoperi cu mâl stâncile născute din soare. Între timp, câmpia Gangelui

cotropeşte rocile străvechi, aducând cu ea ceva din acţiunea mării. Ele se afundă sub straturile de pământ mai nou. Masa centrală a rămas neatinsă, dar marginile avanposturilor au fost retezate şi stau cufundate până la genunchi, până la gât, în solul moale care înaintează. Există ceva inefabil în aceste avanposturi. Nu seamănă cu nimic pe lume şi vederea lor îţi taie răsuflarea. Se ridică abrupt, demenţial, fără a respecta proporţiile care există până şi la dealurile cele mai sălbatice din alte părţi; nu au nici o legătură cu nimic din ceea ce se poate vedea sau visa. Dacă le-am numi „stranii“, cuvântul ar sugera stafii, or aceşti munţi sunt mai vechi decât orice spirit. Hinduismul a scrijelit şi tencuit câteva stânci, dar aceste locuri de închinăciune rămân necercetate, ca şi cum pelerinii, care de obicei caută extraordinarul, îl află aici în cantitate prea mare. Nişte *sadhu* s-au aşezat cândva într-o peşteră, dar fumul i-a izgonit de acolo şi chiar Buddha, care trebuie să fi trecut pe aici în drumul său către arborele din Bodh Gaya, s-a ferit de o lepădare de sine mai deplină decât a lui şi nu a lăsat nici o legendă despre vreo luptă sau victorie în Marabar.

Peşterile sunt uşor de descris. Un tunel lung de vreo trei metri, înalt de unul şi jumătate, lat de un metru, duce într-o încăpere circulară cu diametrul cam de şase, şapte metri. Acest plan se repetă iarăşi şi iarăşi tot acel pâlc de dealuri şi asta e tot, asta înseamnă peşterile Marabar.

După ce a văzut o asemenea peşteră, după ce a văzut două, după ce a văzut trei, patru, patrusprezece, douăzeci şi patru, vizitatorul se întoarce la Chandrapore nefiind sigur dacă a trăit o experienţă interesantă sau plicticoasă sau dacă aşa ceva se poate numi o experienţă. Îi vine greu să discute despre peşteri sau să le deosebească în mintea lui, căci tiparul lor nu variază, şi nici o sculptură, nici măcar un cuib de viespi sau un liliac nu le deosebeşte una de alta. Nimic, absolut nimic nu te leagă de ele, şi faima lor, căci au o faimă, nu se trage din vorbele oamenilor. E ca şi cum câmpia din

jur sau păsările care trec în zbor şi-ar fi pus în minte să exclame „extraordinar“, iar cuvântul ar fi prins rădăcini în aer şi oamenii l-ar fi inhalat odată cu el.

Peşterile sunt întunecoase. Chiar dacă se deschid spre soare, foarte puţină lumină pătrunde prin tunelul de acces în camera circulară. Sunt puţine lucruri de văzut şi nici un ochi care să le vadă, până nu soseşte un vizitator preţ de cinci minute şi scapără un chibrit. Imediat, o altă flacără se trezeşte în adâncurile de piatră şi înaintează spre suprafaţa stâncii, ca un duh captiv; pereţii camerei circulare au fost şlefuiţi cu mare măiestrie. Cele două flăcări se apropie şi încearcă să se unească, dar nu pot, pentru că una dintre ele respiră aer, cealaltă, piatră. O oglindă încrustată cu minunate culori îi desparte pe aceşti îndrăgostiţi, delicate stele roz şi cenuşii se strecoară între ei, subtile nebuloase, lucind mai slab decât coada unei comete sau decât Luna la amiază, toată viaţa evanescentă a granitului, vizibilă numai aici. Degete şi pumni de rocă străpung solul care înaintează aici; în sfârşit, le vedem şi pielea, mai fină decât orice înveliş purtat de animale, mai netedă decât oglinda unei ape neîncreţite de vânt, mai voluptuoasă decât dragostea. Strălucirea creşte, flăcările se ating una pe alta, se îmbrăţişează, expiră. Peştera e din nou întunecată, ca toate celelalte peşteri.

Numai peretele încăperii circulare a fost astfel şlefuit. Laturile tunelului sunt rugoase. Te duc cu gândul înapoi, la perfecţiunea din interior. Era necesară o intrare, aşa că omenirea a făcut una. Dar altundeva, mai adînc în granit, nu sunt oare unele încăperi care nu au intrări, încăperi niciodată desferecate de la venirea zeilor? Zvonurile din partea locului spun că acestea le depăşesc în număr pe cele care pot fi călcate de picior de om, la fel cum cei morţi îi întrec în număr pe cei vii, sunt vreo patru sute, patru mii sau milioane.

Înlăuntrul lor nu se găseşte nimic. Au fost zăvorâte înainte de ivirea molimelor sau a comorilor; dacă omenirea ar deveni curioasă şi ar face săpături acolo, nimic, absolut nimic nu s-ar adăuga binelui sau răului din lume. Despre una dintre ele se spune că s-ar afla în inima stâncii care se clatină pe vârful celui mai înalt dintre dealuri; o peşteră ca o bulă de aer ce nu are nici tavan, nici podea şi îşi reflectă propria întunecime în orice direcţie, la nesfârşit. Dacă stânca se prăvăleşte şi se face ţăndări, se zdrobeşte şi peştera goală ca un ou de Paşti. Stânca, din pricina golului dinăuntru, se clatină în bătaia vântului şi chiar se mişcă atunci când vreun corb se opreşte acolo din zbor; de aici i se trage numele, precum şi numele uimitorului ei piedestal: Kawa Dol.

Capitolul XIII

Aceste dealuri par romantice văzute într-o anumită lumină şi de la o distanţă potrivită, şi fiind astfel privite într-o seară de pe terasa de sus a clubului, o făcură pe domnişoara Quested să-i spună în treacăt domnişoarei Derek că i-ar plăcea să se ducă acolo, că doctorul Aziz promisese, când au fost la domnul Fielding, să organizeze ceva, dar că indienii par destul de uituci. A fost auzită de servitorul care le oferea băuturi. Acest servitor înţelegea limba engleză. Şi deşi nu era propriu-zis un spion, ştia să tragă cu urechea, iar Mahmud Ali, deşi nu-i dădea propriu-zis mită, îl încuraja să vină să mai pălăvrăgească cu servitorii lui şi se întâmpla uneori să treacă pe

lângă ei când stăteau la taifas. Pe măsură ce povestea se transmitea din gură în gură, dobândi şi o încărcătură afectivă, şi Aziz află cu groază că doamnele erau profund jignite de purtarea lui şi că aşteptaseră zi de zi o invitaţie. El crezuse că uşuratica lui promisiune fusese uitată. Înzestrat cu două memorii, una temporară şi alta permanentă, încredinţase peşterile celei dintâi. Acum le transferă definitiv în celălalt compartiment şi se porni să îndeplinească planul. Dorea să fie o uluitoare replică la ceaiul oferit de Fielding. Începu prin a se asigura de participarea lui Godbole şi a lui Fielding, şi îl însărcină pe acesta din urmă să le invite pe doamna Moore şi pe domnişoara Quested când aveau să fie singure; prin această manevră, Ronny, protectorul lor oficial, putea fi eliminat din joc. Lui Fielding nu-i prea plăcea treaba asta. Era ocupat, peşterile îl plictiseau, prevedea fricţiuni şi cheltuieli, dar nu voia să refuze primul serviciu pe care i-l ceruse prietenul său, şi îşi îndeplini întocmai misiunea. Doamnele acceptară. Era ceva mai greu acum, fiindcă aveau multe alte invitaţii, dar sperau că vor putea veni, după ce îl vor fi consultat şi pe domnul Heaslop. Întrebat, Ronny nu avu nici o obiecţie, cu condiţia ca Fielding să-şi ia toată răspunderea pentru protecţia şi confortul lor. Nu era prea entuziasmat de excursie, dar nici doamnele nu erau; nimeni nu era entuziasmat, şi totuşi excursia avu loc.

Aziz era teribil de îngrijorat. Nu era o expediţie prea lungă. Un tren pleca din Chandrapore chiar în zori, un altul avea să îi aducă înapoi la timp pentru masa de prânz, dar el nu era decât un mic funcţionar şi se temea ca nu cumva să se spună că nu s-a achitat onorabil de această misiune. A trebuit să ceară o învoire de o jumătate de zi maiorului Callendar, care-l refuză din cauza recentei sale boli. Disperă. Reînnoi cererea adresată maiorului prin intermediul lui Fielding. În fine, permisiunea îi fu acordată cu un mârâit dispreţuitor. Se văzu nevoit să împrumute tacâmuri de la

Mahmud Ali, fără să-l invite. Apoi se punea şi problema alcoolului; domnul Fielding, şi poate şi doamnele, erau băutori, deci era probabil nevoie să aducă whisky cu sifon şi porto. O altă dificultate era transportul din gara Marabar până la peşteri. Mai era şi problema mesei profesorului Godbole, precum şi a reacţiei profesorului Godbole faţă de mâncarea celorlalţi; două probleme, nu una. Profesorul nu era un hindus foarte habotnic; mânca fructe, dulciuri, bea sifon, ceai, indiferent cine le-ar fi pregătit, dar legume sau orez numai dacă erau gătite de un brahman, şi nu se atingea de carne şi nici de prăjituri, de teamă să nu conţină ouă. Nu permitea nimănui din jur să mănânce carne de vacă: o felie de carne de vacă pe o farfurie oricât de îndepărtată îl făcea nefericit. Ceilalţi n-aveau decât să mănânce berbec sau şuncă. Dar împotriva şuncii se revolta religia lui Aziz: nu-i plăcea să-i vadă pe alţii mâncând şuncă. Necaz după necaz se abătură asupra lui, pentru că sfidase spiritul pământului indian care încearcă să ţină oamenii separaţi în compartimente.

În cele din urmă, sosi clipa cea mare. Prietenii lui îl considerau cu totul imprudent pentru că îşi complica existenţa cu nişte englezoaice, şi-l sfătuiră să-şi ia toate precauţiile să nu întârzie cumva. În consecinţă, petrecu toată noaptea din ajunul plecării în gară. Servitorii stăteau şi ei înghesuiţi pe peron, cu poruncă straşnică de a nu hoinări. El însuşi se plimba de colo-colo cu Mohammed Latif, care urma să aibă rolul de majordom. Se simţea nesigur şi parcă totul era ireal. Se apropie o maşină şi nădăjdui că din ea va coborî Fielding, ca să-i dea mai multă încredere. Dar maşina le adusese pe doamna Moore şi pe domnişoara Quested, împreună cu servitorul lor goanez[1]. Dădu fuga să le întâmpine, brusc fericit.

— Totuşi aţi venit. Oh, ce amabil, ce drăguţ din partea dumneavoastră! strigă el. Aceasta e cea mai fericită clipă din viaţa mea!

Doamnele se arărară politicoase. Desigur, nu era cel mai fericit moment din viaţa lor, totuşi aşteptau cu plăcere să se amuze, după ce va fi trecut toată plictiseala plecării la o oră atât de matinală. Nu-l mai văzuseră pe Aziz de când se pusese la cale expediţia şi-i mulţumiră cum se cuvine.

— Nu aveţi nevoie de bilete. Vă rog, chemaţi înapoi servitorul! Nu există bilete pe linia aceasta secundară spre Marabar; e o particularitate a ei. Veniţi în vagon şi odihniţi-vă până când soseşte şi domnul Fielding. Ştiaţi că va trebui să călătoriţi într-un vagon *purdah*? O să vă placă?

Ele răspunseră că da. Trenul fusese tras pe peron, şi o liotă de servitori se foiau pe banchete, ca nişte maimuţe. Aziz împrumutase servitori de la prietenii lui, în afară de cei trei pe care-i luase de acasă, şi rezultatul era o ceartă pentru întâietate. Servitorul doamnelor stătea deoparte, cu o expresie batjocoritoare pe chip. Îl angajaseră la Bombay, pe când erau doar turiste. Într-un hotel sau între oameni mai rafinaţi era excelent, dar de îndată ce aveau de-a face cu cineva pe care el îl socotea de mâna a doua, le lăsa în plata Domnului.

Noaptea era încă întunecată, dar căpătase acel aspect trecător care îi indică sfârşitul. Cocoţate pe acoperişul unui şopron, găinile şefului de gară începură să viseze ulii în loc de bufniţe. Lămpile fură stinse, pentru a evita bătaia de cap de a le stinge mai târziu; miros de tutun şi plescăit de scuipături răzbătură din colţuri întunecate unde se înghesuiau pasagerii de clasa a treia, se dezbrobodiră nişte capete, se curăţară dinţii cu rămurele de pom. Un tânăr funcţionar din gară era atât de convins că soarele va răsări din nou, încât sună plin de entuziasm dintr-un clopot. Asta sperie servitorimea. Ţipară că pleacă trenul şi dădură fuga în ambele sensuri să-l reţină. Mai erau multe bagaje care trebuiau să intre în vagonul *purdah*: o ladă ferecată cu alamă, un pepene galben încununat cu un fes, un ştergar conţinând fructe de guava, o scară şi o puşcă. Musafirii europeni acceptau

totul cu bunăvoinţă. Nu aveau conştiinţă de rasă; doamna Moore era prea bătrână, domnişoara Quested, prea nouă în India şi se purtau cu Aziz ca şi cum ar fi fost un tânăr amabil din ţara lor. Acest lucru îl mişcă profund. Se aşteptase să le vadă sosind odată cu domnul Fielding, şi în loc de asta avuseseră încredere să stea singure cu el câteva minute.

— Trimiteţi servitorul, le propuse el, nu avem nevoie de el. Atunci vom fi doar între musulmani.

— De altfel e un servitor detestabil. Antony, poţi să pleci, n-avem nevoie de tine, îi zise fata grăbit.

— Stăpânul mi-a spus să vin.

— Stăpâna îţi spune să pleci.

— Stăpânul a zis: „Stai cu doamnele toată dimineaţa“.

— Ei bine, doamnele tale nu vor să vii cu ele. Se întoarse spre cel care le invitase. Vă rog, scăpaţi-ne de el, doctore Aziz!

— Mohammed Latif! strigă el.

Ruda cea săracă făcuse schimb de fesuri cu pepenele şi se uita pe fereastra vagonului, a cărui harababură o supraveghea.

— Iată-l pe vărul meu, domnul Mohammed Latif. Oh nu, nu daţi mâna cu el! E un indian de modă veche, preferă să vă facă un salamalec. Vedeţi, ce v-am spus eu! Mohammed Latif, ce frumoasă plecăciune ai făcut! Uite că n-a înţeles; nu ştie englezeşte.

— Tu minciună spus, protestă blând bătrânul.

— Eu spus minciună! Aha, asta-i bună! Nu-i aşa că are haz bătrânul? O să ne distrăm foarte bine cu el mai târziu. Ştie să facă o mulţime de lucruri. Nu e chiar aşa de prost cum pare şi e sărac lipit. Spre norocul lui, familia noastră e mare. Îşi puse un braţ în jurul gâtului zbârcit. Dar intraţi în compartiment, aşezaţi-vă cât mai comod! Da, culcaţi-vă! Celebra dezordine

orientală părea în cele din urmă să se apropie de sfârşit. Acum iertaţi-mă, vă rog, trebuie să-i întâmpin şi pe ceilalţi doi musafiri.

Începea să fie din nou neliniştit, căci nu mai erau decât zece minute până la plecarea trenului. Totuşi, Fielding era englez, şi ei nu scapă niciodată trenul, iar Godbole era hindus, şi n-ar fi fost mare pierdere; şi astfel, liniştit de această judecată logică, deveni din ce în ce mai calm, pe măsură ce se apropia ora plecării. Mohammed Latif îi dăduse un bacşiş lui Antony ca să nu mai vină cu ei. Se plimbau acum pe peron, discutând chestiuni practice. Erau de părere că exageraseră numărul servitorilor şi că trebuia să lase vreo doi, trei în gara Marabar. Aziz îl preveni că s-ar putea să-i facă unele farse când vor fi ajuns la peşteri, nu din răutate, ci ca să-şi amuze oaspeţii. Bătrânul se învoi, cu o uşoară mişcare laterală a capului; era întotdeauna dispus să se lase ridiculizat şi îl rugă pe Aziz să nu-l cruţe. Încântat de importanţa ce i se acorda, începu să povestească o anecdotă indecentă.

— Spune-mi-o altă dată, frăţioare, când o să am mai mult timp, căci acum, aşa cum ţi-am explicat, trebuie să-i distrăm pe cei ce nu sunt musulmani. Vor fi trei europeni şi un hindus, pe care trebuie să-l avem în vedere. Se cuvine să-i dăm toată atenţia profesorului Godbole, ca să nu se simtă inferior celorlalţi musafiri.

— Voi discuta cu el filozofie.

— Foarte amabil din partea dumitale; dar supravegherea servitorilor e un lucru şi mai important. Nu trebuie să dăm impresia de dezorganizare. Asta se poate realiza, şi mă bizui pe dumneata că o s-o faci.

Se auzi un ţipăt din vagonul *purdah.* Trenul pornise.

— Doamne, Dumnezeule! strigă Mohammed Latif.

Se repezi la tren şi sări pe scara unui vagon. Aziz făcu la fel. Nu era o ispravă deosebită, căci un tren de pe o linie secundară cum era acela

porneşte încet şi-i ia ceva timp până să-şi dea aere de tren adevărat.

— Suntem maimuţe, n-ai nici o grijă! strigă el ţinându-se agăţat de o bară laterală şi râzând. Apoi urlă: Domnule Fielding! Domnule Fielding!

Fielding şi cu bătrânul Godbole erau blocaţi în faţa barierei. Ce catastrofă! O închiseseră mai devreme decât de obicei. Săriseră din trăsură; gesticulau, dar fără folos. Erau atât de aproape şi totuşi atât de departe! În timp ce trenul se târa încet peste macazuri, avură timp să schimbe câteva cuvinte disperate:

— Rău, rău, m-aţi nenorocit!

— Din cauza rugăciunii lui Godbole! strigă Fielding.

Brahmanul lăsă privirea în jos, ruşinat că se vorbea de religia lui. Adevărul era că el fusese de vină; calculase greşit lungimea unei rugăciuni.

— Sari pe scară, am nevoie de dumneata! strigă Aziz în culmea agitaţiei.

— Bine, întinde-mi mâna.

— Nu faceţi asta, o să moară! protestă doamna Moore.

El sări, nu ajunse la scară, nu reuşi să apuce mâna prietenului din tren şi căzu pe marginea liniei ferate. Trenul trecu hodorogind mai departe. Fielding se ridică în picioare şi strigă după ei:

— N-am păţit nimic, nici voi; nu vă faceţi griji. Apoi nu-l mai putură auzi.

— Doamnă Moore, domnişoară Quested, expediţia noastră e compromisă. Se legăna pe scara vagonului, aproape plângând.

— Intră, nu mai sta acolo! Vrei şi dumneata să mori, cum era s-o păţească domnul Fielding? Nu văd de ce e compromisă excursia.

— Cum vine asta? Vă rog, explicaţi-mi şi mie! făcu el jalnic, ca un copil neajutorat.

— Vom fi acum numai între musulmani, cum ne-ai făgăduit.

Era desăvârşită ca întotdeauna, iubita lui doamnă Moore.

Toată dragostea pe care o simţise pentru ea atunci, în moschee, se trezi din nou în inima lui, mai proaspătă acum, fiindcă o uitase o vreme. Nu exista lucru pe lume pe care nu l-ar fi făcut pentru ea. Ar fi putut muri ca să o facă fericită.

— Intră în vagon, doctore Aziz! Ne dai ameţeală! strigă cealaltă doamnă. Dacă sunt atât de zăpăciţi încât să piardă trenul, e paguba lor, nu a noastră.

— Eu sunt de vină. Eu sunt gazda.

— Prostii, du-te în compartimentul dumitale! O să ne descurcăm foarte bine fără ei.

Ea nu era desăvârşită ca doamna Moore, dar era foarte sinceră şi cumsecade. Minunate femei, amândouă, şi, preţ de o dimineaţă de neuitat, erau invitatele lui. Se simţi important şi competent. Absenţa lui Fielding era bineînţeles o neplăcere personală, căci îi era un prieten din ce în ce mai drag, totuşi dacă Fielding ar fi venit, el însuşi ar fi rămas pe planul doi.

„Indienii sunt incapabili să ducă la bun sfârşit sarcini de răspundere“, ziceau oficialităţile, şi chiar Hamidullah era de aceeaşi părere uneori. Avea să le arate el acestor pesimişti că se înşelau. Zâmbind mândru, se uită pe fereastră, dar peisajul era tot invizibil, apărând doar ca o mişcare difuză în întuneric; privi apoi în sus, spre cerul în care stelele spuzite ale Scorpionului începuseră să pălească. Apoi intră printr-o fereastră într-un compartiment de clasa a doua.

— Mohammed Latif, ia spune-mi ce se află în peşterile astea, frate? De ce ne ducem să le vizităm?

O asemenea întrebare era peste puterea de înţelegere a bietei rude sărace. Nu putea să răspundă decât că Dumnezeu şi ţăranii din partea locului ştiau ce-i cu ele şi că vor face bucuros pe călăuzele.

Capitolul XIV

Cea mai mare parte a vieţii noastre este atât de plictisitoare, încât nu se poate spune nimic despre ea, iar cărţile şi expunerile care vor să o prezinte drept interesantă sunt obligate să exagereze, în speranţa de a-şi justifica propria existenţă. Înlăuntrul învelişului său compus din muncă sau obligaţii sociale, spiritul omenesc moţăie aproape tot timpul, înregistrând deosebirea între plăcere şi durere, dar nici pe departe atât de acut pe cât pretindem noi. Există perioade, chiar şi în cea mai captivantă zi, în care nu se întâmplă nimic, şi deşi ne place să exclamăm „Ce bine mă distrez!“ sau „Sunt îngrozit!“, suntem adesea nesinceri. „În măsura în care simt ceva, aceasta trebuie să fie amuzament sau groază.“ De fapt cam asta e tot, şi un organism perfect adaptat ar trebui să păstreze tăcerea.

Aşa se întâmplase cu doamna Moore şi domnişoara Quested: timp de vreo două săptămâni, după ce profesorul Godbole le cântase melodia aceea stranie, trăiseră mai mult sau mai puţin înlăuntrul unor coconi, fără să simtă nimic în mod deosebit, iar diferenţa dintre ele consta numai în faptul că femeia mai vârstnică îşi accepta propria apatie, în timp ce tânăra era nemulţumită de ea. Adela credea că întreaga înşiruire de întâmplări din viaţa omului este importantă şi interesantă şi dacă se simţea plictisită se mustra cu severitate şi îşi forţa buzele să exprime entuziasm. Aceasta era singura notă de falsitate a unui caracter altfel sincer şi reprezenta în fond protestul intelectual al tinereţii ei. Era deosebit de nemulţumită acum pentru că, aflându-se în India şi fiind şi logodită, nu simţea încântarea care ar fi trebuit să facă din fiecare clipă un moment sublim.

India îi apărea în dimineaţa aceea destul de ceţoasă, deşi o vedea sub auspiciile unor indieni. Dorinţa îi fusese satisfăcută, dar prea târziu. Doctorul Aziz şi excursia organizată nu o mai puteau entuziasma. Nu era nicidecum deprimată sau nefericită, iar diferitele obiecte stranii care o înconjurau – acel comic vagon *purdah,* maldărele de pături şi perne, pepenii care se rostogoleau pe jos, mirosul de uleiuri dulci, scara, cufărul ferecat cu alamă, brusca apariţie a servitorului lui Mahmud Ali ieşind din toaleta vagonului, cu ceai şi ochiuri pe o tavă – erau cu toatele noi şi amuzante, şi o îndemnau la comentarii, dar nu i se gravau în minte în chip deosebit. Aşa că încercă să se consoleze cu gândul că de acum încolo principala ei preocupare va fi Ronny.

— Ce servitor amabil şi vesel! E o plăcere să-l vezi, spre deosebire de Antony al nostru!

— Oamenii ăştia te uimesc uneori. În ce loc au găsit să facă ceai! remarcă doamna Moore, care sperase să poată aţipi.

— Vreau să-l dau afară pe Antony. Purtarea lui de pe peronul gării mi-a pecetluit hotărârea.

Doamna Moore credea însă că partea mai bună din caracterul lui Antony avea să iasă la iveală la Simla. Căsătoria domnişoarei Quested urma să aibă loc la Simla; nişte veri, care aveau o casă cu vedere spre Tibet, o invitaseră acolo.

— Oricum, trebuie să angajăm un al doilea servitor, pentru că la Simla dumneavoastră veţi sta la hotel, şi nu cred că Baldeo al lui Ronny…

Îi plăcea să facă planuri.

— Foarte bine, ia-ţi un alt servitor şi eu îl ţin pe Antony cu mine. M-am obişnuit cu purtarea lui urâcioasă. O să mă ajute să trec cu bine peste anotimpul cald.

— Eu nu cred în povestea cu anotimpul ăsta cald. Oamenii ca maiorul Callendar, care vorbesc mereu despre el, au doar scopul de a-i face pe alţii să se simtă lipsiţi de experienţă şi neînsemnaţi; e la fel ca şi cu nelipsita precizare: „Eu sunt de douăzeci de ani în ţara asta“.

— Eu cred în anotimpul cald, dar nu am crezut niciodată că o să mă prindă în capcană, cum se va întâmpla de data asta.

Datorită înţeleptei lipse de grabă a lui Ronny şi a Adelei, nu puteau să se căsătorească înainte de luna mai şi, în consecinţă, doamna Moore nu se putea întoarce în Anglia imediat după nuntă, aşa cum sperase. La acea dată, un brâu de foc va fi încins India, precum şi marea alăturată, şi va trebui să rămână cocoţată în Himalaya, aşteptând ca pământul să se răcorească.

— Eu n-am să mă las ţintuită în loc! anunţă fata. Nu le înţeleg pe aceste femei care îşi lasă soţii singuri să se prăjească în câmpie. Doamna McBryde nu a stat niciodată vara în Chandrapore. De când s-a căsătorit, îşi lasă bărbatul, care e un om foarte inteligent, singur o jumătate de an, şi apoi se miră că nu mai poate comunica cu el.

— Vezi că are şi copii.

— Ah, da, e adevărat, făcu domnişoara Quested încurcată.

— Copiii trebuie să fie cea dintâi grijă. Asta până cresc mari şi se căsătoresc. După aceea, ai din nou dreptul să-ţi trăieşti viaţa la şes sau la munte, după cum îţi convine.

— Da, aveţi perfectă dreptate. Nu mă gândisem.

— Dacă între timp nu ai devenit prea bătrân şi nevolnic.

Întinse servitorului ceaşca goală.

— Am de gând să-i rog pe verii mei să-mi găsească un servitor la Simla, să mă ajute cel puţin până la căsătorie, după care Ronny vrea să îşi reorganizeze personalul în întregime. Acum, cât e burlac, merge foarte bine; dar când va fi căsătorit, fără îndoială vor trebui făcute unele schimbări.

Vechii lui servitori nu vor accepta să primească ordine de la mine şi nu-i învinuiesc.

Doamna Moore ridică storul şi se uită afară. Ea mijlocise apropierea celor doi tineri, dând curs dorinţei amândurora, dar mai departe nu-i putea îndruma. Simţea din ce în ce mai limpede (viziune sau coşmar?) că deşi oamenii sunt de preţuit, relaţiile dintre ei nu au aceeaşi importanţă şi că mai ales despre căsătorie s-a făcut prea mult caz; după secole de relaţii carnale, omul nu a izbutit să-şi înţeleagă mai bine semenii. Astăzi simţea acest lucru cu atâta tărie, încât părea el însuşi o cunoştinţă, o persoană care parcă încerca să o prindă de mână.

— Se zăresc cumva munţii?

— Doar felurite nuanţe ale întunericului.

— Nu putem fi departe de locul în care am întâlnit hiena.

Se uită la răsăritul fără vârstă. Trenul traversa o albie de râu. „Pomper! Pomper! Pomper!“ era sunetul pe care îl făceau roţile în timp ce hurducăiau peste pod, mişcându-se foarte încet. După vreo sută de metri, se ivi un al doilea pod, apoi un al treilea, indicând apropierea de dealuri. Poate că acela era locul în care se întâmplase. Oricum, şoseaua merge paralel cu calea ferată. Accidentul era o amintire plăcută; în felul ei rigid şi cinstit, îşi dădea seama că întâmplarea o trezise la realitate şi-i arătase adevărata valoare a lui Ronny. Apoi se întoarse la planurile ei; planurile fuseseră pasiunea ei încă din copilărie. Din când în când, făcea câte o concesie şi prezentului, observa cât de amabil şi inteligent era Aziz, mânca o guavă, nu reuşea să mănânce o prăjitură, mai făcea exerciţii de limbă urdu cu servitorul, dar gândurile i se întorceau mereu spre viitorul pe care-l organiza şi spre viaţa anglo-indiană pe care hotărâse să o îndure. Şi în timp ce o cântărea în minte, cu inevitabilii ei Turtoni şi Burtoni, trenul îi acompania gândurile: „Pomper! Pomper!“; un tren pe jumătate adormit, care nu se ducea nicăieri în mod

special şi fără vreun pasager însemnat în vreunul dintre vagoane, un tren de linie secundară, pierdut pe un taluz ridicat între câmpii monotone. Mesajul lui, căci avea unul, ocolea mintea ei bine strunită. Departe în urmă, cu un şuierat care anunţa treburi serioase, se grăbea acceleratul care lega între ele oraşe importante ca Lahore sau Calcutta, unde se petrec evenimente interesante şi se dezvoltă personalităţi. Înţelegea asta. Din nefericire, India are puţine oraşe importante. India este o ţară rustică: câmpii, ogoare, apoi dealuri, junglă, dealuri şi iarăşi câmpii. Calea ferată nu duce departe, iar şoseaua e practicabilă doar până la un punct; căruţele trase de boi o iau pe alături, pe drumuri de ţară, cărări se răsfiră printre ogoare semănate şi dispar lângă o pată mare de vopsea roşie. Cum poate cuprinde mintea omului o asemenea ţară? Generaţii întregi de invadatori au încercat s-o facă, dar au rămas exilaţi. Oraşele mari pe care le construiesc sunt doar refugii, certurile lor exprimă neliniştea unor oameni care nu-şi pot afla calea de întoarcere. India le cunoaşte necazul. Ea cunoaşte necazul întregii lumi până în cele mai adânci străfunduri. Le strigă: „Veniţi!“ prin cele o sută de guri ale ei, îi cheamă cu ademeniri ridicole şi auguste. Dar „veniţi“ către ce? Niciodată nu a spus-o lămurit. Nu e o făgăduială, ci doar o chemare.

— Voi veni să vă iau de la Simla când se răcoreşte vremea. Am să vă scot din capcană, de fapt, continuă fata serioasă. Apoi putem vedea câte ceva din monumentele mongole; ar fi groaznic să nu vă dăm prilejul de a vedea Taj Mahal-ul! Şi apoi am să vă conduc la Bombay. Ultima imagine a acestei ţări pe care o zăriţi trebuie neapărat să fie interesantă.

Doamna Moore adormise, obosită de plecarea atât de matinală. Se simţea cam slăbită, şi nu ar fi trebuit să se încumete la o asemenea expediţie, dar îşi adunase toate puterile, ca să nu strice plăcerea celorlalţi. Visele ei se ţeseau tot în jurul acestor întâmplări, dar mai apăreau şi ceilalţi copii, care voiau ceva, Stella şi Ralph, şi ea le explica imposibilitatea de a fi

în mijlocul a două familii în acelaşi timp. Când se trezi, Adela încetase să mai facă planuri şi scotea capul pe fereastră exclamând: „Sunt minunate!“.

Uimitoare chiar şi văzute de pe colina cartierului englez, aici înălţimile Marabar apăreau ca nişte zei pentru care Pământul e doar o stafie. Kawa Dol era vârful cel mai apropiat. Se înălţa ca o singură lespede verticală pe al cărei vârf stătea în echilibru o stâncă, dacă o asemenea masă de piatră poate fi numită stâncă. În spatele lui, tăinuite, erau dealurile care cuprindeau celelalte peşteri, fiecare izolat de vecinul lui prin deschideri largi de câmpie. Tot grupul de dealuri, zece în total, se clinti puţin în timp ce trenul se târa pe lângă ele ca şi cum i-ar fi observat sosirea.

— N-aş fi vrut să pierd această privelişte pentru nimic în lume, zise fata, exagerându-şi entuziasmul. Uite, răsare soarele şi o să fie absolut extraordinar. Veniţi iute, priviţi! Pentru nimic în lume n-aş fi vrut să pierd un asemenea spectacol. Nu l-am fi văzut niciodată dacă stăteam doar cu Turtonii şi cu veşnicii lor elefanţi.

În timp ce vorbea, cerul se coloră în stânga într-un portocaliu violent. Culoarea pâlpâi şi se înălţă în spatele unor zăbrele de arbori, devenind mai intensă şi totuşi mai luminoasă, incredibil de luminoasă, împinsă parcă din afară pe suprafaţa globului de aer. Aşteptau miracolul. Dar în momentul suprem, când noaptea ar fi trebuit să moară şi ziua să se nască, nu se întâmplă nimic. Era ca şi cum izvoarele cereşti nu ar mai fi avut destulă tărie. Nuanţele roşiatice de la răsărit păliră, formele dealurilor apărură mai puţin clare, deşi de fapt erau mai bine luminate, şi odată cu adierea dimineţii, o adâncă dezamăgire cuprinse lumea. Oare, atunci când e pregătită camera nupţială, de ce nu intră mirele cu surle şi trâmbiţe, aşa cum îl aşteaptă omenirea? Soarele se ridică fără splendoare. În curând fu văzut, târându-se galben în dosul copacilor sau proiectat pe cerul insipid, atingând cu razele lui trupuri care trudeau deja de mult pe ogoare.

— Ah, astea trebuie să fie falsele zori de zi. Nu e cumva efectul prafului din straturile superioare ale atmosferei, care nu a putut cădea la pământ în timpul nopţii? Parcă aşa spunea domnul McBryde. Ei bine, trebuie să recunosc că Anglia e superioară în ceea ce priveşte răsăriturile. Vă aduceţi aminte de Grasmere[2]?

Ah, iubitul Grasmere! Micile lui lacuri şi dealuri erau îndrăgite de toţi englezii. Romantice şi totuşi accesibile; se născuseră pe o planetă mai blândă. Aici, o câmpie dezordonată se întindea până la poalele colinelor Marabar.

— Bună dimineaţa, bună dimineaţa, puneţi-vă pălăriile! strigă Aziz din celălalt vagon. Acoperiţi-vă capul, soarele din zori e foarte periculos. Vorbesc în calitate de medic.

— Bună dimineaţa, bună dimineaţa, pune-ţi-o şi dumneata…

— Capul meu e tare, râse el, ciocnindu-l de uşă şi ridicând cu mâna şuviţe de păr.

— Drăguţ om… murmură Adela.

— Ascultaţi, Mohammed Latif vă spune şi el „bună dimineaţa“.

Urmară câteva glume fără haz.

— Doctore Aziz, ce s-a întâmplat cu munţii dumneavoastră? Trenul a uitat să oprească.

— Poate că e o linie circulară şi trenul se întoarce la Chandrapore fără oprire. Cine ştie?

După ce mai hoinări pe câmpie vreo doi kilometri, trenul îşi încetini mersul în dreptul unui elefant. Era acolo şi un peron, dar părea cu totul neînsemnat. Un elefant clătinându-şi fruntea pictată în faţa răsăritului!

— Vai, ce surpriză! exclamară doamnele politicos.

Aziz nu spunea nimic, dar era pe cale să explodeze de mândrie şi uşurare. Elefantul era elementul cel mai măreţ al acestei excursii, şi numai

Dumnezeu ştia prin ce trecuse ca să-l obţină.

Fusese solicitat semioficial prin *Nawab* Bahadur, la care se putea ajunge cel mai bine prin Nureddin, dar el nu răspundea niciodată la scrisori, însă mama lui avea mare influenţă asupra lui şi era prietenă cu soţia lui Hamidullah, care fusese extrem de amabilă şi promisese să-i facă o vizită, cu condiţia ca oblonul spart al vagonului *purdah* să se întoarcă destul de repede de la Calcutta. Faptul că un elefant se sprijinise pe un fir atât de lung şi de subţire îl umplea pe Aziz de mulţumire şi-i inspira unele aprecieri umoristice asupra Orientului, unde prietenii prietenilor sunt o realitate şi unde totul se poate face până la urmă, iar mai curând sau mai târziu fiecare îşi capătă partea lui de fericire. Mohammed Latif era de asemenea mulţumit, fiindcă doi dintre invitaţi pierduseră trenul şi, în consecinţă, putea călători şi el pe elefant, în loc să-i urmeze într-o căruţă, iar servitorii erau mulţumiţi pentru că un elefant le sporea propria importanţă, aşa că rostogoliră maldărele de bagaje afară în praf, cu strigăte şi pocnete, strigându-şi porunci unul altuia, plini de voie bună.

— Ne trebuie o oră ca să ajungem acolo, o oră pentru întors şi alte două pentru vizitarea peşterilor, să zicem trei, le explică Aziz, zâmbind fermecător. Ţinuta lui dobândise deodată ceva regal. Trenul de întoarcere e la ora unsprezece treizeci şi veţi putea lua masa cu domnul Heaslop exact la ora dumneavoastră obişnuită, adică unu şi un sfert. Ştiu totul despre dumneavoastră. Patru ore înseamnă o expediţie scurtă, chiar dacă socotim încă o oră pentru vreo încurcătură, ceea ce se întâmplă destul de des la ai noştri. Ideea mea a fost să fac acest plan fără a vă consulta, dar dumneavoastră, doamnă Moore sau domnişoară Quested, puteţi face oricând schimbări dacă doriţi, chiar dacă asta ar însemna să renunţăm la vizitarea peşterilor. Sunteţi de acord? Atunci urcaţi pe acest animal sălbatic.

Elefantul îngenunchease, cenuşiu şi singuratic, ca şi cum ar fi fost el însuşi un deal. Urcară pe o scară, iar Aziz se căţără în stilul *shikar*[3], punând întâi piciorul pe muchia ascuţită a călcâiului şi apoi pe coada strânsă colac. Când Mohammed Latif vru să-l urmeze, servitorul care ţinea vârful cozii îi dădu drumul, cum i se poruncise, aşa că ruda cea săracă alunecă şi trebui să se agaţe de plasa care acoperea crupa animalului. Era o mică bufonerie de curte princiară, şi ea nu întristă decât pe doamnele pe care intenţionase să le amuze. Niciuneia nu-i plăceau farsele. Apoi elefantul se ridică din două mişcări, zguduindu-le, şi îşi înălţă povara la vreo trei metri deasupra solului. Jos, rămăsese acea viermuială de viaţă pe care un elefant o adună întotdeauna în jurul lui: săteni, copii în pielea goală. Servitorii îngrămădiră vesela în cărucioare, Hassan puse stăpânire pe armăsarul adus pentru Aziz, şi de la înălţimea lui îl sfida pe argatul lui Mahmud Ali. Brahmanul care fusese angajat să pregătească masa profesorului Godbole fu lăsat sub un salcâm, să-i aştepte până la întoarcere. Trenul, sperând şi el să se întoarcă, porni clătinându-se printre ogoare, întorcându-şi capul când într-o parte, când într-alta, ca un miriapod. Şi singura mişcare perceptibilă era aceea a unor antene, în realitate cumpenele fântânilor, care se ridicau şi se lăsau pe suporturile lor de pământ, pe toată întinderea câmpiei, împrăştiind o firavă şuviţă de apă. Priveliştea era mai curând plăcută, în aerul blând al dimineţii, dar avea doar puţină culoare şi nici urmă de vitalitate.

În timp ce elefantul se îndrepta către munţi (soarele spălăcit îi cuprinsese acum până la poale şi desenase umbre în toate văile), apăru un nou element, şi anume o tăcere a firii care invada nu numai auzul, ci pătrundea prin toate celelalte simţuri. Viaţa se desfăşura ca de obicei, dar fără nici o urmare, adică sunetele nu aveau ecou, iar gândurile nu se dezvoltau. Totul părea retezat din rădăcină şi, prin urmare, învăluit de năluciri. De exemplu, pe marginea drumului se aflau unele movile de

pământ scunde, retezate şi ici-colo stropite cu var. Ce erau aceste moviliţe? Morminte, sâni ai zeiţei Parvati? Sătenii care păşeau pe lângă picioarele elefantului răspundeau că şi una şi alta. Apoi se ivi o nelămurire în legătură cu un şarpe, căreia nu-i dădură de capăt. Domnişoara Quested văzu un obiect subţire şi negru stând în poziţie verticală pe celălalt mal al unui pârâu şi zise: „Un şarpe“. Sătenii fură de acord, iar Aziz explică: da, era o cobră neagră, un şarpe foarte veninos care se ridicase în coadă să privească trecerea elefantului. Dar când se uită mai bine prin binoclul lui Ronny, Adela descoperi că de fapt nu era un şarpe, ci trunchiul uscat şi răsucit al unui palmier pitic. Aşa că spuse: „Nu e şarpe“. Oamenii din jur o contraziseră. Le intrase în cap această idee şi refuzau să o părăsească. Aziz recunoscu că semăna a pom, dacă-l priveai cu binoclul, dar susţinu că în realitate era o cobră neagră şi inventă pe loc câteva bazaconii despre o aşa-zisă mimică de protecţie. Totul rămase nelămurit, dar lipsit de vrajă. Unde de căldură radiau dinspre înălţimile Kawa Dol şi sporeau confuzia. Veneau la intervale neregulate şi se mişcau în chip capricios. Câte un petic de câmpie sărea în sus, ca şi cum ar fi fost pus pe jăratic şi apoi rămânea nemişcat. Când se apropiară, radiaţia încetă.

Elefantul merse drept spre Kawa Dol, ca şi cum ar fi vrut să ceară voie să intre, ciocănind cu capul, apoi coti şi o luă pe o potecă ce înconjura baza muntelui. Stâncile erau implântate drept în pământ, asemănătoare celor care se ridică din mare, şi în timp ce domnişoara Quested făcea această remarcă spunând că era un lucru neobişnuit, câmpia dispăru uşurel de parcă ar fi fost jupuită de pe pământ, şi în dreapta şi în stânga nu se mai văzu nimic în afară de granitul mort şi tăcut. Cerul domina ca de obicei, dar părea nesănătos de aproape, sprijinit ca un tavan pe vârfurile colţilor stâncoşi. Aveai impresia că interiorul acelui coridor nu se schimbase niciodată. Preocupat de fastul expediţiei sale, Aziz nu vedea nimic. Invitaţii lui observau câte ceva. Nu li

se părea un loc plăcut sau demn de a fi vizitat şi ar fi preferat să se schimbe în vreun obiect mahomedan, de pildă o moschee, pe care Aziz ar fi putut-o aprecia şi explica. Ignoranţa lui deveni evidentă şi stânjenitoare; în ciuda vorbăriei lui vesele şi pline de încredere, habar nu avea cum să trateze acest aspect deosebit al Indiei. Se simţea pierdut aici, întocmai ca ele, fără profesorul Godbole.

Coridorul se îngustă, apoi se lăţi, devenind un fel de tavă. Aici, mai mult sau mai puţin, se afla ţinta călătoriei lor. Un bazin părăginit mai avea în el puţină apă, care ar fi putut ajunge pentru a adăpa animalele, şi chiar deasupra pământului gloduros se căsca o gaură: prima dintre peşteri. Trei înălţimi înconjurau tava netedă. Două dintre ele radiau cu multă stăruinţă căldura, dar a treia se afla în umbră, şi aici îşi aşezară tabăra.

— E un loc oribil, înăbuşitor chiar, murmură doamna Moore ca pentru sine.

— Ce iuţi sunt servitorii dumneavoastră! se miră domnişoara Quested, căci se întinsese deja o faţă de masă, cu un vas de flori artificiale în mijloc, iar servitorul lui Mahmud Ali le oferi, pentru a doua oară, ochiuri şi ceai.

— M-am gândit să mâncăm ceva înainte de a vizita peşterile şi să luăm micul dejun după aceea.

— Dar acesta nu e micul dejun?

— Ăsta, micul dejun? Credeţi că o să vă tratez aşa de ciudat? Fusese prevenit că englezii mănâncă tot timpul şi că ar fi bine să-i hrănească la fiecare două ore, în aşteptarea unei mese mai substanţiale.

— Ce bine aţi organizat totul!

— Să-mi spuneţi asta după ce ne întoarcem la Chandrapore. Chiar dacă m-aş face de râs, dumneavoastră rămâneţi invitatele mele.

Acum vorbea cu gravitate. Depindeau de el preţ de câteva ceasuri şi le era recunoscător că acceptaseră o asemenea situaţie. Deocamdată totul

mergea bine; elefantul dusese o creangă proaspăt tăiată la gură, hulubele trăsurii se ridicaseră în sus, ajutorul de bucătar curăţa cartofi, Hassan striga, iar Mohammed Latif stătea aşa cum se cuvine, cu o nuia cojită în mână. Expediţia era o reuşită, şi era indiană. I se îngăduise unui tânăr oarecare să-şi arate curtoazia faţă de oaspeţi veniţi dintr-o altă ţară, un lucru pe care toţi indienii doresc să-l facă, chiar şi cei cinici ca Mahmud Ali, dar nu au niciodată ocazia. Ospitalitatea se înfăptuise; aceştia erau invitaţii *săi*, onoarea lui depindea de mulţumirea lor, şi orice neplăcere ar fi suferit i-ar fi sfâşiat sufletul.

Ca cei mai mulţi orientali, Aziz punea mare preţ pe ospitalitate, luând-o drept intimitate şi nedându-şi seama că ea poartă şi amprenta unui sentiment de posesiune. Numai când doamna Moore sau Fielding se aflau lângă el putea vedea mai departe şi înţelege că e mai frumos să ştii să primeşti decât să dai. Cei doi aveau o influenţă minunată şi stranie asupra lui. Erau prietenii lui, ai lui pentru totdeauna, şi el al lor pentru veşnicie; îi iubea atât de mult, încât a da şi a primi se contopeau într-un tot unic. Îi iubea chiar mai mult decât pe Hamidullah, pentru că învinsese piedici ca să se apropie de ei, şi asta înaripează o inimă generoasă. Imaginile lor aveau să îi rămână undeva în suflet până la moarte, neclintite avuţii.

O privea pe doamna Moore, cum şedea întinsă într-un şezlong, sorbind din ceaiul oferit de el, şi o clipă simţi o bucurie care purta în ea sămânţa propriei distrugeri, căci îl îndemna să se întrebe: „Oare ce aş mai putea face pentru ea?“, ceea ce îl readucea la formulele plicticoase ale ospitalităţii. Tăciunii negri ai ochilor săi se umplură de o lumină duios expresivă şi zise:

— Vă mai aduceţi uneori aminte de moscheea noastră, doamnă Moore?

— Da, îmi aduc aminte, cum să nu! făcu ea, deodată tânără şi plină de viaţă.

— Şi cât de grosolan şi nepoliticos m-am purtat atunci, şi cât de bună aţi fost dumneavoastră!

— Şi cât de bine ne-am simţit amândoi.

— Prieteniile care încep aşa durează cel mai mult, cred. O să am vreodată plăcerea să-i am drept oaspeţi şi pe ceilalţi copii ai dumneavoastră?

— Aţi aflat despre ceilalţi? Mie nu-mi vorbeşte niciodată despre ei, spuse domnişoara Quested, risipind fără să vrea o clipă de vrajă.

— Ralph şi Stella, da. Ştiu totul despre ei. Dar acum nu trebuie să uităm de vizitarea peşterilor. Unul dintre visurile vieţii mele s-a împlinit, pentru că vă am pe amândouă aici ca invitate ale mele. Nu vă puteţi închipui ce cinste mi-aţi făcut! Mă simt ca Împăratul Babur.

— De ce tocmai ca el? întrebă ea ridicându-se.

— Pentru că strămoşii mei au venit aici împreună cu el din Afganistan. L-au întâmpinat la Herat. Adesea, nu avea decât un singur elefant sau chiar nici unul, dar nu înceta vreodată să-şi arate ospitalitatea. Când lupta în războaie, vâna sau fugea de duşmani, poposea întotdeauna câtăva vreme între dealuri, întocmai ca noi; niciodată nu renunţa la ospitalitate sau la plăcere, şi chiar dacă nu avea decât puţină hrană, punea să fie aranjată frumos, şi dacă nu exista decât un singur instrument muzical, îl făcea să cânte o melodie duioasă. Este idealul meu ca om. A fost un nobil sărac şi a devenit un mare rege.

— Credeam că favoritul dumneavoastră este un alt împărat. Am uitat cum îl cheamă. Aţi vorbit de el când am fost la domnul Fielding; acela care e numit în cartea mea Aurangzebe.

— Alamgir? Ah da, el era desigur cel mai cucernic. Dar Babur niciodată, cât a trăit, nu şi-a trădat un prieten, aşa că în dimineaţa asta nu mă pot gândi decât la el. Şi ştiţi cum a murit? Şi-a dat viaţa pentru fiul său.

O moarte mult mai grea decât cea în război. Au fost prinşi de arşiţă. Ar fi trebuit să se întoarcă la Kabul pentru a petrece acolo anotimpul cald, dar nu au putut s-o facă din raţiuni de stat, şi la Agra Humayun fiul său s-a îmbolnăvit. Babur a înconjurat patul de trei ori şi a zis: „Am îndepărtat boala“. Şi într-adevăr, o îndepărtase. Molima îl părăsise pe fiul său şi îl cuprinsese în schimb pe el, şi apoi a murit. De aceea îl prefer pe Babur lui Alamgir. N-ar trebui să spun asta, dar aşa simt. Oricum, să nu vă reţin. Văd că sunteţi gata de drum.

— Deloc, făcu Adela, aşezându-se din nou lângă doamna Moore. Ne place foarte mult să purtăm o asemenea conversaţie.

Căci, în sfârşit, Aziz vorbea despre ceea ce ştia şi simţea, vorbea aşa cum o făcuse în casa lui Fielding, devenise din nou ghidul oriental pe care-l preţuiau.

— Îmi place întotdeauna să vorbesc despre împăraţii moguli. E principala mea bucurie. Vedeţi, primii şase împăraţi erau cu toţii oameni extraordinari şi când aud numele unuia din ei, indiferent care, uit de tot ce-i pe lume şi nu-mi aduc aminte decât de ceilalţi cinci. N-ai putea găsi asemenea regi în nici o ţară din lume, vreau să spun, urmându-şi unul altuia, din tată în fiu.

— Spuneţi-ne ceva despre Akbar.

— Ah, aţi auzit de numele lui Akbar? Bine. Hamidullah, pe care-l veţi cunoaşte, vă va spune că Akbar e cel mai mare dintre toţi. Eu zic: „Da, Akbar e minunat, dar era jumătate hindus; nu era un adevărat musulman“, ceea ce îl face pe Hamidullah să exclame: „Nici Babur nu era, căci bea vin!“. Dar Babur întotdeauna se căia după aceea, ceea ce schimbă cu totul lucrurile, iar Akbar nu s-a căit niciodată de noua religie pe care a născocit-o în locul Sfântului Coran.

— Dar noua religie a lui Akbar nu era frumoasă? Urma să cuprindă întreaga Indie.

— Domnişoară Quested, era frumoasă, dar nebunească. Dumneata îţi respecţi religia; eu pe a mea. Aşa e cel mai bine. Nimic nu poate cuprinde întreaga Indie, absolut nimic, şi aici a fost greşeala lui Akbar.

— Oh, aşa credeţi, doctore Aziz? întrebă ea gânditoare. Sper că vă înşelaţi. Va trebui să existe ceva universal în ţara asta, nu zic religia, căci eu nu sunt credincioasă, dar altceva, căci altfel cum s-ar putea desfiinţa barierele dintre oameni?

Ea nu făcea decât să recomande frăţia universală, la care şi el visa uneori, dar îndată ce era exprimată în proză, ideea devenea falsă.

— Luaţi de pildă cazul meu, continuă ea. De fapt, ceea ce o însufleţise era tocmai propriul ei caz. Nu ştiu dacă aţi aflat că mă voi căsători cu domnul Heaslop.

— Pentru care vă rog să primiţi cele mai sincere felicitări.

— Doamnă Moore, pot să-i vorbesc domnului doctor de problema noastră, vreau să spun de cea anglo-indiană?

— E problema ta, nu a mea, drăguţă.

— Da, e adevărat. Ei bine, măritându-mă cu domnul Heaslop, voi deveni ceea ce se numeşte o anglo-indiană.

El ridică mâna în semn de protest.

— Imposibil! Retrageţi această afirmaţie îngrozitoare!

— Dar aşa va fi! E inevitabil. Nu pot evita această etichetă. Ceea ce sper să evit e mentalitatea anglo-indienilor. Femei ca… se opri, nevrând să pomenească nume; cu vreo două săptămâni în urmă ar fi spus fără teamă „doamna Turton şi doamna Callendar“. Unele femei sunt atât de, să spunem, lipsite de generozitate şi atât de snoabe faţă de indieni! Mie mi-ar crăpa obrazul de ruşine dacă aş ajunge ca ele, dar, şi aici e problema care

mă frământă, nu am nimic deosebit în caracterul meu, nimic deosebit de bun sau de puternic care să mă ajute să rezist mediului şi să mă împiedice să semăn cu ele. Dimpotrivă, am unele defecte jalnice. De aceea aş avea nevoie de „religia universală“ a lui Akbar sau de un echivalent al ei care să mă ajute să-mi păstrez cuviinţa şi simţul măsurii, înţelegeţi ce vreau să spun?

Observaţiile ei îi făceau plăcere, dar mintea lui se închise ca o scoică, pentru că pomenise despre căsătorie. Nu voia să fie făcut părtaşul unor asemenea lucruri.

— Cu siguranţă veţi fi fericită căsătorindu-vă cu o rudă a doamnei Moore, replică el cu o plecăciune convenţională.

— Ah, fericirea mea! Asta e cu totul altceva. Vreau să vă consult doar în această problemă anglo-indiană. Puteţi să-mi daţi vreun sfat?

— Sunteţi cu totul diferită de ceilalţi, vă asigur. Niciodată nu veţi fi nepoliticoasă cu cei din neamul meu.

— Mi s-a spus că devenim cu toţii nepoliticoşi după un an.

— Atunci înseamnă că vi s-a spus o minciună, se înflăcără el, căci Adela rostise un adevăr, şi vorbele ei atinseseră un punct sensibil; erau în sine o insultă, în împrejurarea în care se aflau. Îşi redobândi iute calmul şi râse, dar greşeala ei le destrămase conversaţia, ba s-ar fi putut spune, însăşi bună-cuviinţa lor se împrăştie ca petalele unei flori a deşertului, lăsându-i singuri în mijlocul dealurilor.

— Haideţi! le invită el, întinzându-i fiecăreia câte o mână.

Se ridicară fără entuziasm şi porniră să viziteze peşterile.

Prima părea destul de accesibilă. Ocoliră o băltoacă şi apoi urcară pe nişte bolovani neîmbietori, cu soarele dogorind în spate. Aplecându-şi capul, dispărură unul după altul în măruntaiele munţilor. Pe locul unde diferitele lor forme şi culori se perindaseră preţ de o clipă, rămase acum

doar o mică genune neagră. Fuseseră înghiţiţi ca apa ce se scurge pe un jgheab.

Inexpresive şi aride se ridicau stâncile; inexpresiv şi lacom era cerul care lega între ei colţii de stâncă; viguros şi alb, un uliu brahman fâlfâi între prăpăstii cu o stângăcie care părea intenţionată. Înainte de a se fi născut omul, cu năzuinţa lui spre forme frumoase, planeta trebuie să fi arătat cam aşa. Uliul lunecă mai departe… Înainte de păsări poate… Apoi gaura icni din nou şi omenirea îşi redobândi drepturile.

Peştera Marabar se dovedi o experienţă groaznică pentru doamna Moore. Era cât pe ce să leşine înăuntru, şi cu greu se reţinu să spună ce simţise când ieşi din nou afară. Era şi firesc; întotdeauna suferise de asemenea ameţeli, şi peştera era prea plină de oameni, fiindcă toată suita lor îi urmase. Îmbâcsită de servitori şi de săteni, încăperea circulară începu să miroasă rău. În întuneric îi pierdu pe Aziz şi pe Adela, nu ştia cine o atinge, nu putea respira, şi o făptură golaşă şi scârboasă o plesni peste faţă şi i se lipi pe gură ca o cataplasmă. Încercă să ajungă la tunelul de acces, dar un val de localnici o împingea îndărăt. Se lovi la cap. O clipă îşi pierdu uzul raţiunii, lovind şi gâfâind ca o nebună. Căci nu numai înghesuiala şi duhoarea o înnebuneau; peştera mai avea şi un ecou înfricoşător.

Profesorul Godbole nu pomenise niciodată despre vreun ecou; poate că nu-l impresionase. Sunt în India unele ecouri minunate, cum e şoapta aceea care face înconjurul domului la Bijapur; sunt apoi frazele lungi, grele, care călătoresc prin văzduh la Landu şi se întorc neştirbite la creatorul lor. Ecoul dintr-o peşteră Marabar nu e ca acestea; e cu totul lipsit de variaţie. Orice cuvânt primeşte aceeaşi replică: un zgomot monoton care rătăceşte în susul şi în josul pereţilor, până când e absorbit de tavan. „Bum“, face ecoul, în măsura în care alfabetul uman poate exprima un asemenea sunet, „buum“ sau „u-bum“, surd şi monoton.

Speranţa, politeţea, suflatul unui nas, scârţâitul unei ghete, totul produce un „buum“. Chiar aprinderea unui chibrit stârneşte un mic colac sonor, care e prea slab pentru a parcurge un circuit complet, dar care rămâne mereu prezent. Iar dacă mai mulţi oameni vorbesc în acelaşi timp, se naşte un fel de urlet făcut din suprapunerea de zgomote, ecourile generează alte ecouri, şi peştera se umple de trupul unui şarpe compus din şerpi mici care se zvârcolesc independent.

După doamna Moore, se scurseră şi ceilalţi afară. Ea dăduse semnalul refluxului. Aziz şi Adela ieşiră amândoi zâmbind şi, cum nu dorea să-l facă să creadă că iniţiativa lui fusese un eşec, zâmbi şi ea. Pe măsură ce oamenii ieşeau la lumină, căuta din ochi individul periculos, dar nu află nici unul, şi îşi dădu seama că fusese înconjurată de oamenii cei mai blânzi de pe lume, a căror singură dorinţă era să o cinstească, şi că acea cataplasmă de piele fusese doar un biet copilaş purtat în cârcă de mama lui. Nu fusese nimic rău în peşteră, dar nu-i plăcuse; nu, hotărât, nu-i plăcuse şi se hotărî să nu mai viziteze alta.

— Aţi văzut reflexia chibritului? Era destul de nostimă, zise Adela.

— Am uitat…

— Dar el zice că asta nu e o peşteră deosebită, cele mai frumoase sunt pe Kawa Dol.

— Nu cred că am să merg până acolo. Nu-mi place să urc.

— Foarte bine; atunci să stăm jos la umbră până e gata micul dejun.

— Ah, dar asta o să-l dezamăgească cumplit. Şi-a dat atâta osteneală! Ar trebui să te duci mai departe cu el; văd că nu te oboseşte.

— Poate că aşa ar trebui să fac, zise fata indiferentă la ceea ce făcea, dar dornică să fie amabilă.

Servitorii se furişau înapoi spre tabăra lor, urmăriţi de asprele mustrări ale lui Mohammed Latif. Aziz veni să-şi ajute musafirii să păşească peste

colţurile de stâncă. Se simţea în deplinătatea puterilor, viguros şi umil, prea sigur pe sine pentru a-i păsa de vreo critică, şi fu sincer mulţumit când auzi că-i schimbau planurile.

— Bineînţeles, domnişoară Quested, noi doi vom merge împreună şi o vom lăsa pe doamna Moore aici şi nu vom întârzia prea mult, dar nici nu ne vom grăbi, pentru că ştiu că aceasta îi e dorinţa.

— Foarte bine. Îmi pare rău că nu vin şi eu, dar nu prea rezist la mersul pe jos.

— Dragă doamnă Moore, ce contează toate astea, atâta vreme cât sunteţi oaspeţii mei? Mă bucur că nu veniţi, ceea ce sună curios, dar înseamnă că dumneavoastră mă trataţi cu deplină sinceritate, ca pe un adevărat prieten.

— Da, sunt prietena dumitale, întări doamna Moore punându-şi mâna pe braţul lui şi gândindu-se, în ciuda oboselii, cât era de fermecător, cât era de bun omul acela şi cât de mult îşi dorea să fie fericit. Pot să vă mai dau un sfat? De data asta nu lăsaţi să vină cu voi atâta lume. Cred că o să vă simţiţi mai bine aşa.

— Desigur, desigur! strigă el şi, trecând iute în extrema cealaltă, interzise tuturor, cu excepţia unei călăuze, să-i întovărăşească pe domnişoara Quested şi pe el în Kawa Dol. E bine aşa?

— Foarte bine, acum petrecere bună, şi când vă întoarceţi să-mi povestiţi şi mie ce aţi văzut, zise şi se lăsă din nou în şezlong.

Dacă ajungeau până la grupul mare de peşteri, însemna că aveau să lipsească aproape o oră. Îşi scoase caietul de însemnări şi începu: „Dragă Stella, dragă Ralph“, apoi se opri şi se uită la peisajul straniu din jur şi la anemica lor invazie în acea vale. Chiar şi elefantul devenise neînsemnat. Ochii doamnei Moore se îndreptară spre tunelul de acces al peşterii. Nu, nu voia să repete acea experienţă. Cu cât se gândea mai mult la ea, cu atât îi

părea mai neplăcută şi mai înspăimântătoare. Acum o supăra şi mai mult decât atunci când se petrecuse. Înghesuiala şi mirosurile le putea uita, dar ecoul începuse, într-un mod nelămurit, să-i submineze conştiinţa realităţii. Prinzând-o într-un moment de oboseală, izbutise să-i şoptească: „Patosul, cucernicia, curajul, toate acestea există, dar sunt identice şi tot astfel e şi murdăria. Totul există, nimic nu are valoare. Dacă ai fi pronunţat cuvinte josnice în locul acela sau ai fi citat dintr-o poezie înălţătoare, comentariul ar fi fost acelaşi: «u-buum». Dacă ai fi vorbit limba unor îngeri şi ai fi înfăţişat toată nefericirea şi neînţelegerea din lume, trecută, prezentă şi viitoare, toată mizeria pe care trebuie să o sufere oamenii, indiferent de părerile sau situaţia lor şi indiferent de modul în care ar brava sau s-ar eschiva, rezultatul ar fi fost acelaşi, şarpele ar fi coborât şi s-ar fi întors în tavan. Diavolii aparţin Nordului şi se pot scrie despre ei poeme, dar nimeni nu ar putea romanţa peşterile Marabar, pentru că acestea despoaie infinitul şi eternitatea de măreţia lor, singura calitate care le face accesibile oamenilor“.

Încercă să continue scrisoarea, spunându-şi că era doar o femeie în vârstă care se sculase prea devreme în dimineaţa aceea şi făcuse o călătorie prea lungă, că disperarea care o cuprindea era numai propria ei disperare, slăbiciunea ei personală, şi chiar dacă ar face o insolaţie şi şi-ar pierde minţile, lumea ar trăi mai departe. Dar, deodată, la periferia conştiinţei ei apăru religia, acel biet creştinism guraliv, şi îşi dădu seama că toate cuvintele lui divine, începând cu „Să se facă lumină“ până la „S-a săvârşit“ nu înseamnă decât „buum“. Se simţi apoi îngrozită într-o măsură mult mai mare decât de obicei; universul, veşnic de neînţeles pentru mintea ei, nu-i oferea nici o consolare, starea ei sufletească din ultimele două luni se închegă în sfârşit într-o formă definită şi îşi dădu seama că de fapt nu voia să le scrie copiilor, nu voia să comunice cu nimeni, nici măcar cu Dumnezeu. Şedea nemişcată, îngrozită, şi când bătrânul Mohammed Latif

se apropie de ea, era convinsă că el avea să observe schimbarea. O clipă îşi spuse: „Sunt pe cale să mă îmbolnăvesc“, pentru a se linişti, dar apoi acceptă fără împotrivire acea nouă viziune asupra lumii. Pierdu orice interes pentru oameni, până şi pentru Aziz, iar cuvintele sincere şi afectuoase pe care le spusese nu mai păreau a fi ale ei, ci ale văzduhului.

Capitolul XV

Domnişoara Quested împreună cu Aziz şi un ghid îşi continuară oarecum plicticoasa expediţie. Nu vorbeau mult, căci Soarele se înălţase pe cer. Aerul părea a fi o baie caldă în care curgea neîncetat o apă şi mai fierbinte, temperatura se tot ridica, stâncile spuneau: „suntem vii“, iar pietrele mai mici răspundeau „şi noi suntem aproape vii“. În crăpături zăcea cenuşa unor plante pitice. Cei doi aveau de gând să se cațere până la stânca ce se legăna pe vârf, dar era prea departe, şi se mulţumiră cu grupul cel mare de peşteri. În drum, întâlniră diferite peşteri izolate pe care călăuza lor îi convinse să le viziteze, dar nu era nimic de văzut acolo; aprindeau un chibrit, îi admirau reflexia pe peretele lucios, îi încercau ecoul şi ieşeau iarăşi la lumină. Aziz era „aproape sigur că vor da în curând de câteva pietre vechi, cioplite“, dar asta însemna doar că el şi-ar fi dorit să afle asemenea sculpturi pe acolo.

Preocuparea lui majoră era acum micul dejun. Când plecase din tabără, apăruseră deja unele simptome de dezorganizare. Recapitula în gând

meniul: un *breakfast* englezesc compus din *porridge* şi cotlete de berbec, dar şi din câteva mâncăruri indiene, ca să stimuleze conversaţia, şi după aceea, betel. Niciodată nu-i plăcuse domnişoara Quested aşa cum îi plăcea doamna Moore, şi nu prea avea ce să-i spună, mai ales acum, când aflase că se va mărita cu un funcţionar englez.

Nici Adela nu prea avea ce să-i spună. Dacă mintea lui era preocupată de micul dejun, gândurile ei se învârteau în jurul căsătoriei. Săptămâna următoare avea să se ducă la Simla, să scape de Antony, să zărească Tibetul, apoi urmau plicticoasele clopote de nuntă, Agra în octombrie, şi mai trebuia şi să aibă grijă de plecarea doamnei Moore din Bombay în condiţii confortabile. Procesiunea acestor întâmplări îi trecu din nou prin minte, estompată de arşiţă, şi apoi îşi îndreptă gândul spre problema mai serioasă a vieţii ei la Chandrapore. Aici se iveau dificultăţile reale: lipsurile lui Ronny şi ale ei proprii, dar ei îi plăcea să înfrunte dificultăţi şi ajunse la concluzia că dacă îşi putea stăpâni firea ursuză (punctul ei slab dintotdeauna) şi reuşea să nu-şi bată joc de mentalitatea anglo-indiană şi nici să-i cadă victimă, viaţa lor conjugală putea fi una fericită şi utilă. Nu trebuia să examineze totul pe plan teoretic, avea să rezolve fiecare situaţie pe măsură ce se ivea şi să se încreadă în bunul simţ al lui Ronny şi al ei. Din fericire, amândoi aveau destul bun simţ şi suficientă bunăvoinţă.

În timp ce se străduia să urce o stâncă ce semăna cu o farfurie răsturnată cu fundul în sus, îşi spuse: „Dar dragostea?“. Stânca era brăzdată de două şiruri de trepte, şi, într-un fel, întrebarea îi fu sugerată de ele. Unde mai văzuse asemenea şiruri paralele? Ah, da, erau dungile imprimate în praf de roţile maşinii lui *Nawab* Bahadur. Ea şi cu Ronny nu se iubeau – asta era clar.

— Vă duc prea repede? întrebă Aziz, căci ea se oprise, cu o expresie de îndoială pe chip.

Descoperirea venise atât de brusc, încât se simţea ca un alpinist căruia i se rupsese frânghia. Să nu-l iubeşti pe omul cu care te vei căsători! Să nu-ţi dai seama decât acum! Nici măcar să nu-ţi fi pus întrebarea până în această clipă! Iată un alt subiect de gândire. Mai mult supărată decât îngrozită, rămase nemişcată, cu ochii aţintiţi asupra stâncii scânteietoare. Exista stimă între ei şi-o atracţie animalică în amurg, dar lipsea emoţia care să le lege. Oare trebuia să rupă logodna? Înclina să spună că nu; ar fi produs atâta necaz celorlalţi! Pe lângă asta, nu era convinsă că dragostea e absolut necesară unei căsătorii armonioase. Dacă dragostea e totul, atunci puţine căsătorii ar supravieţui lunii de miere.

— Nu, e în regulă, mulţumesc! răspunse ea şi, stăpânindu-şi bine emoţia, continuă urcuşul, deşi se simţea puţin descumpănită.

Aziz o ţinea de mână, iar călăuza luneca pe suprafaţa pietrelor ca o şopârlă şi alerga încoace şi încolo, ca şi cum ar fi dispus de un centru de gravitaţie personal.

— Eşti căsătorit, doctore Aziz? întrebă ea, oprindu-se din nou, încruntată.

— Da, desigur, veniţi odată la noi să o cunoaşteţi pe soţia mea. Simţea că e mai frumos să-şi învie pentru o clipă soţia.

— Mulţumesc! făcu ea absentă.

— Deocamdată nu e în Chandrapore.

— Şi aveţi copii?

— Da, desigur, trei, răspunse el cu mai multă tărie în glas.

— Îţi sunt o mare bucurie?

— Da, bineînţeles, îi ador, râse el.

— Îmi închipui.

Ce tip frumos de oriental era, şi fără îndoială că şi nevasta şi copiii lui erau frumoşi, căci oamenii capătă de obicei ceea ce au deja. În admiraţia ei

nu intra nici un fel de emoţie personală, căci sângele Adelei nu o îndemna spre nici o rătăcire, dar bănuia că omul acesta ar putea atrage femei din rasa şi clasa lui socială, şi regretă că nici ea, nici Ronny nu aveau calităţi fizice deosebite. În relaţiile dintre oameni are importanţă frumuseţea: un păr des, o piele frumoasă. Probabil că bărbatul acesta avea mai multe neveste; mahomedanii întotdeauna ţin să aibă patru, după cum spunea doamna Turton. Neavând pe altcineva cu care să vorbească pe stânca aceea pustie, lăsă să curgă subiectul căsătoriei şi întrebă, în felul ei cinstit, politicos, cercetător:

— Dumneata ai o soţie sau mai multe?

Întrebarea îl şocă pe Aziz. Ea punea la îndoială o nouă convingere a comunităţii lui, şi asupra noilor convingeri oamenii sunt mai sensibili decât asupra celor vechi. Dacă l-ar fi spus: „Te închini la un Dumnezeu sau la mai mulţi?“ nu l-ar fi întrebat. Dar să întrebi pe un indian musulman cultivat câte neveste are e îngrozitor, oribil! Nu ştia cum să-şi ascundă tulburarea.

— Una, doar una, în cazul meu, bolborosi el, şi-şi retrase mâna care o ţinea pe a ei.

La capătul cărării se afla un grup de peşteri, şi zicându-şi în sinea lui: „Dracu’ să-i ia pe englezi, chiar şi pe cei mai buni dintre ei!“, se afundă într-una dintre ele ca să se calmeze. Ea îl urmă fără grabă, fără să-şi dea seama că spusese un lucru nepotrivit şi, cum nu-l văzu, intră şi ea într-altă peşteră, spunându-şi în treacăt: „Mă plictiseşte excursia asta“, şi întrebându-se în acelaşi timp cum avea să fie căsătoria ei.

Capitolul XVI

Aziz rămase în peşteră cam un minut şi îşi aprinse o ţigară, ca să-i poată spune la ieşire: „M-am repezit aici ca să nu-mi stingă vântul chibritul“ sau altceva de genul ăsta. Când se întoarse, găsi călăuza stând singură, cu capul aplecat într-o parte. Auzise un zgomot, zicea, şi apoi Aziz îl auzi şi el: era zgomotul unui automobil. Se aflau acum pe latura exterioară a colinei Kawa Dol, şi căţărându-se încă vreo douăzeci de metri, putură vedea întreaga câmpie. O maşină se apropia de regiunea dealurilor pe şoseaua dinspre Chandrapore. Dar nu o vedeau bine, pentru că bastionul acela stâncos se rotunjea spre vârf, astfel încât baza lui era aproape invizibilă şi maşina dispăru când se apropie. Fără îndoială că avea să se oprească chiar sub ei, în locul unde drumul pentru căruţe devenea o cărare, iar elefantul se îndreptase pieziş spre dealuri. Fugi înapoi să-i împărtăşească curioasa veste domnişoarei Quested. Călăuza îl informă că dumneaei intrase într-o peşteră.

— Care peşteră?

Arătă cu un gest vag către întregul grup.

— Trebuia să n-o pierzi din ochi, asta era datoria ta, îi spuse Aziz sever. Aici sunt cel puţin douăsprezece peşteri. De unde să ştiu în care se află invitata mea? Care e peştera din care am ieşit eu?

Acelaşi gest vag. Şi Aziz, uitându-se din nou într-acolo, nu mai era sigur nici el că se întorsese la aceleaşi văgăuni de unde pornise. Peşteri se iveau pretutindeni. Acolo părea a fi locul lor de prăsilă, iar orificiile erau întotdeauna de aceeaşi mărime. Gândi: „Doamne sfinte, s-a pierdut domnişoara Quested!“, apoi se stăpâni şi începu să o caute cu mai mult calm.

— Strigă! porunci el.

După ce strigară amândoi un timp, călăuza îi spuse că e inutil să mai continue, fiindcă o peşteră Marabar nu poate auzi alt sunet decât cel propriu. Aziz îşi şterse faţa, şi sudoarea începu să i se prelingă pe sub haine. Locul acela te punea în mare încurcătură; avea oarecum forma unei terase, dar semăna şi cu un labirint, şi era plin de jgheaburi care duceau încoace şi încolo ca nişte dâre de şerpi. Încercă să intre în fiecare văgăună, dar nu mai ştia de unde pornise. Peşterile se deschideau unele în spatele altora sau se adunau câte două, ca la taifas, iar câteva se aflau la gura unei prăpăstii.

— Vino încoace! îl chemă el cu voce blândă, şi când ghidul se apropie, îl plesni peste obraz, drept pedeapsă.

Omul o rupse la fugă şi el rămase singur. Îşi spuse: „Ăsta e sfârşitul carierei mele, Invitata mea s-a pierdut“. Dar apoi descoperi explicaţia simplă şi cuprinzătoare a misterului.

Domnişoara Quested nu se pierduse. Se dusese să se întâlnească cu oamenii din maşină, prieteni de-ai ei, fără îndoială, poate cu domnul Heaslop. O văzu deodată în depărtare, o zări doar o clipă, dar cu siguranţă era ea, încadrată de stânci şi vorbind cu o altă doamnă. Se simţea atât de uşurat, încât nu-i mai părea că ea se purtase cam straniu. Obişnuit cu bruştele schimbări ale planului iniţial, îşi închipuia că invitata lui coborâse în fugă dealul, impulsiv, în speranţa de a fi luată în maşină. Porni singur înapoi spre tabără şi aproape imediat văzu ceva ce l-ar fi neliniştit foarte mult cu o clipă înainte: binoclul domnişoarei Quested. Zăcea pe jos la marginea unei peşteri, cam la jumătatea drumului prin tunelul de acces. Încercă să-l atârne pe umăr, dar cureaua de piele se rupsese, aşa că-l băgă în buzunar. După ce mai facu câţiva paşi, îi veni în minte că poate ea mai scăpase şi altceva din mână, aşa că se întoarse să cerceteze încă o dată locul. Dar se lovi de aceeaşi dificultate: nu mai putea identifica peştera. Jos,

în câmpie, auzi maşina care pornea, totuşi nu reuşi s-o mai vadă. Aşa că hotărî să coboare iute către doamna Moore pe colina ce se sfârşea în vale şi aici avu mai mult noroc: curând, zări formele colorate şi învălmăşeala micii lui tabere, iar în mijlocul ei văzu pălăria unui englez, şi de sub ea, ce bucurie!, îi zâmbea nu domnul Heaslop, ci Fielding.

— Fielding! Ce mult mă bucur să te văd! strigă el, renunţând pentru prima oară la apelativul „domnule“.

Şi prietenul său alergă să-l întâmpine, drăguţ şi vesel, fără nici un fel de rigiditate, copleşindu-l cu explicaţii şi scuze pentru întârzierea din gară. Fielding venise cu o maşină de curând sosită: a domnişoarei Derek; cealaltă doamnă pe care o văzuse el era domnişoara Derek. Se puseră pe vorbă şi toţi servitorii îşi părăsiră treaba să asculte.

Admirabilă domnişoara Derek! Îl întâlnise pe Fielding din întâmplare la poştă şi-l întrebase: „De ce nu te-ai dus la Marabar?“. Află cum a pierdut trenul şi se oferise imediat să-l ducă cu maşina într-acolo. Iată o altă englezoaică cumsecade. Unde era acum? O lăsase în maşină cu şoferul, până când avea să descopere el tabăra. Maşina nu putea urca până acolo, bineînţeles că nu; sute de oameni ar fi trebuit să coboare să o escorteze pe domnişoara Derek şi să-i arate drumul. Chiar elefantul în persoană…

— Aziz, îmi dai ceva de băut?

— Bineînţeles că nu, zise şi se repezi să-i aducă un pahar.

— Domnule Fielding! exclamă doamna Moore, din petecul ei de umbră. Nu schimbaseră încă nici o vorbă, pentru că sosirea lui coincisese cu torentul care coborâse de pe deal.

— Încă o dată, bună dimineaţa! strigă el, mulţumit să vadă că totul era în ordine.

— Domnule Fielding, n-aţi văzut-o pe domnişoara Quested?

— Dar de abia am sosit. Unde e?

— Nu ştiu.

— Aziz! Unde ai lăsat-o pe domnişoara Quested?

Aziz, care se întorcea cu un pahar plin în mână, trebui să se gândească o clipă. Inima lui era plină de o fericire nouă. Picnicul, care începuse cu câteva întâmplări neplăcute, îi depăşea acum cele mai îndrăzneţe visuri; nu numai că venise Fielding, dar adusese şi un oaspete neinvitat.

— Ah, e bine, îi asigură el, a coborât să o vadă pe domnişoara Derek. Ei, noroc! *Cin-cin*!

— Noroc, dar refuz să spun *cin-cin*, râse Fielding, care detesta expresia. Să bem pentru India!

— Noroc, şi trăiască Anglia!

Şoferul domnişoarei Derek opri procesiunea care pornise să o escorteze pe stăpâna lui în sus pe deal şi-i informă că aceasta o luase înapoi spre Chandrapore împreună cu cealaltă domnişoară; îl trimiseseră pe el să anunţe asta. Stăpâna conducea maşina.

— Ah, da, era de aşteptat, fu de părere Aziz. Ştiam că se vor duce să facă o plimbare.

— La Chandrapore? Omul ăsta nu ştie ce spune! exclamă Fielding.

— Nu? De ce?

Era dezamăgit, dar se prefăcea că nu-i pasă; fără îndoială că cele două tinere erau prietene bune. Ar fi preferat să le ofere o gustare tuturor, dar musafirii trebuie să facă ce vor ei, altfel devin prizonieri. Plecă vesel să inspecteze *porridge*-ul şi gheaţa.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Fielding, care simţise imediat că ceva nu e în regulă. Tot drumul până acolo domnişoara Derek sporovăise despre picnic, zicând că e o plăcere neaşteptată şi că preferă indienii care nu o invită la reuniunile lor celor care o invitau.

Doamna Moore şedea în şezlongul ei, legănând un picior, şi părea morocănoasă şi prostită. Zise:

— Domnişoara Derek e foarte neplăcută şi fără astâmpăr. Întotdeauna e grăbită, întotdeauna vrea ceva nou; e gata să facă orice pe lume, în afară de a se întoarce la doamna aceea indiană care îi plăteşte un salariu.

Fielding, care nu o antipatiza pe domnişoara Derek, răspunse:

— Când m-am despărţit de ea nu părea grăbită. Nici nu era vorba să se întoarcă la Chandrapore. Am impresia că domnişoara Quested a fost cea grăbită.

— Adela? Niciodată în viaţa ei nu s-a grăbit, răspunse prompt bătrâna doamnă.

— Vă spun că se va dovedi că a fost dorinţa domnişoarei Quested, de fapt ştiu că aşa a fost, insistă profesorul.

Era supărat, mai ales pe sine însuşi. Începuse ziua pierzând trenul – un păcat de care nu se făcuse niciodată vinovat –, şi acum, când ajunsese aici, încurcase iar planurile lui Aziz. Voia să împartă vina cu cineva şi se încruntă la doamna Moore cu un aer profesoral.

— Aziz e un băiat admirabil, o anunţă el.

— Ştiu, răspunse ea cu un căscat.

— Şi-a dat necontenit osteneala să facă din această excursie un eveniment plăcut.

Se cunoşteau foarte puţin şi se simţeau jenaţi de faptul de a se găsi acolo, reuniţi sub auspiciile unui indian. Problema rasială poate lua forme subtile. În cazul lor, ea provocase un fel de gelozie, o bănuială reciprocă. El încerca să-i stimuleze entuziasmul, ea abia scotea un cuvânt. Aziz îi chemă la masă.

— E foarte natural ce s-a întâmplat cu domnişoara Quested, observă el, căci frământase puţin întâmplarea în minte, pentru a-i elimina aspectul

grosolan. Călăuza noastră tocmai ne explica ceva interesant, când a apărut maşina, aşa că dumneaei a hotărât să coboare să-şi întâmpine prietena.

Incurabil în obiceiul său de a falsifica adevărul, Aziz chiar credea că aşa se petrecuseră lucrurile. Le falsificase pentru că era sensibil. Nu-i plăcea să-şi amintească remarca domnişoarei Quested despre poligamie, pentru că era nedemnă de un musafir, aşa că şi-o şterse din minte, odată cu amintirea faptului că intrase într-o peşteră ca să se îndepărteze de ea. Era mincinos pentru că dorea să o respecte, şi faptele fiind destul de încurcate, trebuia să le aranjeze în jurul ei aşa cum netezeşti pământul după ce ai scos o buruiană.

Până la sfârşitul mesei spuse o mulţime de minciuni:

— Domnia sa a alergat spre prietena ei, iar eu spre prietenul meu, continuă el zâmbind. Şi acum sunt cu prietenii mei şi ei laolaltă cu mine, ceea ce pentru mine e o mare fericire.

Iubindu-i pe amândoi, i se părea natural ca şi ei să se iubească unul pe altul. Dar ei nu voiau. Fielding se gândea cu ostilitate: „Ştiam că femeile astea o să provoace numai încurcături“, iar doamna Moore îşi zicea: „Omul ăsta încearcă să dea vina pe noi fiindcă a pierdut trenul“, cu toate că gândurile ei erau mai slab conturate; după ameţeala care o cuprinsese în peşteră era cufundată într-un fel de apatie şi de cinism. Minunata Indie din primele săptămâni, cu nopţile ei răcoroase şi perspectivele agreabile asupra infinitului, dispăruse.

Fielding se duse repede sus să vadă o peşteră. Nu-i făcu nici o impresie. Apoi urcară pe elefant şi procesiunea începu să se desfăşoare, ieşind din coridorul dintre stânci şi pornind pe la poalele prăpastiei către gară, urmărită de săgeţi de aer fierbinte. Ajunseră la locul unde lăsaseră maşina. Un gând neplăcut i se născu în minte şi zise:

— Aziz, spune-mi exact unde şi cum te-ai despărţit de domnişoara Quested.

— Colo sus, arătă el vesel către vârful Kawa Dol.

— Dar cum?

O vale abruptă, sau mai curând o falie, se zărea în locul acela dintre stânci. Era căptuşită cu cactuşi.

— Presupun că ghidul a ajutat-o să coboare.

— Da, bineînţeles, ne-a fost de mare ajutor.

— Este vreo cărare ce vine de sus?

— Sunt milioane de cărări, dragul meu.

Fielding nu reuşea să vadă decât prăpastia. De jur-împrejur, granitul lucios era implântat drept în pământ.

— Dar dumneata le-ai văzut coborând tefere?

— Da, da, pe dânsa şi pe domnişoara Derek, şi le-am văzut plecând cu maşina.

— Pe urmă călăuza s-a întors la dumneata?

— Exact. Ai o ţigară?

— Sper că nu i s-a făcut rău, continuă englezul. Prăpastia se preschimba într-o albie de râu ce traversa câmpia, ducând astfel apa din munţi către Gange.

— Dacă nu se simţea bine, m-ar fi chemat s-o ajut.

— Da, asta pare logic.

— Văd că îţi faci griji. Hai să vorbim de altceva, propuse el amabil. Domnişoara Quested avea libertatea să facă orice dorea, aşa ne învoiserăm. Văd că te frămânţi pentru mine, dar zău că nu-mi pare rău; nu iau niciodată în seamă asemenea fleacuri.

— Într-adevăr, mă frământ pentru dumneata. Consider că au fost nepoliticoase! Ea nu trebuia să o şteargă aşa, nitam-nisam, din mijlocul

excursiei, iar domnişoara Derek nu avea dreptul să o îndemne la aşa ceva.

Deşi de obicei era sensibil la cea mai mică ofensă, Aziz rămânea imperturbabil. Aripile care-l ridicaseră în slava cerului nu şovăiau, pentru că el se simţea acum un împărat mogul care-şi făcuse datoria. Cocoţat pe elefant, privea înălţimile Marabar îndepărtându-se şi vedea din nou, ca pe nişte teritorii ale regatului său, câmpia sumbră şi neorânduită, mişcările slabe şi zănatice ale ciuturilor, altarele albe, mormintele puţin adânci, cerul suav, şarpele care semăna cu un pom. Îşi tratase musafirii cât putuse de bine şi, dacă unii veneau mai târziu iar alţii plecau devreme, era treaba lor. Doamna Moore dormea, legănându-se între zăbrelele baldachinului. Mohammed Latif o îmbrăţişa cu eficienţă şi respect, iar alături de el şedea Fielding, căruia acum începuse să-i spună în gând „Cyril“.

— Aziz, ai socotit cât te va costa acest picnic?

— Sst! Dragul meu, nu mai pomeni de aspectul ăsta. Sute şi sute de rupii. Socoteala finală va fi groaznică; servitorii prietenilor mei m-au furat cât au putut, cât despre elefant, ai zice că se hrăneşte cu aur. Mă bizui pe dumneata că nu ai să repeţi ceea ce-ţi spun. Şi M. L. – te rog, să folosim iniţiale, fiindcă ascultă ce vorbim – e de departe cel mai necinstit dintre toţi.

— Ţi-am spus că nu-i bun de nimic…

— E destul de bun când e vorba să-şi sporească venitul; necinstea lui o să mă ruineze.

— Aziz, ce lucru oribil spui!

— Sunt cu adevărat încântat de el, căci graţie lui musafirii mei s-au simţit bine; pe lângă asta, e de datoria mea să-l folosesc, e vărul meu. Dacă banii se duc, vin alţi bani. Dacă banii stau, vine moartea. Ai auzit vreodată acest folositor proverb urdu? Probabil că nu, fiindcă l-am inventat eu, chiar acum.

— Proverbele mele sunt: „Un ban pus deoparte e un ban câştigat“, „Cine nu cârpeşte borta mică are necaz să dreagă gaura mare“, „Întâi gândeşte, apoi porneşte“ şi ele stau la temelia Imperiului Britanic. N-o să ne izgoniţi de aici, să ştii, dacă nu încetaţi să mai folosiţi oameni ca M. L. şi alţii de acelaşi soi.

— Oh, să vă izgonim? De ce să-mi bat capul cu o treabă atât de murdară? Să o lăsăm pe seama politicienilor. Nu. Când eram student, desigur că mă înfuriam pe concetăţenii dumitale; dar dacă mă lasă să-mi fac meseria şi nu se poartă prea grosolan în raporturile oficiale, nu vreau mai mult de la ei.

— Ba vrei; îi inviţi la un picnic.

— Acest picnic nu are nimic de-a face cu englezii sau cu indienii; e o excursie a unor prieteni.

Cavalcada luă astfel sfârşit, în parte plăcută, în parte neplăcută; bucătarul brahman fu cules de pe drum, trenul sosi, întinzându-şi gâtlejul arzător peste câmpie, şi secolul douăzeci se substitui secolului al şaisprezecelea. Doamna Moore intră în compartimentul ei, cei trei bărbaţi se duseră într-al lor, potriviră jaluzelele, dădură drumul ventilatorului electric şi încercară să doarmă puţin. În penumbră, toţi semănau a cadavre şi trenul însuşi părea mort, deşi se mişca, precum un sicriu venit din nordul ştiinţific, care tulbura peisajul de patru ori pe zi. Pe măsură ce se îndepărta de peşterile Marabar, microcosmosul lor supărător dispărea şi lăsa în loc colinele Marabar văzute de la distanţă, cu forme finite şi destul de romantice. Trenul se opri o dată sub o pompă să ude grămada de cărbuni din tender. Apoi zări în depărtare linia principală, prinse curaj şi se repezi înainte, înconjură cartierul oficialităţilor engleze, trecu peste barieră (şinele pârâiau acum) şi se opri cu un zăngănit. Chandrapore, Chandrapore! Expediţia se terminase.

Când ajunseră la capătul ei se ridicară în semiîntuneric, pregătindu-se să intre în viaţa de toate zilele, coarda prea întinsă a acelei dimineţi stranii plesni dintr-o dată. Domnul Haq, inspectorul de poliţie, deschise brusc uşa compartimentului şi spuse cu o voce stridentă:

— Doctore Aziz, am neplăcuta datorie de a vă aresta.

— Ei, ce-i asta? Probabil o eroare, zise Fielding, fără să-şi piardă cumpătul.

— Domnule, acestea sunt instrucţiunile mele. Nu ştiu altceva.

— Pentru ce-l arestezi?

— Mi s-a recomandat să nu spun.

— Nu-mi răspunde mie aşa! Arată mandatul de arestare!

— Vă rog să mă iertaţi, domnule, nu e nevoie de mandat în acest caz special. Vorbiţi cu domnul McBryde.

— Foarte bine, aşa o să şi facem. Hai, Aziz, amice, nu e nici un motiv de îngrijorare; s-a făcut vreo greşeală.

— Doctore Aziz, vrei să vii, te rog? Ne aşteaptă o maşină închisă.

Tânărul scoase un sughiţ de plâns înăbuşit, primul său sunet, şi încercă să fugă pe uşa cealaltă, care dădea pe linia ferată.

— Asta mă va obliga să fac uz de forţă, se văicări domnul Haq.

— Pentru numele lui Dumnezeu! strigă Fielding nemaiputând nici el să-şi stăpânească nervii contaminaţi de tensiunea generală.

Îl trase îndărăt pentru a evita un scandal public şi-l scutură ca pe un copil. O secundă mai târziu ar fi sărit afară, s-ar fi auzit fluiere şuierând, o adevărată vânătoare de persoane.

— Dragul meu, ne vom duce împreună la McBryde şi vom întreba ce s-a întâmplat. E un om cumsecade, totul e o neînţelegere… Îşi va cere scuze. Niciodată, niciodată să nu te porţi ca un delincvent!

— Copiii şi reputaţia mea! bolborosi el, cu aripile frânte.

— Nici vorbă de aşa ceva! Pune-ţi pălăria cum trebuie şi ia-mă de braţ. Te însoţesc.

— Ah, mulţumesc lui Dumnezeu că vine! exclamă inspectorul.

Ieşiră braţ la braţ în căldura amiezii. Gara era ticsită de lume. Pasageri şi hamali se repezeau din fiecare colţ, multe oficialităţi, şi mai multă poliţie. Ronny o escortă pe doamna Moore. Mohammed Latif începu să se jeluiască. Şi înainte de a-şi putea croi drum prin acest haos, Fielding fu chemat de glasul autoritar al domnului Turton, iar Aziz se duse la închisoare singur.

Capitolul XVII

Inspectorul de finanţe urmărise arestarea lui Aziz din interiorul sălii de aşteptare, şi acum, deschizând brusc cele două uşi perforate de zinc, îşi făcu apariţia ca un zeu într-un altar. După ce intră Fielding, uşile se închiseră cu un clănţănit sec, şi un servitor se postă în faţa lor, în timp ce un *punkah*[4] menit să marcheze importanţa momentului îşi flutura faldurile murdare peste capetele lor. La început, inspectorul nici nu putu să vorbească. Chipul îi era palid, fanatic şi destul de frumos, cu o expresie pe care aveau s-o aibă toate chipurile englezilor din Chandrapore multe zile după aceea. Întotdeauna brav şi altruist, era acum aprins de un foc alb şi generos; s-ar fi sinucis, evident, dacă ar fi crezut că e necesar să o facă. În sfârşit vorbi:

— S-a întâmplat cel mai groaznic lucru din toată cariera mea, zise el. Domnişoara Quested a fost insultată într-una dintre peşterile Marabar.

— Oh, nu, nu, nu, gemu celălalt, simţind că-i vine ameţeală.

— A scăpat din mila Domnului.

— Oh nu, dar nu Aziz… Nu Aziz…

Inspectorul dădu afirmativ din cap.

— Absolut imposibil! E ridicol!

— Te-am chemat aici să te apăr de ura care s-ar fi abătut asupra dumitale dacă ai fi fost văzut întovărăşindu-l la secţia de poliţie, zise Turton fără să ia în seamă protestele lui, aproape fără să le audă.

Fielding tot repeta prosteşte: „Oh, nu!“. Nu putea formula alte cuvinte. Simţi că în jur se ridicase un val de nebunie care încerca să-i copleşească pe toţi. Trebuia să fie împinsă cumva îndărăt pe făgaşul ei şi nu ştia cum să facă asta, pentru că nu înţelegea nebunia; întotdeauna se comporta logic şi calm când avea de rezolvat o chestiune dificilă.

— Cine a adus această acuzaţie infamantă? întrebă el stăpânindu-se.

— Domnişoara Derek şi… victima însăşi…

Era pe cale să izbucnească în plâns, incapabil să repete numele fetei.

— Domnişoara Quested însăşi îl acuză de a fi…?

Inspectorul dădu din cap şi întoarse capul.

— Atunci e nebună.

— Nu pot să tolerez această ultimă remarcă! zise inspectorul dându-şi în sfârşit seama că nu erau de acord şi tremurând de furie. Te rog să-ţi retragi imediat cuvintele! E una dintre acele observaţii pe care ţi-ai permis să le faci mereu de când ai venit aici, la Chandrapore.

— Vă rog să mă iertaţi, domnule; îmi retrag cuvintele, fără nici o rezervă.

Omul simţea că înnebunise şi el pe jumătate.

— Mă rog, domnule Fielding, ce te-a făcut să-mi vorbeşti pe un asemenea ton?

— Vestea m-a zguduit peste măsură, aşa că trebuie să vă cer iertare. Nu pot să cred că doctorul Aziz e vinovat.

Celălalt bătu cu pumnul în masă:

— Asta e o repetare a insultei dumitale într-o formă şi mai gravă!

— Dacă îmi permiteţi, nu e aşa, replică Fielding, pălind şi el, dar apărându-şi punctul de vedere. Nu m-am referit la buna-credinţă a celor două doamne, dar acuzaţia pe care i-o aduc lui Aziz se bazează cu siguranţă pe vreo greşeală care se poate lămuri în cinci minute. Purtarea acestui om e perfect normală; şi, în plus, ştiu că nu e capabil de o asemenea infamie.

— Într-adevăr, porneşte de la o greşeală, confirmă vocea subţire, tăioasă a inspectorului. A fost, într-adevăr, o greşeală. Am o experienţă de douăzeci şi cinci de ani în ţara asta… Se opri; cuvintele „douăzeci şi cinci de ani“ părură a umple sala de aşteptare cu ariditatea şi lipsa lor de înţelegere… Şi în toţi aceşti douăzeci şi cinci de ani nu am văzut decât dezastre ori de câte ori englezii încearcă să stabilească relaţii sociale mai intime cu indienii. Relaţii oficiale, da. Politeţe, neapărat. Intimitate, niciodată, niciodată! Mă opun cu toată greutatea autorităţii mele. Sunt în funcţia asta la Chandrapore de şase ani şi dacă totul a mers bine până acum, dacă au existat respect reciproc şi stimă, e numai fiindcă ambele naţionalităţi s-au condus după această regulă simplă. Nou-veniţii nesocotesc tradiţiile noastre şi într-o clipă se întâmplă ce vezi, o muncă de ani de zile e distrusă, şi buna reputaţie a districtului meu e compromisă pentru o întreagă generaţie. Nu… Nu, eu nu pot prevedea sfârşitul întâmplării de azi, domnule Fielding! Dumneata, care ai capul plin de idei moderne, poţi, fără îndoială. N-aş fi dorit să apuc vreodată să-i văd începutul; de asta sunt sigur. M-a nenorocit. Ca o doamnă,

o domnişoară, logodită cu cel mai valoros subaltern al meu… Ca ea… o englezoaică abia sosită din Anglia… Să trăiesc eu să văd asta!…

Înduioşat de propria sa emoţie, se pierdu cu totul. Ceea ce spusese era demn şi în acelaşi timp patetic, dar avea oare vreo legătură cu Aziz? Nici una, dacă Fielding avea dreptate. E imposibil să priveşti o tragedie din două puncte de vedere diferite, or, în timp ce Turton hotărâse să o răzbune pe fată, el spera să salveze bărbatul. Voia să se ducă şi să vorbească cu McBryde, care se purtase întotdeauna prietenos cu el; era în general un om cu bun simţ şi puteai să te bizui pe el că nu-şi va pierde capul.

— Am venit aici, la gară, mai ales pentru dumneata, iar bietul Heaslop o va conduce pe maică-sa acasă. Am considerat că e cel mai util serviciu pe care ţi-l pot face. Voiam să-ţi spun că astă-seară va avea loc o reuniune neoficială la club pentru a discuta situaţia, dar mă îndoiesc că vei dori să iei parte. Vizitele dumitale acolo sunt cam rare.

— Desigur că voi veni, domnule, şi vă sunt foarte recunoscător că v-aţi dat atâta osteneală pentru mine. Pot îndrăzni să întreb unde se află domnişoara Quested?

Inspectorul răspunse cu un gest: era bolnavă.

— Din ce în ce mai rău, groaznic! spuse el cu reală simpatie.

Dar domnul Turton îl privi aspru, pentru că Fielding îşi păstrase calmul. Nu se înfuriase auzind cuvintele „o englezoaică abia sosită din Anglia“, nu alergase sub drapelul solidarităţii rasiale. El tot cerceta faptele, în timp ce turma celorlalţi hotărâse să dea frâu liber emoţiei. Nimic nu îi înfurie pe anglo-indieni mai mult decât lumina raţiunii, dacă ea mai pâlpâie după ce i s-a decretat stingerea în ziua aceea; în tot oraşul Chandrapore, europenii îşi abandonau personalitatea proprie şi se cufundau în comunitatea lor. Mila, ura, eroismul îi însufleţeau, dar capacitatea de a face o judecată simplă era anihilată.

După ce se încheie întrevederea, inspectorul păşi pe peron. Aici, neorânduiala era revoltătoare. Un aprod de-al lui Ronny primise ordinul să aducă nişte mărunţişuri care aparţineau doamnelor, şi îşi însuşea diferite lucruri asupra cărora nu avea nici un drept; trecuse de partea englezilor furioşi. Mohammed Latif nu făcea nici o încercare să-l oprească. Hassan îşi aruncase turbanul pe jos şi plângea. Toate bunătăţile cu care expediţia fusese atât de generos aprovizionată erau împrăştiate pe peron şi se iroseau în soare. Dintr-o privire, inspectorul îşi dădu seama de întreaga situaţie, şi simţul său al dreptăţii funcţionă, deşi era înnebunit de furie. Spuse cuvintele necesare, şi jaful încetă. Apoi plecă cu maşina acasă şi se lăsă cuprins din nou de patimă. Când văzu hamalii care dormitau prin şanţuri sau negustorii aflaţi în faţa micilor tejghele, ridicându-se în picioare să-l salute, îşi zise: „Acum, în sfârşit, ştiu ce vă poate pielea; o să plătiţi pentru asta, o să guiţaţi amarnic“.

Capitolul XVIII

Domnul McBryde, şeful poliţiei, era cel mai cumpănit şi mai cult dintre funcţionarii englezi. Citise şi gândise mult şi, datorită unei căsătorii oarecum nefericite, îşi crease o întreagă filozofie de viaţă. Avea în el şi o doză de cinism, dar nu-şi impunea autoritatea în mod samavolnic; niciodată nu se înfuria şi nici nu devenea brutal, şi îl primi pe Aziz cu amabilitate, aproape liniştindu-l:

— Sunt obligat să te ţin în arest până vei obţine eliberarea pe cauţiune, îi spuse el. Fără îndoială că prietenii dumitale o vor cere şi bineînţeles că li se va permite să te viziteze, conform regulamentului. Mi s-au dat anumite informaţii şi trebuie să acţionez în consecinţă. Nu sunt judecătorul dumitale.

Aziz fu scos din cameră în lacrimi. Domnul McBryde era şocat de această prăbuşire, dar nu-l mai mira purtarea nici unui indian, pentru că el îşi făurise o teorie despre zonele climatice. Teoria postula: „Toţi nefericiţii aceştia de indigeni sunt infractori potenţiali din simplul motiv că trăiesc la sud de paralela 30. Nu trebuie învinuiţi, n-au cum să scape de asta. Şi noi am fi ca ei dacă ne-am strămuta definitiv aici“. Născut la Karachi, el însuşi părea să-şi contrazică teoria şi uneori o recunoştea, cu un zâmbet trist şi liniştit. „Un altul care şi-a dat arama pe faţă“, îşi spunea, în timp ce se apucase să-şi redacteze raportul către judecător.

Fu întrerupt de sosirea lui Fielding. Îi împărtăşi tot ce ştia, fără rezerve. Domnişoara Derek în persoană sosise cam cu o oră înainte, conducând maşina maharajahului din Mudkul şi având-o drept pasajeră pe domnişoara Quested; amândouă erau într-o stare jalnică. Veniseră direct la bungalow-ul lui, unde se întâmplase să-l găsească, şi chiar atunci, pe loc, se redactase plângerea şi se dăduseră dispoziţii pentru arestarea inculpatului.

— Care este acuzaţia propriu-zisă?

— Că el a urmat-o într-una dintre peşteri şi i-a făcut avansuri jignitoare. Ea l-a lovit cu binoclul; el l-a prins în mână, cureaua s-a rupt, şi aşa a reuşit ea să scape. Când l-am percheziţionat adineauri, binoclul era în buzunarul lui.

— Oh, nu, nu! Asta se va lămuri în cinci minute, protestă el din nou.

— Uită-te puţin!

Cureaua se rupsese de curând, ocularul era turtit. Logica dovezii spunea „vinovat“.

— A mai spus şi altceva?

— Vorbea de un ecou care pare să o fi speriat. Dumneata ai intrat în peşterile acelea?

— Am văzut una dintre ele. Avea într-adevăr un ecou. A enervat-o?

— Nu o puteam sâcâi cu prea multe întrebări. O să aibă destule de răspuns la judecată. Nici nu vreau să mă gândesc la săptămânile care vor urma. Mi-aş dori ca dealurile Marabar, cu tot ce conţin, să se afle acum pe fundul mării. În fiecare seară le vedeam de la club şi păreau doar un nume nevinovat… Da, a şi început, remarcă el, căci tocmai i se adusese o carte de vizită: Vakil Mahmud Ali, consultant legal al deţinutului, care cerea permisiunea să-l vadă. McBryde oftă, dădu permisiunea şi continuă: Am mai aflat câte ceva de la domnişoara Derek, care e o veche prietenă a familiei noastre şi vorbeşte deschis. Ei bine, în declaraţia ei spune că dumneata te-ai dus să cauţi locul unde poposiseră ceilalţi, şi aproape imediat după aceea a auzit pietre căzând de pe Kawa Dol şi a văzut-o pe domnişoara Quested alergând drept în jos pe marginea unei prăpăstii. S-a căţărat şi ea pe un fel de jgheab şi a găsit-o aproape sfârşită, fără cască…

— Nu era şi călăuza cu ea? îl întrerupse Fielding.

— Nu. Ea se rătăcise printre nişte cactuşi. Domnişoara Derek i-a salvat viaţa, sosind tocmai la timp; începuse să se zbată, aruncându-se în stânga şi în dreapta. A ajutat-o să coboare până la maşină. Domnişoara Quested nu a putut suporta prezenţa şoferului indian şi a strigat: „Alungă-l!“, ceea ce a făcut-o pe prietena noastră să bănuiască ce se întâmplase. S-au îndreptat spre locuinţa mea şi acum se află acolo. Asta e toată povestea, pe cât o ştiu eu deocamdată. Dumneaei a trimis şoferul să te caute. Cred că a acţionat cu multă judecată.

— Bănuiesc că nu e posibil să o văd pe domnişoara Quested? întrebă el brusc.

— Nu cred că se poate aşa ceva. Sigur nu.

— Mă temeam că o să spui asta. Aş dori foarte mult!

— Nu e în stare să vadă pe nimeni. Pe lângă asta, nici n-o cunoşti bine.

— Aproape deloc… Dar vezi, am impresia că e victima unei groaznice erori şi că nenorocitul acela e nevinovat.

Poliţistul tresări surprins şi chipul i se înnegură o clipă, căci nu suporta să i se răstoarne hotărârile.

— Habar nu aveam că ai asemenea gânduri, zise el şi căută un punct de sprijin privind depoziţia semnată care îi stătea în faţă.

— Binoclul acela mi-a zdruncinat o clipă convingerea, dar apoi m-am gândit mai bine. E imposibil ca după ce a încercat să o atace, să-şi pună binoclul ei în buzunar.

— Ba e foarte posibil; când un indian face un lucru rău, nu numai că-l face foarte rău, dar şi într-un mod foarte bizar.

— Nu te înţeleg.

— Nici n-ai putea. Când te gândeşti la un delict, te gândeşti la un delict englezesc. Psihologia celor de aici e diferită. Îmi închipui că acum ai să-mi spui că se purta foarte normal când a coborât de pe munte să te salute. Nu exista nici un motiv să n-o fi făcut. Citeşte documentele răscoalelor de aici; acestea, mai curând decât *Bhagavad Gita*[5], ar trebui să fie biblia dumitale în această ţară. Deşi nu sunt deloc sigur că nu există o legătură strânsă între ele. Aşa-i că spun lucruri monstruoase? Dar vezi, Fielding, aşa cum ţi-am mai spus o dată, dumneata eşti profesor şi ai contact cu indienii sub forma lor cea mai bună. Asta te induce în eroare. Ca băieţi de şcoală pot fi foarte drăguţi. Dar eu îi cunosc aşa cum sunt în realitate, după ce s-au făcut oameni mari. Uită-te la ăsta, de exemplu. Luă în mână carnetul de buzunar al lui Aziz. Îl răsfoiesc. Conţinutul nu e edificator. Dar iată o scrisoare de la un prieten care se pare că ţine un bordel.

— Nu vreau să aflu nimic din scrisorile lui particulare.

— Va trebui citită în faţa tribunalului, în legătură cu moralitatea lui. Aranja cum să se ducă să întâlnească nişte femei la Calcutta.

— Ah, lasă asta, nu-mi mai spune!

McBryde se opri, sincer uimit. I se părea natural ca doi *sahibi* englezi să pună laolaltă tot ce ştiu despre orice indian şi nu putea să înţeleagă ce rost avea o asemenea obiecţie.

— Poate că dumneata ai dreptul să dai cu piatra într-un tânăr pentru astfel de fapte, dar eu nu am. La vârsta lui şi eu am făcut la fel.

Şi comisarul şef făcuse la fel, dar acum considera că discuţia luase o întorsătură nedorită. Nu-i plăcu nici următoarea remarcă a lui Fielding.

— Domnişoara Quested chiar nu poate fi văzută? Eşti sigur de asta?

— Nu mi-ai explicat ce gânduri ai. De ce dracu' vrei s-o vezi?

— Pentru cazul puţin probabil că şi-ar retrage plângerea înainte să înaintezi raportul acela şi omul să fie trimis în judecată şi întreaga poveste să ia proporţii catastrofale. Dragul meu, nu mai discuta despre asta, ci fii bun şi sun-o pe soţia dumitale sau pe domnişoara Derek, şi întreabă-le. Nu te costă nimic.

— N-are rost să le chem la telefon, răspunse el întinzând mâna spre aparat. Callendar e cel care hotărăşte un asemenea lucru, bineînţeles. Se vede că n-ai priceput că e grav bolnavă.

— Atunci va refuza cu siguranţă, asta e raţiunea existenţei lui, spuse celălalt disperat.

Răspunsul aşteptat sosi; maiorul medic nici nu voia să audă de vreo vizită care i-ar tulbura pacienta.

— Voiam numai să o întreb dacă e sigură, absolut sigură, că Aziz a fost cel care a intrat după ea în peşteră.

— Poate că soţia mea ar putea să o întrebe asta.

— Dar vreau să o întreb *eu.* Vreau să o întrebe cineva care crede în el.

— Care-i deosebirea?

— Ea se află acum între oameni care nu au încredere în indieni.

— Ei bine, dar ea spune ce i s-a întâmplat ei, nu-i aşa?

— Ştiu, dar v-o spune vouă.

McBryde ridică din sprâncene murmurând:

— Prea subtil pentru mine. Oricum, Callendar nici nu vrea să audă de o întrevedere. Regret, dar diagnosticul lui e destul de îngrijorător. Zice că nu e nicidecum în afara pericolului.

Tăcură amândoi. O nouă carte de vizită fu adusă în birou: a lui Hamidullah. Oastea adversă strângea rândurile.

— Acum trebuie să înaintez raportul, Fielding.

— Aş prefera să n-o faci.

— Cum aş putea să n-o fac?

— Am impresia că lucrurile sunt destul de încurcate şi totodată dezastruoase. Ne îndreptăm spre o ciocnire dintre cele mai grave. Sper că pot să-ţi văd deţinutul.

Celălalt şovăi.

— Cei din neamul lui au luat deja contact cu el.

— Bine, atunci când va termina cu ei.

— N-am de gând să te fac să aştepţi, Doamne fereşte! Bineînţeles că dumneata treci înaintea oricărui vizitator indian. Voiam doar să spun că n-are rost. De ce să te amesteci în tărâţe?

— Îţi spun că e nevinovat.

— Că o fi sau nu vinovat, de ce să te amesteci? Ce rost are?

— Ei, rost, rost! strigă el, simţind că toate drumurile i se înfundă. Omul are nevoie să mai şi respire din când în când, cel puţin eu am. Nu mi se dă voie să o văd pe ea şi acum nu pot să-l văd nici pe el. I-am promis că-l voi

întovărăşi aici, la dumneata, dar abia făcusem doi paşi, şi m-a chemat Turton înapoi.

— Inspectorul nostru vrea ca totul să fie impecabil, murmură el înduioşat. Şi încercând să nu-şi ia un aer superior, întinse mâna peste masă şi zise: Cred că va trebui să fim cu toţii strâns uniţi, dragul meu. Ştiu că sunt mai tânăr ca dumneata, dar sunt cu mult mai vechi în slujbă; nu cunoşti ţara asta otrăvită cum o cunosc eu şi trebuie să mă crezi pe cuvânt când îţi spun că situaţia generală va fi neplăcută în următoarele săptămâni, chiar foarte neplăcută.

— Asta ţi-am spus şi eu.

— Da, dar într-un moment ca acesta nu mai e loc pentru, să zicem, păreri personale. Omul care nu se aliniază cu ceilalţi e pierdut.

— Înţeleg ce vrei să spui.

— Nu, nu înţelegi pe de-a-ntregul. Un asemenea om nu numai că se distruge pe sine, dar slăbeşte şi rândurile prietenilor lui. Dacă părăseşti frontul, laşi un gol. Aceşti şacali – arătă cu degetul cărţile de vizită ale avocaţilor – stau la pândă să găsească o breşă.

— Pot să-l vizitez pe Aziz? fu răspunsul lui.

— Nu. Acum că aflase despre atitudinea lui Turton, comisarul nu mai avea îndoieli. Poţi să-l vezi cu permisiunea magistratului, dar pe propria mea răspundere cred că nu am dreptul sa-ţi dau voie. S-ar putea să dea naştere la alte complicaţii.

Fielding tăcu, spunându-şi că dacă ar fi fost cu zece ani mai tânăr sau cu zece ani mai vechi în India, ar fi reacţionat la apelul lui McBryde. Muşcându-şi limba, spuse:

— Cui să adresez cererea pentru permis?

— Magistratului.

— Asta sună de-a dreptul încurajator!

— Da, nu prea se face să-l tulburi pe bietul Heaslop.

În aceeaşi clipă apărură alte „dovezi“: sertarul mesei din locuinţa lui Aziz era adus cu un aer triumfal pe braţele unui caporal.

— Fotografii de femei. Aha!

— Aceasta e soţia lui, spuse Fielding, tresărind.

— De unde ştii?

— El mi-a spus.

McBryde zâmbi uşor neîncrezător şi începu să scotocească prin sertar. Chipul lui luă o expresie cercetătoare şi vag animalică: „Soţie, zici, ştiu eu soţii de astea!“ se gândea. Iar cu voce tare zise:

— Ei bine, acum trebuie să pleci, dragul meu, şi Dumnezeu să ne ajute pe toţi…

Ca şi cum rugămintea lui ar fost ascultată, se auzi deodată dangătul clopotului unui templu.

Capitolul XIX

Hamidullah urma la rând. Aştepta în anticamera comisarului şef şi se ridică respectuos când îl văzu pe Fielding. Ca răspuns la cuvintele înflăcărate ale englezului: „Totul e o eroare“, el întrebă:

— Ah, da, s-a găsit vreo dovadă?

— Se va găsi, îl asigură Fielding, reţinându-i mâna într-a sa.

— Aşa-i, domnule Fielding, dar odată ce un indian a fost arestat, nu ştim cât de departe va merge asta. Purtarea lui era plină de deferenţă. Sunteţi foarte amabil să mă salutaţi astfel în public, vă sunt recunoscător. Dar, domnule Fielding, numai dovezile pot convinge un judecător. Domnul McBryde a făcut vreo observaţie când i s-a adus cartea mea de vizită? Credeţi că cererea mea l-a supărat, sau că va aduce vreun prejudiciu prietenului meu? Dacă e aşa, mă retrag bucuros.

— Nu e supărat, şi chiar dacă ar fi, ce contează?

— Ei, dumneavoastră puteţi vorbi aşa, dar noi trebuie să trăim în ţara asta.

Cel mai de seamă avocat din Chandrapore, cu ţinuta sa demnă şi cu studiile făcute la Cambridge, fusese uluit. Şi el ţinea la Aziz şi ştia că era victima unei calomnii, dar credinţa aceasta nu îi stăpânea inima, şi trăncăni despre „politică“ şi „dovezi“ într-un fel care-l întristă pe Fielding. Acesta avea, la rându-i, unele temeri. Nu-i plăcea povestea cu binoclul şi nici discrepanţele din povestea cu călăuza, dar le îndepărtă către periferia minţii pentru a nu le îngădui să-i şubrezească miezul. Aziz era nevinovat, şi orice acţiune trebuia să pornească de aici, iar oamenii care spuneau că e vinovat nu aveau dreptate şi era inutil să încerci să le captezi bunăvoinţa. În clipa în care trecu de partea indienilor, îşi dădu seama de adâncimea prăpastiei care-l despărţea totuşi de ei.

Indienii te dezamăgeau întotdeauna cu câte ceva. Aziz încercase să fugă din faţa poliţiei, Mohammed Latif nu oprise jaful din gară. Şi acum, iată, Hamidullah! În loc să se înfurie şi să denunţe, el temporiza. Sunt oare indienii laşi? Nu, dar se pornesc greu, şi uneori dau îndărăt. Teama domneşte pretutindeni; stăpânirea britanică se reazemă pe ea. Respectul şi curtoazia ce i se arătau lui Fielding erau, inconştient, forme de captare a bunăvoinţei. Îi spusese lui Hamidullah să aibă încredere, fiindcă totul avea

să se termine cu bine, şi Hamidullah chiar se înveselise şi devenise bătăios şi plin de bun simţ. Remarca lui McBryde: „Dacă părăseşti frontul, laşi un gol“ îşi găsise îndată ilustrarea.

— Mai întâi de toate, se pune problema eliberării pe cauţiune.

Cererea de eliberare trebuia făcută chiar în după-amiaza aceea. Fielding voia să ofere el garanţia, Hamidullah era de părere că ar trebui să se apeleze la *Nawab* Bahadur.

— Totuşi, de ce să-l băgăm şi pe el în povestea asta?

Dar scopul juristului era tocmai acela de a-i antrena pe toţi.

Apoi propuse ca avocatul care prelua cazul să fie hindus: apărarea lui Aziz ar fi urmat să aibă astfel un răsunet mai larg. Pomeni două sau trei nume, oameni din alte oraşe care nu aveau să fie intimidaţi de împrejurările locale, şi mai spuse că l-ar prefera pe Amritrao, un avocat din Calcutta, un om cu o frumoasă reputaţie personală şi profesională, dar care era un binecunoscut anglofob.

Fielding protestă; i se părea că astfel s-ar trece în extrema cealaltă. Aziz trebuia scos de sub acuzaţie, dar cu cât mai puţină patimă rasială. Amritrao era urât în cercurile clubului britanic. Angajarea lui ar fi fost considerată o provocare politică.

— Ba nu, trebuie să lovim cu toată puterea. Când am văzut adineauri hârtiile personale ale prietenului meu duse în braţe de un poliţist netrebnic, mi-am zis: „Amritrao e omul care va lămuri asta“.

Urmă o tăcere lugubră. Clopotul templului continua să zăngăne strident. Ziua aceea interminabilă şi dezastruoasă abia ajunsese la amiază. Urmându-şi calea legală, roţile Dominionului britanic lansară acum un mesager călare dinspre comisarul şef înspre magistrat cu raportul oficial al arestării.

— Nu complicaţi lucrurile. Lăsaţi-le să se desfăşoare singure, recomandă Fielding, privindu-l pe omul care dispărea într-un nor de praf. E

sigur că vom câştiga, nu se poate altfel. Ea n-o să poată aduce niciodată dovezi în sprijinul acuzaţiei.

Acest lucru îl linişti pe Hamidullah, care remarcă cu o totală sinceritate:

— În momente de criză, englezii sunt cu adevărat neîntrecuţi.

— La revedere, deci, dragă Hamidullah. De-acum s-ar cădea să nu ne mai spunem „domnule“. Salută-l pe Aziz din partea mea când o să-l vezi şi spune-i să fie calm, calm. Acum mă întorc la şcoală. Dacă vei avea nevoie de mine, cheamă-mă; dacă nu, nu o face, fiindcă voi fi foarte ocupat.

— La revedere, dragă Fielding! Eşti cu adevărat de partea noastră, împotriva propriilor dumitale concetăţeni?

— Da, hotărât.

Nu-i plăcea să se angajeze de partea cuiva. Scopul lui era să treacă prin India neetichetat. De acum încolo avea să fie numit „anglofob“, „răzvrătit“, termeni care îl plictiseau şi-i reduceau utilitatea muncii. Prevedea nu numai o viitoare tragedie, ci şi o mare încurcătură; deja observase câteva ghemuri încâlcite, supărătoare, şi ori de câte ori îşi întorcea privirea spre ele, le vedea cum cresc. Născut în libertate, nu se temea de încurcături, dar le recunoştea existenţa.

Acea parte a zilei se încheie cu o conversaţie stranie şi dezlânată cu profesorul Godbole. Se puse din nou în discuţie interminabila poveste a viperei Russell. Cu câteva săptămâni înainte, unul dintre profesorii Colegiului, un Parsi care nu se bucura de simpatia celorlalţi, găsise o viperă Russell dând târcoale prin clasa lui. Poate că intrase singură, poate că nu, dar tot corpul didactic continua să-l sâcâie pe Fielding cu întrebări despre asta şi să-i irosească timpul cu teoriile lor. Reptila aceea e atât de periculoasă, încât el nu putea să le închidă gura, şi ei ştiau asta. Astfel, deşi simţea că-i plesneşte capul de alte necazuri şi se întreba dacă nu ar trebui să facă, printr-o scrisoare, un apel către domnişoara Quested, se văzu obligat

să asculte o poliloghie lipsită atât de temei cât şi de concluzie, şi care plutea vag prin aer.

La încheierea discuţiei, Godbole spuse:

— Pot să mă retrag acum? Ceea ce întotdeauna însemna că nu atinsese încă subiectul principal. Acum, înainte de a mă retrage, trebuie să vă spun cât m-am bucurat să aflu că până la urmă aţi reuşit să ajungeţi la peşterile Marabar. Mă temeam că lipsa mea de punctualitate v-a împiedicat, dar v-aţi dus până la urmă într-un mod mult mai plăcut, cu maşina domnişoarei Derek. Sper că expediţia dumneavoastră a fost încununată de succes.

— Văd că nu aţi primit încă ultimele ştiri.

— Ba da.

— Nu. S-a întâmplat o groaznică nenorocire cu Aziz.

— Ah, da. Tot colegiul vorbeşte despre asta.

— Păi o expediţie în care se întâmplă aşa ceva nu mai poate fi numită „un succes“, spuse Fielding, privindu-l cu surprindere.

— Nu pot să mă pronunţ. Nu am fost de faţă.

Îl privi din nou pe Godbole cu ochi mari, un gest inutil de altfel, căci nici un ochi nu putea vedea ce zace în fundul minţii brahmanului, şi totuşi avea şi el o minte şi o inimă, şi toţi prietenii lui aveau încredere în el, fără să ştie de ce…

— Sunt profund afectat, adăugă Fielding.

— Mi-am dat seama îndată ce am intrat în biroul dumneavoastră. Nu ar trebui să vă mai reţin, dar am o mică problemă personală, pentru care am nevoie de ajutorul dumneavoastră. După cum ştiţi, voi pleca în curând din serviciul dumneavoastră.

— Da, din păcate!

— Şi mă voi întoarce la locul meu de baştină din India Centrală, să mă ocup de organizarea învăţământului. Vreau să întemeiez acolo o şcoală

secundară, pe principii engleze sănătoase, o şcoală care să semene cât mai mult cu colegiul nostru de stat.

— Da, şi? oftă celălalt, încercând să pară interesat.

— Deocamdată, la Mau învăţământul se face numai în limba maternă. Cred că e de datoria mea să schimb aceste lucruri. Voi sfătui pe Înălţimea Sa să aprobe înfiinţarea cel puţin a unei şcoli secundare în capitală şi, dacă e posibil, câte o alta în fiecare provincie.

Fielding îşi îngropă capul în mâini; într-adevăr, indienii erau uneori insuportabili.

— Punctul… Punctul în care am nevoie de ajutorul dumneavoastră este acesta: ce nume ar trebui să dau şcolii?

— Un nume? Un nume pentru o şcoală? făcu el, simţind deodată un gol în stomac, la fel cum simţise în sala de aşteptare.

— Da, un nume, un titlu potrivit pentru a o desemna, prin care să fie cunoscută în general.

— Drept să-ţi spun, acum nu am nume de şcoli în minte. Nu mă pot gândi la altceva decât la bietul nostru Aziz. Înţelegi că în acest moment el e în închisoare?

— Oh, da! Oh, nu, nu aştept să răspundeţi chiar acum la întrebarea mea. Voiam să spun numai că, vreodată, poate veţi avea timp să vă gândiţi la chestiunea aceasta şi să-mi sugeraţi vreo două, trei nume posibile de şcoli. Mă gândisem să-i spun Şcoala Secundară Fielding sau, dacă asta nu merge, Şcoala Regele-Împărat George al V-lea.

— Godbole!

Bătrânul îşi împreună mâinile cu un aer viclean, fermecător.

— Este Aziz vinovat sau nevinovat?

— Asta o va hotărî tribunalul. Verdictul va fi în absolută conformitate cu dovezile, nu mă îndoiesc defel.

— Bine, dar părerea dumitale personală? E vorba de un om pe care îl iubim amândoi şi care e stimat de toată lumea; trăieşte liniştit şi munceşte în mijlocul nostru. Ei, ce să credem despre acuzaţia ce i se aduce? Ar fi el sau nu în stare să facă aşa ceva?

— Aha, aceasta e o întrebare cu totul diferită de prima şi mult mai grea; vreau să spun mai grea din punct de vedere al filozofiei noastre. Doctorul Aziz este un tânăr foarte merituos. Am cea mai mare consideraţie pentru el; dar am impresia că mă întrebaţi dacă omul poate comite fapte bune sau fapte rele şi asta pentru noi e destul de greu de hotărât.

Vorbea fără emoţie, pronunţând distinct fiecare silabă.

— Te întreb: a făcut-o sau nu? E clar? Eu ştiu că nu a făcut-o şi pornesc de la această premisă. În câteva zile vreau să găsesc adevărata explicaţie. Părerea la care m-am oprit acum e că vinovat e ghidul care a mers cu ei. De răutate din partea domnişoarei Quested nu se poate să fie vorba, deşi Hamidullah crede că e posibilă şi această variantă. Fără îndoială că i s-a întâmplat ceva îngrozitor. Dar dumneata îmi spui: „Nu, fiindcă binele şi răul sunt acelaşi lucru“.

— Nu, nu tocmai, vă rog, potrivit filozofiei noastre! Pentru că nimic nu poate fi făcut izolat de ceilalţi. Toţi fac o faptă bună când se făptuieşte o asemenea acţiune, iar când se făptuieşte una rea, toţi o înfăptuiesc. Pentru a ilustra ce vreau să spun, să luăm ca exemplu cazul de faţă. Sunt informat că o faptă rea a fost comisă în peşterile Marabar şi că o mult-stimată doamnă englezoaică e grav bolnavă ca urmare a acesteia. Răspunsul meu la întrebare este: Fapta aceea a fost făcută de doctorul Aziz. Se opri şi îşi supse obrajii slabi. A fost făcută de călăuză. Se opri din nou. A fost făcută de dumneavoastră. Acum luase un aer îndrăzneţ, dar şi ruşinat. A fost făcută de mine. Îşi privi timid mâneca hainei. Sau de către elevii mei. A fost făcută

chiar de doamna însăşi. Când apare răul, el exprimă întregul Univers. La fel, când apare binele.

— Şi la fel când apare suferinţa, şi aşa mai departe şi totul e orice şi nimic e ceva, mormăi Fielding în iritarea lui, căci avea nevoie de un teren mai solid.

— Scuzaţi-mă, acum schimbaţi din nou premisa discuţiei noastre. Noi discutăm despre bine şi rău. Suferinţa este o problemă pur individuală. Dacă o domnişoară are o insolaţie, asta nu afectează cu nimic Universul. Oh, nu, deloc! Oh, nu, nicidecum! Este un fapt izolat, care o priveşte numai pe ea. Dacă ea s-ar gândi că nu o doare capul, nu ar fi suferindă şi cu asta s-ar încheia povestea. Dar lucrurile stau cu totul altfel în cazul binelui şi răului. Acestea nu sunt ceea ce ne închipuim noi; ele au o existenţă în sine, şi fiecare dintre noi suntem părtaşi la amândouă.

— Dumneata susţii că binele şi răul sunt acelaşi lucru.

— Oh, nu, vă rog din nou să mă scuzaţi! Binele şi răul sunt realităţi diferite, după cum le arată şi numele. Dar, după umila mea părere, ambele sunt aspecte ale Domnului. El e prezent într-una şi absent în cealaltă, iar diferenţa între prezenţă şi absenţă este mare, pe cât de mare şi-o poate închipui mintea mea cea slabă. Totuşi absenţa implică prezenţă, absenţa nu e nonexistenţă, şi suntem, prin urmare, îndreptăţiţi să repetăm: „Vino, vino, vino!“. Şi, fără pauză, ca şi cum ar fi vrut să şteargă orice urmă de frumuseţe pe care ar fi putut-o sugera cuvintele lui, adăugă: Dar aţi avut timp să vizitaţi vreunul dintre interesantele locuri străvechi ale Marabarului?

Fielding tăcea, încercând să mediteze şi să-şi odihnească creierul.

— Nu aţi văzut nici măcar bazinul de apă de lângă locul obişnuit de popas? insistă el, pisălog.

— Da, da, răspunse celălalt absent, gândindu-se la cinci-şase lucruri deodată.

— Asta e bine, atunci înseamnă că aţi văzut Bazinul Pumnalului.

Şi se apucă să povestească o legendă care ar fi fost binevenită dacă ar fi spus-o la ceai, cu două săptămâni înainte. Era vorba de un rajah hindus care îl omorâse pe fiul propriei sale surori, iar pumnalul cu care comisese fapta îi rămăsese lipit de mână până când, după ani de zile, ajunsese la colinele Marabar unde i se făcuse sete şi vrusese să bea apă dar, văzând o vacă însetată, poruncise ca apa să-i fie dată ei întâi, după care „pumnalul îi căzu din mână şi, pentru a pomeni minunea, el zidi bazinul“. Povestirile profesorului Godbole conţineau adesea în punctul culminant o vacă. Fielding o primi pe aceasta din urmă cu o tăcere posacă.

În cursul după-amiezii obţinu un permis şi-l văzu pe Aziz, dar îşi dădu seama că era inabordabil, fiind total covârşit de nenorocire. „M-ai părăsit“, a fost singura lui observaţie coerentă. Plecă acasă să scrie scrisoarea către domnişoara Quested. Chiar dacă i-ar fi parvenit, nu ar fi putut îndrepta lucrurile, şi probabil că soţii McBryde ar fi interceptat-o. Domnişoara Quested îl descumpănise cu desăvârşire. Era o fată atât de prozaică şi rezonabilă şi complet lipsită de răutate: pe scurt, era ultima persoană din Chandrapore care să acuze un indian pe nedrept.

Capitolul XX

Deşi domnişoara Quested nu-şi câştigase mulţi simpatizanţi în cercul englezilor, ea trezise acum tot ce era mai nobil în caracterul lor. În decurs de câteva ceasuri, exaltarea cuprinsese toate inimile, femeile resimţind-o chiar mai intens decât bărbaţii, deşi nu atât de îndelung. „Ce putem face pentru sora noastră?“ era singurul gând al doamnelor Callendar şi Lesley, în timp ce mergeau în maşină pe o ploaie torenţială să se intereseze de starea ei. Doamna Turton era singura vizitatoare admisă în camera bolnavei. Ieşi de acolo înnobilată de o durere altruistă.

— E fetiţa mea iubită, fură singurele ei cuvinte şi apoi, amintindu-şi că o etichetase ca fiind „de proastă calitate“ şi că regretase logodna ei cu Heaslop, începu să plângă.

Nimeni nu o văzuse vreodată pe soţia inspectorului plângând. Era capabilă de a vărsa lacrimi, dar le păstra întotdeauna pentru vreo ocazie potrivită, şi acum ocazia sosise. Ah, de ce nu fuseseră cu toţii mai amabili cu această străină, mai înţelegători, de ce nu-i oferiseră nu numai ospitalitatea ci şi inimile lor? Sâmburele acela fraged al inimii care este atât de rar folosit îl puneau acum în funcţiune preţ de o clipă, sub imboldul remuşcării. Dacă totul a trecut (aşa cum lăsa să se înţeleagă maiorul Callendar), ei bine, a trecut şi nu se mai poate face nimic, dar îi încerca pe toţi un sentiment de vinovăţie pe care nu-l puteau defini în legătură cu grava ofensă suferită. Dacă ea nu făcea parte din cercul lor, trebuia s-o fi adoptat, dar acum nu o mai puteau face niciodată, nu mai era accesibilă invitaţiei lor.

— De ce nu ne gândim mai mult la ceilalţi? oftă domnişoara Derek cea iubitoare de plăceri.

Aceste regrete nu ţinură în forma lor pură decât câteva ore. Înainte de apusul soarelui, alte consideraţii se împletiră cu ele, iar sentimentul de vinovăţie (atât de straniu legat de primul nostru contact cu orice suferinţă) începu să se destrame.

Oamenii se duceau la club cu un calm studiat, cu pasul măsurat al unui nobil de ţară care merge printre răzoare, căci indigenii nu trebuiau să bănuiască agitaţia lor. Îşi ofereau unul altuia băuturile obişnuite, dar toate aveau un gust diferit, şi apoi îşi înălţau privirile către palisada de cactuşi ce înjunghia gâtul purpuriu al cerului; îşi dădeau seama că se află la mii de mile depărtare de orice peisaj pe care să-l poată înţelege.

Clubul era mai plin ca de obicei şi câţiva părinţi îşi aduseseră copiii în camera rezervată adulţilor, ceea ce dădea întregii încăperi aspectul Rezidenţei din Lucknow[6]. O tânără mamă, o fată cu o minte de gâscă, dar foarte frumoasă, şedea pe un divan scund, în fumoar, cu copilul în braţe. Soţul ei plecase în regiune şi ea nu mai avea curajul să se întoarcă în bungalow-ul lor, de teamă „să nu ne atace negrii“. Ca soţie a unui mic funcţionar feroviar, era de obicei privită de sus, dar în seara aceea, cu trupul ei plin şi părul bogat, de culoarea grâului copt, ea simboliza toate lucrurile pentru care merită să lupţi şi să mori; era poate chiar un simbol mai trainic decât biata Adela.

— Nu vă neliniştiţi, doamnă Blakiston, tobele astea bat doar pentru sărbătoarea Mohurram, îi spuneau bărbaţii.

— Atunci înseamnă că au început, gemu ea strângând copilul la piept şi gândindu-se că ar fi mai bine dacă nu ar face baloane de salivă într-un asemenea moment.

— Nu, bineînţeles că nu, şi, oricum, nu o să vină la club.

— Şi n-o să vină nici la casa domnului inspector, draga mea, acolo unde vei dormi dumneata cu copilul în noaptea asta, răspunse doamna Turton,

înălţându-se alături de ea ca Pallas Atena şi luând hotărârea de a nu mai fi atât de snoabă în viitor.

Inspectorul bătu din palme ca să se facă tăcere. Era mult mai calm decât fusese când se repezise la Fielding. De fapt, era întotdeauna mai calm când se adresa mai multor oameni decât într-o conversaţie *tête-à-tête.*

— Vreau să mă adresez cu deosebire doamnelor, anunţă el. Nu există nici cel mai mic motiv de îngrijorare. Fiţi calme, fiţi liniştite. Nu ieşiţi din casă dacă nu e absolut necesar, nu vă duceţi în oraş, nu vorbiţi în faţa servitorilor. Asta e tot.

— Harry, ai mai primit veşti din oraş? întrebă soţia lui, stând la o oarecare distanţă şi vorbind pe un ton ce voia să denote grija ei pentru securitatea publică.

Ceilalţi tăcură în timpul augustului dialog.

— Totul e absolut normal.

— Aşa mă gândeam şi eu. Tobele acestea sunt pentru Mohurram, bineînţeles.

— E doar pregătirea sărbătorii. Procesiunea va avea loc abia săptămâna viitoare.

— Întocmai, nu mai devreme de luni.

— Domnul McBryde se află acolo, deghizat în preacuvios, anunţă doamna Callendar.

— Astea sunt exact tipul de lucruri ce nu trebuie spuse, observă inspectorul, arătând-o cu degetul. Doamnă Callendar, fii te rog mai prudentă în asemenea împrejurări!

— Eu… Păi, eu… Nu era ofensată. Severitatea lui o făcea să se simtă în siguranţă.

— Mai aveţi întrebări? Întrebări utile.

— Este oare… Unde se află el…? şovăi doamna Lesley.

— La închisoare. S-a refuzat eliberarea pe cauţiune.

Apoi vorbi Fielding. Voia să ştie dacă exista vreun anunţ oficial cu privire la starea sănătăţii domnişoarei Quested sau dacă ştirile grave se datorau doar zvonurilor. Întrebarea lui făcu o impresie proastă, în parte pentru că îi pronunţase numele. Ea, ca şi Aziz, erau de fiecare dată pomeniţi printr-o perifrază.

— Sper că doctorul Callendar o să poată să ne informeze în curând despre mersul lucrurilor.

— Nu prea văd cum această ultimă întrebare ar putea fi numită o întrebare utilă, zise doamna Turton.

— Rog doamnele să părăsească acum fumoarul, zise inspectorul, bătând din nou din palme. Şi nu uitaţi ce v-am spus. Contăm pe dumneavoastră să ne ajutaţi în această perioadă dificilă, şi ne puteţi ajuta purtându-vă ca şi cum totul ar fi normal. Asta e tot ce vă cer. Pot să mă bizui pe dumneavoastră?

— Da, desigur, oh, da, bineînţeles! se înălţă un cor de voci aparţinând unor chipuri trase şi îngrijorate.

Ieşiră din cameră, supuse dar mulţumite, cu doamna Blakiston în mijlocul lor, ca o flacără sacră. Cuvintele lui simple le amintiseră că erau un avanpost al Imperiului Britanic. Alături de dragostea lor compătimitoare pentru Adela se ivi un alt sentiment, care cu timpul avea să-l înăbuşe pe primul. Primele lui semne fură mărunte şi prozaice. Doamna Turton îşi reluă glumele tari şi zgomotoase la jocul de bridge, doamna Lesley începu să croşeteze un fular.

După ce se goli fumoarul, inspectorul se aşeză pe marginea unei mese, ca să-i poată domina astfel pe ceilalţi, fără a avea un aer oficial. În mintea lui se învălmăşeau impulsuri contradictorii. Ar fi vrut să o răzbune pe domnişoara Quested şi să-l pedepsească pe Fielding, rămânând în acelaşi

timp absolut corect. Ar fi vrut să ia la bătaie orice indigen care-i ieşea în cale, totuşi să nu facă nimic din ce ar putea duce la o răzmeriţă sau la necesitatea unei intervenţii militare. Groaza de a fi obligat să cheme armata era mereu prezentă în gândurile tuturor; armata îndreaptă un lucru, dar în urma ei rămân alte zece strâmbe, şi îi place să umilească administraţia civilă. În seara aceea se afla la club un soldat, un ofiţer inferior rătăcit dintr-un regiment *Gurkha*[7]*;* era puţin băut şi îşi considera prezenţa acolo providenţială. Inspectorul oftă. Se părea că nu există altă cale decât cea veche, plicticoasă, a compromisului şi a moderaţiei. Se gândea cu nostalgie la vremurile bune de altădată, când un englez putea să-şi răzbune propria onoare fără să i se mai pună întrebări după aceea. Bietul Heaslop făcuse un pas în această direcţie refuzând eliberarea pe cauţiune, dar inspectorul nu socotea că a fost un lucru înţelept din partea sărmanului Heaslop. Nu numai că avea să îl înfurie pe *Nawab* Bahadur şi pe alţii, dar însuşi guvernul Indiei stătea cu ochii aţintiţi asupra lor, iar în spatele lui se afla acea adunare de suciţi şi de laşi, Parlamentul Britanic. Trebuia mereu să ţină minte că vinovăţia lui Aziz nu era încă dovedită în faţa legii şi efortul acesta îl obosea.

Ceilalţi, oameni cu răspunderi mai mărunte, puteau să se poarte în chip firesc. Începuseră să vorbească despre, „femei şi copii“, expresia aceea care îl scuteşte pe un bărbat de la a gândi raţional, după ce a fost repetată de câteva ori. Fiecare simţea că în joc era tot ce avea mai scump pe lume, voia răzbunare şi se simţea cuprins de un impuls destul de plăcut, în care trăsăturile reci şi abia cunoscute ale domnişoarei Quested dispăreau şi erau înlocuite cu tot ce era mai dulce şi mai cald în viaţa particulară. „Dar e vorba de femei şi copii“, repetau ei, şi inspectorul îşi dădea seama că ar trebui să-i împiedice să se îmbete cu vorbe, dar nu-l lăsa inima să o facă. „Ar trebui obligaţi să dea ostateci“ etc. Multe dintre sus-numitele „femei cu

copii“ plecau către regiunea muntoasă peste câteva zile şi se emisese părerea că ar trebui expediate imediat cu un tren special.

— E o propunere fainã, strigă ofiţerul. Tot trebuie să intervină armata, mai devreme sau mai târziu. (Un tren special era inseparabil legat în mintea lui de o escortă militară.) Nu s-ar fi întâmplat niciodată ce s-a întâmplat dacă dealurile Marabar ar fi fost sub control militar. Să fi fost postaţi o mână de soldaţi *Gurkha* la intrarea în peşteră, de asta era nevoie.

— Doamna Blakiston zicea că ar fi mai bine dacă ar fi câţiva *Tommies*[8] observă cineva.

— Englezii nu-s buni, protestă el, încurcându-se în propriile sentimente de loialitate. În ţara asta e nevoie de trupe indigene. Daţi-mi indigeni din cei ageri în mişcări, daţi-mi soldaţi *Gurkha* sau din Rajput sau Jat sau din Punjab, daţi-mi sikhi sau mahrathe, bhili, afrizi sau pathani; şi, la o adică, nu-mi pasă chiar dacă-mi daţi drojdia bazarelor. Dar să fie bine conduşi. Eu i-aş duce oriunde.

Inspectorul aprobă binevoitor din cap şi le spuse celorlalţi:

— Nu începeţi să umblaţi înarmaţi. Vreau ca totul să meargă mai departe exact ca de obicei, atâta vreme cât nu e vreun motiv pentru a ne schimba atitudinea. Trimiteţi femeile la munte, dar faceţi-o în linişte şi, pentru numele lui Dumnezeu, să nu vă mai aud vorbind de trenuri speciale! Indiferent de ce gândiţi sau simţiţi. Poate că am şi eu simţăminte. Un singur indian a încercat… Este acuzat de o tentativă de delict.

Îşi trase un bobârnac zdravăn în frunte cu degetul mare şi cu toţii îşi dădură seama că era tot atât de profund afectat ca şi ei şi-l iubiră, şi hotărâră să nu sporească greutăţile ce-i stăteau pe umeri.

— Să aveţi în vedere doar acest fapt, până când se vor ivi alte dovezi, încheie el. Plecaţi de la premisa că orice indian e un înger.

Se auziră murmure: „Aveţi dreptate, aşa o să facem… Îngeri… chiar!“

Ofiţerul aprobă şi el:

— Întocmai ce am spus eu. Indigenul e om de treabă, când umblă de unul singur. Lesley! Lesley! Ţi-aduci aminte de ăla cu care am bătut mingea pe Maidanul de aici luna trecută? Era la locul lui. Orice indigen care joacă polo e om de treabă. Cei pe care trebuie să puneţi şaua sunt ăştia culţi, şi să ştiţi că acum vorbesc în cunoştinţă de cauză.

Uşa fumoarului se deschise, lăsând să pătrundă un zumzet de voci feminine. Doamna Turton strigă: „Se simte mai bine“, şi din ambele părţi ale comunităţii engleze se ridică un suspin de uşurare şi bucurie.

Medicul şef, care adusese vestea cea bună, îşi făcu apariţia. Faţa lui greoaie şi puhavă părea nemulţumită. Îi trecu în revistă pe toţi, îl văzu pe Fielding ghemuit pe un divan şi făcu: „Hm!“. Toată lumea începu să-i ceară amănunte.

— Nimeni nu-i în afara pericolului în ţara asta atâta vreme cât are temperatură, fu răspunsul lui.

Părea că regretă însănătoşirea pacientei lui, şi nimeni dintre cei care-l cunoşteau pe bătrânul maior şi felul lui de a fi nu se arătă surprins.

— Stai jos, Callendar, şi spune-ne tot!

— O să fie cam lung.

— Ce face bătrâna doamnă?

— Febră.

— Soţia mea a auzit că o cam lasă puterile.

— Tot ce se poate. Eu nu garantez nimic. Nu pot fi mereu sâcâit cu întrebări, Lesley.

— Scuză-mă, dragul meu!

— Heaslop vine chiar acum în urma mea.

La auzul numelui lui Heaslop, o expresie nobilă şi frumoasă se aşternu din nou pe toate chipurile. Domnişoara Quested nu era decât o victimă, dar

tânărul Heaslop era un martir. Asupra lui se revărsa tot răul îndreptat împotriva lor de către ţara pe care încercaseră să o servească. El purta crucea omului alb din India. Şi se frământau fiindcă nu puteau să-l răsplătească cu nimic. Se simţeau laşi şezând la adăpost şi aşteptând ca legea să-şi urmeze cursul.

— Îmi frâng mâinile pentru învoirea pe care i-am dat-o pramatiei mele de asistent. Mai bine îmi tăiam limba. Gândul că sunt răspunzător, asta mă doboară. Să refuz, şi apoi să cedez în urma intervenţiilor! Aşa am făcut, copii, aşa am făcut.

Fielding îşi scoase pipa din gură şi o privi gânditor. Închipuindu-şi că era cuprins de teamă, celălalt continuă:

— Mi s-a spus că un englez urma să ia şi el parte la expediţia lor. De aceea am cedat.

— Nimeni nu te învinuieşte, dragă Callendar, spuse inspectorul, lăsând privirea în jos. Suntem cu toţii vinovaţi, pentru că ar fi trebuit să ne dăm seama că excursia aceea nu prezenta destule garanţii şi s-o împiedicăm. Şi eu am ştiut că va avea loc. I-am împrumutat maşina azi-dimineaţă să ducă doamnele la gară. În sensul acesta suntem cu toţii implicaţi, dar dumitale personal nu ţi se poate face nici cel mai mic reproş.

— Nu sunt de aceeaşi părere. Regret, dar nu pot fi. Răspunderea e un lucru groaznic, şi nu dau doi bani pe omul care fuge de ea.

Privirea lui era îndreptată spre Fielding. Cei care ştiau că Fielding pornise să-i întovărăşească şi că pierduse trenul îl compătimeau: era de aşteptat să se întâmple aşa ceva când un englez se amestecă cu indigenii; întotdeauna sfârşeşte umilit.

Inspectorul, care ştia mai multe, tăcu, deoarece în calitatea lui oficială tot mai spera că Fielding se va situa alături de ceilalţi. Conversaţia se îndreptă din nou către subiectul „femei şi copii“ şi sub acest pretext maiorul

Callendar îl luă în primire pe tânărul ofiţer şi-l asmuţi împotriva lui Fielding. Prefăcându-se că e mai beat decât era în realitate, acesta începu să facă observaţii semi-jignitoare.

— Aţi auzit de servitorul domnişoarei Quested? supralicită maiorul.

— Nu, ce-i cu el?

— În ajun, Heaslop i-a pus în vedere servitorului domnişoarei Quested să n-o piardă din ochi. Deţinutul a aflat asta şi a potrivit lucrurile astfel încât să nu-l ia cu el. I-a dat un bacşiş. Heaslop a aflat abia acum întreaga poveste, cu nume şi cifre. Banii i-au fost daţi de un binecunoscut codoş al acestor oameni, pe nume Mohammed Latif. Aşa a fost cu servitorul. Dar cu englezul, prietenul nostru de aici? Cum au scăpat de el? Tot cu bani.

Fielding se ridică în picioare, susţinut de murmure şi exclamaţii, căci nimeni nu se îndoia, totuşi, de cinstea lui.

— Oh, m-aţi înţeles greşit, scuzele mele! zise maiorul batjocoritor. N-am vrut să spun că l-au mituit pe domnul Fielding.

— Atunci ce ai vrut să spui?

— Că l-au plătit pe celălalt indian să te facă să întârzii. Pe Godbole. Îşi spunea rugăciunea. Ştiu eu rugăciunile lor!

— E ridicol…

Se aşeză la loc, tremurând de furie. Unul după altul, erau cu toţii târâţi în noroi.

După ce lansase această săgeată, maiorul îşi pregăti următorul atac.

— Heaslop a mai aflat ceva de la mama lui. Aziz a plătit o droaie de băştinaşi să o sufoce într-o peşteră. Cu asta o dădeau gata, sau ar fi dat-o, dar ea a reuşit să scape. Bine pus la cale, nu-i aşa? Frumos! Apoi putea să meargă mai departe cu fata. Doar ei doi şi o călăuză, aleasă de acelaşi Mohammed Latif. Călăuza nu mai poate fi găsită acum. Are haz povestea!

Vocea lui se schimbă brusc într-un urlet. Nu e vremea să stăm liniştiţi în fotolii. E momentul să trecem la fapte. Chemaţi armata şi curăţaţi bazarele!

Nimeni nu lua în serios izbucnirile maiorului, dar în asemenea împrejurări îi făcea pe toţi să se simtă jenaţi. Delictul era chiar mai grav decât îl crezuseră; reprezenta inexprimabila culme a cinismului, neatinsă din 1857. Fielding îşi uită supărarea pentru acuzaţia adusă lui Godbole şi căzu pe gânduri; răul se propaga în toate direcţiile, părea să aibă o existenţă proprie, deosebită de faptele şi vorbele oamenilor, şi el înţelese acum de ce atât Aziz cât şi Hamidullah simţiseră nevoia să se culce pe jos şi să moară. Adversarul lui văzu că era tulburat şi îndrăzni să adauge:

— Sper că nimic din ce se vorbeşte în cadrul acestui club nu se va difuza în afară, şi-i făcu în acelaşi timp cu ochiul lui Lesley.

— Cum să se difuzeze? zise Lesley.

— Eh, aşa. Am auzit un zvon că un anumit membru al clubului, prezent acum printre noi, l-a vizitat pe deţinut azi după-masă. Nu poţi fi de partea iepurilor şi totodată să vânezi cu copoii, cel puţin nu în această ţară.

— Vrea cineva de aici să facă asta?

Fielding era hotărât să nu se lase atras din nou în discuţie. Avea ceva de spus, dar avea să o facă la momentul ales de el. Atacul nu luă amploare, fiind lipsit de sprijinul inspectorului. Atenţia generală se îndepărtă un timp de la el. Apoi, zumzetul de voci feminine năvăli din nou în cameră. Uşa fusese deschisă de Ronny.

Tânărul avea un aer epuizat şi tragic, şi în acelaşi timp părea mai blând ca de obicei. Întotdeauna manifestase respect faţă de superiorii lui, dar acum acesta îi izvora drept din inimă. Părea să le ceară protecţie împotriva insultei care i se adusese iar ei, în semn de omagiu spontan, se ridicară în picioare. Dar orice faptă omenească are în Orient şi o nuanţă oficială, aşa că, cinstindu-l pe Heaslop, ei îi condamnau pe Aziz şi India. Fielding îşi

dădu seama de asta şi rămase pe locul lui. Era un lucru nepoliticos, un lucru grosolan şi poate imprudent, dar simţea că fusese prea multă vreme pasiv şi că ar fi putut fi atras într-o direcţie greşită dacă nu adopta o atitudine fermă. Ronny, care nu-l văzuse, spuse cu voce spartă:

— Oh, vă rog, staţi jos cu toţii! Voiam numai să aud ce s-a hotărât.

— Heaslop, tocmai spuneam că sunt împotriva oricărei demonstraţii de forţă, spuse inspectorul, ca şi cum s-ar fi scuzat. Nu ştiu dacă şi dumneata eşti de aceeaşi părere, dar asta e poziţia mea. După ce se va obţine verdictul, o să se schimbe treaba.

— Desigur, dumneavoastră ştiţi mai bine; eu n-am experienţă, nu pot să decid.

— Cum se simte mama dumitale?

— Mai bine, mulţumesc. Aş vrea să luaţi cu toţii loc.

— Unii nici nu s-au ridicat, zise tânărul militar.

— Iar maiorul ne-a adus excelente ştiri despre starea de sănătate domnişoarei Quested, continuă Turton.

— Da, da, sunt mulţumit de cum îi merge.

— Mai înainte credeai că starea ei e gravă, nu e aşa, domnule maior? De aceea am refuzat eliberarea pe cauţiune.

Callendar râse cu prietenească înţelegere şi spuse:

— Heaslop, Heaslop, altădată, când mai e vorba de vreo cauţiune, telefonează-i bătrânului doctor înainte de a o acorda; te poţi bizui pe el, dar vorbind strict între noi, nu lua prea în serios părerea bătrânului doctor. E un idiot notoriu, ce să mai vorbim, dar va face întotdeauna puţinul pe care-l poate face ca să-l ţină la zdup pe… Se întrerupse cu o politeţe afectată. Ah, dar văd aici pe unul dintre prietenii săi.

Ofiţerul strigă:

— Ridică-te, porcule!

— Domnule Fielding, ce te-a împiedicat să te scoli în picioare? întrebă inspectorul, intrând în sfârşit în arenă.

Era atacul pe care-l aşteptase Fielding, şi la care trebuia să răspundă:

— Pot să fac o declaraţie, domnule?

— Desigur.

Cumpănit şi reţinut, lipsit de fervoarea unor prejudecăţi naţionale sau de cea a tinereţii, profesorul făcu ceea ce era pentru el un lucru destul de uşor. Se ridică şi zise:

— Eu cred că doctorul Aziz e nevinovat.

— Ai dreptul să fii de această părere, dacă doreşti, dar, mă rog, este ăsta un motiv pentru a-l insulta pe domnul Heaslop?

— Pot să-mi închei declaraţia?

— Desigur.

— Aştept verdictul tribunalului. Dacă este găsit vinovat, îmi dau demisia din funcţia mea şi părăsesc India. Acum îmi dau demisia din club.

— Foarte bine, aşa-i! se auziră câteva voci nu chiar ostile, căci le plăcuse felul lui deschis de a vorbi.

— Nu mi-ai răspuns la întrebare. De ce nu te-ai ridicat în picioare când a intrat domnul Heaslop?

— Cu tot respectul, trebuie să vă spun că nu am venit aici ca să răspund la întrebări, ci ca să fac o declaraţie personală, şi am făcut-o.

— Pot să te întreb dacă dumneata ai preluat conducerea acestui district?

Fielding se îndreptă spre uşă:

— O clipă, domnule Fielding! Te rog să nu pleci încă. Înainte de a părăsi acest club, din care faci foarte bine că-ţi dai demisia, îţi vei exprima indignarea pentru atentatul comis şi-i vei cere scuze domnului Heaslop.

— Îmi vorbiţi în calitate oficială, domnule?

Inspectorul, care nu vorbea niciodată altfel, fu atât de furios încât îşi pierdu cumpătul. Începu să strige:

— Părăseşte imediat această cameră! Regret profund că mi-am dat osteneala să te întâmpin la gară! Ai decăzut până la nivelul tovarăşilor dumitale. Eşti slab, slab, ăsta ţi-e cusurul.

— Vreau să plec, dar nu pot, atâta vreme cât mă împiedică acest domn, zise Fielding calm.

Ofiţerul îi barase drumul.

— Lăsaţi-l să plece, spuse Ronny, aproape plângând.

Era singurul apel care putea salva situaţia.

Tot ceea ce dorea Heaslop trebuia făcut. A urmat o mică busculadă la uşă, din care Fielding a fost propulsat, ceva mai iute decât era firesc, în camera unde doamnele jucau cărţi. „Ce s-ar fi întâmplat dacă îmi pierdeam echilibrul sau mă înfuriam?“ se întrebă. Bineînţeles că era oarecum furios. Conaţionalii lui nu-l trataseră niciodată cu violenţă şi nici nu-l numiseră vreodată „slab“, şi pe lângă asta, întâmplarea cu Heaslop pusese paie pe foc. Îi părea rău că se luase la harţă cu ceilalţi din cauza bietului Heaslop, când avea de lămurit chestiuni mai serioase. Oricum, aşa se prezenta situaţia, tot mai încurcată, şi pentru a se calma şi a-şi recăpăta puterea de a judeca limpede, urcă pe terasa de sus a clubului, unde dădu cu ochii de colinele Marabar. Văzute de la acea distanţă şi în acel ceas, erau înveşmântate în frumuseţe; erau Monsalvat, Walhalla, turnurile unei catedrale populate cu sfinţi şi eroi şi acoperite de flori. Ce răufăcător se ascundea în mijlocul lor, ce om urma să fie descoperit în curând de braţul legii? Cine era ghidul? Dăduseră oare de urma lui? Ce era „ecoul“ acela de care se plângea fata? Nu ştia, dar avea să afle curând. Informaţia e atotstăpânitoarea şi ea avea să-şi spună cuvântul.

Era ultima clipă de lumină, şi în timp ce privea înălţimile Marabar, ele păreau că se îndreaptă binevoitoare spre el, aşa cum ar face-o o regină, iar frumuseţea lor se contopi cu a cerului. În clipa când dispărură, erau pretutindeni, binecuvântarea răcoroasă a nopţii coborî pe Pământ, stelele sclipiră şi întregul Univers deveni o colină. Admirabilă, minunată clipă dar care, zburând cu aripi iuţi pe lângă Fielding, îşi ascunse faţa. El nu simţea nimic; era ca şi cum cineva i-ar fi povestit că exista o asemenea clipă şi el ar fi fost obligat să-l creadă. Fu cuprins deodată de un sentiment de îndoială şi nemulţumire şi se întrebă dacă într-adevăr reuşise să fie un om adevărat. După o experienţă de patruzeci de ani, învăţase să-şi dirijeze viaţa în modul cel mai fericit, conform unor principii europene avansate, îşi dezvoltase personalitatea, îşi explorase limitările, îşi stăpânise pasiunile şi făcuse toate acestea fără să devină pedant sau frivol. Era o realizare demnă de toată lauda, dar în timp ce clipa aceea se scurgea, simţi că ar fi trebuit să se ocupe toată viaţa de altceva, nu ştia de ce, nu avea să ştie niciodată, şi de aceea se simţea abătut.

Capitolul XXI

Alungându-şi regretele, care nu aveau nici o legătură cu problema ce trebuia rezolvată, Fielding petrecu ultima parte a acelei zile împreună cu noii săi aliaţi. Era bucuros că o rupsese cu cei de la club, căci ar fi cules de acolo tot felul de zvonuri pe care le-ar fi difuzat şi el în oraş şi era mulţumit

că nu avea să mai aibă acest prilej. Aveau să-i lipsească partidele de biliard şi cele întâmplătoare de tenis, precum şi glumele lui

McBryde, dar asta era tot, nu-l lega nimic altceva. La intrarea în bazar, un tigru îi sperie calul. Era un tânăr costumat în tigru, cu corpul vărgat în cafeniu şi galben şi cu o mască pe faţă. Se făceau pregătirile pentru sărbătoarea Mohurram. În oraş băteau o mulţime de tobe, dar se părea că starea de spirit era bună. Fu invitat să vadă o mică *tazia*, o moviliţă şubredă şi frivolă, ce semăna mai mult cu o crinolină decât cu mormântul nepotului Profetului omorât la Kerbela[9]. Copiii, plini de neastâmpăr, lipeau hârtie colorată pe margini. Restul serii îl petrecu cu *Nawab* Bahadur, Hamidullah, Mahmud Ali şi alţii din aceeaşi grupare. Şi campania lor se pregătea. Se trimisese o telegramă celebrului Amritrao şi el răspunsese că acceptă. Urma să se reînnoiască cererea de eliberare pe cauţiune. Nu mai putea fi refuzată acum, când domnişoara Quested era în afara pericolului. Consfătuirea se desfăşură serios şi cu argumente raţionale, dar fu tulburată în chip supărător de un grup de muzicanţi ambulanţi, cărora li se îngăduise să cânte în curte. Fiecare dintre ei ţinea în braţe un vas mare de pământ cu pietricele, pe care-l scutura în sus şi în jos, în ritmul unei cantilene tânguitoare. Enervat de zgomot, Fielding propuse alungarea muzicanţilor, dar nobilul Bahadur se împotrivi; zicea că nişte cântăreţi care merseseră atâtea mile pe jos pot aduce noroc. Noaptea târziu, se simţi tentat să-i spună profesorului Godbole despre greşeala tactică şi morală pe care o comisese fiind nepoliticos cu Heaslop şi să audă părerea lui. Dar bătrânul se culcase, şi peste o zi, două o şterse binişor către noua lui slujbă, fără să fi fost atins de cele lumeşti; întotdeauna avusese talentul de a o şterge binişor.

Capitolul XXII

Adela zăcu câteva zile în casa familiei McBryde. Făcuse o insolaţie şi, în plus, au trebuit să-i scoată din. piele sute de ghimpi de cactus. Ore întregi, domnişoara Derek şi doamna McBryde o examinaseră cu lupa, descoperind mereu noi colonii de ţepi, ca nişte fire de păr care se puteau rupe şi intra în sânge, dacă nu erau smulse la timp. Ea îndura pasivă degetele lor, care îi amplificau şocul simţit în peşteră. Până atunci nu-i păsase prea mult dacă i se atingea trupul sau nu; simţurile ei erau anormal de inerte, şi singurul contact pe care-l dorea era cel intelectual. Acum totul se transferase la suprafaţa corpului ei, care începuse să se răzbune şi să sufere de o sensibilitate nesănătoasă. Oamenii îi păreau foarte asemănători, cu singura deosebire că unii se apropiau, în timp ce alţii stăteau la distanţă. „În spaţiu, lucrurile se ating. În timp, lucrurile se despart“, îşi repeta ea, în timp ce i se scoteau ghimpii din piele, cu mintea atât de amorţită încât nu putea decide dacă zicala aceea cuprindea o filozofie sau era doar un joc de cuvinte.

Erau buni cu ea, mai mult decât buni, chiar: bărbaţii erau prea respectuoşi iar femeile, prea compătimitoare. Numai doamna Moore, singura vizitatoare pe care şi-o dorea, nu voia să se arate. Nimeni nu-i înţelegea suferinţa şi nu ştiau de ce oscilează între o judecată sănătoasă şi isterie. Începea uneori să povestească faptele ca şi cum nu s-ar fi întâmplat

nimic deosebit: „Am intrat în peştera aceea infectă“, spunea ea calm, „şi îmi aduc aminte că am zgâriat peretele cu unghia ca să trezesc ecoul obişnuit şi apoi, cum spuneam, s-a ivit umbra aceea, sau un fel de umbră, în tunelul de la intrare, împiedicându-mă să ies. Mi s-a părut că a trecut un secol, dar acum îmi închipui că totul n-a putut să dureze mai mult de vreo treizeci de secunde. L-am lovit cu binoclul, el a prins în mână cureaua şi m-a fugărit prin toată peştera, apoi cureaua s-a rupt, am scăpat, asta e tot. De fapt, nu a ajuns să mă atingă. Toată povestea asta mi se pare atât de absurdă!“. Apoi ochii i se umpleau de lacrimi. „Bineînţeles că sunt tulburată, dar o să-mi treacă.“ Şi apoi se pierdea cu totul în sughiţuri de plâns şi femeile simţeau că e o soră de-a lor şi plângeau şi ele, iar bărbaţii din camera alăturată murmurau: „Doamne, Dumnezeule! Doamne, Dumnezeule!“. Nimeni nu-şi dădea seama că ea socotea lacrimile înjositoare, o degradare mai subtilă decât tot ce suferise în peştera Marabar, o negare a concepţiilor ei avansate şi a onestităţii ei spirituale. Adela încerca mereu „să lichideze incidentul, analizându-l“ şi îşi spunea mereu că nu se întâmplase nici o catastrofă. Existase, desigur, „şocul“, dar ce înseamnă asta? Un timp se lăsa convinsă de propria ei logică, apoi auzea din nou ecoul, plângea, declara că era nedemnă de Ronny şi spera că cel care o atacase va căpăta pedeapsa maximă. După asemenea accese ar fi dorit să se ducă în bazar şi să ceară iertare tuturor celor pe care-i întâlnea, căci simţea în chip nelămurit că avea să lase lumea mai rea decât o găsise. Simţea că era vina ei, până când mintea, deşteptându-se din nou, îi spunea că aici nu avea dreptate, şi o pornea iarăşi în acelaşi circuit steril.

Dacă ar fi putut măcar să o vadă pe doamna Moore! Nici bătrâna doamnă nu se simţise bine şi pregeta să iasă din casă, îi spusese Ronny. Ca urmare, ecoul se amplifică, chinuindu-i auzul ca un nerv dureros al urechii, şi zgomotul din peşteră, atât de neînsemnat din punct de vedere obiectiv, se

aşternea asupra întregii ei vieţi. Lovise peretele lucios fără vreun motiv anume şi, înainte ca ecoul să se stingă, el venise după ea, iar momentul culminant fusese căderea binoclului. Sunetul ţâşnise afară, urmărind-o în timp ce fugea, şi continua să se reverse ca un râu care inundă treptat câmpia. Numai doamna Moore ar fi putut să-l împingă înapoi până la izvoare şi să zăgăzuiască rezervorul spart. Răul era descătuşat… Îl putea auzi chiar cum pătrunde în vieţile celorlalţi… Şi Adela petrecu zile întregi în această atmosferă de tristeţe şi deprimare. Prietenii ei îşi susţineau moralul cerând prigonirea indigenilor, dar ea era prea tulburată şi fără puteri ca să facă aşa ceva.

După ce i se scoseseră ghimpii de cactus, iar temperatura îi scăzuse până la nivelul normal, Ronny veni să o ducă acasă. Era chinuit de indignare şi suferinţă, şi ea ar fi dorit să-l poată linişti. Dar intimitatea lor părea că se transformase într-o caricatură, şi cu cât vorbeau mai mult, cu atât deveneau mai lucizi şi mai nefericiţi. Discuţiile cu caracter practic erau cel mai puţin penibile şi Ronny împreună cu McBryde îi spuseră câteva lucruri pe care i le ascunseseră în timpul crizei, din ordinul doctorului. Astfel, află pentru prima dată despre tulburările care avuseseră loc cu ocazia sărbătorii Mohurram.

Fusese aproape o răzmeriţă. În ultima zi a festivităţilor, o mare procesiune se abătuse din calea ei oficială şi gloata încercase să intre în cartierul englez, iar un fir telefonic fusese tăiat fiindcă împiedica înaintarea unuia din turnurile înalte de hârtie. McBryde şi oamenii lui din poliţie remediaseră situaţia; fusese o treabă executată admirabil. Trecură apoi la un alt subiect, mai dureros: procesul. Trebuia să apară la tribunal, să identifice deţinutul şi să se supună unui interogatoriu luat de un avocat indian.

— Doamna Moore poate fi alături de mine? fu singura ei întrebare.

— Bineînţeles, şi eu am să fiu acolo, o asigură Ronny. Procesul nu va fi judecat de mine; au ridicat unele obiecţii, pe motiv de legături personale. Va avea loc la Chandrapore. Am crezut un timp că va fi transferat în altă parte.

— Domnişoara Quested îşi dă seama ce înseamnă asta, totuşi, zise McBryde cu tristeţe. Cazul va fi judecat de Das.

Das era asistentul lui Ronny, frate cu acea doamnă Bhattacharya, a cărei trăsură nu venise să le ia luna precedentă. Era politicos şi inteligent şi având în faţă dovezile nu putea ajunge decât la o singură concluzie, dar faptul că el avea dreptul să judece cazul unei tinere englezoaice stârnise mânia întregii colonii britanice şi câteva femei îi trimiseseră o telegramă lui Lady Mellanby, soţia viceguvernatorului.

— Cineva tot trebuie să-l judece.

— Aşa trebuie privite lucrurile. Văd că nu vă lăsaţi intimidată, domnişoară Quested.

Făcu apoi unele observaţii amare cu privire la aceste legiuiri, numindu-le „fructele democraţiei“. Pe vremuri, o doamnă englezoaică nu ar fi fost obligată să apară în instanţă şi nici un indian nu ar fi îndrăznit să discute viaţa ei particulară. Doamna ar fi făcut doar o depoziţie scrisă şi ar fi urmat judecata. Îi ceru scuze pentru situaţia la care se ajunsese în ţara aceea, iar rezultatul fu un acces neaşteptat de plâns. În timp ce ea plângea, Ronny se plimba nefericit prin cameră, călcând pe florile covorului de Caşmir care acoperea, inevitabil, podeaua, sau bătând darabana cu degetele pe vasele de aramă de Benares.

— Asta mi se întâmplă din ce în ce mai rar; în curând am să mă restabilesc complet, zise ea suflându-şi nasul şi simţind că arată oribil. Trebuie să fac ceva. De aceea o ţin întruna cu plânsul ăsta ridicol.

— Nu e ridicol, noi considerăm că v-aţi purtat admirabil, spuse poliţistul foarte sincer. Ceea ce ne mâhneşte e că nu putem să vă ajutăm mai

mult. Faptul că aţi stat aici într-un asemenea moment e cea mai mare cinste pentru această casă. Şi el era copleşit de emoţie. Fiindcă veni vorba, am primit o scrisoare pentru dumneavoastră, pe când eraţi suferindă, continuă el. Am deschis-o, ceea ce e o mărturisire stranie. Mă veţi ierta oare? Erau împrejurări speciale. E de la Fielding.

— De ce mi-a scris mie?

— S-a întâmplat cu el un lucru foarte trist. S-a lăsat atras de indieni.

— E un trăsnit! Un trăsnit! spuse Ronny cu detaşare.

— Dumneata spui aşa, dar un om poate fi trăsnit fără să fie grosolan. E bine ca domnişoara Quested să ştie cum s-a purtat cu dumneata. Dacă nu-i spui, o să-i spună altcineva.

Îi povesti.

— El e acum pilonul principal al apărării. E considerat singurul englez de treabă într-o hoardă de tirani. Primeşte delegaţii din bazar şi mestecă cu toţii betel şi îşi ung unul altuia mâinile cu uleiuri parfumate. Nu e uşor să pătrunzi în mintea unui asemenea om. Elevii lui fac grevă; din entuziasm faţă de el nu-şi mai învaţă lecţiile. Dacă n-ar fi fost Fielding, n-am fi avut niciodată tulburările de Mohurram. A adus un mare prejudiciu întregii comunităţi britanice. Scrisoarea a stat pe masă o zi sau două, aşteptând să vă simţiţi mai bine, apoi situaţia a devenit atât de gravă încât am hotărât să o deschid, să văd dacă nu ne-ar putea fi de folos.

— Ne este? întrebă ea fără vlagă.

— Deloc. Are numai neobrăzarea să insinueze că aţi făcut o greşeală.

— Măcar de-ar fi fost aşa! Parcurse iute scrisoarea, care era formulată rece şi prudent. „Doctorul Aziz e nevinovat“, citi ea. Apoi vocea începu din nou să-i tremure. Dar gândeşte-te cum s-a purtat cu tine, Ronny, când aveai deja atâta de suferit din cauza mea! A fost revoltător din partea lui. Dragul meu, cum voi putea vreodată să te răsplătesc? Cum poţi răsplăti pe cineva

când n-ai nimic de dat la schimb? Ce rost au relaţiile personale când fiecare dăruieşte din ce în ce mai puţin? Am impresia că ar trebui să ne întoarcem cu toţii în deşert şi să stăm acolo câteva secole pentru a încerca să devenim mai buni. Vreau să iau totul de la început. Toate lucrurile pe care credeam că le-am învăţat sunt doar o piedică, nu înseamnă cunoaştere. Nu sunt capabilă să întreţin relaţii personale. Ei, acum hai să mergem, hai să plecăm! Bineînţeles că scrisoarea domnului Fielding nu contează; e liber să gândească şi să scrie ce pofteşte, numai că n-ar fi trebuit să fie nepoliticos cu tine, când aveai atât de mult de suferit. Asta contează… Nu am nevoie de braţul tău, tu ştii că merg foarte bine, aşa că nu mă atinge, te rog.

Doamna McBryde îi spuse un afectuos „la revedere“. Era o femeie cu care nu avea nimic în comun şi a cărei intimitate o suporta cu greu. Acum aveau să fie nevoite să se întâlnească mereu, an după an, până când unul dintre soţi îşi încheia cariera. India engleză o înlănţuise ca să se răzbune pe ea şi poate că aşa-i trebuia, fiindcă încercase să meargă pe o cale a ei, diferită de a celorlalţi. Umilită şi totuşi dezgustată, le mulţumi.

— Ei, trebuie să ne ajutăm unii pe alţii, trebuie să fim alături şi la bine şi la rău, spuse doamna McBryde.

Se afla acolo şi domnişoara Derek, făcând mereu glume pe socoteala comicului ei maharajah şi a soţiei sale. Citată ca martoră la proces, refuzase să le trimită maşina înapoi, în statul Mudkul; probabil că erau „teribil de otrăviţi“. Atât doamna McBryde cât şi domnişoara Derek o sărutară şi-i spuseră pe nume. Apoi Ronny o luă cu trăsura. Era dis-de-dimineaţă, deoarece, pe măsură ce anotimpul călduros înainta, ziua se umfla ca un monstru la ambele capete şi lăsa din ce în ce mai puţin loc pentru mişcările muritorilor.

Când se apropiară de bungalow, el spuse:

— Mama aşteaptă cu plăcere să te vadă, dar bineînţeles că e bătrână, nu trebuie să uităm asta. Bătrânii reacţionează adesea într-un mod neaşteptat, după părerea mea.

Părea că o previne împotriva unei viitoare dezamăgiri, dar ea n-o luă în seamă. Prietenia ei cu doamna Moore era atât de profundă şi de solidă, încât era sigură că avea să reziste, orice s-ar fi întâmplat.

— Cum pot să fac lucrurile mai uşoare pentru tine?

— Tu eşti cel care contează, suspină ea.

— Eşti drăguţă că spui asta.

— Tu eşti drăguţ. Apoi întrebă, speriată: Ronny, nu cumva e şi dumneaei bolnavă?

El o linişti: maiorul Callendar nu era nemulţumit de starea sănătăţii ei.

— Dar o s-o găseşti cam irascibilă. Suntem o familie de irascibili. În fine, o să-ţi dai singură seama. Fără îndoială că şi nervii mei sunt cam zdruncinaţi, şi mă aşteptam la o altă primire din partea mamei când m-am întors de la birou. Dar sigur că va face un efort special pentru tine. Totuşi, nu vreau ca întoarcerea ta să fie o dezamăgire. Nu te aştepta la prea multe.

Se vedea acum casa. Era o replică a bungalow-ului din care plecase. Doamna Moore li se înfăţişă stând pe o canapea, uşor buhăită, roşie la faţă şi surprinzător de severă. Nu se ridică în picioare când intrară şi această surpriză o trezi pe Adela din propriile-i gânduri sumbre.

— Iată că v-aţi întors amândoi, fu singura ei formulă de bun sosit.

Adela se aşeză şi o luă de mână. Ea şi-o retrase şi fata avu sentimentul că, aşa cum alţii îi inspirau ei repulsie, doamna Moore simţea repulsie faţă de ea.

— Te simţi bine? Păreai sănătoasă când am plecat, spuse Ronny, încercând să nu vorbească aspru, fiindcă îi recomandase să o întâmpine pe Adela cu căldură şi acum nu putea să nu se simtă enervat.

— Sunt bine, vorbi ea greoi. De fapt, m-am uitat la biletul meu de întoarcere. Se poate preschimba, nu e cum credeam eu, aşa că o să pot alege dintre mai multe vapoare pe cel care îmi convine pentru întoarcerea acasă.

— Putem vorbi despre asta mai târziu, nu-i aşa?

— Poate că Ralph şi Stella vor să ştie când sosesc.

— Avem destul timp să facem asemenea planuri. Cum ţi se pare că arată Adela a noastră?

— Sunt sigură că o să mă ajutaţi să trec prin toate astea, e o fericire să fiu din nou alături de dumneavoastră; toţi ceilalţi mi se par străini, zise fata dintr-o suflare.

Dar doamna Moore nu manifesta nici o dorinţă de a-i veni în ajutor. Din fiinţa ei emana un fel de resentiment. Părea să spună: „O să mă sâcâiţi aşa pe veci?“. Blândeţea ei creştinească dispăruse sau se transformase într-o duritate, o îndreptăţită iritare împotriva omenirii; nu o interesase arestarea lui Aziz, aproape că nu pusese nici o întrebare şi refuzase să se scoale din pat în acea groaznică noapte de Mohurram, când se aşteptau la un atac din partea indigenilor.

— Ştiu că e un fleac; trebuie să fiu rezonabilă. Încerc din răsputeri… continuă Adela, îndreptându-se din nou spre un acces de plâns. Nu m-ar fi supărat dacă se întâmpla în altă parte; nici măcar nu ştiu bine unde s-a întâmplat cu adevărat.

Ronny credea că înţelege ce voia să spună; nu putea să identifice sau să descrie peştera, ba chiar refuza aproape să caute în minte o imagine desluşită a acelui loc, şi bănuiau că apărarea avea să încerce să speculeze acest lucru la proces. O linişti:

— Se ştie că peşterile Marabar seamănă una cu alta. În viitor vor fi numerotate în ordine, se vor vopsi cifre albe.

— Da, cam asta voiam să spun, adică nu chiar asta; dar mai e şi ecoul acela pe care îl tot aud.

— Aha, cum e cu ecoul? întrebă doamna Moore, dându-i pentru prima dată atenţie.

— Nu pot să scap de el.

— Nici nu cred că vei scăpa vreodată.

Ronny îi explicase clar mamei sale că Adela avea să se întoarcă acasă cu nervii zdruncinaţi şi totuşi ea era, hotărât, răutăcioasă.

— Doamnă Moore, ce este ecoul ăsta?

— Nu ştii?

— Nu, ce este? Oh, vă rog, spuneţi-mi! Simţeam că îmi veţi putea explica… Asta mă va linişti într-atât ca…

— Dacă nu ştii, nu ştii; eu nu pot să-ti spun.

— Cred că nu e drăguţ din partea dumneavoastră să nu-mi spuneţi.

— Să spun, să spun, să spun! făcu bătrâna pe un ton amar. Ca şi cum se poate spune ceva! Mi-am petrecut viaţa spunând sau ascultând ce spun alţii. Am ascultat prea mult. E timpul să fiu lăsată în pace. Nu ca să mor, adăugă ea acru. Fără îndoială că îmi aşteptaţi moartea, dar după ce am să te văd căsătorită cu Ronny şi am să văd şi dacă ceilalţi doi vor să se căsătorească, mă voi retrage într-o peşteră a mea. Zâmbi, pentru a da cuvintelor un aspect cât mai real şi a le spori astfel amărăciunea. Undeva unde să nu vină nici un tânăr să-mi pună întrebări şi să aştepte răspunsuri. Pe vreun raft oarecare.

— Foarte bine. Dar între timp vom avea un proces, spuse fiul ei enervat, şi părerea celor mai mulţi dintre noi e că trebuie să strângem rândurile şi să ne ajutăm unii pe alţii în acest moment dificil, în loc să fim urâcioşi. Tot aşa ai de gând să vorbeşti şi când vei fi în boxa martorilor?

— De ce să fiu în boxa martorilor?

— Pentru a confirma unele puncte din acuzaţia noastră.

— Pe mine nu mă privesc tribunalele voastre ridicole! replică ea mânioasă. Nu vreau să fiu amestecată în aşa ceva.

— Nici eu nu vreau s-o amestecaţi în povestea asta; nu mai vreau alte necazuri din pricina mea, strigă Adela, şi din nou îi luă mâna, care însă fu iarăşi retrasă. Depoziţia dumneaei nu e deloc esenţială.

— Credeam că vrea să depună mărturie. Nimeni nu te acuză, mamă, dar adevărul e că i-ai părăsit după ce aţi vizitat prima peşteră şi ai încurajat-o pe Adela să se ducă mai departe singură cu el. Dacă te-ai fi simţit în stare să mergi cu ei nu s-ar fi întâmplat nimic. Ştiu că el a pus la cale toate astea. Totuşi, i-ai căzut în cursă, cum au căzut şi Fielding şi Antony înaintea dumitale… Iartă-mă că-ţi vorbesc aşa de brutal, dar n-ai dreptul să iei această atitudine de desconsiderare a tribunalelor. Dacă eşti bolnavă, se schimbă lucrurile. Dar zici că te simţi bine, şi aşa şi pari, iar în acest caz credeam că vrei să ne dai o mână de ajutor. Chiar credeam asta.

— Nu vreau să o necăjeşti, indiferent dacă e sănătoasă bolnavă, zise Adela, ridicându-se de pe canapea şi luând-o de braţ. Apoi îi dădu drumul cu un oftat şi se aşeză din nou.

Dar el era mulţumit că ea i se alăturase şi o privi pe mama lui cu un aer protector. Nu se simţise niciodată în largul lui în preajma ei. Ea nu era nicidecum o bătrânică drăguţă, aşa cum şi-o închipuiau oamenii din afara familiei, iar India îi scosese la lumină adevărata fire.

— Am să fiu de faţă la căsătoria voastră, dar nu şi la procesul vostru, îi anunţă ea lovindu-şi genunchiul cu palma. Devenise agitată şi oarecum dizgraţioasă. Pe urmă mă întorc în Anglia.

— Nu poţi pleca în Anglia în mai, după cum singură ai recunoscut.

— M-am răzgândit.

— Hai mai bine să punem capăt acestei ciondăneli neaşteptate, spuse tânărul, mergând cu paşi mari prin cameră. Se pare că nu vrei să iei parte la

nimic, şi asta-i destul.

— Trupul meu, trupul ăsta nenorocit! oftă ea. De ce nu e puternic? Oh, de ce nu pot pleca singură şi dusă să fiu? De ce nu pot să o închei cu obligaţiile mele şi să plec? De ce am dureri de cap şi gâfâi când merg? Şi tot timpul să faci ba una, ba alta, când una cum vrei tu, când alta cum vrea ea şi mereu compătimire şi încurcături şi poveri de purtat pentru ceilalţi. De ce nu pot fi făcute şi una şi alta cum vreau eu şi să se termine odată şi să fiu liniştită? Nu înţeleg de ce trebuie să se facă mereu ceva. De ce toată căsătoria asta? Căsătoria… Omenirea s-ar fi contopit într-o singură persoană cu multe secole în urmă, dacă avea vreun rost căsătoria. Şi toată vorbăria asta despre dragoste, dragoste în biserică, dragoste în peşteră, ca şi cum ar fi vreo deosebire, şi eu să nu-mi văd de treburile mele pentru asemenea fleacuri!

— Ce vrei? întrebă el exasperat. Poţi s-o spui pe înţelesul nostru? Dacă poţi, spune-o!

— Vreau pachetul de cărţi pentru pasienţe.

— Foarte bine, ia-le!

Observă, cum se şi aştepta de altfel, că biata Adela plângea. Şi, ca de obicei, un indian, un mali de data asta, stătea afară lângă fereastră, trăgând cu urechea. Adânc tulburat, rămase câteva clipe tăcut, gândindu-se la mama lui şi la manifestările ei senile. Îi părea rău că o chemase să viziteze India şi că îşi crease unele obligaţii faţă de ea.

— Ei, draga mea, nu s-ar putea spune că ţi s-a făcut o primire prea călduroasă, zise el în cele din urmă. Habar n-aveam că are asemenea gânduri ascunse.

Adela se oprise din plâns. O expresie neobişnuită i se aşternu pe chip, pe jumătate uşurare, pe jumătate groază. Repeta: „Aziz, Aziz“. Toţi evitau să-i pronunţe numele. Devenise sinonim cu puterea diavolului. El era

„deţinutul“, „persoana în chestiune“, „apărarea“, iar sunetul numelui lui se auzi acum ca prima notă dintr-o nouă simfonie:

— Aziz… Am făcut oare o greşeală?

— Eşti prea obosită, strigă el, nu prea surprins.

— Ronny, e nevinovat! Am făcut o greşeală groaznică!

— Bine, oricum, stai jos.

El se uită în jur, dar nu văzu decât vrăbii care se fugăreau una pe alta. Ea se supuse şi-l luă de mână. Ronny o mângâie, şi ea zâmbi şi respiră adânc, ca şi cum ar fi ieşit la suprafaţa apei, apoi îşi atinse urechea.

— Ecoul meu se aude mai slab.

— Asta-i bine. În câteva zile vei fi complet sănătoasă, dar trebuie să-ţi menajezi forţele pentru proces. Das este un tip de treabă, vom fi cu toţii lângă tine.

— Dar Ronny, dragă Ronny, poate că nici nu e nevoie să mai fie vreun proces.

— Nu ştiu prea bine ce vrei să spui şi cred că nici tu nu ştii.

— Dacă doctorul Aziz n-a făcut nimic, ar trebui să fie eliberat.

Un fior ca de moarte iminentă îl străbătu pe Ronny. Zise iute:

— A fost eliberat până la răzmeriţa aceea de Mohurram, când a trebuit să fie închis din nou.

Pentru a o distra, îi spuse întreaga poveste, pe care o socotea amuzantă. Nureddin furase maşina lui *Nawab* Bahadur şi nimerise împreună cu Aziz într-un şanţ, noaptea. Amândoi au fost proiectaţi în afară, iar Nureddin s-a rănit la faţă. Gemetele lor au fost acoperite de strigătele credincioşilor, şi a trecut destulă vreme până când au fost salvaţi de poliţie. Pe Nureddin l-au dus la spital, iar pe Aziz din nou la închisoare, cu o acuzaţie suplimentară, aceea de a fi tulburat liniştea publică.

— Dă-mi voie o clipă! adăugă el când termină povestirea, şi se duse la telefon pentru a-l ruga pe Callendar să le facă o vizită cât de curând putea, fiindcă Adela nu suportase prea bine drumul până acasă.

Când se întoarse, o găsi în plină criză de nervi, dar de data asta sub o formă diferită: se agăţa de el şi suspina.

— Ajută-mă să fac ce trebuie! Aziz e bun. Ai auzit-o pe mama ta spunând asta.

— Ce să aud?

— Că e bun; am greşit acuzându-l.

— Mama n-a spus niciodată una ca asta.

— N-a spus? întrebă ea, devenind brusc rezonabilă, gata să primească orice sugestie.

— Nici nu i-a pomenit numele.

— Dar, Ronny, eu am auzit-o!

— Simplă iluzie. Probabil că nu eşti încă complet sănătoasă, dacă-ţi poţi închipui una ca asta.

— Se vede că nu sunt. Ce curios din partea mea!

— Eu am ascultat tot ce-a spus, atât cât am putut-o urmări; devine foarte incoerentă.

— Când a coborât vocea, a spus-o – către sfârşit, când vorbea despre dragoste; nu am putut prinde tot, dar chiar atunci a spus: „Doctorul Aziz n-a făcut asta“.

— Chiar cu aceste cuvinte?

— Mai curând ideea decât cuvintele.

— Niciodată, nici vorbă, draga mea! Totală iluzie. Numele lui nu a fost pomenit de nimeni. Ascultă, confunzi ce a spus mama cu scrisoarea lui Fielding.

— Asta e, asta e! strigă ea, uşurată. Ştiam că i-am auzit numele undeva. Îţi sunt foarte recunoscătoare că ai lămurit lucrurile. Greşeli de felul ăsta mă neliniştesc şi dovedesc că sunt bolnavă de nervi.

— Deci n-ai să mai spui că e nevinovat, nu-i aşa? Să ştii că fiecare servitor pe care-l am e un spion. Se duse la fereastră. Omul din Mali plecase, sau mai curând se preschimbase în doi copilaşi. Era cu neputinţă ca ei să ştie engleza, dar îi izgoni de acolo. Toţi ne urăsc, îi explică el. După ce se dă verdictul, lucrurile se vor linişti, fiindcă trebuie să recunosc că ei totuşi se pleacă în faţa unui fapt împlinit, dar deocamdată aruncă cu banii în stânga şi în dreapta să ne prindă cu vreo greşeală, şi o afirmaţie ca cea făcută de tine e tocmai ce aşteaptă. Le-ar da prilejul să spună că a fost o înscenare din partea noastră, a oficialităţilor engleze. Înţelegi ce vreau să spun.

Doamna Moore se întoarse cu acelaşi aer morocănos şi se aşează îmbufnată la masa de cărţi. Pentru a lămuri confuzia, Ronny o întrebă direct dacă pomenise numele deţinutului. Ea nu reuşea să înţeleagă întrebarea şi trebui să i se explice rostul ei. Răspunse: „Nu i-am pomenit numele“ şi începu să facă pasienţe.

— Aveam impresia că aţi spus: „Aziz este un om nevinovat“, dar aceste cuvinte erau în scrisoarea domnului Fielding.

— Bineînţeles că e nevinovat, răspunse ea cu indiferenţă. Era prima dată când îşi spunea părerea despre acest subiect.

— Vezi, Ronny, am avut dreptate, spuse fata.

— N-ai avut dreptate, înainte n-a spus aşa ceva.

— Dar o gândeşte.

— Cui îi pasă ce gândeşte ea?

— Un nouă de roşu pe zecele de negru, se auzi de la masa de cărţi.

— Ea poate să creadă asta şi poate s-o creadă şi Fielding, dar mai sunt şi dovezi, am impresia.

— Ştiu, dar…

— Este din nou de datoria mea să vorbesc? întrebă doamna Moore, ridicându-şi privirea. Aşa se pare, fiindcă mă tot întrerupeţi.

— Numai dacă ai ceva rezonabil de spus.

— Oh, ce plicticos!… Ce prostii!… Şi, la fel ca atunci când vorbise pe un ton batjocoritor despre „dragoste, dragoste, dragoste“, mintea ei părea că se apropie de ei, venind de la o mare depărtare şi ieşind din întuneric. De ce mai sunt toate lucrurile astea de datoria mea? Când o să mă eliberez de agitaţia voastră? Era el în peşteră sau erai tu în peşteră şi aşa mai departe… Şi un Prunc ni s-a născut, am fost dăruiţi cu un Copil… Şi sunt eu bună sau este el rău şi suntem mântuiţi?… Şi ecoul care pune vârf la toate astea.

— Nu-l mai aud aşa de tare, spuse Adela apropiindu-se de ea. L-aţi izgonit, nu faceţi decât bine în jur, sunteţi atât de bună!

— Nu sunt bună, nu! Sunt rea. Vorbea mai calm şi îşi reluase jocul de cărţi, declarând în timp ce le întorcea pe faţă: O bătrână rea, rea, detestabilă. Eram bună pe vremea când creşteau copiii; şi când l-am întâlnit pe tânărul acela în moscheea lui, voiam să fie fericit. Oameni mărunţi, buni şi fericiţi. Nu există de fapt, erau un vis… Dar n-am să te ajut să-l chinuieşti pentru ceea ce n-a făcut vreodată. Sunt mai multe soiuri de rău, şi eu îl prefer pe al meu faţă de al tău.

— Ai vreo dovadă în favoarea deţinutului? zise Ronny pe tonul funcţionarului corect. Dacă e aşa, e de datoria dumitale să depui mărturie pentru el în loc să depui pentru noi. Nimeni nu te va opri să o faci.

— Se cunoaşte caracterul omului, cum îi ziceţi voi, îi răspunse ea dispreţuitor, ca şi cum ar fi cunoscut de fapt mai mult decât caracterul, dar

nu putea să le-o împărtăşească. I-am auzit şi pe englezi şi pe indieni vorbindu-l de bine, şi simt că nu ar fi putut face aşa ceva.

— Slab, mamă, slab.

— Foarte slab.

— Şi foarte nedelicat faţă de Adela.

Adela zise:

— Ar fi groaznic să fi greşit. M-aş sinucide.

Ronny se precipită din cauza acestei declaraţii şi spuse:

— Ce-ţi spuneam eu adineauri? Ştii că ai dreptate, şi toată colonia engleză o ştie.

— Da, el… E un lucru foarte, foarte urât. Sunt mai sigură ca oricând că m-a urmărit… Dar, n-ar fi totuşi posibil să oprim procesul? Mă îngrozeşte din ce în ce mai mult ideea de a depune mărturie; aici sunteţi cu toţii atât de atenţi cu femeile, şi aveţi cu mult mai multă putere decât în Anglia. Uită-te la automobilul domnişoarei Derek. Ah, bineînţeles că n-are nici o legătură. Mi-e ruşine că am adus vorba de aşa ceva. Te rog, iartă-mă!

— E în regulă, spuse el stângaci. Bineînţeles că te iert, cum îi zici tu. Dar acum cazul nostru trebuie să fie judecat de un magistrat; trebuie neapărat. Maşinăria a fost pusă în mişcare.

— Ea a pornit maşinăria; acum va merge până la capăt.

Adelei îi veni din nou să plângă la auzul acestei observaţii răutăcioase, iar Ronny luă în mână lista vapoarelor care plecau din India, căci îi venise o idee foarte bună. Mama lui trebuia să părăsească India numaidecât. Nu făcea decât rău, şi sieşi şi celorlalţi, stând aici.

Capitolul XXIII

Lady Mellanby, soţia viceguvernatorului provinciei, fusese încântată de apelul adresat ei de către doamnele din Chandrapore. Nu putea face nimic, pe deasupra, se pregătea să plece în Anglia, dar îşi exprimă totuşi dorinţa de a afla dacă nu putea să-şi manifeste simpatia în vreun alt mod. Doamna Turton răspunse că mama domnului Heaslop încerca să obţină un bilet de vapor, dar întârziase prea mult şi toate locurile erau ocupate; n-ar putea oare Lady Mellanby să intervină? Nici chiar Lady Mellanby nu putea să mărească dimensiunile unui pachebot, dar era o femeie extrem de amabilă şi le trimise o telegramă oferind acelei bătrâne doamne necunoscute un loc în propria ei cabină rezervată. Era ca un dar ceresc. Umil şi recunoscător, Ronny nu putea decât să-şi spună că există şi câte o compensaţie pentru toate necazurile. Numele lui era cunoscut la sediul guvernatorului datorită bietei Adela, şi acum doamna Moore avea să îl imprime în memoria lui Lady Mellanby, în timp ce traversau Oceanul Indian şi o luau în lungul Mării Roşii. Îl cuprinse un val de afecţiune pentru mama lui, aşa cum se întâmplă de obicei când o rudă de-a noastră primeşte vreo cinste deosebită şi neaşteptată. Ea nu era o persoană neînsemnată, putea încă atrage atenţia soţiei unui înalt demnitar.

Astfel, doamna Moore obţinea tot ce-şi dorea; scăpa de proces, de căsătorie şi de anotimpul cald. Se întorcea în Anglia, călătorind confortabil într-o companie distinsă, şi urma să îşi revadă ceilalţi doi copii. La propunerea fiului ei şi din propria sa dorinţă, hotărî să plece. Dar întâmplarea aceasta norocoasă nu-i stârnea nici un fel de entuziasm. Ajunsese în starea aceea în care urâţenia Universului şi micimea lui sunt

ambele vizibile în acelaşi timp, licărirea slabă a acelei duble viziuni de care se lasă cuprinşi atâţia bătrâni. Dacă lumea asta nu e pe gustul nostru, atunci cel puţin există Cerul, Iadul, Nefiinţa, unul sau altul din lucrurile acelea mari, acel uriaş fundal scenic făcut dintre stele, focuri, văzduh albastru sau negru. Orice faptă eroică şi tot ceea ce se cunoaşte sub numele de artă presupune existenţa unui asemenea fundal, tot aşa cum orice activitate practică, atunci când lumea e pe gustul nostru, presupune ca totul să se reducă la universul vizibil. Dar în licărirea acelei duble viziuni se instalează o confuzie spirituală pentru care nu se pot găsi cuvinte răsunătoare; nici nu putem acţiona, nici nu ne putem reţine de la acţiune, nu putem nici ignora, nici respecta Nesfârşirea. Doamna Moore fusese întotdeauna înclinată spre resemnare. Îndată ce debarcase în India, i se păruse un loc potrivit, iar când văzuse apa curgând prin bazinul din curtea moscheii, sau Gangele, sau Luna prinsă în şalul nopţii împreună cu celelalte stele, i se păruse a fi o ţintă frumoasă şi uşoară. Să te contopeşti cu Universul… Atât de demn şi de simplu. Dar pe lângă asta mai există, întotdeauna, câte o mică datorie de îndeplinit, câte o nouă carte de tras din pachetul care se micşorează şi de plasat la locul cuvenit, şi în timp ce ea tot trebăluia, colinele Marabar au bătut gongul.

Cine-i vorbise oare în cavitatea aceea lucioasă de granit? Cine locuia în prima dintre peşteri? Ceva foarte vechi şi foarte mic. De dinainte de timp, ba chiar de spaţiu. Ceva grosolan, incapabil de generozitate, însuşi viermele nemuritor.

De când îi auzise glasul, nu mai nutrise nici un gând înalt. Era de fapt geloasă pe Adela. „Ce atâta agitaţie pentru o fată speriată? Nu s-a întâmplat nimic, şi chiar dacă s-ar fi întâmplat…“, îşi spunea ea cu cinismul unei preotese veştede, „Chiar şi atunci, sunt lucruri şi mai rele pe lume decât dragostea“. Atentatul oribil ei îi părea a fi totuna cu dragostea: într-o peşteră

sau într-o biserică „bum“, în fond e acelaşi lucru. Se crede că viziunile invită la profunzime, dar… Aşteaptă numai până vei avea una, iubite cititor! Şi abisul poate fi meschin, şarpele eternităţii poate fi făcut din viermi. Gândul ei constant era acesta: „Ar trebui să i se dea mai puţină atenţie viitoarei mele nurori şi mai multă mie; nici o durere nu se poate compara cu durerea mea“, deşi atunci când i se dădea atenţie, o respingea iritată.

Fiul ei nu o putea conduce la Bombay, căci situaţia locală continua să fie încordată, şi trebuia ca toţi funcţionarii să rămână la posturile lor. Nici Antony nu putea fi trimis, de teamă ca nu cumva să nu se mai întoarcă pentru a depune mărturie la proces. Astfel, doamna Moore nu călători cu nimeni care i-ar fi putut aminti de trecutul apropiat. Era o uşurare. Arşiţa se retrăsese puţin, pregătindu-se de următorul asalt, şi călătoria cu trenul nu a fost neplăcută. Când plecă din Chandrapore, Luna, din nou plină, lumina unda Gangelui şi atingea canalele cu apa tot mai scăzută, prefacându-le în fire de argint, apoi o coti pe cer şi pătrunse pe fereastră. Trenul poştal, rapid şi confortabil, luneca purtând-o prin noapte şi apoi toată ziua următoare traversă în goană India Centrală prin locuri care erau arse şi decolorate de soare, dar nu aveau totuşi melancolia deznădăjduită a câmpiei. Privea viaţa indestructibilă a omului şi feţele lui schimbătoare şi casele pe care le-a zidit pentru el şi pentru Dumnezeu, iar acestea îi apăreau acum nu în termenii propriilor ei necazuri, ci ca lucruri demne de văzut. Era, de exemplu, un loc numit Asirgarh, pe lângă care trecu pe la apusul soarelui, şi pe care-l identifică pe hartă: o enormă fortăreaţă printre dealuri acoperite de păduri. Nimeni nu-i pomenise vreodată de Asirgarh, dar avea bastioane uriaşe şi semeţe, iar în dreapta lor se afla o moschee. Uită de ea. Peste zece minute, Asirgarh se ivi din nou. Moscheea se afla acum în stânga bastioanelor. Trenul, care cobora prin văile Vindya, descrisese un semicerc în jurul cetăţii Asirgarh. Cu ce o putea asocia în afară de propriul ei nume? Cu nimic, nu

cunoştea pe nimeni care să locuiască acolo. Dar o privise de două ori în faţă şi ea părea să-i spună: „Eu nu pier“. Se trezi în mijlocul nopţii, tresărind, căci trenul gonea acum la vale, pe povârnişul de vest. Creste luminate de Lună se repezeau spre ea ca valurile unei mări; urmă apoi un scurt interval de câmpie, marea cea adevărată şi zorile tulburi la Bombay. „Nu am văzut locurile pe care trebuia să le văd“, îşi spuse ea privind de pe peronul gării Victoria Terminus capătul şinelor care o purtaseră de-a curmezişul unui continent şi n-o mai puteau duce înapoi. Nu avea să viziteze niciodată Asirgarh sau celelalte locuri necercetate, nici Delhi sau Agra, nici cetăţile Rajputana sau Caşmir şi nici acele minuni mai tainice, care licăriseră uneori în vorbele oamenilor: stânca bilingvă de la Girnar, statuia lui Shri Belgola, ruinele cetăţilor Mandu şi Hampi, templele din Khajraha, grădinile din Shalimar. În timp ce trecea în trăsură prin oraşul enorm pe care Apusul îl construise, pentru a-l părăsi apoi într-un gest de disperare, ar fi dorit să se oprească, deşi acum era numai în Bombay, şi să-i descurce firele sutelor de Indii care se perindau una pe lângă alta pe străzi.

Picioarele cailor o duseră mai departe, şi în curând vaporul porni şi mii de cocotieri se iviră în jurul portului şi se căţărară pe deal să-i fluture un rămas-bun. „Va să zică, gândeai că ecoul era India; ai crezut că peşterile Marabar sunt totul?“ râdeau ei. „Ce avem noi în comun cu ele sau ele cu Asirgarh? La revedere!“. Apoi pachebotul ocoli Colaba, continentul se clătină în zare, faleza înaltă a coastei Ghats se topi în boarea unei mări tropicale. Lady Mellanby îşi făcu apariţia şi o sfătui să nu stea afară în căldură.

— Am scăpat nevătămate din cuptor, zise Lady Mellanby, n-are rost să cădem acum în jăratic.

Capitolul XXIV

Manevrând brusc schimbătorul de viteze, căldura îşi acceleră ritmul după plecarea doamnei Moore, până când oamenii se văzură nevoiţi să-şi ducă existenţa zilnică şi să reprime infracţiunile cu mercurul termometrelor urcat la 40°. Evantaiele electrice bâzâiau şi scuipau, se împroşca apă pe paravane, se auzea clinchetul gheţii în pahare, dar dincolo de aceste sisteme de apărare, între un cer cenuşiu şi un pământ gălbejit, nori de praf se mişcau şovăitori. În Europa viaţa se retrage din calea frigului, şi din asta au rezultat minunatele mituri de la gura sobei: povestea lui Baldur, a Persephonei, dar aici oamenii se retrag din faţa izvorului vieţii, a Soarelui perfid, şi această fugă nu e împodobită de nici o poezie, pentru că deziluzia nu poate fi frumoasă. Oamenii tânjesc după poezie deşi pot să n-o mărturisească; ei vor ca bucuria să fie graţioasă, durerea impunătoare şi infinitul să aibă o formă, iar India nu reuşeşte să le ofere nimic din toate acestea. Zăpăceala ce cuprinde oamenii în aprilie, când irascibilitatea şi poftele se întind ca o pecingine, reprezintă unul dintre comentariile ei asupra speranţelor de ordine ale omenirii. Peştii se descurcă mai bine: când bazinele seacă, peştii se afundă în mâl şi aşteaptă ca ploile să-i descleieze. Dar oamenii încearcă să se poarte armonios tot anul, şi rezultatele sunt uneori dezastruoase. Mecanismul triumfal al civilizaţiei se poate înţepeni deodată şi rămâne nemişcat ca o maşinărie de piatră, iar în asemenea clipe destinul englezilor pare să semene cu cel al predecesorilor lor, care au pătruns şi ei în această ţară cu intenţia de a o remodela, dar care până la urmă au fost preschimbaţi după tiparul ei şi acoperiţi de praf.

După ani de convingeri intelectualiste, Adela îşi reluase obiceiul de a aduce în fiecare dimineaţă un omagiu creştinismului. Rugăciunea nu părea să facă nimănui vreun rău, era drumul cel mai scurt şi mai uşor către cele nevăzute şi îşi putea agăţa de ea toate necazurile. Întocmai cum funcţionarii hinduşi îi cereau lui Lakshmi un spor de salariu, tot astfel ea îl implora pe Iehova să-i acorde un verdict favorabil. Dumnezeul care îl apără pe rege va sprijini desigur şi poliţia lui. Zeitatea ei îi dădu un răspuns consolator, dar când îşi atinse faţa cu mâinile avu din nou o senzaţie de căldură înţepătoare; avea impresia că înghite şi expectorează acelaşi cocoloş de aer insipid care îi apăsase plămânii în tot cursul nopţii. Vocea doamnei Turton o tulbură şi ea.

— Eşti gata, domnişoară? se auzi din camera de alături.

— O clipă, murmură ea.

După plecarea doamnei Moore, familia Turton o primise în casa lor. Amabilitatea lor era nemaipomenită, dar ceea ce-i mişca era situaţia, şi nu persoana ei; ea reprezenta tânăra englezoaică ce trecuse printr-o groaznică experienţă şi pentru care nici o atenţie nu era exagerată. Nimeni în afară de Ronny nu bănuia ce se petrece în capul ei, şi chiar şi el nu o ştia decât vag, căci acolo unde domneşte o atmosferă oficială orice relaţie omenească suferă. În mâhnirea ei, îi spuse: „Nu-ţi aduc decât necazuri; aveam dreptate atunci pe Maidan, am face mai bine să rămânem doar prieteni“. Dar el protestă, căci cu cât suferea ea mai intens, cu atât o preţuia el mai mult. Îl iubea? Întrebarea era oarecum împletită cu întâmplarea din Marabar, îi stăruia în minte când intrase în peştera fatală. Era oare capabilă să iubească pe cineva?

— Domnişoară Quested, Adela, cum vrei să-ţi zicem, e ora şapte şi jumătate, ar trebui să plecăm la tribunal, când vei fi dispusă.

— Îşi face rugăciunea, se auzi vocea inspectorului.

— Iartă-mă, draga mea! Nu te grăbi… A fost bună *chota hazri*[10]*?*

— Nu pot mânca. Puteţi să-mi daţi puţin coniac? întrebă ea, părăsindu-l pe Iehova.

Când îi fu adus, se cutremură şi spuse că e gata de plecare.

— Bea-l! Nu-i o idee rea, e un întăritor.

— Nu cred că mă va ajuta cu ceva, *burra sahib*.

— Ai trimis coniac la tribunal, nu-i aşa, Mary?

— Fireşte că am trimis! Şi şampanie.

— Am să vă mulţumesc diseară, acum sunt foarte tulburată, spuse fata, pronunţând cu multă grijă fiecare silabă, ca şi cum tulburarea ar fi dispărut dacă ar fi fost clar definită.

Voia să evite orice reticenţă, de teamă să nu iasă la iveală vreun fapt pe care nu-l pricepuse atunci, şi de aceea repetase cu McBryde, într-un mod straniu şi afectat, teribila întâmplare din peşteră, povestind că de fapt acuzatul nu o atinsese, dar o fugărise prin peşteră, şi aşa mai departe. Scopul ei în acea dimineaţă era să anunţe conştiincios că starea ei de încordare devenise insuportabilă şi că probabil nervii aveau să-i cedeze în cursul interogatoriului luat de domnul Amritrao, făcându-şi astfel prietenii de râs.

— Ecoul acela mi-a revenit în urechi foarte puternic, le spuse ea.

— Nu vrei să iei o aspirină?

— Nu e o durere de cap, e un ecou.

Nefiind în stare să-i vindece bâzâitul acela din urechi, maiorul Callendar îl diagnosticase drept o închipuire care nu trebuie încurajată. De aceea, domnul şi doamna Turton schimbară subiectul.

Boarea uşor răcoroasă a brizei trecea acum peste pământul Indiei, despărţind noaptea de zi; avea să dispară în zece minute, dar se putea profita de ea pentru a porni spre centrul oraşului.

— Sunt sigură că n-am să rezist, repetă ea.

— Ba da, o încuraja inspectorul, cu un glas plin de duioşie.

— Bineînţeles că va rezista, e o fată de nădejde.

— Dar, doamnă Turton…

— Da, fetiţo?

— Chiar dacă mă prăbuşesc, nu are nici o importanţă. În unele procese ar putea să conteze, dar nu în acesta. M-am gândit în felul următor: pot să mă port cum vreau, să plâng, să fiu absurdă, sunt sigură că voi obţine un verdict favorabil, numai dacă domnul Das nu e groaznic de nedrept.

— Trebuie să câştigi, spuse el calm, fără a-i mai aminti că era de aşteptat să se facă şi un apel. Nobilul Bahadur finanţase apărarea şi ar fi preferat să ajungă în sapă de lemn decât să lase „un musulman nevinovat să piară“, iar în spatele întregii campanii se aflau şi alte interese mai puţin onorabile. Procesul ar fi putut trece de la o curte de judecată la alta, cu consecinţe pe care nici un funcţionar nu le putea prevedea.

Sub propriii săi ochi, starea de spirit a oraşului Chandrapore se schimba. În timp ce maşina părăsea incinta parcului englez, suprafaţa ei lucioasă primi un mic bobârnac de ură: o pietricică aruncată de un copil. Nişte pietre mai mari fură aruncate de lângă moschee. O brigadă de poliţişti indigeni pe motocicletă aştepta în Maidan pentru a-i escorta prin bazare. Inspectorul se enervă şi bombăni:

— McBryde e o babă fricoasă.

Dar doamna Turton zise:

— Într-adevăr, după Mohurram, nu strică o demonstraţie de forţă. E ridicol să pretindem că ei nu ne urăsc. Renunţă, te rog, la farsa asta!

El îi răspunse cu o voce tristă, ciudată:

— Eu nu-i urăsc, nu ştiu de ce.

Căci dacă ar fi făcut-o, ar fi trebuit să-şi repudieze întreaga activitate, ca pe o investiţie greşită. Păstra o dispreţuitoare afecţiune pentru pionii pe care-i mişcase atâţia ani la rând; trebuiau să merite strădania lui. „De fapt, femeile noastre ne îngreunează situaţia aici“, era gândul său nemărturisit, în timp ce prin faţa ochilor îi defilau nişte obscenităţi mâzgălite pe un zid lung, văruit. Sub aparenţa cavalerismului manifestat faţă de domnişoara Quested se ascundea un dram de resentiment, ce aştepta doar clipa prielnică să iasă la lumină; poate că există un pic de resentiment în orice act cavaleresc. În faţa tribunalului se adunaseră câţiva studenţi, nişte băieţi exaltaţi, pe care el i-ar fi înfruntat dacă era singur, dar aşa, îi spuse şoferului să o ia prin spatele clădirii. Studenţii râseră batjocoritor, iar Rafi (ascunzându-se după un coleg ca să nu poată fi identificat) strigă că englezii sunt laşi.

Intrară în biroul lui Ronny, unde se adunase un grup de oameni de-ai lor. Nimeni nu părea speriat, dar toţi erau nervoşi, căci se primeau ştiri ciudate. Gunoierii tocmai făcuseră grevă, şi jumătate din latrinele din Chandrapore rămăseseră în consecinţă necurăţate. Numai jumătate, iar alţi măturători din regiune, care manifestau mai puţin interes faţă de nevinovăţia doctorului Aziz, urmau să sosească după-amiază şi să spargă greva. Dar de ce fusese nevoie să se întâmple acest incident grotesc? Un număr de doamne mahomedane juraseră să nu pună hrană în gură până când deţinutul nu era achitat. Moartea lor ar fi rămas nebăgată în seamă, deoarece, fiind invizibile, ele păreau deja moarte; totuşi, era un fapt neliniştitor. Părea să domnească un nou spirit, o regrupare de forţe pe care nimeni din micul grup de europeni nu şi-o putea explica. Erau înclinaţi să creadă că în spatele acestor manifestări era mâna lui Fielding; ideea că era slab şi trăsnit fusese abandonată. Îl criticau acum cu violenţă: fusese văzut în trăsură cu cei doi avocaţi, Amritrao şi Mahmud Ali, încuraja mişcarea de cercetaşi din motive

sediţioase, primea scrisori cu mărci străine pe plic şi era, probabil, spion japonez. Sentinţa ce avea să se dea în dimineaţa aceea avea să îl înfrângă pe acest renegat, dar el făcuse un rău imens ţării sale şi imperiului. În timp ce-l acuzau, domnişoara Quested şedea cu mâinile sprijinite pe braţele fotoliului şi cu ochii închişi, păstrându-şi forţele. O observară abia după un timp, şi se simţiră ruşinaţi că făcuseră atâta zgomot.

— N-am putea să te ajutăm cu ceva? întrebă domnişoara Derek.

— Nu cred, Nancy, se pare că eu însămi nu mă pot ajuta.

— Nu ţi-e permis să vorbeşti aşa. Eşti admirabilă.

— Da, într-adevăr, confirmă respectuos corul.

— Amicul meu, Das, este un om de treabă, spuse Ronny, abordând cu glas scăzut un nou subiect.

— Nici unul dintre ei nu e de treabă, îl contrazise maiorul Callendar.

— Das este, realmente.

— Vrei să spui că îi e mai teamă să achite decât să condamne, căci dacă achită îşi va pierde slujba, zise Lesley, râzând cu şiretenie.

Ronny gândea la fel, dar încă îşi făcea „iluzii“ în legătură cu subalternii săi (înscriindu-se în tradiţia mai respectabilă a funcţiei lui aici) şi îi plăcea să susţină că „bătrânul Das“ avea într-adevăr un curaj moral de tipul celui ce se învaţă în marile şcoli engleze. Sublinia faptul că dintr-un anumit punct de vedere era mai bine ca un judecător indian să judece cazul. Sentinţa de condamnare era inevitabilă, aşa că mai bine să o pronunţe un indian; avea să se facă mai puţină agitaţie în jurul ei, în cele din urmă. Preocupat de discuţie, părea că o uitase pe Adela.

— De fapt, dumneata dezaprobi apelul pe care l-am adresat lui Lady Mellanby, spuse doamna Turton destul de înfierbântată. Te rog, nu te scuza, domnule Heaslop. Sunt obişnuită să nu mi se dea dreptate.

— Nu voiam să spun asta.

— Foarte bine. Ţi-am cerut să nu te scuzi.

— Porcii ăştia stau întotdeauna la pândă să găsească un motiv să se plângă, interveni Lesley, ca să-i ţină isonul.

— Porci, asta-i şi părerea mea, confirmă maiorul. Şi pe deasupra, iată ce vreau să vă spun: Ceea ce s-a întâmplat e un lucru al dracului de binevenit, excluzând bineînţeles efectele asupra persoanelor de faţă. O să-i facă să guiţe, şi e timpul să guiţe puţin. Oricum, la spital le-am băgat frica în oase. Ar trebui să-l vedeţi pe nepotul aşa-zisului nostru fruntaş loialist. Chicoti brutal, descriind înfăţişarea bietului Nureddin. S-a zis cu frumuseţea lui: cinci dinţi de sus lipsă, doi de jos şi o nară… Bătrânul Panna Lal i-a adus ieri o oglindă şi el a început să se smiorcăie. Eu râdeam, vă spun că râdeam şi tot aşa aţi fi făcut şi voi. Mă gândeam că ăsta, care era înainte unul dintre cocoşii ăia negri, ţanţoşi, acum e plin de puroi. Dracu' să-l ia, praful să se aleagă de el!… Ăă… Cred că era şi nemaipomenit de imoral… Ăă. Se opri, după ce primi un ghiont în coaste, dar adăugă: Îmi pare rău că nu l-am văzut căsăpit şi pe fostul meu asistent. Nimic nu e destul de rău pentru aceşti oameni.

— În sfârşit, aud şi eu pe cineva vorbind rezonabil! exclamă doamna Turton, spre neplăcerea soţului ei.

— Aşa zic şi eu, că nu poţi fi acuzat de cruzime după o faptă ca asta.

— Întocmai, şi să ţineţi minte: voi, bărbaţii, sunteţi slabi, slabi, slabi. Ar trebui să se târască de aici până la peşterile acelea în genunchi, ori de câte ori văd o englezoaică, ar trebui să nu li se mai adreseze cuvântul, ar trebui să fie scuipaţi, ar trebui să fie făcuţi una cu pământul; am fost mult prea amabili cu reuniunile noastre „*bridge*“ şi celelalte.

Se opri. Profitând de accesul ei de mânie, arşiţa puse stăpânire pe ea. Îşi înecă furia într-o limonadă, dar continuă să bolborosească printre înghiţituri: „slabi, slabi“. Şi povestea se repetă. Problemele pe care le

ridicase domnişoara Quested fiind cu mult mai însemnate decât persoana ei, oamenii o uitau inevitabil.

În curând fură chemaţi în sala de şedinţe. Scaunele lor îi precedaseră acolo, căci era important să aibă o postură demnă. Şi după ce aprozii pregătiră totul, intrară în şir, cu un aer de superioritate, în încăperea modestă, ca şi cum ar fi intrat într-o baracă la un bâlci. Luând loc, inspectorul făcu o mică glumă oficială, la care cei din grupul lui zâmbiră, iar indienii, care nu puteau auzi ce spusese, fură convinşi că se punea la cale o nouă răutate, altfel nu ar chicoti *sahibii*.

Sala era plină şi, bineînţeles, înăbuşitoare, iar prima persoană pe care o observă Adela era cea mai umilă dintre toţi cei prezenţi: cineva care, oficial, nu avea nici o legătură cu judecata, omul care trăgea de funia evantaiului. Aproape gol şi cu un trup splendid, acesta şedea pe o estradă mai înaltă lângă peretele din fund, în mijlocul coridorului central, şi îi atrase atenţia de îndată ce trecu pragul încăperii. Părea că el conduce dezbaterile. Avea puterea şi frumuseţea acelea extraordinare ce răsar uneori în indienii de origine umilă. Când rasa aceasta stranie se apropie de glod şi este stigmatizată ca paria, atunci natura îşi aminteşte de perfecţiunea fizică pe care a desăvârşit-o altundeva şi dă la iveală un zeu; nu mulţi, doar câte unul ici şi colo, pentru a dovedi societăţii cât de puţin o impresionează categoriile ei. Acest om ar fi fost remarcabil oriunde, dar printre mediocrităţile din Chandrapore, cu pulpe slăbănoage şi piept scofâlcit, el părea divin. Şi cu toate acestea, era fiul acelui oraş, resturile lui îl hrăniseră şi avea să sfârşească pe grămezile lui de gunoi. Trăgând funia spre el, apoi slăbind-o ritmic, trimiţând pale de aer peste capetele celorlalţi, fără ca el să primească, părea detaşat de destinele umane, un zeu al bărbăţiei, un vânturător de suflete. În faţa lui, pe o altă estradă, şedea micul magistrat adjunct, un om cultivat, conştient şi conştiincios. Cel care mânuia evantaiul

nu avea nici una dintre aceste calităţi; abia dacă ştia că există şi nu înţelegea de ce sala e mai plină ca de obicei, nici măcar nu ştia că pune în mişcare un evantai, deşi îşi dădea seama că trage de o funie. Ceva din indiferenţa lui o impresiona pe fata crescută în Anglia burgheză, venind ca o mustrare pentru micimea suferinţelor ei. În virtutea cărui drept adunase acei oameni acolo? Părerile ei şi Dumnezeul provincial care le sanctifica, cu ce drept îşi dădeau atâta importanţă în lume şi îşi arogau numele de civilizaţie? Doamna Moore… Se uită în jur, dar doamna Moore era departe, pe mare. Asemenea întrebări le-ar fi putut discuta în decursul călătoriei lor, înainte ca bătrâna doamnă să devină dezagreabilă şi bizară.

Tot gândindu-se la doamna Moore, auzi nişte sunete care deveniră tot mai clare. Procesul epocal începuse şi şeful poliţiei expunea punctul de vedere al acuzării. Lui McBryde nu-i era greu să fie un vorbitor interesant; lăsă însă elocvenţa pe seama apărării, care avea nevoie de ea. Poziţia pe care se situa era următoarea: „Toată lumea ştie că acest om e vinovat şi sunt obligat să o spun în public înainte de a-l trimite la închisoare“. Nu folosi argumente morale sau emoţionale, iar neglijenţa voită a pledoariei sale se făcu simţită numai treptat, şi biciui până la furie o parte din auditoriu. Cu migală, descrise geneza excursiei. Deţinutul o cunoscuse pe domnişoara Quested la o reuniune organizată de directorul Colegiului de Stat, şi acolo îi încolţiseră în minte ideile criminale la adresa ei. Deţinutul era un om ce ducea o viaţă desfrânată, după cum o dovedeau documentele găsite asupra lui în momentul arestării. De asemenea, colegul său, doctorul Panna Lal, putea da detalii asupra caracterului său, iar maiorul Callendar însuşi avea să facă unele precizări. Aici domnul McBryde se opri. Voia să dea dezbaterilor un ton cât mai neutru, dar patologia orientală, tema sa favorită, îi dădea târcoale şi nu-i putu rezista. Scoţându-şi ochelarii, cum avea obiceiul înainte de a enunţa un adevăr general, îi privi cu tristeţe şi făcu observaţia

că rasele cu pielea mai închisă la culoare sunt atrase fizic de cele albe, dar nu şi viceversa. Acesta nu e motiv de reflecţii amare, nici de insulte, ci un simplu fapt pe care-l poate confirma orice cercetător ştiinţific.

— Chiar dacă doamna e mult mai urâtă decât domnul?

Comentariul veni dintr-o direcţie neştiută, poate din tavan. Era prima întrerupere şi magistratul se simţi obligat să o sancţioneze.

— Scoateţi acest om din sală! spuse el.

Unul dintre poliţiştii indigeni puse mâna pe un om care nu spusese nimic şi îl dădu afară cu brutalitate. McBryde îşi puse din nou ochelarii şi vorbi mai departe. Dar intervenţia o tulburase pe domnişoara Quested. Trupul ei suferea fiindcă fusese numit urât, şi tremura.

— Nu te simţi bine, Adela? întrebă domnişoara Derek, care o veghea cu afectuoasă indignare.

— Aşa mă simt mereu, Nancy. Am să rezist, dar e groaznic, groaznic!

Aceasta declanşă o primă reacţie, după care urmară altele, în serie. Prietenii ei începură să se agite şi maiorul strigă:

— Trebuie să se asigure condiţii mai bune pentru pacienta mea! De ce nu i se dă un scaun pe estradă? Nu are destul aer.

Domnul Das păru plictisit şi zise:

— Voi fi bucuros să ofer domnişoarei Quested un scaun aici sus, având în vedere starea deosebită a sănătăţii sale.

Aprozii aşezară pe estradă nu un singur scaun, ci mai multe, şi întregul grup de englezi o urmă pe Adela acolo, domnul Fielding fiind singurul european rămas în mijlocul asistenţei din sală.

— Aşa-i mai bine, remarcă doamna Turton, aşezându-se comod.

— O schimbare foarte indicată din mai multe motive, zise şi maiorul.

Magistratul ştia că nu ar fi trebuit să tolereze această remarcă, dar nu îndrăzni să spună nimic. Callendar văzu că îi era frică şi strigă pe un ton

autoritar:

— În regulă, McBryde, zi-i mai departe! Scuză-mă că te-am întrerupt.

— Vă simţiţi bine cu toţii? întrebă comisarul şef.

— Merge, merge!

— Continuaţi, vă rog! Domnule Das, nu am venit aici ca să vă întrerupem, spuse inspectorul cu binevoitoare superioritate.

Într-adevăr, nu s-ar fi putut spune că deranjaseră desfăşurarea procesului, ci mai curând că preluaseră conducerea dezbaterilor.

În timp ce rechizitoriul continua, domnişoara Quested privea sala, la început mai timid, ca şi cum i-ar fi rănit vederea. În dreapta şi în stânga omului cu evantaiul observă multe feţe vag cunoscute. La picioarele ei erau adunate toate epavele încercării ei stupide de a cunoaşte India: oamenii pe care îi întâlnise la reuniunea *„bridge“*, domnul şi doamna care nu le trimiseseră trăsura, bătrânul care era dispus să le ofere maşina, diferiţi servitori, săteni, funcţionari de stat, şi deţinutul însuşi. Şedea acolo, un indian mărunţel, îngrijit şi bine legat, cu păr foarte negru şi mâini elastice. Îl privi fără vreo emoţie deosebită. De când îl întâlnise ultima oară, îl ridicase la rangul de principiu ai răului, dar acum părea să fie doar ce fusese întotdeauna: o simplă cunoştinţă. Era neglijabil, lipsit de semnificaţie, neutru ca un os, şi deşi era „vinovat“, în jurul lui nu plutea nici o atmosferă de păcat. „Îmi închipui că este vinovat. Se poate să fi făcut o greşeală?“ gândi ea. Această întrebare îi revenea adesea în minte, deşi după plecarea doamnei Moore încetase să-i mai tulbure conştiinţa.

Avocatul Mahmud Ali se ridică şi întrebă cu o ironie greoaie şi deplasată dacă şi clientului său i se putea da un loc pe estradă. Chiar şi indienii pot să nu se simtă bine uneori, deşi, bineînţeles, domnul maior Callendar nu credea aşa ceva, fiind şeful unui spital de stat.

— Iată un alt exemplu al umorului lor atât de fin! ciripi domnişoara Derek.

Ronny se uită la domnul Das, să vadă cum se va descurca în această situaţie dificilă, dar domnul Das se enervă şi-l mustră sever pe avocatul Mahmud Ali.

— Scuzaţi-mă… Venise acum rândul eminentului jurist din Calcutta, un om chipeş, voinic şi ciolănos, cu păr cărunt tuns scurt. Protestăm împotriva prezenţei atâtor doamne şi domni europeni pe estradă, spuse el cu o voce cultivată la Oxford. Aceasta va avea drept efect intimidarea martorilor. Locul lor este în sală, împreună cu restul publicului. Nu avem nici o obiecţie ca domnişoara Quested să rămână pe estradă, deoarece a fost suferindă; o vom menaja cât se poate de mult în cursul dezbaterilor, în pofida adevărurilor ştiinţifice dezvăluite de şeful poliţiei districtuale, dar ridicăm obiecţii împotriva celorlalţi.

— Ei, lasă pălăvrăgeala şi să auzim verdictul! mormăi maiorul.

Distinsul oaspete se uită lung şi respectuos la judecător.

— Sunt de acord cu obiecţia, zise domnul Das, ascunzându-şi disperat faţa în dosul unor hârtii. Numai domnişoarei Quested i-am dat permisiunea să stea aici. Prietenii dumneaei să aibă amabilitatea de a coborî.

— Bravo, Das, foarte sănătos! aprobă Ronny cu o corectitudine dezesperantă.

— Să ne dăm jos, auzi vorbă! Ce nemaipomenită neobrăzare! exclamă doamna Turton.

— Vino, Mary, te rog, fără gălăgie! îi şopti soţul ei.

— Staţi! Pacienta mea nu poate rămâne fără asistenţă medicală.

— Aveţi vreo obiecţie dacă medicul şef rămâne sus, domnule Armitrao?

— Desigur că am. O estradă conferă autoritate.

— Chiar dacă e înaltă de treizeci de centimetri. Aşa că hai să coborâm cu toţii, zise inspectorul, încercând să râdă.

— Vă mulţumesc foarte mult, domnule! spuse Das, căruia i se luase o piatră de pe inimă. Mulţumesc, domnule Heaslop; mulţumesc tuturor doamnelor!

Şi întregul grup, inclusiv domnişoara Quested, coborî de pe înălţimea prea repede cucerită. Ştirea umilirii lor se răspândi iute, şi cei care aşteptau în afara tribunalului râseră batjocoritor. Scaunele lor speciale îi urmară. Mâhnit, Antony (care era cu totul zăpăcit de ură şi deci nefolositor apărării) ridică obiecţii chiar împotriva acestora. Pe ce temei fuseseră aduse scaune speciale. De ce nu i se dăduse unul şi lui *Nawab* Bahadur? etc. Oamenii începură să vorbească prin toate colţurile despre scaune, obişnuite şi speciale, despre covoare şi estrade înalte de treizeci de centimetri.

Dar mica excursie avusese un efect revigorant asupra nervilor domnişoarei Quested. Acum se simţea mai bine, după ce-i văzuse pe toţi cei care se aflau în sală. Era ca şi cum ar fi ştiut la ce să se aştepte. Acum era sigură că va trece „cu bine“ prin această grea încercare, adică fără a se compromite pe plan spiritual, şi le împărtăşi vestea bună lui Ronny şi doamnei Turton. Aceştia erau însă prea agitaţi după înfrângerea suferită de prestigiul britanic pentru a da atenţie problemelor ei. Din locul unde se afla, acum îl putea vedea pe renegatul domn Fielding. Îl observase şi mai bine de pe estradă, şi ştia că un copil indian îi stătea cocoţat pe genunchi. El urmărea dezbaterile; o urmărea pe ea. Când ochii lor se întâlniră, întoarse privirea în altă parte, de parcă o asemenea relaţie directă nu prezenta nici un interes pentru el.

Şi judecătorul se simţea mai bine. Câştigase bătălia estradei şi căpătase mai multă încredere în sine. Inteligent şi imparţial, continua să asculte expunerea dovezilor de vinovăţie, încercând să uite că mai târziu trebuia să

pronunţe o sentinţă în concordanţă cu acestea. Comisarul şef îşi depăna imperturbabil rechizitoriul. Se aşteptase la aceste izbucniri violente, căci ele sunt manifestările naturale ale unei rase inferioare, iar cuvintele lui nu trădau nici un fel de ură faţă de Aziz, ci doar un nemărginit dispreţ. Cuvântarea se ocupă pe larg de „victimele perfidiei deţinutului“, cum îi numea el: Fielding, servitorul Antony, *Nawab* Bahadur. Acest argument al acuzării i se păruse întotdeauna îndoielnic domnişoarei Quested şi ceruse poliţiei să nu-l mai amintească. Dar întrucât urmăreau să obţină o pedeapsă cât mai grea, voiau să demonstreze că atacul fusese premeditat. Şi pentru a ilustra strategia folosită, prezentară şi un plan al regiunii Marabar, indicând ruta urmată de excursionişti şi Bazinul Pumnalului, unde se opriseră. Magistratul dovedi mult interes pentru arheologie. Se prezentă şi o schiţă detaliată a peşterii; purta eticheta „Peşteră Budistă“.

— Nu budistă, cred că e jainăˢ[11]…

— În ce peşteră se pretinde că a avut loc fapta, în cea budistă sau în cea jainăˢ? întrebă Mahmud Ali, cu aerul de a fi demascat o conspiraţie.

— Toate peşterile Marabar sunt jaine.

— Da, domnule judecător. Atunci în care dintre aceste peşteri?

— Veţi avea ocazia să puneţi asemenea întrebări mai târziu.

Domnul McBryde zâmbi, uşor amuzat de stupiditatea lor. Indienii se împiedică invariabil de asemenea fleacuri. Ştia că apărarea nutrea speranţa nesăbuită de a găsi un alibi, că încercaseră (fără succes) să identifice călăuza, şi că Fielding şi Hamidullah se urcaseră pe Kawa Dol şi făcuseră acolo cercetări şi măsurători într-o noapte cu lună.

— Domnul Lesley spune că sunt budiste şi el e cel mai în măsură să ştie. Dar îmi permiteţi să vă atrag atenţia asupra formei lor?

Şi descrise ce se petrecuse acolo. Apoi vorbi despre sosirea domnişoarei Derek, despre coborârea abruptă prin prăpastie, despre întoarcerea celor

două doamne la Chandrapore şi despre declaraţia pe care domnişoara Quested o semnase la sosire, în care se menţiona binoclul. Şi apoi veni dovada finală: descoperirea binoclului asupra deţinutului.

— Nu mai am nimic de adăugat deocamdată, încheie el, scoţându-şi ochelarii. Am să chem acum martorii. Faptele vor vorbi singure. Deţinutul e dintre acei oameni care duc o viaţă dublă. Am impresia că depravarea lui s-a tot accentuat. La început a fost foarte abil în a ascunde adevărul, cum se întâmplă de obicei cu acest soi de oameni, şi s-a prefăcut a fi un membru respectabil al societăţii, obţinând chiar o funcţie de stat. Acum mă tem că e complet decăzut şi nereeducabil. S-a purtat cu mare cruzime, cu mare brutalitate cu o altă invitată de-a lui, o doamnă englezoaică. Ca să scape de ea şi să aibă mână liberă pentru a-şi duce la îndeplinire planurile criminale, a înghesuit-o într-o peşteră, printre servitorii lui. Menţionez aceasta ca un fapt secundar.

Dar ultimele lui cuvinte stârniră o altă furtună şi deodată un alt nume, cel al doamnei Moore, pătrunse în sală ca un vârtej de vânt. Mahmud Ali se înfuria tot mai tare, nervii îi cedară, ţipă ca un nebun şi întrebă dacă clientul său era acuzat şi de omor, pe lângă viol, şi cine era această doamnă englezoaică.

— Nu am propus să fie citată ca martor.

— Nu aţi propus pentru că nu puteţi, aţi expediat-o din ţară! E vorba de doamna Moore, ea ar fi dovedit nevinovăţia acuzatului, ea era de partea noastră, ţinea cu indienii oropsiţi.

— Aţi fi putut să o citaţi dumneavoastră! îi strigă judecătorul. Nici una dintre părţi nu a citat-o; nimeni nu are dreptul să se refere la mărturia ei.

— Au ţinut-o ascunsă de noi până când a fost prea târziu. Am aflat prea târziu. Aceasta e justiţia engleză, iată stăpânirea britanică! Daţi-ne-o înapoi pe doamna Moore doar pentru cinci minute şi îl va salva pe prietenul meu,

va salva bunul renume al copiilor săi. Nu o eliminaţi din proces, domnule Das! Retrageţi ce aţi spus, căci şi dumneavoastră sunteţi tată. Spuneţi-mi unde au dus-o, oh, doamnă Moore!…

— Dacă acest subiect interesează instanţa, mama mea trebuie să fi ajuns acum la Aden, spuse Ronny sec. Ar fi fost mai bine să nu intervină, dar atacul îl zăpăcise.

— Închisă de dumneavoastră acolo pentru că ştia adevărul!

Aproape îşi ieşise din minţi şi putea fi auzit strigând pe deasupra tumultului:

— Îmi distrug cariera, n-are importanţă; ne vor distruge pe toţi, unul câte unul.

— În felul acesta nu vă apăraţi cauza, îl sfătui magistratul.

— Nu apăr un inculpat şi nici dumneavoastră nu-l judecaţi. Suntem amândoi nişte sclavi.

— Domnule Mahmud Ali, v-am avertizat şi dacă nu staţi jos, îmi voi exercita autoritatea.

— N-aveţi decât. Acest proces e o farsă. Eu plec. Îi întinse un dosar lui Armitrao şi părăsi sala, strigând din uşă, teatral, dar cu sinceră pasiune: Aziz, Aziz, rămâi cu bine pentru totdeauna!

Tumultul crescu, invocarea doamnei Moore continuă şi oamenii care nu ştiau ce înseamnă acest nume îl repetau ca pe un descântec.

Îl indianizară, transformându-l în Esmiss Esmoor şi fu preluat chiar şi de cei din afara tribunalului, din stradă. În zadar ameninţa judecătorul şi-i expulza din sală. Până când vraja nu se consuma singură, el nu avea nici o putere.

— Ceva neaşteptat, remarcă doamna Turton.

Ronny îi oferi explicaţia. Înainte de plecare, mama lui avea obiceiul să vorbească în somn despre Marabar, mai ales după-amiaza, când servitorii se

mai aflau pe verandă, iar vorbele ei fără şir în care revenea numele lui Aziz fuseseră vândute fără îndoială lui Mahmud Ali pe câţiva gologani; asemenea lucruri se întâmplă mereu în Orient.

— Îmi închipuiam eu că vor încerca o diversiune de genul ăsta. E ingenios. Se uită la gurile larg deschise din jur. Aşa fac şi cu religia lor, adăugă el calm.

— O pornesc şi nu se mai pot opri. Îmi pare rău pentru amicul Das, nu prea are ocazia să se pună în valoare.

— Domnule Heaslop, ce ruşine să o amestece în proces şi pe iubita dumitale mamă! spuse domnişoara Derek, aplecându-se înainte.

— E doar un truc, şi întâmplător le-a reuşit. Acum se vede de ce l-au angajat pe Mahmud Ali: numai ca să creeze o asemenea scenă, dacă s-o ivi prilejul. E specialitatea lui.

Dar scena îi displăcuse mai mult decât mărturisea. Era revoltător să audă numele mamei lui travestit în Esmis Esmoor, o zeitate indiană.

Esmiss Esmoor

Esmiss Esmoor

Esmiss Esmoor

Esmiss Esmoor…

— Ronny!

— Da, fata mea?

— Ce straniu e totul!

— Mă tem că te tulbură.

— Deloc. Nici nu-mi pasă.

— Da, asta-i bine.

Adela vorbise mai natural şi mai sănătos decât de obicei.

Aplecându-se spre prietenii ei, le spuse:

— Nu vă faceţi griji pentru mine, mă simt mult mai bine ca înainte. Nu mă simt deloc slăbită. O să mă descurc perfect, şi ţin să vă mulţumesc tuturor. Vă mulţumesc! Mulţumesc pentru bunătate.

Era nevoită să-şi strige gratitudinea, căci melopeea Esmiss Esmoor continua.

Deodată, zgomotul încetă. Părea că rugăciunea fusese auzită, iar moaştele, arătate mulţimii.

— Îmi cer scuze pentru colegul meu, spuse domnul Armitrao, spre surprinderea tuturor. Este un prieten apropiat al clientului nostru şi nu şi-a putut stăpâni sentimentele.

— Domnul Mahmud Ali va trebui să prezinte personal scuze instanţei, zise magistratul.

— Desigur, domnule judecător, aşa şi trebuie. Dar tocmai când aflasem că doamna Moore deţinea dovezi importante pe care dorea să le împărtăşească Curţii, a fost expediată iute din ţară de către fiul ei, înainte de a putea depune mărturie, şi acest lucru l-a descumpănit pe domnul Mahmud Ali, mai ales că incidentul vine după o încercare de a-l intimida pe singurul martor englez care ne-a rămas, domnul Fielding. Domnul Mahmud Ali n-ar fi zis nimic dacă mărturia doamnei Moore n-ar fi fost invocată de partea adversă.

Se aşeză.

— Se introduce un element străin în acest proces, spuse magistratul. Trebuie să vă repet că doamna Moore nu există ca martor. Nici dumneata, domnule Armitrao, nici domnul McBryde nu aveţi dreptul să presupuneţi ce ar fi spus această doamnă. Dânsa nu se află aici, şi prin urmare nu poate spune nimic.

— Ei bine, îmi retrag referirea la această persoană, spuse comisarul şef plictisit. Aş fi făcut-o încă de acum un sfert de ceas dacă mi se dădea

posibilitatea. Nu prezintă nici un fel de importanţă pentru noi.

— Eu am retras-o deja în numele apărării. Şi adăugă cu un umor sec: Poate dumneavoastră puteţi să-i convingeţi şi pe domnii de afară să o retragă, căci refrenul continuă să fie îngânat în stradă.

— Mă tem că autoritatea mea nu se extinde atât de departe, spuse Das zâmbind.

Astfel, pacea fu restabilită şi când Adela veni la bară să-şi depună mărturia, atmosfera era mai calmă decât fusese la începutul procesului. Cunoscătorii nu erau surprinşi. Indigenul este labil. Se înflăcărează pentru un lucru de minimă importanţă şi nu-i mai rămâne destulă energie pentru momentul de cumpănă. Ceea ce caută el este un motiv de nemulţumire, şi îl găsise în presupusa răpire a unei doamne bătrâne. Avea să fie mai puţin supărat când afla de condamnarea lui Aziz.

Dar momentul de criză avea să vină mai târziu. Adela dorise întotdeauna să spună adevărul şi nimic altceva decât adevărul, şi îşi repetase declaraţia ca pe o partitură dificilă, pentru că întâmplarea nefericită din peşteră se lega, deşi cu un fir destul de subţire, de un alt aspect al vieţii ei: logodna cu Ronny. Se gândise la dragoste chiar înainte de a intra în peşteră şi îl întrebase pe Aziz, cu toată nevinovăţia, cum era căsătoria lui, şi bănuia că întrebarea aceasta îi stârnise gânduri rele. Să povestească toate astea ar fi fost extrem de penibil, era singurul lucru pe care voia să-l ţină ascuns, era dispusă să dea detalii care le-ar fi alarmat pe alte fete, dar această poveste a eşecului vieţii ei particulare nu îndrăznea să o dezvăluie, şi se temea să nu i se pună anumite întrebări în public, dacă se afla ceva. Dar îndată ce se ridică în picioare şi auzi sunetul propriului glas, nu se mai temu nici măcar de asta. O senzaţie nouă şi necunoscută o proteja, ca o armură magnifică. Nu se gândea la ce se întâmplase şi nici măcar nu-şi amintea faptele pe calea obişnuită a memoriei, ci se întoarse la peşterile Marabar şi de acolo,

peste un fel de spaţiu întunecos, îi vorbea lui McBryde. Ziua fatală îi reveni în minte cu toate detaliile, dar Adela se afla în acelaşi timp în ziua aceea şi în afara ei, şi această dublă prezenţă îi dădea o neînchipuită strălucire. De ce i se păruse expediţia aceea „plicticoasă“? Soarele răsări din nou, elefantul aştepta, masa palidă a stâncilor alunecă pe lângă ea şi îi dezvălui prima peşteră; intră şi văzu un chibrit aprins reflectat pe pereţii lucioşi. Totul era frumos şi plin de tâlcuri, deşi tot timpul fusese oarbă la aceste frumuseţi. I se puseră întrebări şi pentru fiecare ea găsi răspunsul corect: da, observase Bazinul Pumnalului, dar nu-i cunoştea numele; da, doamna Moore se simţise obosită după ce vizitaseră prima peşteră şi se aşezase la umbra unei stânci, lângă noroiul uscat. Vocea continua să vină lin, din depărtare, ducând-o pe cărările adevărului, iar palele de aer trimise de evantaiul din spate o împingeau uşor înainte…

— Deţinutul împreună cu ghidul v-au dus apoi pe Kawa Dol, fără să mai fie de faţă altcineva?

— E cea mai minunată dintre aceste stânci. Da.

În timp ce vorbea, văzu piscul Kawa Dol, văzu scobiturile în peretele concav de piatră şi simţi arşiţa izbindu-i obrazul. Şi ceva o făcu să adauge:

— Nu mai era nimeni cu noi, după câte ştiu. Se părea că suntem singuri.

— Foarte bine. Pe la jumătatea urcuşului este o terasă, sau mai curând un teren accidentat, cu peşteri în toate direcţiile, la capătul unei albii de râu.

— Ştiu locul la care vă referiţi.

— V-aţi dus singură într-una dintre aceste peşteri?

— Exact.

— Şi inculpatul a venit după dumneavoastră.

— Acum l-am prins! făcu maiorul.

Ea tăcu. Curtea, locul întrebărilor, îi aştepta răspunsul. Dar ea nu-l putea da până când Aziz nu era şi el integrat în imaginea unde sălăşluia acel

răspuns.

— Inculpatul v-a urmat, nu-i aşa? repetă McBryde pe tonul neutru pe care-l foloseau amândoi. Pe tot parcursul interogatoriului se schimbaseră cuvinte asupra cărora se înţeleseseră dinainte, astfel încât această parte a procedurii nu prezenta nici o surpriză.

— Pot să mă gândesc o clipă înainte de a răspunde la această întrebare, domnule McBryde?

— Desigur.

Viziunea ei cuprindea mai multe peşteri. Se văzu într-una dintre ele şi în acelaşi timp în afara ei, şi se uita la gura tunelului ca să-l vadă pe Aziz intrând. Nu izbuti să-l plaseze în spaţiu. Era îndoiala care o frământase adesea şi care acum îi apărea, solidă şi atrăgătoare ca stâncile.

— Nu sunt… Cuvintele veneau mai greu decât imaginea.

— Nu sunt foarte sigură.

— Poftim? zise comisarul şef.

— Nu pot fi sigură…

— Nu am auzit ce aţi spus. Arăta înspăimântat. Închise gura cu un clănţănit. Vă găseaţi pe acea terasă sau oricum i-am zice şi aţi intrat într-o peşteră. Vă spun că deţinutul v-a urmat.

Ea dădu din cap.

— Ce vreţi să spuneţi, vă rog?

— Nu, rosti ea cu o voce surdă, neplăcută.

O uşoară rumoare se produse în diferite părţi ale sălii, dar nimeni nu înţelegea încă ce se petrece, în afară de Fielding.

El îşi dădu seama că fata era pe punctul de a face o criză de nervi şi că prietenul său e salvat.

— Ce spuneţi dumneavoastră? Vorbiţi mai clar, vă rog!

Magistratul se aplecă înainte.

— Mă tem că am făcut o greşeală.

— Ce fel de greşeală?

— Doctorul Aziz nu m-a urmat niciodată în peştera aceea.

Şeful poliţiei îşi trânti hârtiile pe masă, apoi le ridică şi spuse calm:

— Acum, domnişoară Quested, să mergem mai departe. Vă voi citi textul depoziţiei pe care aţi semnat-o la două ore după aceea în casa mea.

— Scuzaţi-mă, domnule McBryde, nu puteţi continua aşa. Voi pune eu întrebări martorei. Iar publicul să păstreze tăcerea. Dacă continuă să vorbească, voi evacua sala. Domnişoară Quested, răspundeţi-mi mie, care sunt magistratul însărcinat cu judecarea acestui proces, şi vă rog să ţineţi seama de extrema gravitate a declaraţiilor dumneavoastră. Vă amintesc că aţi depus un jurământ, domnişoară Quested.

— Doctorul Aziz niciodată nu a…

— Cer suspendarea interogatoriului pe motive medicale! strigă maiorul, după ce Turton îi şoptise ceva, şi toţi englezii se ridicară în picioare deodată, siluete mari şi albe, în dosul cărora micul judecător nici nu se mai zărea. Indienii se ridicaseră şi ei, sute de lucruri se petrecură în acelaşi timp, astfel încât după aceea, fiecare dintre cei prezenţi prezenta o versiune diferită asupra catastrofei.

— Retrageţi acuzaţia? Răspundeţi-mi! ţipă reprezentantul justiţiei.

O forţă de neînţeles o cuprinse pe Adela şi o făcu să reziste până la capăt. Deşi viziunea se destrămase iar ea se întorsese la lumea insipidă din jur, îşi amintea ce învăţase. Ispăşirea şi confesiunea mai puteau aştepta.

Pe un ton dur şi prozaic spuse:

— Retrag totul.

— Destul. Staţi jos. Domnule McBryde, mai doriţi să continuaţi în această situaţie?

Comisarul o privi lung pe Adela, ca şi cum ar fi fost o maşină stricată, şi zise:

— Ai înnebunit?

— Vă rog să nu-i mai puneţi întrebări, domnule! Nu mai aveţi dreptul.

— Daţi-mi timp să examinez situaţia…

— *Sahib*, trebuie să retrageţi acuzarea. Devine scandalos, tună deodată din fundul sălii vocea lui *Nawab* Bahadur.

— N-are s-o retragă! strigă doamna Turton pe deasupra tumultului care creştea. Chemaţi ceilalţi martori. Nimeni nu mai e în siguranţă…

Ronny încercă să o oprească, dar ea îi dădu o lovitură furioasă, apoi ţipă insulte la adresa Adelei.

Şeful poliţiei se duse să-şi sprijine prietenii, spunându-i cu aparentă nepăsare magistratului, în timp ce trecea pe lângă el:

— În regulă, retrag acţiunea.

Domnul Das se ridică în picioare, aproape epuizat de atâta încordare. Fusese stăpân pe situaţie, ţinuse procesul în mână. Le arătase că şi un indian poate prezida. Celor care îl mai puteau auzi le spuse:

— Deţinutul este eliberat şi disculpat de orice element infamant în legătură cu persoana sa. Problema cheltuielilor de judecată va fi hotărâtă în altă înfăţişare.

Şi apoi structura fragilă a Curţii de judecată se făcu fărâme, strigătele de batjocură şi de furie atinseră culmea, oamenii ţipau şi blestemau, se îmbrăţişau, plângeau cu foc, într-o parte se aflau englezii, protejaţi de servitorii lor, dincolo Aziz, leşinat în braţele lui Hamidullah. Victorie de o parte, înfrângere de cealaltă, pentru o clipă antiteza fu desăvârşită. Apoi viaţa îşi reluă formele ei complexe, oamenii ieşiră pe rând din sală îndreptându-se spre diferitele lor treburi, iar în scurt timp, pe locul fantasticei scene, nu mai rămase nimeni în afară de frumosul zeu gol. Fără

să-şi dea seama că se întâmplase ceva neobişnuit, el continua să tragă de şnurul evantaiului, să privească în neştire estrada goală şi scaunele răsturnate şi să agite ritmic norii de praf care coborau domol.

Capitolul XXV

Domnişoara Quested se lepădase de neamul ei. Îndepărtându-se de ei, fu antrenată într-o masă de indieni din clasa negustorilor şi dusă de aceştia către ieşirea principală a tribunalului. Mirosul slab, nedefinit, al bazarelor o învălui, mai dulce decât cel al mahalalei londoneze, dar mai neliniştitor: un şomoiog de vată parfumată înfundat în urechea unui bătrân, rămăşiţe de betel între dinţii lui negri, pudre îmbălsămate, uleiuri, toată tradiţia de miresme a Orientului, dar amestecate cu sudoare umană, ca şi cum un mare rege s-ar fi cufundat în ticăloşie şi nu se putea descătuşa, sau ca şi cum Soarele ar fi fiert şi prăjit la un loc, într-un singur terci, toate splendorile Pământului. Oamenii aceştia nu-i dădeau nici o atenţie. Îşi strângeau mâinile peste umărul ei, strigau cât îi ţinea gura pe lângă urechile ei, căci atunci când un indian îşi ignoră stăpânii, devine cu adevărat neştiutor de existenţa lor. Fără să i se dea vreun loc în universul pe care ea însăşi îl crease, Adela fu împinsă înspre domnul Fielding.

— Ce cauţi aici?

Ştiind că-i este duşman, trecu mai departe în plin soare, fără să-i răspundă. El strigă după ea:

— Unde te duci, domnişoară Quested?

— Nu ştiu.

— Nu poţi rătăci aşa încoace şi încolo. Unde e maşina cu care ai venit?

— Am să merg pe jos.

— E o nebunie… Se aşteaptă o răzmeriţă… Poliţia a intervenit, nimeni nu ştie ce se va mai întâmpla. De ce nu stai cu prietenii dumitale?

— Ar trebui să mă duc la ei? întrebă ea fără emoţie.

Se simţea golită, nevolnică; nu mai avea în ea nici o vlagă.

— Nu mai poţi, e prea târziu. Cum ai să ajungi acum la intrarea cealaltă? Vino cu mine repede pe aici. Am să te duc la trăsura mea.

— Cyril! Cyril, nu mă părăsi! se auzi vocea întretăiată a lui Aziz.

— Mă întorc… Ia-o pe aici şi nu protesta! O apucă de braţ. Iartă-mi lipsa de maniere, dar nu mai sunt sigur de nimeni. Trimite-mi, te rog, trăsura înapoi mâine, la orice oră.

— Dar unde să mă duc cu ea?

— Unde doreşti. De unde să ştiu eu ce-ai hotărât să faci?!

Trăsura se afla în siguranţă, trasă pe o uliţă lăturalnică, dar nu avea cai, fiindcă vizitiul, care nu se aşteptase ca judecata să se termine atât de repede, plecase călare să viziteze un prieten. Ea urcă ascultătoare în trăsură. Bărbatul de alături nu o putea părăsi, pentru că zăpăceala generală creştea mereu şi unele strigăte păreau fanatice. Drumul principal ce trecea prin bazare era blocat, iar englezii se îndreptau spre cartierul lor pe căi ocolite. Erau prinşi în cleşte ca nişte omizi şi tot la fel de uşor ar fi putut fi striviţi.

— Ce… Ce-ai făcut dumneata aici? îi strigă el deodată. Te joci, vrei să studiezi viaţa sau ce naiba?

— Domnule profesor, aceasta e pentru dumneavoastră, îl întrerupse un elev venind în fugă cu o ghirlandă de iasomie pe braţ.

— Nu vreau prostii din astea. Pleacă de aici!

— Domnule profesor, sunt cal, vom fi noi caii dumneavoastră, strigă un altul, în timp ce ridica în sus hulubele trăsurii.

— Du-te după servitorul meu, Rafi! Fii băiat cuminte.

— Nu, domnule, asta e o cinste pentru noi.

Fielding se săturase de elevii lui. Cu cât îl cinsteau mai mult, cu atât îl ascultau mai puţin. Îl înlănţuiră cu ghirlande de iasomie şi trandafiri, zgâriară aripa trăsurii lovind-o de un zid şi recitară un poem, la auzul căruia strada se umplu de oameni.

— Haideţi, domnule profesor, grăbiţi-vă! O să vă ducem într-o procesiune.

Şi, pe jumătate afectuoşi, pe jumătate obraznici, îl împinseră înăuntru.

— Nu ştiu dacă asta îţi convine, dar oricum eşti în siguranţă, observă el.

Trăsura ajunse cu smucituri până în bazarul cel mare, unde creă o oarecare senzaţie. Domnişoara Quested era privită cu atâta ură în Chandrapore, încât însăşi retractarea ei era minimalizată, şi se zvonea că ar fi fost lovită de o zeitate în timp ce-şi debita minciunile. O aclamară totuşi, văzând că stătea alături de eroicul director al colegiului (unii îi spuneau chiar „doamnă Moore“), şi o împodobiră şi pe ea cu flori ca să se potrivească cu el. Pe jumătate zei, pe jumătate muritori de rând, cu ghirlande de flori în jurul gâtului, cei doi fură traşi în urma landoului victorios al lui Aziz. În aplauzele cu care erau salutaţi exista un dram de bătaie de joc. Englezii ţin întotdeauna unul cu altul! Acesta era reproşul. Nici nu era nedrept. Şi Fielding simţea la fel şi ştia că dacă se ivea vreo neînţelegere şi fata era atacată de către aliaţii lui, el avea să fie obligat să moară în apărarea ei. Dar el nu dorea să moară pentru ea, voia să se bucure împreună cu Aziz.

Încotro mergea procesiunea? La prieteni, la duşmani, la bungalow-ul lui Aziz, la cel al inspectorului, la spitalul Minto unde medicul şef avea să fie

pus cu botul pe labe, iar pacienţii (luaţi drept deţinuţi) să fie puşi în libertate, la Delhi, la Simla. Tinerii credeau că se îndreaptă spre Colegiul de Stat. Când ajunseră la o cotitură, cârmiră trăsura spre dreapta, o împinseră pe nişte uliţe lăturalnice ce coborau la vale şi intrară printr-o poartă a grădinii în plantaţia de mangotieri. Astfel, în ce îi privea pe Fielding şi pe domnişoara Quested, totul se termină în linişte şi pace. Copacii erau plini de frunziş lucios şi de fructe mici, verzi, bazinul cu apă dormea, iar dincolo de el se înălţau minunatele arcade albastre ale pavilionului din grădină.

— Domnule profesor, ne ducem să-i aducem şi pe ceilalţi. E o greutate cam mare numai pentru braţele noastre, ziseră băieţii.

Fielding o duse pe Adela în biroul său şi încercă să-i telefoneze lui McBryde, dar nu reuşi. Firele telefonice fuseseră tăiate. Toţi servitorii lui dăduseră bir cu fugiţii. Îşi dădu seama din nou că nu o putea părăsi. Îi puse la dispoziţie două camere ca locuinţă provizorie, o aprovizionă cu gheaţă, băuturi şi biscuiţi, o sfătui să se culce, şi el însuşi se întinse pe pat. Altceva nu era de făcut. Se simţea neliniştit şi contrariat ascultând zgomotul tot mai îndepărtat al procesiunii, iar bucuria lui era oarecum umbrită de uimire. Era o victorie, dar una atât de stranie! În momentele acelea Aziz striga: „Cyril… Cyril…“; înghesuit într-o trăsură împreună cu *Nawab* Bahadur, Hamidullah, Mahmud Ali, cei doi băieţi ai săi şi cu un morman de flori în braţe, nu era mulţumit, ci voia să fie înconjurat de toţi cei care-l iubeau. Victoria nu-i făcea nici o plăcere; suferise prea mult. Din clipa arestării, fusese la pământ, se prăbuşise ca un animal rănit. Se lăsase pradă disperării, nu din laşitate, ci pentru că ştia că declaraţia unei englezoaice va avea întotdeauna mai multă greutate decât a lui. „Asta-i soarta“, îşi zicea el, şi iarăşi „asta-i soarta“, când fusese arestat din nou, după Mohurram. Singurul lucru care mai conta în acele zile de suferinţă era afecţiunea, şi afecţiunea era acum unicul lui sentiment, în primele momente dureroase de după eliberare.

— De ce nu vine Cyril după noi? Hai să ne întoarcem!

Dar procesiunea nu putea să o ia înapoi. Ca un şarpe într-un jgheab, ea înainta pe lângă bazarul îngust către bazinul Maidanului, unde avea să se regrupeze pentru a hotărî către ce pradă să se îndrepte.

— Înainte, înainte! ţipă Mahmud Ali, ale cărui cuvinte deveniseră acum toate strigăte. Jos inspectorul! Jos cu şeful poliţiei!

— Domnule Mahmud Ali, nu e un lucru cuminte, imploră *Nawab* Bahadur. Acesta ştia că nu putea câştiga nimic atacându-i pe englezi, care căzuseră acum în propriul lor laţ, şi că cel mai cuminte era să-i lase aşa. În plus, avea proprietăţi întinse şi dezaproba anarhia.

— Cyril, din nou mă părăseşti! strigă Aziz.

— Totuşi, o demonstraţie paşnică e necesară, spuse Hamidullah, altfel tot o să mai creadă că ne e teamă.

— Jos cu medicul şef! Să-l salvăm pe Nureddin!

— Nureddin?

— Îl torturează.

— Oh, Doamne…! exclamă, căci şi acesta era prieten.

— Nu-l torturează nimeni. Nu vreau să-l folosiţi pe nepotul meu drept pretext pentru a ataca spitalul, protestă bătrânul.

— Ba da. Callendar se lăuda cu asta înainte de proces. L-am auzit din dosul jaluzelelor. Zicea: „L-am torturat pe negrul ăla“.

— Oh, Doamne, Dumnezeule…! I-a zis negru, nu?

— I-au pus piper pe răni în loc de antiseptice.

— Domnule Mahmud Ali, asta e imposibil. Puţină asprime nu-i va strica băiatului, are nevoie să fie strunit.

— Piper. Aşa zicea medicul şef. Ei speră să ne distrugă pe toţi, unul câte unul; dar nu vor izbuti.

Noua insultă aţâţă furia mulţimii. Până acum nu avusese o ţintă anume sau un motiv de nemulţumire. Când ajunseră pe Maidan şi văzură arcadele gălbui ale spitalului, coloana de oameni şerpui spre el urlând. Era aproape de amiază. Cerul şi Pământul erau demenţial de urâte, duhul răului bântuia din nou prin lume. Nobilul Bahadur era singurul care i se împotrivea, spunându-şi că zvonul trebuie să fie fals. Îl văzuse pe nepotul său în camera de gardă a spitalului cu o săptămână înainte. Dar şi el fu dus mai departe către noua prăpastie. Să-i salveze pe ai lor, să se răzbune pe maiorul Callendar, maltratându-l, apoi urma să vină rândul cartierului oficial englez, în totalitatea lui. Dar dezastrul fu evitat, şi asta datorită doctorului Panna Lal.

Doctorul Panna Lal se oferise să depună mărturie din partea acuzării, atât cu speranţa de a fi pe placul englezilor, cât şi pentru că îl ura pe Aziz. Când procesul eşuă, el se găsi într-o situaţie penibilă. Văzu mai repede decât majoritatea catastrofa ce se apropia, o şterse din sală binişor, înainte ca domnul Das să fi încheiat dezbaterile, şi îşi mână calul în goana mare prin bazare, fugind din faţa mâniei care se pregătea să izbucnească. La spital probabil că avea să fie în siguranţă, căci maiorul Callendar avea să îl apere. Dar maiorul nu venise şi acum lucrurile stăteau mai rău decât oricând, căci, iată, se apropia o gloată însetată de sângele lui, iar sanitarii erau nesupuşi şi nu voiau să-l ajute să sară gardul din spatele spitalului, sau mai curând îl ridicau şi apoi îl lăsau să cadă, spre satisfacţia pacienţilor. Cu groază în suflet, strigă:

— Omul nu poate muri decât o dată! şi o porni clătinându-se prin curte pentru a-i întâmpina pe invadatori, cu o mână făcând salamalecuri, iar în cealaltă purtând o umbrelă galbenă. Oh, iertaţi-mă! scânci el, în timp ce se apropia de trăsura victorioasă. Oh, doctore Aziz, iartă minciunile păcătoase pe care le-am spus! Aziz tăcu, ceilalţi îşi înţepeniră gâtul şi ridicară bărbia

în sus, în semn de dispreţ. M-am temut, am fost indus în eroare, continuă el implorator. Am fost indus în eroare şi aici şi acolo şi pretutindeni, în privinţa caracterului dumitale. Oh, iartă-l pe bătrânul doctor care ţi-a dat lapte când erai bolnav! Oh, *Nawab* Bahadur, mereu îndurător, aveţi nevoie de amărâtul meu dispensar? Luaţi toate blestematele de sticle!

Agitat, dar atent la reacţia celorlalţi, îi văzu zâmbind amuzaţi de engleza lui aproximativă, şi deodată începu să facă pe bufonul; îşi aruncă umbrela pe jos, calcă pe ea şi se lovi la nas. El ştia ce face şi o ştiau şi ceilalţi. Nu mai era nimic patetic sau irevocabil în înjosirea unui asemenea om. Fiind de origine umilă, doctorul Panna Lal nu poseda nimic ce ar fi putut fi dezonorat şi luă hotărârea înţeleaptă de a-i face pe ceilalţi indieni să se simtă ca nişte regi, pentru ca astfel să-i îmblânzească. Când află că îl vor pe Nureddin, ţopăi ca o capră şi o zbughi ca o găină pentru a le îndeplini dorinţa. Spitalul fu salvat, şi până la sfârşitul vieţii sale Lal nu a putut înţelege de ce nu obţinuse o avansare pentru treaba bună pe care o făcuse în dimineaţa aceea.

— Prezenţă de spirit, domnule doctor, prezenţă de spirit, la fel cu a dumneavoastră! fu argumentul folosit pentru a cere maiorului Callendar avansarea.

Când apăru Nureddin, cu toată faţa bandajată, se auzi un urlet de bucurie, ca şi cum ar fi căzut Bastilia. Era momentul de cumpănă al întregii manifestaţii, şi *Nawab* Bahadur reuşi să fie stăpân pe situaţie. Îmbrăţişându-şi nepotul în văzul tuturor, începu un discurs despre Dreptate, Curaj, Libertate şi Prudenţă, idei ce trebuiau să stea bine orânduite în toate capetele, calmând astfel patima mulţimii. Anunţă apoi că va renunţa la titlul său nobiliar conferit de englezi şi că va trăi ca un simplu cetăţean, domnul Zulfiqar, şi ca urmare va pleca în clipa aceea la conacul său. Trăsura se întoarse, mulţimea îl întovărăşi, criza trecuse. Peşterile Marabar au fost o

grea încercare pentru administraţia locală; ele au schimbat cursul multor vieţi şi au distrus câteva cariere, dar n-au sfărâmat vreun continent şi nici măcar nu au dislocat o regiune.

— Vom avea o petrecere diseară, zise bătrânul. Domnule Hamidullah, te deleg să-i aduci pe prietenii noştri Fielding şi Armitrao şi să te informezi dacă acesta din urmă nu doreşte o mâncare specială. Ceilalţi vor merge cu mine. Dar bineînţeles că n-o să pornim spre Dilkusha decât spre seară, pe răcoare. Nu ştiu cum se simt ceilalţi domni, dar în ce mă priveşte am o uşoară durere de cap, şi-mi pare rău că nu i-am cerut bunului nostru Panna Lal o aspirină.

Căldura îşi cerea drepturile. Fiindcă nu izbutise să înnebunească oamenii, acum îi moleşea, şi în scurtă vreme cei mai mulţi dintre combatanţii din Chandrapore aveau să doarmă adânc. Cei din cartierul englez mai stătură un timp de veghe, temându-se de un atac, dar în curând intrară şi ei în lumea viselor, acea lume în care se petrece o treime din viaţa omului şi care e socotită de unii pesimişti ca o prefigurare a veşniciei.

Capitolul XXVI

Era spre seară când Fielding şi domnişoara Quested se întâlniră şi purtară prima dintr-un şir de conversaţii stranii. Sperase că va veni cineva să o ia de acolo până să se deştepte el din somn, dar Colegiul rămăsese

izolat de restul lumii. Ea întrebă dacă i-ar putea acorda „un fel de întrevedere“ şi, în faţa tăcerii lui, zise:

— Puteţi să găsiţi vreo explicaţie pentru purtarea mea atât de neobişnuită?

— Nici una, răspunse el scurt. De ce aţi mai făcut o asemenea plângere dacă aveaţi de gând s-o retrageţi?

— Da, într-adevăr.

— Presupun că ar trebui să vă fiu recunoscător, dar…

— Nu mă aştept la recunoştinţă. Credeam numai că vă interesează să auziţi ce am de spus.

— Ah, bine, mormăi el, simţindu-se stingherit ca un şcolar. Nu cred că o discuţie între noi e de dorit. Ca să vă spun drept, în această poveste oribilă eu ţin cu partea adversă.

— Nu v-ar interesa să aflaţi şi punctul meu de vedere?

— Nu prea.

— Bineînţeles că nu vă cer să păstraţi secretul. Puteţi să transmiteţi cuvintele mele tuturor celor din grupul dumneavoastră, căci din toată suferinţa de azi m-am ales cu un singur lucru bun: nu mai am secrete. Nu mai aud ecoul. Aşa-i spun eu zumzetului care-mi stăruia în urechi. Vedeţi, am fost tot timpul bolnavă de când cu expediţia aceea la peşteri, şi poate că şi înainte de asta.

Observaţia ei îi stârni interesul; era ceea ce bănuise şi el uneori.

— Ce fel de boală? o întrebă.

Ea duse mâna la cap, apoi îl clătină.

— Primul meu gând, încă din ziua arestării lui Aziz, a fost acesta: halucinaţie.

— Credeţi că aşa ceva ar putea fi? întrebă ea cu mare umilinţă. Ce ar fi putut să-mi provoace o asemenea halucinaţie?

— Unul dintre următoarele trei lucruri s-a întâmplat cu siguranţă la Marabar, spuse el, lăsându-se antrenat în discuţie împotriva voinţei sale. Unul dintre aceste trei lucruri: sau Aziz e vinovat, ceea ce cred prietenii dumitale, sau dumneata ai inventat acuzaţia din răutate, ceea ce cred prietenii mei, sau ai avut o halucinaţie. Eu înclin spre… Se ridică şi păşi prin cameră. Acum, când îmi spui că nu te simţeai bine dinainte, e un fapt important. Cred că dumneata ţi-ai rupt singură cureaua binoclului; ai fost tot timpul singură în peştera aceea.

— Poate…

— Îţi aminteşti de când ai început să te simţi rău?

— Când am venit la ceai aici, în pavilionul acela din grădină.

— A fost o reuniune cam nefericită. Aziz şi bătrânul Godbole s-au îmbolnăvit amândoi după aceea.

— Eu nu eram chiar bolnavă. E un lucru prea vag pentru a fi pomenit. Are legătură şi cu viaţa mea particulară. Mi-a plăcut cântecul acela… Dar chiar atunci m-a cuprins un fel de tristeţe pe care nu o puteam defini… Nu, nu ceva atât de concret cum e tristeţea; senzaţia s-ar putea exprima mai bine ca o trăire cu intensitate redusă. Îmi amintesc că m-am dus cu domnul Heaslop să vedem jocul de polo de pe Maidan. S-au mai întâmplat diferite alte lucruri, nu contează ce, dar tot timpul m-am simţit de parcă nu aş fi fost în apele mele. Când am vizitat peşterile eram, fără îndoială, în această stare, şi dumneavoastră sunteţi de părere (nimic nu mă şochează sau jigneşte) că acolo am avut o halucinaţie, cam aceeaşi iluzie, deşi într-o formă groaznică, care le face pe unele femei să creadă că au primit o cerere în căsătorie, când de fapt nimeni nu a făcut aşa ceva.

— Oricum, dumneata analizezi faptele foarte cinstit.

— Am fost educată să fiu cinstită; partea proastă e că nu mă ajută la nimic.

Devenindu-i mai simpatică, el zâmbi şi zise:

— Ne ajută să ajungem în Rai.

— Oare?

— Dacă Raiul există.

— Dumneavoastră nu credeţi în Rai, domnule Fielding? Dacă-mi permiteţi să vă întreb, zise ea, privindu-l sfios.

— Nu cred. Dar cred că cinstea ne duce acolo.

— Cum se poate aşa ceva?

— Să ne întoarcem la halucinaţii. Te-am privit foarte atent azi-dimineaţă când depuneai mărturia la tribunal şi, dacă nu greşesc, halucinaţia („intensitatea redusă“, cum îi spui dumneata exprimă cam acelaşi lucru) a dispărut brusc.

Adela încercă să-şi amintească ce simţise la tribunal, dar nu izbuti; viziunea dispărea ori de câte ori încerca s-o analizeze.

— Întâmplările mi se înfăţişau în minte într-o succesiune logică, zise ea, dar lucrurile nu se petrecuseră deloc aşa.

— Credinţa mea e… Şi bineînţeles că ascultam cu grijă, în speranţa că vei face vreo greşeală, dar credinţa mea e că bietul McBryde a alungat duhurile rele. Îndată ce ţi-a pus o întrebare directă, i-ai dat un răspuns sincer şi iluzia s-a prăbuşit.

— Duhurile rele, în sensul acesta. Credeam că vreţi să spuneţi că am văzut o stafie.

— Nu merg chiar aşa departe.

— Unele persoane pe care le respect foarte mult cred în stafii, spuse ea destul de tăios. Prietena mea, doamna Moore, crede.

— E o doamnă în vârstă.

— Nu cred că trebuie să fiţi nepoliticos cu ea, aşa cum aţi fost şi cu fiul ei.

— Nu aveam intenţia să fiu nepoliticos. Voiam numai să spun că e greu, pe măsură ce înaintăm în vârstă, să rezistăm supranaturalului. Şi eu am simţit această atracţie. Mă mai descurc deocamdată fără el, dar cât e de tentant, la patruzeci şi cinci de ani, să poţi crede că morţii trăiesc din nou! Morţii tăi; ceilalţi nu contează.

— Pentru că morţii nu trăiesc din nou.

— Mă tem că nu.

— Şi eu.

Urmă un moment de tăcere, cum se întâmplă de obicei după un triumf al raţionalismului. Apoi el se scuză cu destulă eleganţă pentru purtarea sa faţă de Heaslop la club.

— Ce spune doctorul Aziz despre mine? întrebă ea după o altă pauză.

— Nu prea a fost în stare să gândească lucid, în nenorocirea lui. Bineînţeles că e foarte amărât, spuse Fielding cam jenat, fiindcă unele cuvinte ale lui Aziz nu erau numai amare, ci şi murdare.

Substratul atitudinii lui era acesta: „E o ruşine pentru mine să fiu bănuit în legătură cu o asemenea cotoroanţă“. Îl înfuria faptul că fusese acuzat de o femeie lipsită de frumuseţe; în materie sexuală, era un snob. Aceasta îl uimise şi îl supărase pe Fielding. Senzualitatea, atâta vreme cât era sinceră, nu-l dezgusta, dar această senzualitate derivată, de genul aceleia care clasează o metresă în categoria automobilelor dacă e frumoasă, şi în categoria muştelor dacă nu e, era străină propriilor lui emoţii, şi ori de câte ori atingeau acest subiect, simţea că între el şi Aziz se ridică o barieră. Era, într-o formă nouă, vechea, foarte vechea racilă care dezumanizează orice civilizaţie: snobismul, dorinţa de posesiune a unor bunuri care să-ţi sporească prestigiul. Şi pentru a scăpa de aceasta, mai curând decât de poftele cărnii, se retrag sfinţii în Himalaya.

Ca să schimbe subiectul, Fielding zise:

— Dar să-mi închei analiza. Suntem de acord că el nu e un ticălos, că nici dumneata nu eşti, şi nici nu suntem întru totul siguri că a fost o halucinaţie. Mai există o a patra posibilitate pe care trebuie s-o luăm în considerare: nu a fost cumva altcineva?

— Călăuza?

— Întocmai. Călăuza. M-am gândit adesea la asta. Din nefericire, Aziz i-a dat o palmă şi omul s-a speriat şi a dispărut. E un lucru supărător, şi poliţia nu ne-a dat nici un ajutor să-l găsim; călăuza nu prezenta nici un interes pentru ei.

— Poate a fost călăuza, vorbi ea liniştit. Pentru ea chestiunea îşi pierduse brusc importanţa.

— Sau poate o fi fost unul din banda aceea de pathani care s-au tot vânturat prin regiunea noastră?

— Cineva care se găsea într-o altă peşteră şi m-a urmărit atunci când călăuza se uita în altă parte? E posibil.

În acest moment intră Hamidullah, care nu păru prea bucuros să-i găsească împreună. Ca toţi cei din Chandrapore, el nu putea înţelege purtarea domnişoarei Quested. Auzise ultima ei frază.

— Salut, dragă Fielding! zise el. În sfârşit, am dat de dumneata. Poţi să vii chiar acum la Dilkusha?

— Chiar acum?

— Eu sper să plec într-o clipă, nu vă deranjaţi pentru mine.

— Telefonul e stricat; domnişoara Quested nu a putut vorbi cu prietenii ei, explică el.

— Multe lucruri s-au stricat, iar unele nu vor mai putea fi drese niciodată, spuse celălalt. Totuşi, trebuie să existe un mod de a o transporta pe această doamnă înapoi în cartierul englez. Resursele civilizaţiei sunt numeroase.

Vorbea fără să o privească pe domnişoara Quested, şi ignora tentativa ei de a-i întinde mâna.

Fielding, care socotea preferabil ca întrevederea să fie prietenoasă, zise:

— Domnişoara Quested mi-a explicat întrucâtva purtarea ei de azi-dimineaţă.

— Poate că a apărut din nou epoca miracolelor. Trebuie să ne aşteptăm la orice, după cum ne spun filozofii noştri.

— Trebuie să fi părut un miracol celor care asistau la proces, zise Adela adresându-i-se cu oarecare nelinişte. Adevărul e că mi-am dat seama, înainte de a fi prea târziu, că făcusem o greşeală şi am avut destulă prezenţă de spirit s-o spun. La asta se rezumă purtarea mea neobişnuită.

— La asta se rezumă, într-adevăr, replică indianul tremurând de furie, dar stăpânindu-se, pentru că avea impresia că ea ar putea să-i întindă o nouă cursă. Vorbind ca simplu individ, într-o convorbire particulară, trebuie să spun că am admirat atitudinea dumneavoastră şi am fost încântat când entuziaştii noştri băieţi v-au împodobit cu ghirlande de flori. Dar, ca şi domnul Fielding, sunt surprins; într-adevăr, „surprins“ e un cuvânt prea slab. L-aţi târât pe prietenul meu în noroi, i-aţi zdruncinat sănătatea şi i-aţi distrus perspectivele de viitor într-un mod pe care nici nu vi-l puteţi închipui, deoarece ignoraţi total societatea şi religia noastră, ca pe urmă să declaraţi deodată în boxa martorilor: „Oh, nu, domnule McBryde, de fapt nu sunt tocmai sigură, puteţi să-i daţi drumul“. Am înnebunit eu? Mă tot întreb. E oare un vis? Şi dacă e aşa, când a început? Şi fără îndoială că e un vis care nu s-a sfârşit încă. Înţeleg că tot nu aţi terminat cu noi, acum vine rândul bietului ghid care v-a condus prin peşteri.

— Nicidecum, discutam numai ipoteze, interveni Fielding.

— O distracţie interesantă, dar va dura cam mult. Sunt o sută şaptezeci de milioane de indieni în această binecunoscută peninsulă, şi bineînţeles că

unul sau altul dintre ei a intrat în peşteră. Bineînţeles că vinovatul e neapărat un indian, nu trebuie să uităm asta. Şi deoarece, dragă Fielding, aceste ipoteze îţi vor răpi ceva timp aici – îşi puse braţul pe umerii englezului şi-l legănă uşor –, nu crezi că ar fi mai bine să vii la conacul lui *Nawab* Bahadur, sau ar trebui să zic al domnului Zulfiqar, căci acesta e numele pe care vrea să-l poarte acum?

— Bucuros, într-o clipă…

— Am hotărât ce o să fac, spuse domnişoara Quested. Am să mă duc la casa Dak.

— Nu la familia Turton? se miră Hamidullah făcând ochii mari. Credeam că sunteţi invitata lor.

Casa Dak din Chandrapore era sub nivelul celorlalte şi, desigur, nu avea servitori. Fielding, deşi continua să se legene cu Hamidullah, gândea de unul singur şi în clipa următoare spuse:

— Am o idee mai bună. Domnişoară Quested, trebuie să rămâneţi aici, la colegiu. Eu voi lipsi cel puţin două zile. Puteţi fi stăpână în toată casa şi aveţi timp să vă faceţi planurile în linişte.

— Nu sunt de acord, spuse Hamidullah, arătându-se înspăimântat… Ideea e complet nefericită. S-ar putea foarte bine să mai aibă loc o demonstraţie la noapte, şi nu e exclus să fie atacat colegiul. Dumneata, dragul meu, vei fi considerat răspunzător pentru siguranţa acestei doamne.

— Ar putea să atace şi casa Dak.

— Întocmai, dar în acest caz răspunderea nu mai e a dumitale.

— Aveţi dreptate. Am provocat destule necazuri.

— Auzi? Doamna o recunoaşte singură. Nu mă tem de un atac din partea oamenilor noştri. Ar fi trebuit să vezi în ce ordine s-au retras de la spital. Lucrul de care trebuie să ne păzim este un atac pus la cale de poliţie,

cu scopul de a te discredita. McBryde are destui derbedei la dispoziţie pentru asemenea scopuri, şi asta ar fi tocmai ocazia potrivită pentru el.

— N-are importanţă, domnişoara Quested nu se va duce să locuiască în casa Dak, hotărî Fielding.

Avea o simpatie înnăscută pentru cei oropsiţi; acesta era în parte şi motivul pentru care i se alăturase lui Aziz, şi hotărî să nu o părăsească pe biata fată într-un moment greu. În acelaşi timp, nutrea acum un sentiment de respect pentru ea, născut din discuţia ce avusese loc înainte. Deşi îşi păstra încă felul ei obişnuit de a fi, aspru, profesoral, acum nu mai examina viaţa, ci viaţa o examina pe ea. Devenise un om adevărat.

— Atunci, unde se va duce? N-o să terminăm niciodată cu ea!

Domnişoara Quested nu-i făcuse nici o impresie lui Hamidullah. Dacă ar fi manifestat vreun pic de emoţie la tribunal, dacă s-ar fi pierdut cu firea, s-ar fi bătut în piept şi ar fi invocat numele Domnului, i-ar fi trezit imaginaţia şi generozitatea, căci le deţinea pe amândouă din abundenţă. Dar în timp ce liniştise zbuciumul minţii lui orientale, ea o şi îngheţase, iar rezultatul era că nu o mai putea crede sinceră şi, efectiv, din punctul lui de vedere nici nu era, deoarece comportamentul ei se întemeia pe cinste şi pe o noţiune rece de dreptate. În timp ce retracta, nu simţise nici o dragoste pentru cei pe care-i nedreptăţise. În ţara asta atât de exigentă, adevărul nu e adevăr decât dacă e întovărăşit de bunătate, şi iarăşi bunătate şi tot mai multă bunătate; decât dacă Cuvântul care a fost la început cu Dumnezeu este el însuşi Dumnezeu. Iar sacrificiul fetei, atât de lăudabil conform ideilor apusene, era respins de ei pe bună dreptate pentru că, deşi venea din inimă, nu îi cuprindea şi inima. Câteva ghirlande din partea unor băieţi era tot ce avea să-i dea vreodată India la schimb.

— Dar unde o să mănânce, unde o să doarmă? Eu zic să stea aici, şi dacă au s-o lovească în cap derbedeii, au s-o lovească şi gata. Asta e

propunerea mea. Ce zici, domnişoară Quested?

— Sunteţi foarte amabil. Cred că ar fi trebuit să spun da, dar sunt de acord cu domnul Hamidullah. Nu vreau să vă mai deranjez. Cred că cel mai bine ar fi să mă întorc la familia Turton şi să văd dacă-mi dau voie să dorm la ei, iar dacă mă dau afară, va trebui să mă duc la Dak. Inspectorul m-ar primi, ştiu asta, dar doamna Turton a spus azi-dimineaţă că nu vrea să mă mai vadă în ochi.

Adela vorbea fără amărăciune, sau, cum gândea Hamidullah, fără mândria cuvenită. Preocuparea ei era să provoace cât mai puţină supărare celorlalţi.

— E mult mai bine să rămâi aici decât să te expui la insulte din partea acelei femei stupide.

— O găsiţi stupidă? Şi eu o socoteam aşa. Acum nu mai ştiu.

— Iată că apare soluţia, zise avocatul, care îşi luase mâna de pe umărul lui Fielding şi se apropiase de fereastră. Vine magistratul nostru. Vine într-o brişcă de mâna a treia, pentru a nu fi recunoscut. Vine neînsoţit, totuşi iată că vine magistratul.

— În sfârşit! exclamă Adela tăios, ceea ce îl făcu pe Fielding să-i arunce o privire.

— Vine, vine, vine! Mă fac mititel. Tremur.

— Vreţi să-l întrebaţi ce vrea, domnule Fielding?

— Te caută pe dumneata, bineînţeles.

— Poate nici nu ştie că sunt aici.

— Am să vorbesc eu întâi cu el, dacă preferi.

După ce plecă Fielding, Hamidullah îi spuse pe un ton agresiv domnişoarei Quested:

— Zău aşa, trebuia neapărat să-i mai faceţi şi această neplăcere lui Fielding? E mult prea delicat.

Ea nu răspunse, şi între ei se aşternu o tăcere desăvârşită, întreruptă doar de întoarcerea stăpânului casei.

— Are să-ţi comunice o veste, spuse el. Îl găseşti pe verandă. Preferă să nu intre.

— Mi-a trimis vorbă să mă duc eu la el?

— Fie că v-a chemat sau nu, o să vă duceţi, cred, fu de părere Hamidullah.

Ea se gândi o clipă, apoi zise:

— Aveţi perfectă dreptate, după care îi adresă lui Fielding câteva cuvinte de mulţumire pentru amabilitatea pe care i-o arătase în decursul acelei zile.

— Slavă Domnului că s-a terminat! exclamă, fără să o mai conducă pe verandă, căci nu socotea necesar să-l vadă din nou pe Ronny.

— A fost o obrăznicie din partea lui că n-a intrat.

— Ii venea cam greu să o facă, având în vedere felul în care m-am purtat cu el la club. Heaslop a făcut figură onorabilă. Şi pe deasupra, astăzi soarta a fost destul de aspră cu el. A primit o telegramă în care i se spune că mama lui a murit, biata bătrână.

— Ah, da. Doamna Moore. Regret, zise Hamidullah destul de indiferent.

— A murit pe vapor.

— Canicula, îmi închipui.

— Probabil.

— Luna mai nu este o perioadă în care să poată călători o persoană în vârstă.

— Sigur. Heaslop n-ar fi trebuit să o lase să plece, şi el ştie asta. Mergem?

— Să aşteptăm până când fericita pereche va părăsi incinta colegiului… Sunt chiar nesuferiţi, tot lungind-o atât. Ei, Fielding, îmi amintesc că dumneata nu crezi în Providenţă. Eu cred. Şi iată, asta-i pedeapsa lui Heaslop pentru că a îndepărtat-o pe martora noastră, ca să ne împiedice să avem un alibi.

— Aici mergi prea departe. Depoziţia bietei bătrâne nu putea avea nici o valoare, oricât ar ţipa şi ar vocifera Mahmud Ali. Nu putea străbate cu privirea muntele Kawa Dol, chiar dacă ar fi vrut. Numai domnişoara Quested îl putea salva.

— Ea-l iubea pe Aziz, după cum spune el, şi iubea şi India, iar el ţinea la ea.

— Iubirea nu e de nici un folos pentru un martor, un avocat ar trebui să ştie asta. Dar văd că e pe cale să se înfiripe la Chandrapore o legendă despre Esmiss Esmoor şi eu, dragă Hamidullah, nu ţin să-i împiedic înflorirea.

Celălalt zâmbi şi se uită la ceas. Amândoi regretau moartea doamnei Moore, dar erau oameni de vârstă mijlocie care îşi investiseră emoţiile altundeva, şi nu era de aşteptat să manifeste o durere prea adâncă la dispariţia unei cunoştinţe. Numai propriii noştri morţi contează. Dacă pentru o clipă împărtăşiră un sentiment de tristeţe, acesta trecu iute. Într-adevăr, cum e posibil ca o fiinţă umană să sufere pentru toată tristeţea pe care o întâlneşte pe faţa Pământului, pentru durerea care este îndurată nu numai de oameni, ci şi de animale şi plante, şi poate şi de pietre? Sufletul oboseşte repede şi, de teamă să nu piardă puţinul pe care-l înţelege, se retrage pe tărâmul sigur pe care i l-au stabilit obişnuinţa sau hazardul şi suferă acolo. Fielding o întâlnise pe doamna Moore numai de două sau de trei ori. Hamidullah o văzuse o singură dată de la distanţă, şi erau mult mai preocupaţi de viitoarea reuniune de la Dilkusha, ospăţul „victoriei“ la care aveau să întârzie în modul cel mai victorios. Se înţeleseră să nu-i spună lui

Aziz despre moartea doamnei Moore până a doua zi, pentru că ţinea la ea şi vestea ar fi putut să-i strice buna dispoziţie.

— Ah, asta e insuportabil! bombăni Hamidullah, căci domnişoara Quested se întorsese.

— Domnule Fielding, v-a spus Ronny despre noua lui nenorocire?

El se înclină.

— Vai de mine!

Se aşeză şi păru că încremeneşte ca un monument.

— Heaslop vă aşteaptă, cred.

— Doresc foarte mult să fiu singură. Era cea mai bună prietenă a mea, însemna mult mai mult pentru mine decât pentru el. Nu pot îndura prezenţa lui Ronny… Nu pot să vă explic. Aţi putea să-mi faceţi marele serviciu de a mă lăsa să stau totuşi aici?

Hamidullah înjură furios pe limba lui.

— Cu multă plăcere, dar domnul Heaslop e de acord?

— Nu l-am întrebat, suntem prea tulburaţi. E foarte complicat, nu cum se crede de obicei că e nefericirea. Fiecare dintre noi ar trebui să stea singur şi să se gândească. Vino, te rog, să vorbeşti iar cu Ronny!

— Cred că de data asta el ar trebui să vină la mine, zise Fielding, simţind că măcar atât i se cuvenea propriei lui demnităţi. Cheamă-l, te rog!

Ea se întoarse împreună cu el. Era pe jumătate nefericit, pe jumătate arogant, – un straniu amestec – şi începu numaidecât să vorbească sacadat.

— Am venit să o iau pe domnişoara Quested, dar şederea ei la familia Turton a luat sfârşit şi deocamdată nu s-a aranjat în altă parte; la mine e o casă de burlac acum…

Fielding îl opri binevoitor:

— Nu-mi mai explica; domnişoara Quested rămâne aici. Voiam numai să fiu sigur de aprobarea dumitale. Domnişoară Quested, să faci bine să

trimiţi după servitorul dumitale, dacă poate fi găsit pe undeva, iar eu o să dau ordin alor mei să te servească cum pot mai bine, şi am să-i anunţ şi pe Cercetaşi. Ei au păzit colegiul de când s-a închis şi pot foarte bine să o facă în continuare. Cred într-adevăr că aici poţi fi tot atât de în siguranţă ca în orice altă casă. Mă întorc joi.

Între timp, Hamidullah, hotărât să nu-i cruţe duşmanului nici o durere suplimentară, îi spuse lui Ronny:

— Am auzit, domnule, că mama dumneavoastră a murit. Pot să vă întreb de unde aţi primit telegrama?

— De la Aden.

— Aha, dar la tribunal vă lăudaţi că a sosit la Aden.

— Dar a murit după plecarea din Bombay, interveni Adela. Când i-au pomenit numele azi-dimineaţă, era moartă. Se vede că au coborât-o în mare.

Asta îl potoli oarecum pe Hamidullah, şi-l făcu să renunţe la brutalitatea care îl şocase pe Fielding mai mult decât pe ceilalţi. Tăcu, în timp ce se puneau la punct detaliile şederii domnişoarei Quested la colegiu, spunându-i doar lui Ronny:

— Trebuie să fie limpede, domnule, că nici domnul Fielding, nici vreunul dintre noi nu e răspunzător pentru siguranţa domnişoarei în incinta colegiului, observaţie cu care Ronny fu de acord.

După aceea urmări, amuzându-se în sinea lui, purtarea semicavalerească a celor trei englezi. Socotea că Fielding fusese incredibil de prost şi de slab, şi era uimit de lipsa de mândrie a celor doi tineri. Când se îndreptară apoi spre Dilkusha, cu o întârziere de câteva ore, îi spuse lui Amritrao, care-i însoţea:

— Domnule Amritrao, te-ai gândit ce sumă ar trebui să plătească domnişoara Quested ca despăgubire?

— Douăzeci de mii de rupii.

Nu se mai vorbi despre asta atunci, dar răspunsul îl îngrozi pe Fielding. Nu putea suporta gândul că fata aceea cinstită şi bizară avea să îşi piardă averea şi poate şi logodnicul. Ea trecu deodată pe primul plan al conştiinţei sale. Şi, obosit de ziua aceea nemiloasă şi nesfârşită, încetă să mai privească relaţiile umane cu luciditatea lui obişnuită, începând să simtă că nu existăm în noi înşine, ci în termenii celorlalte conştiinţe, idee pentru care logica nu oferă nici un sprijin, şi care îl asaltase numai o singură dată înainte, în seara de după catastrofă, când de la veranda clubului văzuse pumnii şi degetele Marabarului crescând până ce au cuprins întregul cer al nopţii.

Capitolul XXVII

— Aziz, eşti treaz?

— Nu, aşa că hai să stăm de vorbă, să visăm la planuri de viitor.

— Nu prea mă pricep la vise.

— Atunci, noapte bună, dragul meu!

Banchetul victoriei se sfârşise şi chefliii stăteau întinşi pe terasa de sus a conacului domnului Zulfiqar, dormind sau privind stelele prin plasele fine care-i apărau de ţânţari. Chiar deasupra capetelor lor atârna constelaţia Leului, discul stelei Regulus, atât de mare şi de strălucitor încât semăna cu un tunel luminos şi, odată ce acceptai această iluzie, toate celelalte stele păreau la rându-le tunele.

— Eşti mulţumit de realizările noastre de azi, Cyril? se ridică din nou vocea din stânga sa.

— Dar tu?

— Da, în afară de faptul că am mâncat prea mult. Cum îţi simţi stomacul? Cum e capul? Cred că Panna Lal şi Callendar vor fi puşi pe liber.

— O să fie o schimbare generală în Chandrapore.

— Şi tu vei fi avansat.

— Oricum, nu pot să mă retrogradeze, oricare ar fi sentimentele lor.

— În orice caz, ne petrecem vacanţa împreună şi vizităm Caşmirul, poate şi Persia, căci voi avea o mulţime de bani. Mi se vor da ca despăgubire pentru prejudiciile aduse reputaţiei mele, explică el cu un calm cinic. Cât vei fi cu mine n-o să cheltuieşti un gologan. Asta e ce mi-am dorit întotdeauna şi, ca rezultat al nenorocirii mele, s-a realizat.

— Ai câştigat o mare bătălie… începu Fielding.

— Ştiu, dragul meu, ştiu; nu trebuie să-ţi iei vocea asta atât de solemnă şi de gravă. Ştiu ce urmează după asta: „Scuteşte-o, oh, scuteşte-o pe domnişoara Quested de plata daunelor, pentru ca englezii să poată spune: «Iată un indigen care s-a purtat într-adevăr ca un gentleman; dacă n-ar avea pielea neagră, i-am permite chiar să intre în clubul nostru»“. Aprobarea compatrioţilor tăi nu mă mai interesează. Am devenit anti-britanic, şi ar fi trebuit să o fac mai demult, m-ar fi scutit de numeroase nenorociri.

— Inclusiv de faptul că m-ai cunoscut pe mine.

— Ce zici, să ne ducem să-i turnăm apă pe faţă lui Mohammed Latif? E foarte caraghios când păţeşte aşa ceva în timpul somnului.

Cuvintele lui nu cuprindeau o întrebare, ci puneau un punct final discuţiei. Fielding le acceptă ca atare, şi urmă o pauză umplută de adierea plăcută a unui vânticel care reuşea să atingă acoperişul casei. Banchetul, deşi foarte zgomotos, fusese agreabil, şi acum binecuvântata tihnă

necunoscută Apusului, care sau lucrează, sau trândăveşte, coborâse peste grupul pestriţ de oameni.

Civilizaţia veche cutreieră prin locurile acelea ca o stafie, vizitând din nou ruinele imperiului, şi nu se dezvăluie în mari opere de artă sau fapte însemnate, ci în gesturile pe care le fac indienii cultivaţi atunci când se aşază ori stau întinşi. Fielding, care se îmbrăcase şi el în costum indigen, află din excesiva sa stângăcie că toate mişcările lui nu erau decât imitaţii, în timp ce *Nawab* Bahadur, când întindea mâna după mâncare, sau Nureddin, când aplauda un cântec, înfăptuiau un act de frumuseţe care nu mai avea nevoie de vreo completare. Această linişte a gestului e Pacea, care se află dincolo de înţelegere. În fond, este echivalentul social al filozofiei Yoga. Când iureşul activităţii încetează, această funcţie a gestului devine vizibilă şi vădeşte o civilizaţie pe care Apusul o poate tulbura, dar niciodată nu şi-o poate însuşi. Mâna se întinde în eternitate, genunchiul ridicat are caracterul veşnic, dar nu şi tristeţea mormântului. În seara aceea, Aziz era pătruns de civilizaţia lui, întreg, demn, destul de dur, iar Fielding îi vorbi cu oarecare rezervă.

— Da, bineînţeles că trebuie să o laşi pe domnişoara Quested să scape mai uşor. Trebuie să-ţi plătească cheltuielile de judecată, aşa e cinstit, dar nu o trata ca pe un inamic învins.

— E bogată? Te deleg să afli asta.

— Sumele pe care le-aţi pomenit la masă, când v-aţi înflăcărat cu toţii, o vor ruina. Sunt absolut absurde. Uite ce…

— Mă uit, deşi e cam întuneric. Îl văd pe Cyril Fielding, care e un băiat foarte cumsecade şi cel mai bun prieten al meu, dar într-un fel e un zăpăcit. Tu crezi că lăsând-o pe domnişoara Quested să scape uşor o să-mi îmbunătăţesc reputaţia, şi pe a indienilor în general? Nu, nu! Va fi socotită o manifestare de slăbiciune şi o încercare de a obţine avansări pe cale oficială.

De fapt, m-am hotărât să nu mai am nimic de-a face cu India britanică. Am să-mi caut o slujbă în vreun stat musulman, de pildă în Hyderabad sau Bhopal, unde englezii nu mă mai pot insulta. Nu mă sfătui să fac altfel.

— În cursul unei lungi discuţii cu domnişoara Quested…

— Nu mă interesează lungile voastre discuţii.

— Taci! În cursul unei lungi convorbiri cu domnişoara Quested am început să-i înţeleg firea. Nu are o fire comodă, ea fiind o pedantă, dar e o persoană neprefăcută şi foarte curajoasă. Când a văzut că greşise, s-a dezmeticit dintr-odată şi şi-a recunoscut greşeala. Vreau să-ţi dai bine seama ce înseamnă asta. Cu toţi prietenii în jurul ei, cu întreaga administraţie britanică împingând-o înainte, ea se opreşte şi aruncă totul peste bord. În locul ei, eu aş fi băgat-o pe mânecă. Dar a rămas neclintită şi era gata să devină o eroină naţională, dacă elevii mei nu ne-ar fi împins trăsura pe o uliţă laterală, înainte ca mulţimea să se înflăcăreze. Trateaz-o cu mai multă consideraţie. Zău că nu merită să fie hulită! Ştiu ce vor ei toţi – arătă spre trupurile învăluite în pânze subţiri, culcate pe terasă –, dar nu trebuie să-i asculţi. Fii iertător. Poartă-te ca unul dintre cei şase împăraţi moguli ai tăi sau ca toţi şase laolaltă, topiţi într-unul singur.

— Nici măcar împăraţii moguli nu-şi arătau mila până ce nu li se cerea iertare.

— O să-ţi ceară iertare, dacă asta-i problema, strigă el ridicându-se. Uite, îţi fac o propunere. Dictează-mi orice formulă de scuze pe care o doreşti şi mâine pe vremea asta ţi-o aduc înapoi, semnată. Asta nu va ţine locul unor scuze cerute oficial, eventual în faţa justiţiei. E numai un adaos.

— „Dragă doctore Aziz, îmi pare rău că nu ai venit după mine în peşteră. Sunt o cotoroanţă oribilă şi asta era ultima mea şansă.“ O să semneze aşa ceva?

— Ei, atunci, noapte bună! După toate astea, e timpul să dormim.

— Noapte bună, aşa zic şi eu.

— Ah, tare aş vrea să nu mai faci asemenea glume, continuă Fielding după o pauză. E o trăsătură a ta cu care nu mă pot împăca defel.

— Eu mă împac cu toate defectele tale, aşa că ce-i de făcut?

— Mă cam jigneşti spunând asta. Noapte bună!

Urmă o tăcere, apoi vocea de alături spuse pe un ton visător, dar cu o profundă emoţie:

— Cyril, mi-a venit o idee care îţi va satisface sufletul delicat: am s-o consult pe doamna Moore.

Deschizând ochii şi privind miile de stele, Fielding nu putu răspunde; îl amuţeau.

— Părerea ei va rezolva totul; am încredere deplină în ea. Dacă mă sfătuieşte să o iert pe fată, aşa am să fac. N-o să mă sfătuiască să fac ceva împotriva cinstei şi a bunului meu renume, aşa cum m-ai putea sfătui tu.

— Lasă că discutăm despre asta mâine dimineaţă.

— Ce ciudat e! Uit mereu că a plecat din India. Când i-au strigat numele la tribunal, mi-am închipuit că e prezentă. Închisesem ochii, mă înşelam dinadins, ca să amorţesc durerea. Şi acum, în clipa asta, am uitat din nou. Va trebui să-i scriu. Acum e departe, în drum spre Ralph şi Stella.

— Spre cine?

— Spre ceilalţi copii.

— Nu am auzit despre alţi copii.

— Aşa cum eu am doi băieţi şi o fată, tot aşa are şi doamna Moore. Mi-a spus-o în moschee.

— Eu o cunoşteam foarte puţin.

— N-am văzut-o decât de trei ori, dar ştiu că e o orientală.

— Eşti fantastic… Pe domnişoara Quested nu vrei s-o tratezi cu generozitate, în timp ce faţă de doamna Moore dai dovadă de un cavalerism

desăvârşit. Oricum, domnişoara Quested s-a purtat cumsecade azi-dimineaţă, în timp ce bătrâna doamnă nu a făcut niciodată nimic pentru tine, şi e o simplă presupunere că ar fi depus o declaraţie în favoarea ta; totul se bazează numai pe zvonuri colportate de servitori. Sentimentele tale nu par niciodată a fi proporţionale cu obiectul lor, Aziz.

— Oare sentimentul e un sac de cartofi, cu preţ fix pe kilogram, pe care să-l distribui altora? Ce sunt eu, maşină? Ai să-mi spui în curând că îmi tocesc sentimentele, folosindu-le.

— Chiar cred că ai putea s-o faci. Mi se pare o remarcă judicioasă. Nu poţi fi şi cu varza unsă şi cu slănina în pod, nici măcar pe plan spiritual.

— Dacă e adevărat ce spui, nici o prietenie nu-şi are rostul; totul se reduce la a da şi a lua sau a da şi a restitui, ceea ce e dezgustător, şi în cazul ăsta am face mai bine să sărim peste această balustradă şi să ne omorâm. Ţi s-a întâmplat ceva astă-seară de ai devenit atât de materialist?

— Lipsa de obiectivitate e mai rea decât materialismul meu.

— Înţeleg. Mai ai şi altceva să-mi reproşezi?

Era bine dispus şi afectuos, dar puţin cam agresiv. Închisoarea adâncise unele trăsături ale caracterului său, care nu mai fluctua la fel de mult ca în trecut.

— Ar fi mult mai bine să-mi spui deschis tot ce te supără, dacă va fi să rămânem prieteni pe vecie. Nu-ţi place doamna Moore şi te supără faptul că mie îmi place; totuşi cu vremea ai s-o îndrăgeşti şi tu.

Când o persoană moartă în realitate e socotită vie, o atmosferă nesănătoasă viciază conversaţia. Fielding nu mai putu suporta tensiunea şi izbucni:

— Îmi pare rău că trebuie să-ţi spun, dar doamna Moore e moartă.

Hamidullah, care ascultase conversaţia lor şi nu voia ca acea seară festivă să fie umbrită de veşti rele, strigă de pe patul alăturat:

— Aziz, îşi bate joc de tine. Nu-l crede pe ticălosul ăsta.

— Nu-l cred, răspunse Aziz. Era insensibil la farse, fie ele şi de acest gen.

Fielding nu mai spuse nimic. Faptele sunt fapte şi în dimineaţa următoare, toată lumea avea să afle despre moartea doamnei Moore. Dar îşi dădu seama că oamenii nu sunt morţi cu adevărat până când nu sunt socotiţi morţi. Atâta vreme cât persistă o oarecare îndoială în legătură cu moartea lor, ei posedă un fel de nemurire. O experienţă proprie confirma acest lucru. Cu mulţi ani în urmă, pierduse un bun prieten, o femeie care credea în paradisul creştin şi-l asigura că după schimbările şi întâmplările acestei vieţi trecătoare aveau să se întâlnească din nou în ceruri. Fielding era un ateu convins şi onest, dar respecta toate părerile prietenei sale; acesta e lucrul esenţial într-o prietenie. Şi un timp i se păruse că moarta îl tot aştepta, iar când iluzia a dispărut, îi lăsase în suflet un gol care aproape că semăna cu un sentiment de vinovăţie. „Ăsta e cu adevărat sfârşitul ei“, îşi spusese atunci, „i-am dat lovitura finală“. Încercase să o omoare pe doamna Moore în seara aceea, pe terasa casei lui *Nawab* Bahadur, dar ea îi scăpase printre degete şi atmosfera rămase liniştită. Curând se ridică Luna, cornul acela palid care precede Soarele, şi la scurt timp după aceea oamenii şi boii îşi începură truda lor fără sfârşit, iar plăcutul interludiu, pe care el încercase să-l scurteze, se încheie în mod firesc.

Capitolul XXVIII

Era moartă cu adevărat. Încredinţată adâncurilor, în timp ce se găsea încă în drumul ei spre sud, căci vapoarele ce pleacă din Bombay nu se pot îndrepta spre Europa până ce nu înconjoară Arabia. Era mai aproape de tropice decât ajunsese vreodată pe uscat atunci când Soarele o văzu pentru ultima oară, iar trupul ei fu coborât într-o altă Indie: Oceanul Indian. Lăsa în urma ei o atmosferă de jenă penibilă, căci o moarte strică reputaţia unui vas. Cine era această doamnă Moore? Când au ajuns la Aden, Lady Mellanby a trimis o telegramă, apoi o scrisoare, a făcut tot ce era de datoria ei, dar soţia unui viceguvernator nu doreşte să aibă parte de o asemenea întâmplare şi repeta tuturor: „Nu o cunoscusem pe biata femeie decât de câteva ceasuri, înainte de a i se face rău. Zău că puteam fi scutiţi de asemenea accidente deprimante! Îţi strică toată bucuria întoarcerii acasă“. O stafie urmări vaporul cât străbătu Marea Roşie, dar în Mediterana nu mai putu intra. Undeva, prin preajma Suezului, se produce întotdeauna un fel de schimbare de atmosferă socială: rânduielile Asiei pălesc, iar cele ale Europei încep să se facă simţite, şi în timpul acestei tranziţii doamna Moore a fost definitiv abandonată. La Port Said se făcu simţit Nordul aprig şi cenuşiu. Vremea era atât de rece şi de înviorătoare, încât pasagerii se gândeau că trebuie să se fi schimbat şi în ţara de unde plecaseră, dar acolo se făcea tot mai cald, potrivit legii ei eterne.

Moartea doamnei Moore îmbrăcă forme mai subtile şi mai durabile în Chandrapore. Se născu legenda că un englez îşi omorâse mama pentru că ea încercase să salveze viaţa unui indian, şi povestea avea în ea exact atâta adevăr cât să provoace supărări autorităţilor. Uneori, povestea vorbea de

fapt despre o vacă ce fusese omorâtă sau despre un crocodil cu colţi de mistreţ care se târâse afară din Gange. Bazaconii de felul acesta sunt mai greu de combătut decât o minciună închegată. Ele se ascund în grămezile de gunoi şi ies la iveală când nu le vede nimeni. La un moment dat, s-a constatat existenţa a două morminte distincte conţinând rămăşiţele aşa-numitei Esmiss Esmoor: unul lângă tăbăcărie, celălalt mai sus, lângă gara de mărfuri. Domnul McBryde le vizită pe amândouă şi văzu semnele de început ale unui nou cult: străchini de lut şi altele. Fiind un funcţionar cu experienţă, nu făcu nimic, ca să nu stârnească şi mai rău fervoarea, care se potoli de la sine într-o săptămână au două.

— E o propagandă în spatele acestor lucruri, zise el, uitând că în urmă cu o sută de ani, când europenii încă mai locuiau la ţară şi stimulau oarecum imaginaţia localnicilor, ei deveneau uneori, după moarte, demoni; nefiind poate zei întregi, ci numai o parte dintr-unul, adăugind un epitet sau un gest unor personaje care existau deja, tot astfel cum zeii mai mici contribuie la desăvârşirea imaginii zeilor mari, iar aceştia la cea filozofică a lui Brahma.

Ronny îşi spunea că mama lui plecase din India din propria ei dorinţă, dar conştiinţa nu îi era liniştită. Se purtase urât cu ea şi trebuia fie să se căiască (ceea ce implica o schimbare de poziţie mentală), fie să stăruie în atitudinea lui neîngăduitoare. Alese cea de a doua soluţie. Ce nesuferită fusese cu insistenţa ei în a-l proteja pe Aziz! Ce influenţă proastă avusese asupra Adelei! Şi iată că încă le mai provoca necazuri cu acele ridicole „morminte“, de parcă ar fi fost în cârdăşie cu indigenii. Bineînţeles că acum ea nu avea cum să-i potolească pe indigeni, dar în viaţa ei încercase asemenea aventuri exasperante, şi tânărul socotea că tot ea fusese de vină şi aici. Avea de altfel destule motive pentru a se frământa: canicula, tensiunea locală, apropiata vizită a viceguvernatorului, problemele Adelei şi, însăilându-le pe toate la un loc într-o ghirlandă grotescă, veneau acum şi

aceste „indianizări“ ale doamnei Moore. Ce se întâmplă cu mama cuiva când moare? E de presupus că se duce în ceruri; oricum, te lasă în pace. Religia lui Ronny purta amprenta sterilizantă a şcolii publice engleze, care nu se alterează niciodată, nici chiar la tropice. Oriunde intra, fie că era moschee, peşteră sau templu, îşi păstra mentalitatea tânărului din „clasa a cincea“ şi condamna drept „slăbiciune“ orice încercare de a înţelege asemenea lucruri. Dezmeticindu-se, îndepărtă din minte gândul neplăcut. La timpul cuvenit, el, împreună cu fratele şi sora sa vitregă, aveau să aşeze o placă în memoria mamei lor în biserica din Northamptonshire, de care ţinea, pomenind anul naşterii şi al morţii, precum şi faptul că lăcaşul ei de veci era marea. Asta avea să fie suficient.

Iar Adela trebuia să plece şi ea; sperase că va face ea însăşi această propunere, încă mai demult. Bineînţeles că nu se puteau căsători. Ar însemna sfârşitul carierei sale. Biata Adela, vrednică de plâns… Stătea tot la colegiu, datorită amabilităţii lui Fielding, o soluţie neconvenabilă şi umilitoare, dar nimeni din colonia engleză nu voia s-o mai primească.

Amână orice discuţie particulară până când avea să se pronunţe hotărârea împotriva ei. Aziz o urmărea în justiţie pentru daune. Apoi Ronny urma să-i ceară să rupă logodna. Îi omorâse dragostea, care nu fusese nicicând prea robustă; nu s-ar fi logodit niciodată dacă n-ar fi fost accidentul acela când se aflau în maşina lui *Nawab* Bahadur. Adela aparţinea perioadei academice şi juvenile a vieţii sale, pe care o depăşise: Grasmere, discuţii serioase şi plimbări, lucruri de genul ăsta.

Capitolul XXIX

Vizita viceguvernatorului provinciei a constituit o etapă ulterioară în descompunerea episodului Marabar. Sir Gilbert, deşi nu era un om luminat, avea păreri liberale. Scutit, prin lunga sa carieră în oficii guvernamentale, de contactul direct cu popoarele Indiei, putea să vorbească despre ele în mod civilizat, deplângând prejudecăţile rasiale. Aplaudă rezultatul procesului şi îl felicită pe Fielding pentru că adoptase de la început o atitudine „judicioasă, înţelegătoare, singura atitudine umanitară“. „Vorbind confidenţial“, continuă el, (Fielding nu putea suferi confidenţele, dar Sir Gilbert insista să i le împărtăşească) „toată chestiunea a fost tratată greşit de unii dintre prietenii noştri de aici“, care nu-şi dădeau seama că „acele ceasornicului merg înainte şi nu înapoi“ etc. etc. Un lucru însă era sigur: directorul colegiului urma să primească o foarte cordială invitaţie să intre din nou în clubul englez, şi el îl ruga, ba, mai mult, îi poruncea să accepte. Se întoarse la reşedinţa lui din preajma Himalayei pe deplin mulţumit; suma de bani pe care trebuia s-o plătească domnişoara Quested, natura exactă a întâmplării din peşteră, acestea erau detalii locale, care nu-l priveau pe el.

Fielding se trezi implicat din ce în ce mai mult în treburile domnişoarei Quested. Colegiul rămase în continuare închis, iar el mânca şi dormea la Hamidullah, aşa că nu exista nici un motiv ca ea să nu stea acolo în continuare, dacă dorea. În locul ei, el şi-ar fi luat tălpăşiţa pentru a nu trebui să îndure politeţea formală şi silită a lui Ronny, dar ea aştepta să se golească clepsidra şederii ei în India. Nu avea nevoie decât de o casă în care să locuiască şi de o grădină prin care să se plimbe în timpul scurtelor clipe de răcoare, şi Fielding i le putea oferi. Nenorocirea îi arătase propriile ei

limitări, şi el îşi dădea seama acum ce caracter cinstit şi loial avea fata asta. Smerenia ei era impresionantă. Nu se plângea niciodată că totul îi ieşise pe dos; o socotea o pedeapsă justă pentru prostia ei. Când el sugeră că s-ar cuveni să-i ceară scuze lui Aziz, ea răspunse trist:

— Bineînţeles, ar fi trebuit să mă gândesc singură la asta, dar instinctul meu nu mă ajută niciodată. De ce nu m-am dus la el la sfârşitul procesului? Da, bineînţeles, îi voi trimite o scrisoare de scuze, dar vrei să mi-o dictezi dumneata, te rog?

Compuseră împreună o scrisoare sinceră şi plină de cuvinte mişcătoare dar care, în întregul ei, nu putea mişca pe nimeni.

— Să scriu alta? întrebă ea. Nimic nu contează dacă pot îndrepta răul pe care l-am făcut. Pot să fac un lucru cum trebuie şi apoi, la fel de bine, altul, dar când sunt puse toate laolaltă ies prost. Acesta e principalul defect al firii mele. Nu mi-am dat niciodată seama până acum. Credeam că dacă sunt corectă şi pun întrebări voi învinge orice dificultate.

Fielding îi explică:

— Scrisoarea noastră e un eşec dintr-un motiv simplu, pe care ar fi preferabil să-l mărturisim: nu simţi o afecţiune adevărată pentru Aziz, pentru indieni în general.

Ea încuviinţă.

— Prima dată când te-am întâlnit voiai să vezi India, nu pe indieni, şi mi-am zis: „Ei, cu asta n-o să realizezi mare lucru“. Indienii ştiu dacă sunt iubiţi sau nu; în privinţa asta nu poţi să-i înşeli. Dreptatea singură nu-i mulţumeşte, şi de aceea Imperiul Britanic e clădit pe nisip.

Domnişoara Quested interveni:

— Oare iubesc pe cineva?

Era de presupus că îl iubea pe Heaslop şi Fielding schimbă subiectul, pentru că această latură a vieţii ei nu-l mai privea.

Pe de altă parte, prietenii lui indieni îşi ieşiseră puţin din fire. Victoria, care pe englezi i-ar fi făcut făţarnici, pe ei îi făcea agresivi. Voiau să pornească o ofensivă şi încercară să o facă scoţând la iveală noi nemulţumiri şi nedreptăţi, dintre care unele închipuite. Sufereau de pe urma deziluziei care urmează de obicei războiului. Scopurile bătăliei şi roadele victoriei nu sunt niciodată aceleaşi: acestea din urmă îşi au valoarea lor, şi numai un sfânt le poate respinge, dar nădejdea veşniciei lor piere îndată ce sunt ţinute în mână.

Deşi Sir Gilbert fusese amabil, aproape umil, structura pe care o reprezenta nu îşi plecase cu nimic capul. Oficialitatea britanică rămăsese tot atât de permanentă şi de neplăcută ca şi Soarele, şi ce urma să se întreprindă acum împotriva ei nu era prea clar, nici chiar pentru Hamidullah. Vorbe mari şi acte de nesupunere mărunte se iviră ici şi colo, iar în spatele lor persista o veritabilă, deşi vagă, dorinţă de cultură. „Domnule Fielding, trebuie să ne cultivăm cu toţii, cât de curând.“

Aziz era prietenos şi dominator. Voia ca Fielding „să cedeze în faţa Orientului“, cum spunea el, şi să trăiască într-o afectuoasă dependenţă de el. „Poţi să ai încredere în mine, Cyril.“ Nu era nici o îndoială în privinţa asta, iar Fielding nu avea rădăcini printre englezii lui. Totuşi, nu putea deveni un soi de Mohammed Latif. Când discutau despre asta, întotdeauna se ivea şi o problemă rasială nu supărătoare, dar inevitabilă, precum era culoarea pielii lor: culoarea cafenie împotriva celei roz-cenuşii.

Iar Aziz îi spunea în încheiere:

— Nu vezi că-ţi sunt recunoscător pentru ajutorul dat şi că vreau să te răsplătesc?

La care celălalt răspundea:

— Dacă vrei să mă răsplăteşti, scuteşte-o pe domnişoara Quested de plata despăgubirilor.

Această lipsă de omenie în privinţa Adelei îi displăcea. S-ar fi cuvenit, din toate punctele de vedere, să o trateze cu generozitate, şi într-o zi îi veni în minte să facă apel la amintirea doamnei Moore. Aziz o preţuise într-un mod deosebit, extraordinar. Moartea ei îi îndurerase profund inima caldă; plânsese şi poruncise celor trei copii ai săi să plângă. Nu încăpea urmă de îndoială că îi respecta şi îi iubea amintirea. Prima încercare a lui Fielding dădu greş. Aziz răspunse:

— Văd eu ce urmăreşti! Vreau să mă răzbun pe ei. De ce să fiu insultat şi să accept să-mi scotocească buzunarele şi să ducă fotografia soţiei mele la secţia de poliţie? Am nevoie de aceşti bani pentru educaţia copiilor, aşa cum i-am explicat şi ei.

Dar refuzul lui începea să slăbească în intensitate şi Fielding nu se sfii să folosească şi puţină necromanţie. Ori de câte ori se ridica problema daunelor, pomenea numele răposatei. Aşa cum alţi zeloşi îi inventaseră un mormânt, englezul crea în sufletul lui Aziz o imagine discutabilă a doamnei Moore, nespunând nimic care să fie voit fals, dar afirmând lucruri ce erau probabil departe de adevăr. Aziz cedă brusc. Simţea că era dorinţa doamnei Moore ca el să o cruţe pe femeia ce urma să se căsătorească cu fiul ei, că era singurul omagiu pe care i-l putea aduce, şi renunţă, cu un elan frumos şi plin de pasiune, la întreaga sumă pretinsă drept daune, cerând numai cheltuielile de judecată. A fost un gest elegant din partea lui şi care, aşa cum prevăzuse, nu i-a adus nici o preţuire din partea englezilor. Ei tot îl credeau vinovat, unii au crezut-o până la sfârşitul carierei lor. Şi astăzi, foşti funcţionari anglo-indieni, locuind ca pensionari prin Tunbridge Wells sau Cheltenham, îşi mai şoptesc unul altuia: „Procesul acela cu peştera Marabar, care s-a clasat pentru că biata fată n-a avut curajul să-şi susţină declaraţia, şi aceea a fost o întâmplare nefericită“.

După ce chestiunea a fost astfel oficial încheiată, Ronny, care era pe cale să fie transferat într-o altă parte a provinciei, îl abordă pe Fielding cu obişnuita lui stângăcie, spunându-i:

— Ţin să vă mulţumesc pentru ajutorul dat domnişoarei Quested. Nu va mai abuza, bineînţeles, de ospitalitatea dumneavoastră; de fapt, a hotărât să se întoarcă în Anglia. Am obţinut deja biletul de vapor. Am înţeles că ar dori să vă vadă. Mă duc imediat acasă.

Ajungând la colegiu, o găsi oarecum tulburată. Află că logodna fusese ruptă de Ronny.

— E cu mult mai bine aşa, zise ea pe un ton plângăreţ. Ar fi trebuit să vorbesc eu însămi despre asta, dar am tot şovăit, întrebându-mă ce se va întâmpla. Aş fi fost în stare să-i stric viaţa cu bună ştiinţă, doar din cauza inerţiei mele. Se întâmplă uneori să nu găseşti nimic de făcut, nu-ţi afli locul nicăieri şi devii o pacoste pentru ceilalţi fără să-ţi dai seama. Vorbesc numai de India, în Anglia nu mă simt rătăcită. Acolo mă simt la mine acasă; să nu crezi că am să fac vreun rău în Anglia. Când voi fi obligată să mă întorc, am să caut să lucrez ceva. Mi-au mai rămas destui bani pentru un început, şi am o droaie de prieteni cu care mă înţeleg. O să meargă bine. Apoi oftă şi adăugă: Dar, vai, ce de necazuri am adus pe capul tuturor celor de aici… Nu voi uita niciodată. Ce probleme îmi făceam întrebându-mă dacă trebuie să ne căsătorim sau nu… Şi, în cele din urmă, iată că ne despărţim, şi nici măcar nu ne pare rău. Trebuia să nu ne fi gândit niciodată la căsătorie. Nu ai fost uimit când s-a anunţat logodna noastră?

— Nu prea. La vârsta mea eşti rareori uimit, spuse el zâmbind. În orice caz, căsătoria e un lucru mult prea absurd. Începe şi merge mai departe din motive absolut minore. Pe de o parte se sprijină pe considerente sociale, pe de alta, pe considerente teologice. Dar nici unul dintre ele nu reprezintă căsătoria, nu-i aşa? Am prieteni care nu-şi mai amintesc de ce s-au căsătorit,

şi nici soţiile lor nu mai ştiu. Bănuiesc că de cele mai multe ori se datorează unei simple întâmplări, deşi după aceea oamenii inventează diverse motive nobile. În materie de căsătorie sunt un cinic.

— Eu nu sunt. Acest început a fost ratat numai din pricina mea. Nu-i aduceam lui Ronny nimic din ceea ce ar trebui adus într-o căsnicie, de asta m-a respins, în fond. Când am intrat în peşteră, tocmai mă întrebam: „Oare ţin la el?“. Nu ţi-am spus-o până acum, domnule Fielding. Simţeam că nu am dreptul. Afecţiune prietenească, respect, legături intelectuale, am încercat să le fac să ţină locul…

— Eu nu mai vreau dragoste, zise el, oferindu-i cuvântul care-i scăpa.

— Nici eu. Păţaniile mele de aici m-au vindecat. Dar vreau ca alţii să şi-o dorească.

— Dar, ca să ne întoarcem la prima noastră discuţie (căci presupun că asta e ultima), când ai intrat în peşteră te-a urmărit cineva sau nu? Poţi să-ţi dai seama acum? Nu-mi place ca acest lucru să rămână nelămurit.

— Să zicem că a fost călăuza, spuse ea indiferentă. Nu se va şti niciodată. E ca şi cum aş pipăi pe întuneric peretele acela lucios şi n-aş putea păşi mai departe. Mă izbesc de ceva ce nu pot pricepe, şi dumneata la fel. Doamna Moore ştia, însă.

— Cum putea să ştie ce nu ştim noi?

— Prin telepatie, poate.

Cuvântul îndrăzneţ, dar slab, căzu la pământ. Telepatie? Ce explicaţie! Mai bine să şi-o retragă; şi Adela se grăbi s-o facă. Era la capătul resurselor ei spirituale, şi Fielding la fel. Oare mai exista vreun cuvânt dincolo de acestea pe care să nu-l poată atinge vreodată, sau cuprinseseră în conştiinţa lor toate lucrurile posibile? Nu puteau şti. Îşi dădeau seama că punctele lor de vedere erau mai mult sau mai puţin asemănătoare, şi găsiră o mulţumire în asta. Poate că viaţa e un mister, un ghem de contradicţii; n-o puteau şti.

Poate că sutele de Indii care se agită şi se ciondănesc atât de obositor nu sunt decât una singură, iar universul pe care ele îl răsfrâng este tot unul. Nu aveau aparatul necesar pentru a judeca.

— Scrie-mi după ce ajungi în Anglia.

— O să scriu des. Ai fost extrem de bun cu mine. Acum, când plec, îmi dau seama de asta. Aş vrea să pot face ceva pentru dumneata în schimb, dar văd că ai aici tot ce-ţi doreşti.

— Aşa cred, răspunse el, după o pauză. Niciodată nu m-am simţit mai fericit şi mai sigur pe mine de când sunt în India. Mă împac într-adevăr bine cu indienii şi ei au încredere în mine. E plăcut că nu a trebuit să-mi părăsesc slujba. E plăcut să fii lăudat de un viceguvernator. Până la următorul cutremur, rămân aşa cum sunt acum.

— Bineînţeles că moartea aceasta m-a tulburat.

— Şi Aziz ţinea foarte mult la ea.

— Dar m-a făcut să-mi amintesc că trebuie să murim cândva cu toţii; toate aceste relaţii personale cu care încercăm să ne umplem viaţa sunt temporare. Pe vremuri, credeam că moartea îşi alege oamenii, o impresie pe care o capeţi din romane, pentru că unele personaje mai vorbesc încă până la sfârşitul cărţii. Acum adevărul, „moartea nu cruţă pe nimeni“, capătă consistenţă.

— Nu-l lăsa să capete prea multă consistenţă, fiindcă altfel mori şi dumneata. Pentru asta sunt împotriva meditaţiilor asupra morţii. Ne lăsăm stăpâniţi de ceea ce ne preocupă. Şi eu am simţit aceeaşi tentaţie şi a trebuit să mă scutur de ea. Vreau să mai trăiesc puţin.

— Şi eu.

O căldură prietenească, ca aceea a unor pitici ce-şi dau mâna, plutea în aer. Atât bărbatul cât şi femeia dispuneau în acele clipe de toate forţele spiritului lor: erau raţionali, cinstiţi, chiar subtili. Vorbeau aceeaşi limbă şi

aveau aceleaşi păreri, iar deosebirea de vârstă şi sex nu-i despărţea. Şi totuşi erau nemulţumiţi. Când mărturisiră amândoi „vreau să mai trăiesc puţin“ sau „nu cred în Dumnezeu“, cuvintele lor fură urmate de o stranie undă de reflux, ca şi cum Universul s-ar fi deplasat puţin să umple un mic gol sau ca şi cum şi-ar fi privit propriile gesturi de la o imensă înălţime; pitici care vorbesc, îşi strâng mâinile şi se asigură unul pe altul că se află pe aceeaşi poziţie în înţelegerea lucrurilor. Nu credeau că se înşală, pentru că de îndată ce oamenii cinstiţi cred că se înşală, se naşte un sentiment de instabilitate. Aspiraţia infinită de dincolo de stele nu era făcută pentru ei şi nici nu au căutat-o vreodată. Dar o undă de melancolie lunecă acum asupra lor, ca şi în alte ocazii; umbra umbrei unui vis se lăsă peste preocupările lor clar definite, iar obiectele nevăzute vreodată păreau mesaje dintr-o altă lume.

— Îmi eşti foarte simpatică, dacă-mi permiţi s-o spun, declară el.

— Mă bucur, fiindcă şi mie îmi eşti simpatic. Să ne mai întâlnim cândva.

— Ne vom revedea în Anglia, dacă vin într-un concediu mai lung.

— Dar nu e posibil s-o faci, deocamdată.

— Ba da. De fapt, chiar acum îmi fac un asemenea plan.

— Ah, asta ar fi foarte plăcut.

Cu acestea, conversaţia se încheie. Peste zece zile, Adela plecă pe aceeaşi rută ca prietena ei care murise. Era ultimul răgaz înainte de începerea musonului. Peisajul era turtit la pământ şi şters. Casele, pomii şi câmpiile erau toate modelate din aceeaşi pastă cafenie, iar la Bombay marea luneca pe lângă cheiuri, ca o ciorbă. Adela a mai avut o ultimă aventură indiană, provocată de Antony, care a urmat-o pe vapor şi a încercat să o şantajeze. Fusese amanta domnului Fielding, zicea Antony. Poate că servitorul era nemulţumit cu bacşişul primit. Adela apăsă pe butonul soneriei din cabină şi ceru să fie dat afară, dar afirmaţia lui creă o oarecare

vâlvă, şi în prima parte a călătoriei tovarăşii ei de drum nu-i prea adresară cuvântul. Cât traversară Oceanul Indian şi Marea Roşie rămase numai cu gândurile ei şi cu drojdia vizitei la Chandrapore.

În apropierea Egiptului, atmosfera se schimbă. Dunele de nisip curat ce se ridicau de fiecare parte a canalului păreau să şteargă tot ce era complicat şi echivoc, şi chiar Port Said părea pur şi fermecător în lumina unei dimineţi gri-trandafirii. Coborî pe ţărm împreună cu un misionar american, merseră până la statuia lui Lesseps şi sorbiră aerul tonic al Levantului.

— La ce îndatoriri vă reîntoarceţi acum acasă, domnişoară Quested, după ce aţi gustat din atmosfera tropicelor? întrebă misionarul. Observaţi că nu spun „la ce vă întoarceţi“, ci „la ce vă reîntoarceţi“. Orice viaţă trebuie să conţină atât o întoarcere cât şi o reîntoarcere. Acest celebru pionier (arată cu degetul spre statuie) îmi va lămuri întrebarea. El se întoarce spre Răsărit şi se reîntoarce spre Apus. Se poate observa asta din poziţia nostimă a mâinilor sale, dintre care una ţine un şir de cârnaţi. Misionarul o privi şugubăţ, ca să ascundă goliciunea cuvintelor sale.

Habar nu avea ce înseamnă „întoarcere“ şi „reîntoarcere“, dar adesea folosea cuvintele în perechi de dragul unor învăţăminte morale.

— Înţeleg, spuse Adela.

Deodată, în limpezimea Mediteranei, înţelesese. Prima ei datorie la întoarcerea în Anglia era să-i caute pe ceilalţi doi copii ai doamnei Moore, Ralph şi Stella, apoi avea să se îndrepte spre o profesie. Doamna Moore căutase să-i ţină separaţi pe copiii din cele două căsătorii, şi Adela nu-i cunoscuse până atunci pe cei mai tineri.

Capitolul XXX

O altă consecinţă locală a procesului a fost o apropiere între hinduşi şi musulmani. Unii cetăţeni de vază schimbară între ei declaraţii de prietenie ostentative, şi acestea erau de obicei însoţite de o autentică dorinţă de bună înţelegere. Într-o zi, pe când se afla la spital, Aziz primi vizita unui personaj cât se poate de amabil: domnul Das. Magistratul îi cerea două servicii: un remediu împotriva zonei zoster şi un poem pentru noua revistă lunară a cumnatului său.

Aziz îi împlini ambele dorinţe.

— Dragul meu Das, de ce, când dumneata ai încercat să mă trimiţi la ocnă, eu să-i trimit un poem domnului Bhattacharya? Ei? Bineînţeles că glumesc. Am să mă străduiesc să scriu o poezie cât mai bună, dar credeam că revista voastră e pentru hinduşi.

— Nu e numai pentru hinduşi, ci pentru indieni în general, spuse el timid.

— Nu există un asemenea tip de om, indianul în general.

— Nu există, dar s-ar putea să apară după ce vei fi scris poemul. Dumneata eşti eroul nostru; întregul oraş te susţine, indiferent de credinţa religioasă.

— Ştiu, dar va dura oare?

— Mă tem că nu, spuse Das, care avea o minte lucidă. Şi din acest motiv, dacă mi-e permis să spun, nu introduce prea multe expresii persane în poem şi nu pomeni prea des despre *bulbuli*[12].

— O clipă! făcu Aziz, muşcând capătul creionului. Scria o reţetă. Poftim… Asta nu e mai bună ca un poem?

— Ferice de omul care ştie să le compună pe amândouă!

— Astăzi eşti plin de complimente.

— Ştiu că-mi porţi pică pentru că a trebuit să judec procesul acela, spuse celălalt, întinzându-i spontan mâna. Eşti foarte amabil şi prietenos, dar întotdeauna mi se pare că descopăr o ironie în dosul politeţii dumitale.

— Nu, nu, ce prostie! protestă Aziz.

Dădură mâna într-un fel de îmbrăţişare care simboliza deplină înţelegere. Între oameni care trăiesc sub ceruri diferite este întotdeauna posibilă o iluzie romantică, iar diversele popoare ale Indiei se cunosc prea bine pentru a depăşi cu uşurinţă necunoscutul. Relaţiile lor sunt prozaice.

— Minunat! exclamă Aziz, bătându-l afectuos pe umăr şi gândind: „Ce păcat că ăştia mă duc cu gândul la bălegar!“, în vreme ce Das gândea: „Unii musulmani sunt foarte violenţi“.

Zâmbiră cu oarecare părere de rău, fiecare iscodind gândurile din mintea celuilalt, şi Das, mai pătrunzător, spuse:

— Iartă-mi greşelile. Dă-ţi seama de limitările mele. Viaţa, după cum ştim, nu e uşoară pe Pământ.

— Ei bine, cât despre poemul ăsta, cum de ai auzit că mâzgălesc şi eu uneori hârtia? întrebă el, foarte bucuros şi profund mişcat, căci literatura fusese întotdeauna un refugiu pentru el, ceva pe care urâţenia faptelor nu îl putea atinge.

— Profesorul Godbole ne-o spunea adesea, înainte de plecarea lui la Mau. El de unde ştia?

— Şi el era poet; nu vă intuiţi unul pe celălalt?

Măgulit de invitaţie, Aziz se puse pe lucru chiar în seara aceea. Senzaţia condeiului între degete genera imediat nişte *bulbuli.* Tema poemului era, şi de data asta, decăderea Islamului şi lipsa de statornicie a dragostei; totul cât mai dulce şi mai trist, dar fără să izvorască din vreo experienţă personală şi

lipsit de vreun interes pentru acei hinduşi cumsecade. Nemulţumit de opera sa, se aruncă în extrema cealaltă şi compuse o satiră, care era prea virulentă pentru a putea fi tipărită. El nu putea exprima decât patos sau venin, deşi cea mai mare parte a vieţii lui nu se hrănea din asemenea sentimente. Iubea poezia. Ştiinţa era doar o achiziţie pe care o lăsa deoparte când nu-l vedea nimeni, la fel ca îmbrăcămintea europeană, şi în seara aceea ar fi dorit să compună un cântec nou, care să fie aclamat de mulţimi şi chiar cântat pe ogoare. În ce limbă să fie scris? Şi ce să vestească? Făcu legământul să-i cunoască mai îndeaproape pe indienii care nu erau mahomedani şi să nu privească niciodată spre trecut. „E singura cale sănătoasă. La ce ne mai servesc, în acest ceas şi la această latitudine, gloria Cordobei sau a Samarkandului? S-au dus, şi în timp ce noi ne jeluim pentru lucruri moarte, englezii ocupă Delhi şi ne izgonesc din Africa răsăriteană. Islamul însuşi, deşi purtător de adevăr, aruncă lumini piezişe asupra drumului spre libertate. Cântul viitorului trebuie să depăşească religia.“

Poemul pentru domnul Bhattacharya nu a fost niciodată scris, dar a avut un efect pozitiv. I-a sugerat lui Aziz chipul abia conturat, dar masiv al unei patrii. Nu nutrea o afecţiune înnăscută pentru ţara lui natală, dar colinele Marabar îl îndreptaseră spre ea. Cu ochii pe jumătate închişi, încerca să iubească India. Trebuia să imite Japonia. Numai când avea să apară ca o adevărată naţiune, fiii ei aveau să fie trataţi cu respect. Aziz deveni mai aspru şi mai puţin accesibil. Englezii, de care îşi bătuse joc sau pe care îi ignorase, îl persecutau pretutindeni; îi prinseseră în plasă şi gândurile.

— Marea mea greşeală a fost să-i iau pe stăpânii noştri în glumă, îi spuse el lui Hamidullah a doua zi.

Acesta răspunse cu un oftat:

— E cel mai cuminte fel de a-i trata, dar poate că nu e valabil multă vreme. Mai devreme sau mai târziu se iveşte câte un dezastru ca al tău şi le

scoate la iveală adevăratele gânduri despre noi. Dacă însuşi Dumnezeu ar coborî din cer în clubul lor şi le-ar spune că eşti nevinovat, nu L-ar crede. Acum înţelegi de ce eu şi Mahmud Ali ne pierdem atâta timp cu diverse intrigi şi ne asociem cu indivizi ca Ram Chand?

— Nu pot să suport comitetele. Am să merg înainte pe drumul meu.

— Unde? Peste tot dai de Turtoni şi Burtoni.

— Dar nu într-un stat indian.

— Cred că consilierii politici de acolo sunt obligaţi să se poarte mai frumos. Asta-i toată deosebirea.

— Ţin foarte mult să plec din India Britanică, chiar dacă voi avea o slujbă modestă. Cred că acolo aş putea scrie poezie. Îmi pare rău că nu am trăit în vremea lui Babur, să lupt şi să scriu pentru el. S-a dus, şi nici măcar n-are rost să spunem „s-a dus“, căci atunci când o spunem ne irosim puterile. Avem nevoie de un rege, Hamidullah, ne-ar face viaţa mai uşoară. Însă deocamdată trebuie să încercăm să-i cunoaştem mai bine pe hinduşii aceştia bizari. Mă gândesc acum să solicit un post într-unul dintre statele lor.

— Ah, asta ar însemna să mergi prea departe.

— Nu e la fel de departe ca drumul până la Ram Chand.

— Dar banii? Niciodată n-o să-ţi plătească un salariu cumsecade rajahii aceia sălbatici.

— Oricum să fiu vreodată bogat nu e în firea mea.

— Dacă ai fi fost un om înţelept şi ai fi pus-o pe domnişoara Quested să plătească…

— Am preferat să n-o pun. Discuţiile despre trecut sunt inutile, spuse el cu o bruscă asprime în glas. Am lăsat-o să-şi păstreze averea ca să-şi cumpere un bărbat în Anglia, pentru care va avea nevoie de mulţi bani. Nu mai pomeni de asta.

— Foarte bine, dar vei continua să trăieşti ca un om sărac: fără vacanţe în Caşmir. Trebuie să te ţii de profesia ta şi să ajungi la un post bine plătit, nu să te retragi într-un stat din junglă şi să scrii poezii. Educă-ţi copiii, citeşte cele mai noi reviste ştiinţifice, sileşte-i pe doctorii europeni să te respecte. Acceptă bărbăteşte consecinţele propriilor tale fapte.

Aziz îi facu uşor cu ochiul şi zise:

— Acum nu suntem la tribunal. Sunt multe feluri de a fi bărbat; pentru mine asta înseamnă să exprime ceea ce se află ascuns cel mai adânc în inima mea.

— La o asemenea afirmaţie nu se mai poate răspunde, încuviinţă Hamidullah mişcat. Apoi, revenindu-şi, adăugă cu un zâmbet: Ai auzit zvonul cam scandalos pe care l-a cules de nu ştiu unde Mohammed Latif?

— Care zvon?

— Când domnişoara Quested locuia la colegiu, Fielding avea obiceiul s-o viziteze… cam târzior seara, după cum spun servitorii.

— Dacă a făcut-o, asta a fost o plăcută schimbare în viaţa ei, spuse Aziz, luând o expresie curioasă.

— Dar înţelegi ce vreau să spun?

Tânărul făcu din nou cu ochiul şi zise:

— Întocmai. Totuşi, ce îmi spui dumneata nu mă ajută deloc să ies din impas. Sunt hotărât să plec din Chandrapore. Problema e unde să mă duc? Sunt hotărât să scriu poezie. Apare o altă problemă: despre ce? Nu-mi dai nici un ajutor. Apoi, spre surprinderea lui Hamidullah şi a sa proprie, făcu o criză de nervi. Dar cine mă ajută? Nimeni nu-mi e prieten. Toţi sunt trădători, chiar şi propriii mei copii. M-am săturat de prieteni!

— Mă gândeam să-ţi propun să intrăm în odăile femeilor, dar trădătorii tăi de copii sunt acolo, aşa că n-o să vrei.

— Îmi pare rău; de când am fost în închisoare mi-am schimbat caracterul. Ia-mă aşa cum sunt, iartă-mă…

— Mama lui Nureddin e în vizită la soţia mea acum. Cred că nu te deranjează.

— Mi-au permis să le văd separat, dar deocamdată nu le-am văzut niciodată împreună. Mai bine le-ai pregăti pentru acest dublu şoc.

— Nu, hai să le surprindem fără a ne anunţa; femeile noastre ţin încă la prea multe prostii. Pretindeau, în timpul procesului tău, că vor renunţa la *purdah*, şi, într-adevăr cele care ştiau să scrie au compus o declaraţie în acest sens, dar intenţiile lor bune au fost apoi date uitării. Ştii ce mult îl respectă toate pe Fielding, dar nici una nu l-a văzut la faţă. Soţia mea zice că o să-l primească, însă întotdeauna când vine, găseşte câte o scuză: nu se simte bine, îi e ruşine de cum arată camera, nu are prăjituri mai bune să-i ofere, doar urechi de elefant. Şi dacă-i spun că este prăjitura favorită a domnului Fielding, ea îmi răspunde că el va observa cât de nereuşite sunt ale ei, aşa că nu poate să dea ochii cu el din cauza acestor dulciuri. De cincisprezece ani, dragă băiete, tot discut cu consoarta mea, de cincisprezece ani, dar niciodată n-am reuşit să o fac să renunţe la părerea ei. Şi uite că misionarii creştini vin să ne spună că femeile noastre sunt asuprite. Dacă vrei un subiect pentru un poem, ia-l pe ăsta: femeia indiană aşa cum este ea, şi nu cum se bănuieşte a fi.

Capitolul XXXI

Aziz nu punea preţ pe fapte sau dovezi. Succesiunea emoţiilor sale îi determina convingerile şi asta îl făcu să manifeste o penibilă rezervă faţă de prietenul său englez. Ei obţinuseră victoria împreună, dar nu la fel aveau să fie şi încoronaţi. Fielding plecase la o consfătuire în alt oraş şi, după un timp, când zvonul despre domnişoara Quested i se cuibărise bine în minte, Aziz îl luă drept adevăr. Nu avea obiecţii pe temeiuri morale împotriva unor asemenea discuţii, iar Cyril, nemaifiind tânăr, nu putea să mai aibă pretenţii la crema pieţei feminine, şi trebuia să se mulţumească cu ce găsea. Dar îl supăra faptul că se apucase să o consoleze tocmai pe femeia aceea, pe care el o considera încă duşmanca lui. Şi apoi, de ce nu-i spusese nimic? El însuşi îi povestise uneori lucruri socotite în general şocante, şi englezul ascultase îngăduitor, dar fără să-i destăinuiască nimic în schimb.

Când se întoarse Fielding, Aziz îl întâmpină la gară, făgădui să ia masa cu el şi apoi începu să-l sâcâie folosind o metodă piezişă, deşi în aparenţă era vesel. Un scandal, dat acum în vileag, izbucnise totuşi în societatea europenilor: domnul McBryde şi domnişoara Derek. Aşa se explica ataşamentul constant al domnişoarei Derek faţă de oraşul Chandrapore. Domnul McBryde fusese prins în camera ei şi soţia lui intentase acţiune de divorţ.

— Omul acela atât de pur! În orice caz, va da vina pe climatul indian. Totul e din vina noastră, până la urmă. Ce zici, Cyril, nu-i aşa că ţi-am adus la cunoştinţă o ştire importantă?

— Nu prea, zise Fielding, pe care nu-l interesau păcatele altora. Ascultă ştirile mele. Aziz se lumină la faţă. La conferinţă s-a hotărât ca…

— Lasă, problemele şcolare le discutăm diseară. Acum trebuie să mă duc la spital, holera e alarmantă. Am început să avem şi cazuri locale, pe lângă cele venite din alte părţi. De fapt, întreaga viaţă e destul de tristă. Noul medic şef e la fel ca cel vechi, dar nu îndrăzneşte încă să-şi arate colţii. Cam la asta se reduce orice schimbare administrativă. Toată suferinţa mea nu ne-a adus nimic bun. Ia ascultă, Cyril, până nu uit: şi despre tine umblă un zvon ca cel despre McBryde. Se spune că şi tu deveniseşi cam prea intim cu domnişoara Quested. Ca să vorbim pe şleau, lumea spune că v-aţi făcut vinovaţi de necuviinţă.

— Aşa e lumea.

— Se vorbeşte în tot oraşul şi poate să dăuneze reputaţiei tale. Ştii că nu-ţi iau toţi apărarea. Am încercat tot ce-am putut ca să înăbuş o asemenea poveste.

— Nu-ţi bate capul. Domnişoara Quested a plecat în cele din urmă.

— O asemenea poveste dăunează celor care rămân în ţară, nu celor care pleacă. Închipuie-ţi groaza şi îngrijorarea mea. Abia dacă am putut închide ochii. Întâi a fost terfelit numele meu în legătură cu ea şi acum vii tu la rând.

— Nu folosi cuvinte aşa exagerate!

— Ca de pildă?

— Groază şi îngrijorare.

— Ce, nu mi-am trăit eu toată viaţa în India? Nu ştiu eu ce produce o impresie proastă aici? Vorbea pe un ton ridicat, furios.

— Da, dar măsura, măsura! Întotdeauna greşeşti măsura, dragul meu. E rău că a apărut acest zvon, dar e un rău atât de mic, încât l-am putea ignora şi vorbi de altceva.

— Te deranjează totuşi, pentru reputaţia domnişoarei Quested. Văd asta după figura ta.

— În măsura în care mă poate deranja ceva. Eu nu-mi complic existenţa.

— Cyril, lăudăroşenia asta a ta despre lipsa de complicaţii inutile te va duce de râpă. Îţi creează duşmani pretutindeni şi mă face să mă simt extrem de jenat.

— Ce duşmani?

Deoarece Aziz nu se gândise decât la el însuşi, nu putu să-i răspundă. Simţindu-se ridicol, se înfurie şi mai tare.

— Ţi-am dat liste peste liste cu nume de oameni din oraşul ăsta în care nu te poţi încrede. În locul tău aş avea atâta minte cât să-mi dau seama că sunt înconjurat de duşmani. Observi că vorbesc cu voce joasă. Asta fiindcă văd că servitorul tău e nou. De unde ştiu eu că nu-i spion? Din trei servitori, unul e spion.

— Ei, şi acum ce te supără?

— Nu eşti de acord cu ce-am spus adineauri?

— Pur şi simplu nu mă priveşte. Spioni sunt puzderie, dar o să mai treacă mulţi ani până când îl voi întâlni pe cel care să mă doboare. Te preocupă altceva.

— Nu, nu fi caraghios!

— Ba da. Eşti supărat pe mine pentru ceva, nu ştiu pentru ce anume.

Orice atac direct îl paraliza pe Aziz. Deodată zise:

— Va să zică dumneata şi cu madmoazel Adela vă distraţi împreună seara, ştrengarule!

Discuţiile acelea aride şi elevate cu domnişoara Quested cu greu puteau fi socotite distractive.

Fielding fu atât de uluit văzând că povestea e luată în serios şi atât de neplăcut impresionat de apelativul „ştrengarule“, încât îşi pierdu capul şi strigă:

— Nemernicule! Dracu' să mă ia! Chiar de distracţii îmi ardea mie. E de crezut că, în asemenea momente…?

— Oh, te rog să mă ierţi, pornise la lucru imaginaţia mea orientală, licenţioasă, răspunse el vorbind vesel, dar îndurerat până în adâncul inimii. Ceasuri întregi după aceea îi sângeră sufletul.

— Înţelegi, Aziz, împrejurările… Şi fata era încă logodită cu Heaslop, iar eu n-am simţit niciodată…

— Da, da, dar nu m-ai contrazis, aşa că m-am gândit că e adevărat. Iată aici deosebirea dintre Răsărit şi Apus. Te induce în eroare. Vrei, te rog, să-l laşi pe nemernicul dumitale prieten la spital?

— Nu eşti ofensat?

— Sigur că nu sunt.

— Dacă eşti, trebuie să lămurim asta mai târziu.

— S-a şi lămurit, răspunse el demn. Cred fără rezervă ce-mi spui şi nu e nevoie să mai vorbim despre acest subiect.

— Dar felul în care am spus-o trebuie explicat. Am fost, fără să vreau, grosolan. Îmi pare sincer rău.

— Vina e a mea.

Încurcături de acest fel încă le mai tulburau prietenia. O pauză în conversaţie, într-un moment neaşteptat, o intonaţie greşit înţeleasă, şi o întreagă conversaţie o lua razna. Fielding fusese uimit, nu şocat, dar cum să explice deosebirea? Întotdeauna se ivesc neînţelegeri când doi oameni nu au preocupări erotice în acelaşi timp, întotdeauna apar resentimente şi surprize reciproce, chiar atunci când cei doi oameni sunt de aceeaşi rasă. Începu să recapituleze sentimentele lui faţă de domnişoara Quested. Aziz i-o tăie scurt:

— Dar te cred, te cred! Mohammed Latif va fi aspru pedepsit pentru că a inventat asemenea poveşti.

— Ei, las-o baltă; ca orice bârfă, e doar un lucru cu existenţă scurtă care încearcă să înlocuiască viaţa reală. Nu-i da atenţie, va dispărea la fel ca mormintele bietei doamne Moore.

— Mohammed Latif se ţine numai de intrigi. Suntem cu toţii supăraţi pe el. Vei fi mulţumit dacă-l trimitem înapoi la familia lui, fără nici un dar?

— O să discutăm despre M. L. la masă.

Ochii lui se întunecară şi privirea i se înăspri.

— La masă. E o încurcătură… Uitasem, i-am promis lui Das că iau cina cu el.

— Adu-l şi pe Das.

— Poate că a invitat şi alţi prieteni.

— Ai să vii să mănânci cu mine, aşa cum am hotărât. Nu admit asemenea figuri. Ai să iei masa cu mine. Să vii!

Între timp ajunseseră la spital. Fielding îşi continuă drumul singur, ocolind Maidanul. Era nemulţumit de felul în care vorbise, dar conta pe masa de seară pentru a îndrepta lucrurile. La poştă îl văzu pe inspector. Trăsurile lor erau trase una lângă alta, iar servitorii se hârjoneau în interiorul clădirii.

— Bună dimineaţa! Va să zică te-ai întors, i se adresă Turton glacial. Aş fi bucuros dacă ţi-ai face apariţia astă-seară la club.

— Am acceptat realegerea, domnule inspector. Consideraţi necesar să vin? V-aş ruga să mă scuzaţi. De fapt, am aranjat să iau masa cu cineva astă-seară.

— Nu e o chestiune de sentimente personale, ci dorinţa viceguvernatorului. Poate că ai să mă întrebi dacă vorbesc în calitate oficială. Da, vorbesc. Am să te aştept astă-seară la ora şase. N-o să-ţi încurcăm programul de mai târziu.

La ora cuvenită îşi îndeplini neplăcuta obligaţie. Scheletele unei foste ospitalităţi clănţăniră: „Ia un grog, ia o băutură“. Vorbi cinci minute cu doamna Blakiston, singura femeie care supravieţuise. Vorbi cu McBryde care era jenat de divorţul lui, conştient că păcătuise în calitatea sa de *sahib.* Vorbi cu maiorul Roberts, noul medic şef, şi cu tânărul Milner, noul magistrat al oraşului, dar cu cât clubul se schimba mai mult, cu atât promitea mai apăsat să rămână acelaşi lucru. „N-are nici un rost“, îşi spuse, în timp ce trecea pe lângă moschee în drum spre casă, „clădim totul pe nisip; şi cu cât se modernizează mai mult ţara, cu atât va fi prăbuşirea mai mare. Pe vremuri, în secolul optsprezece, când domneau cruzimea şi nedreptatea, o putere invizibilă le răscumpăra fărădelegile. Acum n-ai cum să opreşti ecoul. Sunetul original poate fi inofensiv, dar ecoul este întotdeauna rău“. Această reflecţie asupra ecoului se afla undeva la marginea conştiinţei lui Fielding. Nu putea niciodată să o definească logic. Aparţinea universului pe care el nu-l percepuse sau îl respinsese. Nici moscheea nu-l putea percepe. Ca şi el, arcadele acelea joase nu ofereau decât un adăpost limitat. „Nu există alt dumnezeu în afară de Dumnezeu.“ Formula aceasta nu ne duce prea departe printre complexităţile materiei şi ale spiritului; e doar un joc de cuvinte, un calambur religios, nu un adevăr religios. Îl găsi pe Aziz foarte obosit şi fără chef, şi hotărî să nu mai facă nici o aluzie la discuţia lor până la sfârşitul mesei; atunci avea să fie mai uşor acceptată. Spuse tot ce avea pe suflet în legătură cu clubul, îi mărturisi că se dusese numai silit şi că n-avea să mai pună piciorul acolo decât dacă i se dădea din nou un ordin.

— Cu alte cuvinte, probabil niciodată, căci în curând plec în Anglia.

— Mă gândeam eu că ai să te întorci în Anglia, spuse Aziz foarte liniştit, apoi schimbă vorba.

Terminară de mâncat oarecum stingheriţi şi ieşiră în pavilionul mogul din grădină.

— Plec numai pentru scurt timp. Cu o treabă oficială. Superiorii mei sunt foarte dornici să mă îndepărteze pentru o vreme din Chandrapore. Sunt obligaţi să vorbească laudativ despre mine, dar îmi sunt apropiaţi. Situaţia e, într-un fel, comică.

— De ce natură e treaba pe care o ai acolo? Îţi va lăsa destul timp liber?

— Destul cât să-mi văd prietenii.

— Mă aşteptam să-mi dai un asemenea răspuns. Eşti un prieten credincios. Vrei să vorbim acum despre altceva?

— Bucuros. Ce subiect vrei să abordăm?

— Poezia, zise el, cu lacrimi în ochi. Să discutăm de ce poezia şi-a pierdut puterea de a-i face pe oameni viteji. Tatăl mamei mele era şi el poet, a luptat împotriva voastră pe vremea răscoalei. S-ar putea să-i semăn, dacă ar mai fi o altă răscoală. Dar deocamdată sunt doar un doctor care a câştigat un proces şi are de întreţinut trei copii şi al cărui principal subiect de conversaţie sunt planurile oficiale.

— Hai să vorbim despre poezie. Îşi îndreptă gândul spre acel subiect inofensiv. Voi, indienii, vă aflaţi într-o situaţie specială, destul de critică. Despre ce puteţi scrie? Nu puteţi spune mereu „trandafirul s-a veştejit“. Ştim că e veşted. Şi nu puteţi scrie poezie patriotică de tipul „India, India mea“, când India nu e a nimănui.

— Îmi place discuţia asta. Poate duce la ceva interesant.

— Ai dreptate să crezi că poezia trebuie să atingă viaţa. Când te-am întâlnit prima oară, o foloseai ca pe o incantaţie.

— Eram un copil atunci când m-ai cunoscut. Toţi erau prietenii mei. Prietenul: o expresie persană însemnând Dumnezeu. Dar nu vreau nici să fiu poet religios.

— Speram că vei fi.

— De ce, când tu însuţi eşti ateu?

— Există ceva în religie care poate să nu fie adevărat, dar care nu a fost cântat încă.

— Explică-mi mai amănunţit.

— Ceva pe care l-au aflat poate hinduşii.

— Să o cânte ei.

— Hinduşii nu pot cânta.

— Cyril, faci unele observaţii pline de bun simţ. Acum, destul cu poezia. Hai să ne întoarcem la vizita ta în Anglia.

— N-am discutat despre poezie nici două secunde, zise celălalt zâmbind.

Dar lui Aziz îi plăceau mai ales medalioanele. Adunând în minte toate detaliile scurtei lor conversaţii simţi ca ea rezuma întreaga lui problemă. Preţ de o clipă, îşi reaminti de soţia lui şi, cum se întâmplă de obicei când o aducere aminte este intensă, trecutul deveni viitor şi o văzu alături de el într-un stat hindus din junglă, departe de străini. Spuse:

— Bănuiesc că ai s-o vizitezi pe domnişoara Quested.

— Dacă am timp. O să mi se pară curios să o văd în Hampstead.

— Ce este Hampstead?

— O mică suburbie artistică şi intelectuală a Londrei.

— Şi acolo are tot ce-i trebuie. O să-ţi facă plăcere s-o vezi… Vai, Doamne, ce tare mă doare capul astă-seară! Poate fac şi eu holeră. Dacă nu te superi, am să plec devreme.

— Când vrei să te ducă trăsura?

— Nu te deranja, plec cu bicicleta.

— Dar nu ai bicicleta aici. Trăsura mea te-a adus; de ce să nu te ducă înapoi?

— O concluzie logică, zise el, încercând să glumească. Nu am bicicletă. Dar sunt văzut prea des în trăsura ta. Ram Chand consideră că profit de pe urma generozităţii tale.

Era prost dispus şi stingherit. Conversaţia sărea de la una la alta în chip dezordonat. Exista între ei afecţiune şi dorinţă de apropiere, dar nimic nu le lega strâns.

— Aziz, m-ai iertat pentru remarca stupidă pe care am făcut-o azi-dimineaţă?

— Când m-ai făcut nemernic?

— Da, spre eterna mea părere de rău. Ştii cât ţin la tine.

— Nu-i nimic, bineînţeles, toţi facem greşeli. Într-o prietenie ca a noastră câteva scăpări nu au nici o importanţă.

Dar pe drum se simţi apăsat de ceva, o durere surdă în trup sau în minte, care aştepta să se ridice la suprafaţă. Când ajunse acasă, ar fi vrut să se întoarcă şi să spună ceva foarte afectuos; în loc de asta, îi dădu vizitiului un bacşiş gras şi se aşeză posomorât pe pat, iar Hassan începu să-l maseze fără pricepere. Muştele îşi întemeiaseră o colonie pe vârful unui cuier. Petele roşii de pe podea se îndesiseră, pentru că Mohammed Latif dormise acolo cât fusese el închis şi scuipase în dreapta şi în stânga. Sertarul mesei era ştirbit în locul unde îl forţase poliţia. Totul în Chandrapore era viciat, inclusiv aerul. Nemulţumirea lui ieşi acum la suprafaţă, în planul conştiinţei: era o bănuială. Îl bănuia pe prietenul său că avea de gând să se căsătorească cu domnişoara Quested pentru că avea bani, şi că se ducea în Anglia cu acest scop.

— *Huzoor?* se auzi, căci mormăise ceva.

— Uită-te la muştele acelea de pe tavan. De ce nu le-ai înecat?

— *Huzoor*, astea vin îndărăt.

— Ca toate lucrurile rele.

Pentru a schimba subiectul, Hassan îi povesti cum rândaşul omorâse un şarpe, ceea ce era bine, dar îl omorâse tăindu-l în două, ceea ce era rău, pentru că se fac din el doi şerpi.

— Când spargi o farfurie se fac două farfurii?

— E nevoie şi de pahare şi de un ceainic nou, şi mie mi-ar trebui o haină.

Aziz oftă. Fiecare pentru el. Unuia îi trebuie o haină, altuia o nevastă bogată; fiecare se îndreaptă spre ţinta lui pe ocolite.

Fielding o scutise pe fata aceea de o amendă de douăzeci de mii de rupii şi acum se ducea după ea în Anglia. Dacă urmărea să o ia de nevastă, totul era clar; avea să îi aducă o zestre bunicică. Totuşi Aziz nu credea în propriile bănuieli. Ar fi fost mai bine dacă ar fi crezut, fiindcă atunci l-ar fi acuzat pe faţă şi situaţia s-ar fi lămurit. Bănuiala şi convingerea puteau coexista în mintea lui. Izvorau din surse diferite şi nu trebuia neapărat să se amestece. La un oriental, bănuiala este un fel de tumoare malignă, o maladie mintală care-l face deodată egoist şi rezervat; se încrede şi nu se încrede în acelaşi timp, într-un fel pe care apusenii nu-l pot înţelege. E demonul lui, aşa cum demonul apuseanului e ipocrizia. Aziz era stăpânit de el şi imaginaţia lui construi un castel satanic, ale cărui temelii le pusese atunci când stătuseră de vorbă la Dilkusha, sub cerul înstelat. Fata fusese desigur amanta lui Cyril, cât locuise la colegiu, avea dreptate Mohammed Latif. Dar oare asta era tot? Poate că Cyril a fost cel care a urmărit-o în peşteră. Nu, imposibil! Cyril nu a urcat pe Kawa Dol. E imposibil. Ridicol. Totuşi, gândul acesta îl făcu să tremure de indignare. O asemenea perfidie, dacă s-ar fi adeverit, ar fi fost cea mai ticăloasă din istoria Indiei, nimic nu a fost vreodată atât de josnic, nici măcar uciderea lui Afzul Khan de către Sivaji. Era zguduit ca de revelarea unui adevăr, şi-i spuse lui Hassan să plece.

A doua zi se hotărî să-şi ducă copiii înapoi la Mussoorie. Veniseră aici pentru proces, ca să poată să-şi ia rămas-bun de la ei, şi stătuseră la Hamidullah cât timp se sărbătorise victoria lui Aziz. Maiorul Roberts avea să-i dea o învoire şi, în timpul absenţei lui, Fielding urma să plece în Anglia. Ideea îi satisfăcea atât convingerile, cât şi bănuielile. Evenimentele aveau să dovedească care dintre ele era cea justă fără să-i ştirbească, nici într-un caz, nici într-altul, demnitatea.

Fielding era conştient de o oarecare ostilitate, şi, pentru că ţinea cu adevărat la Aziz, optimismul îl părăsi. Să călătoreşti prin viaţă fără bagaje inutile nu mai e aşa de uşor când intră în joc sentimentele. Neputând să se hrănească mai departe cu speranţa senină că totul se va rezolva cu bine, compuse o scrisoare bine gândită, într-un stil destul de modern:

„Mă frământă gândul că mă consideri un moralist ipocrit în ceea ce priveşte femeile. Aş fi preferat să crezi despre mine orice altceva. Dacă trăiesc acum ireproşabil e numai pentru că am trecut de patruzeci de ani, o perioadă de examinare a conştiinţei. Când voi fi de optzeci voi face un nou examen, iar înainte de nouăzeci voi fi gata examinat! Dar, viu sau mort, sunt absolut lipsit de principii morale. Te rog, ţine minte asta despre mine.“

Lui Aziz nu-i plăcu deloc scrisoarea. Îi rănea sensibilitatea. Aprecia confidenţele, chiar cele triviale, dar generalizările şi comparaţiile îl dezgustau întotdeauna. Viaţa nu e un manual ştiinţific. Răspunse rece, exprimându-şi regretul de a nu se putea întoarce de la Mussoorie înaintea plecării prietenului său, deoarece „vreau să profit cât mai pot de această modestă vacanţă. De acum încolo trebuie să mă gândesc mereu la economie; toate speranţele de a vedea Caşmirul s-au dus pentru vecie… Când te vei întoarce, eu voi fi departe, muncind din greu în vreun post oarecare“.

Şi astfel Fielding plecă, şi în ultimele scursori ale zvonurilor din Chandrapore, atunci când cerul şi pământul păreau amândouă spoite cu zahăr ars, închipuirile sinistre ale indianului îşi găsiră o confirmare. Prietenii lui le încurajau, căci deşi le plăcuse directorul şcolii, se simţeau stânjeniţi de faptul că el ajunsese să ştie prea multe despre treburile lor particulare. Mahmud Ali declară curând că se punea la cale o trădare. Hamidullah murmură: „E adevărat că în ultimul timp nu ne mai vorbea cu sinceritatea lui de odinioară“, şi-l preveni pe Aziz să nu se aştepte la prea mult, „căci şi el şi ea sunt, în fond, de altă rasă“. „Unde s-au dus cele douăzeci de mii de rupii ale mele?“, gândea el. Banii nu-l interesau deloc. Nu era numai larg la pungă, dar îşi plătea şi datoriile prompt, când îşi aducea aminte, şi totuşi aceste rupii îl obsedau, fiindcă fusese înşelat şi le lăsase să-i scape printre degete în străinătate, tot aşa cum s-au dus multe dintre bogăţiile Indiei. Cyril avea să se căsătorească cu domnişoara Quested, acum era sigur de asta, tot ce rămăsese nelămurit în întâmplarea de la Marabar îi întărea bănuiala. Era urmarea firească a acelei oribile şi nesăbuite excursii şi în scurtă vreme el îşi formă convingerea că nunta avusese loc în realitate.

Capitolul XXXII

Egiptul era fermecător, o fâşie de covor verde şi, mergând în sus şi în jos pe el, patru soiuri de animale şi o singură seminţie de oameni. Treburile

lui Fielding îl purtară pe acolo câteva zile. Luă din nou vaporul din Alexandria: cer albastru luminos, vânt constant, linia coastei netedă şi joasă, atât de diferită de străzile întortocheate ale Bombay-ului. Creta îl salută apoi cu creasta prelungă a munţilor înzăpeziţi şi, în fine, apăru Veneţia. Când debarcă în *piazzetta* avu impresia că i se ridică spre buze o cupă plină de frumuseţe, şi o sorbi cu un sentiment de vinovăţie. Clădirile Veneţiei, ca şi munţii din Creta şi câmpiile Egiptului, stăteau acolo unde trebuie, în timp ce în biata Indie totul era plasat anapoda. Uitase ce înseamnă frumuseţea formei, trăind printre temple cu idoli şi dealuri cu cocoaşe. Şi într-adevăr, fără formă, cum poate exista frumuseţe? Câte o formă pură apărea timid ici şi colo într-o moschee, uneori chiar rigidă din cauza tensiunii, dar ah, bisericile acestea italiene! San Giorgio stând pe insula care nu s-ar fi putut ridica din valuri fără ea, Santa Maria della Salute păzind intrarea unui canal care, dacă n-ar fi fost ea, nu s-ar numi „Canal Grande“. Pe vremuri, când era student, se înfăşurase în mantia multicoloră a bisericii San Marco, dar acum i se oferea ceva mai preţios decât mozaicuri şi marmură: armonia între lucrările omului şi pământul pe care ele se rezeamă, civilizaţia care a scăpat de haos, spiritul uman într-o formă raţională, însă nu văduvită de carne şi sânge. Scriind cărţi poştale ilustrate prietenilor săi indieni, simţi că nici unul nu va înţelege bucuriile pe care le simţea el în momentele acelea, bucuriile formei, şi că aceasta constituia o barieră serioasă între ei. Ei aveau să vadă somptuozitatea Veneţiei, nu forma ei, şi deşi Veneţia nu înseamnă Europa, ea face parte din armonia mediteraneană. Mediterana dă măsură geniului uman. Când oamenii părăsesc acest minunat lac, fie prin Bosfor, fie prin Coloanele lui Hercule, ei se îndreaptă spre monstruos şi spre extraordinar; iar poarta ei sudică duce spre cea mai stranie experienţă dintre toate. Întorcându-i din nou spatele, Fielding luă trenul către nord şi duioase

reverii romantice, pe care le credea moarte pe vecie, prinseră din nou aripi când văzu ochiul-boului şi margaretele lunii iunie.

1. Originar din Goa, mic teritoriu sub administraţie portugheză, aflat pe coasta de est a Indiei.
2. Localitate din celebra regiune a lacurilor, în nord-vestul Angliei, reşedinţă a lui Wordsworth şi a altor poeţi romantici.
3. Indigen în serviciul unui vânător (termen anglo-indian).
4. Evantai mare fixat în tavan sau purtat de servitori (termen anglo-indian).
5. „Cântarea lui Dumnezeu“, o parte a poemului epic indian *Mahabharata*, ce conţine principii de filozofie hindusă.
6. Oraş din nordul Indiei, capitala statului Uttar Pradesh.
7. Regimente ale armatei engleze din India, compuse din hinduşi aparţinând grupului etnic dominant din Nepal.
8. Nume familiar dat soldaţilor englezi.
9. Aluzie la o legendă mahomedană referitoare la martiriul lui Husayn, pe care musulmanii şiiţi îl comemorează în timpul sărbătorii de Mohurram.
10. Un mic dejun foarte uşor, care se serveşte în India în anotimpul cald sau în zilele în care nu e timp pentru o masă îmbelşugată.
11. Sectă religioasă nebrahmană, cu o doctrină asemănătoare budismului.
12. O specie de sturz oriental. În sens figurat: „cântăreţ, poet“ (termen indian).

Partea a III-a

TEMPLUL

Capitolul XXXIII

La câteva sute de mile spre vest de colinele Marabar şi cu doi ani mai târziu în timp, profesorul Narayan Godbole se afla în faţa lui Dumnezeu. Dumnezeu nu S-a născut încă – aceasta se va întâmpla la miezul nopţii – dar El S-a născut şi cu secole în urmă, şi nici nu Se poate naşte vreodată, fiindcă El este Stăpânul Universului şi transcende faptele omeneşti. El este, nu a fost; nu este, a fost. El şi profesorul Godbole stau la cele două capete ale aceluiaşi covor.

„Tukaram, Tukaram,
Tu eşti tatăl meu şi mama mea şi toţi oamenii laolaltă.
Tukaram, Tukaram,
Tu eşti tatăl meu şi mama mea şi toţi oamenii laolaltă.
Tukaram, Tukaram,
Tu eşti tatăl meu şi mama mea şi toţi oamenii laolaltă.
Tukaram, Tukaram,
Tu eşti tatăl meu şi mama mea şi toţi oamenii laolaltă.
Tukaram…“

Acel coridor al palatului din Mau ducea, prin intermediul altor coridoare, într-o curte. Era acoperit cu stuc alb şi dur, dar pilaştrii şi bolţile abia se puteau zări în dosul cârpelor colorate, al globurilor irizate, al candelabrelor de sticlă roz, opacă şi al fotografiilor şterse, înrămate strâmb. În fund se afla minusculul dar vestitul altar al cultului dinastic, iar Dumnezeul care trebuia să Se nască era doar o efigie de argint de mărimea

unei linguriţe. Hinduşii şedeau de ambele părţi ale covorului, dacă puteau să-şi găsească un loc, sau se înghesuiau pe coridoarele învecinate şi în curte. Hinduşi, numai hinduşi, oameni cu trăsături blânde, cei mai mulţi plugari, pentru care tot ce se întâmpla în afara satului lor luneca în lumea visului. Ei reprezentau ţărănimea truditoare pe care unii o numesc adevărata Indie. Amestecaţi printre ei erau şi câţiva negustori din micul oraş, funcţionari, curteni, vlăstare din familia regală. Câţiva şcolari căutau, fără succes, să menţină ordinea. Mulţimea se găsea într-o stare de fericire şi duioşie pe care nu o poate cunoaşte nici o adunare în Anglia; clocotea încet ca o fiertură tămăduitoare. Când sătenii rupseră cordonul ca să vadă o clipă imaginea de argint, chipurile lor căpătară o expresie de fericire radioasă, o frumuseţe în care nu exista nimic personal, căci îi făcea pe toţi să semene unul cu altul, cât timp poposea pe feţele lor; numai când se retrase, fiecare îşi reluă trăsăturile individuale. Şi tot astfel se petrecea şi cu muzica. Exista muzică, dar venea din atâtea surse încât produsul împletirii lor era mereu acelaşi. Behăitul, bocănitul, croncănitul se amestecau într-o singură masă sonoră care se rotea în jurul palatului înainte de a se confunda cu tunetele. Ploaia cădea în răstimpuri, în noapte.

Venise rândul corului profesorului Godbole. Ca Ministru al Educaţiei, i se acordase această onoare specială. Când grupul de cântăreţi care-l preceda se împrăştie în mulţime, el înainta din spate, cântând deja cu vocea plină, pentru ca şirul de sunete sacre să nu fie întrerupt. Era desculţ şi îmbrăcat în alb, purta un turban albastru deschis; ochelarii lui *pince-nez* se agăţaseră de o ghirlandă de iasomie şi-i stăteau strâmb pe nas. Împreună cu cei şase colegi care-i ţineau isonul, loveau chimvalele, băteau în mici tobe, bâzâiau dintr-o armonică şi psalmodiau:

„Tukaram, Tukaram,
Tu eşti tatăl meu şi mama mea şi toţi oamenii laolaltă.
Tukaram, Tukaram,

Tu eşti tatăl meu şi mama mea şi toţi oamenii laolaltă.
Tukaram, Tukaram…“

Nu cântau nici măcar pentru Zeul care le stătea în faţă, ci unui sfânt oarecare; nu făceau nimic din ceea ce un ne-hindus ar fi considerat corect din punct de vedere dramatic, acest triumf al Indiei ce se pregătea era o harababură (cum am numi-o noi), o renunţare la raţiune şi la canoane formale.

Dar unde era Zeul însuşi, în onoarea căruia se adunase mulţimea de credincioşi? Nu se mai vedea în învălmăşeala de pe propriul Său altar, dispăruse sub maldărul de imagini ilustrate de calitate inferioară, înăbuşit de petale de trandafiri, dominat de oleografii, întrecut în strălucire de tabletele aurii ce-i înfăţişau pe strămoşii rajahului şi acoperit în întregime, când sufla vântul, de frunzişul zdrenţuit al unui bananier. Sute de becuri electrice fuseseră aprinse în cinstea Lui (alimentate de un motor al cărui huruit strica ritmul imnului) şi totuşi nu se vedea chipul. Sute din vasele Lui de argint erau stivuite în juru-I, fără a produce vreun efect deosebit. Inscripţiile compuse de poeţii statului Mau erau atârnate în locuri unde nu puteau fi citite sau se strâmbaseră trăgând ţintele afară din stuc, iar una dintre ele (compusă în engleză pentru a arăta universalitatea Lui) consta, printr-o nefericită eroare a desenatorului, din cuvintele: „Dumnezeu etse Iubire“[1]. Dumnezeu etse Iubire. Este oare acesta mesajul final al Indiei?

„Tukaram, Tukaram…“ intona corul, acompaniat acum şi de nişte glasuri care se certau în dosul unei perdele, de unde două mame încercau să-şi împingă în acelaşi timp copiii în faţă. Piciorul unei fetiţe ţâşni în afară ca un ţipar. În curte, uzi de ploaie, membrii unei mici orchestre europenizate o dădură într-un vals. „Nopţi de bucurie“ era ceea ce cântau acum. Cântăreţii nu erau cu nimic tulburaţi de acest rival; ei trăiau mai presus de gândul unei competiţii. Trecu mult timp până când acel minuscul fragment din fiinţa profesorului Godbole care percepea lucruri exterioare îşi dădu

seama că ochelarii nu-i stăteau cum trebuie şi că, dacă nu-i punea la loc, nu putea alege un nou imn. Puse jos o tipsie, pe cealaltă continuă să o agite în aer, iar cu mâna liberă pipăi florile din jurul gâtului. Un coleg îl ajută. Cântând fiecare în mustaţa căruntă a celuilalt, descurcară lănţişorul din zorzoanele în care se încurcase. Godbole consultă psaltichia, spuse un cuvânt toboşarului, care întrerupse ritmul, făcu o mică inadvertenţă sonoră şi o porni cu un nou ritm. Acesta era mai însufleţitor, imaginile pe care le evoca mai pregnante, iar chipurile cântăreţilor luară o expresie stupidă şi apatică. Îi iubeau pe toţi oamenii, întregul Univers şi, preţ de o clipă, mici fragmente din trecutul lor, ţăndări de detalii ieşiră la iveală pentru a se topi în căldura universală. Astfel, Godbole, deşi faptul nu avea nici o importanţă pentru el, îşi aduse aminte de o bătrână pe care o întâlnise pe vremuri la Chandrapore. Hazardul i-a adus-o în minte în timp ce se afla în starea aceea de exaltare, nu a ales-o el, s-a întâmplat să-i apară din mulţimea de imagini care-l solicitau, o imagine neînsemnată, iar el o împinse prin forţa lui spirituală către acel loc unde se poate afla împlinirea. Împlinire, nu retrăire. Simţurile lui deveniră mai ascuţite, îşi aminti de o viespe văzută nu ştia unde, poate pe o piatră. Iubea şi viespea, o evocă în acelaşi mod, imitându-L pe Dumnezeu. Dar piatra pe care stătea viespea n-ar putea… Nu, nu putea, făcuse o greşeală încercând să iubească piatra, se lăsase sedus de un efort logic şi conştient. Se întoarse la fâşia de covor roşu şi descoperi că dansa pe el. În sus şi în jos, înaintând câte o treime din distanţa care-l separa de altar şi apoi îndărăt, zăngănind tipsiile, scăpărând cu picioarele lui subţiri, tovarăşii lui dansând cu el şi unii cu alţii, sudoare, văpăi de lumină, vânt în bananieri, zgomot, orchestra europenizată cântând tot mai tare, smirnă pe altar, sudoare, văpăi de lumină, vânt în bananieri, zgomot, tunete. Ceasul lui de mână arăta ora unsprezece şi cincizeci de minute, îl văzu când ridică braţele şi se desprinse acea minusculă reverberaţie care însemna

sufletul lui. Strigăte tot mai puternice în mulţime. El continua să danseze. Copiii şi bărbaţii care şedeau pe jos pe culoare fură luaţi pe sus şi depuşi, fără a-şi schimba poziţia, în poala vecinilor lor. Pe cărarea astfel degajată înainta o lectică. Era bătrânul conducător al statului, adus, împotriva recomandării medicilor săi, să asiste la ceremonia Naşterii.

Nimeni nu-l saluta pe rajah, nici nu îşi dorea să o facă, nu era momentul potrivit pentru preamărirea gloriei lumeşti. Nici lectica nu putea fi lăsată jos, ca să nu profaneze templul devenind un tron. Rajahul fu ridicat din ea în timp ce era ţinută în continuare în aer şi depus pe covor în apropierea altarului, barba lui imensă fu netezită, picioarele strânse sub trunchi, şi i se puse în mână o hârtie ce conţinea pulbere roşie. Şedea acolo rezemat de un stâlp, sfârşit de boală, cu ochii măriţi de multe lacrimi neplânse.

Nu avu mult de aşteptat. Într-o ţară unde totul era nepunctual, ora Naşterii era respectată cu sfinţenie. Cu trei minute înainte de clipa aşteptată, un brahman aduse o reproducere a satului Gokul (Betleemul din această poveste nebuloasă), şi o plasă în faţa altarului. Macheta era aşezată pe o tavă de lemn cam de un metru pătrat; era făcută din lut şi colorată vesel în albastru şi alb, cu fâşii de hârtie şi vopsea. Aici, pe un scaun prea mic pentru el şi cu un cap prea mare, şedea regele Kansa, care e Irod, dirijând uciderea unor prunci nevinovaţi, iar într-un colţ, la fel de disproporţionaţi, şedeau tatăl şi Maica Domnului, cărora li se vestise în vis să plece. Simulacrele din argilă nu erau sfinte, dar aveau mai mult decât un efect decorativ, căci îi îndepărtau pe oameni de la imaginea reală a Zeului, amplificându-le emoţia sacră. Câţiva dintre săteni credeau că Naşterea chiar avusese loc, spunând, pe bună dreptate, că Dumnezeu trebuie să se fi născut, căci altfel nu i-ar putea vedea.

Dar ceasul bătu miezul nopţii, şi în acelaşi timp dintr-o concă izbucni un ţiuit sfâşietor, urmat de mugetul elefanţilor; toţi cei care aveau pachete cu

pudră roşie o aruncară pe altar şi în pulberea roză cu miros de tămâie, în zăngănitul instrumentelor şi în strigătele oamenilor, Dragostea Nemărginită luă forma lui Shri Krishna şi mântui lumea. Orice durere se topi, nu numai pentru indigeni, ci şi pentru străini, păsări, peşteri, căi ferate şi stele; totul deveni bucurie, totul râset. Nu existase niciodată boală, nici îndoială, neînţelegere, cruzime sau teamă. Unii săreau în aer, alţii se aruncau la pământ şi îmbrăţişau picioarele goale ale celui ce iubea întreg Universul, femeile din dosul perdelei băteau din palme şi ţipau, fetiţa se strecurase afară şi dansa singură, cu codiţele-i negre fluturând. Nu era o orgie a trupului; o interzicea tradiţia acelui altar. Dar spiritul omenesc încercase printr-o disperată contorsiune să pătrundă necunoscutul, călcând în picioare ştiinţa şi istoria în această luptă, da, chiar frumuseţea însăşi. A izbutit? Cărţile scrise după aceea spun „da“. Dar, dacă se întâmplă un asemenea eveniment, cum poate fi el amintit după aceea? Cum poate fi exprimat prin altceva decât prin sine însuşi? Misterele sunt ascunse nu numai necredinciosului, ci nu le poate cuprinde nici chiar cel care crede în ele. Poate să gândească, dacă vrea, că a fost prezenţa lui Dumnezeu, dar îndată ce o gândeşte, lucrul devine istorie şi intră sub legile timpului. O cobră de carton apăru acum pe covor, de asemenea şi un leagăn de lemn ce se balansa atârnat de o grindă. Profesorul Godbole se apropie de leagăn cu un şervet de mătase roşie pe braţe. Şervetul era Dumnezeu, deşi nu părea, şi imaginea rămase estompată de luminile altarului. Era doar un şervet împăturit astfel încât să semene cu forma unui prunc. Profesorul îl legănă şi apoi îl dădu rajahului care, făcând un mare efort, spuse: „Numesc acest copil Shri Krishna“ şi îl aruncă în leagăn. Din ochi îi curgeau lacrimi, fiindcă văzuse mântuirea Domnului. Era prea slăbit ca să-l arate pe pruncul de mătase poporului său, o cinste pe care o avusese pe vremuri. Slujitorii lui îl ridicară, un nou drum fu deschis prin mulţime şi îl duseră într-o aripă mai

puţin sfântă a palatului. Acolo, într-o cameră accesibilă ştiinţei apusene printr-o scară exterioară, medicul său, doctorul Aziz, îl aştepta. Medicul hindus care-l însoţise la altar îi relată pe scurt simptomele. Pe măsură ce extazul scădea, bolnavul deveni agitat. Îl supăra huruitul maşinii cu abur care punea în funcţiune dinamul, şi întrebă de ce fusese introdus în casa lui. Îi răspunseră că se vor interesa şi-i administrară un sedativ.

Jos, în coridoarele sacre, bucuria se transformase în veselie dezlănţuită. Era de datoria oamenilor să joace diferite jocuri, să-L amuze pe Dumnezeul nou-născut şi să simuleze hârjonelile lui cu lăptăresele zburdalnice din Brindaban. Untul avea un rol important în aceste jocuri. După ce leagănul fu îndepărtat, nobilii de vază ai ţării se adunară laolaltă pentru o nevinovată ghiduşie. Îşi scoaseră turbanele şi unul îşi puse o bucată de unt pe frunte, aşteptând să i se scurgă pe nas şi să-i intre în gură. Însă înainte de a ajunge acolo, un altul veni pe furiş, pe la spate, şterpeli bucăţica de unt care se topea şi o înghiţi. Râseră cu toţii, încântaţi să descopere că simţul divin al umorului coincidea cu al lor. „Dumnezeu etse iubire!“ Există distracţii şi în cer. Dumnezeu poate să-Şi facă farse Lui însuşi, să tragă scaune de sub propriile Lui posterioare, să dea foc propriilor Sale turbane şi să-Şi fure propriile fustanele, când se scaldă. Sacrificând bunul gust, acest cult a realizat un lucru de care creştinismul s-a ferit: admiterea veseliei. Spiritul, precum şi materia, trebuie să participe la mântuire, iar dacă sunt excluse glumele, cercul este incomplet… După ce au înghiţit untul, au început un alt joc, care era, întâmplător, graţios: alintarea lui Shri Krishna care luase forma unui copil. Se aruncă o minge frumos colorată în roşu şi auriu şi cel care o prinde alege un copil din mulţime, îl ridică în braţe şi îl duce pe rând celorlalţi să-l alinte. Toţi mângâie copilul iubit de dragul Creatorului şi şoptesc cuvinte duioase. Copilul e redat părinţilor săi, mingea se aruncă mai departe şi un alt copil devine pentru o clipă Dorinţa Lumii. Iar Domnul saltă

încoace şi încolo prin coridoare, întâmplarea şi hazul întâmplării iradiindu-i pe micii muritori cu nemurirea Sa… După ce au jucat destul de mult timp acest joc şi fiind imuni la plictiseală, l-au jucat şi iarăşi l-au jucat, de mai multe ori au luat nişte beţe şi le-au lovit unul de altul, poc!, trosc!, ca şi cum ar lupta pe vremea războaielor Pandava sau ar îmblăti grâul sau ar bate untul în putinei, iar mai târziu au agăţat de acoperişul templului o plasă cu un vas mare de pământ vopsit ici şi colo în roşu şi înconjurat cu un şirag de smochine uscate. Acum veni rândul unui joc mai vioi. Sărind în sus, loveau vasul cu beţele. Acesta crăpă, se sparse, şi o masă de orez uleios amestecat cu lapte li se revărsă pe faţă. Mâncară şi îşi mânjiră unul altuia gura şi se lăsară în patru labe printre picioarele celorlalţi, pentru a culege ceea ce căzuse pe covor. Terciul divin se întinse în toate părţile, până când şirul de şcolari care făcuseră un cordon pentru a ţine o oarecare ordine se rupse ca să-şi ia şi ei partea. Coridoarele, curtea, toate erau pline de o binefăcătoare învălmăşeală. Şi muştele se treziră şi îşi cerură partea lor din mila Domnului. Nu se iscă nici o ceartă, având în vedere natura cerească a darului, căci binecuvântat e omul care i-l dă altuia, imitând astfel pe Dumnezeu. Şi aceste „imitaţii“, aceste „substitute“ continuară să pâlpâie prin mulţimea de credincioşi încă multe ore, trezind în fiecare, după puterile lui, o emoţie pe care nu ar fi simţit-o altfel. Nu mai supravieţuia nici o imagine anumită: la Naştere era sub semnul întrebării dacă se născuse o păpuşă de argint sau un sat de lut, un prosop de mătase sau o hotărâre pioasă. Poate că toate acestea la un loc! Poate nici una! Poate că orice naştere este o alegorie! Totuşi, era evenimentul religios principal al anului. Îţi trezea gânduri stranii. Acoperit de grăsime şi praf, profesorul Godbole îşi îmbogăţise viaţa spirituală. O văzuse din nou pe doamna Moore, cu şi mai multă claritate, iar în jurul ei, forme vagi, rău prevestitoare. El era brahman, ea creştină, dar asta nu avea nici o importanţă; nu conta nici dacă ea

reprezenta un joc înşelător al memoriei sau un apel telepatic. Era datoria, precum şi dorinţa lui de a se pune în locul Zeului şi de a o iubi şi de a se pune el însuşi în locul ei şi de a spune acelui Zeu: „Vino, vino, vino, vino!“. Asta era tot ce putea face. Cât de neîndestulător! Dar fiecare după puterile sale, şi el ştia că ale lui erau mărginite. „O bătrână englezoaică şi o mică, mică viespe“, se gândi în timp ce ieşea din templu în cenuşiul unei dimineţi ploioase. „Nu pare mult, dar totuşi e mai mult decât sunt eu însumi.“

Capitolul XXXIV

În acelaşi timp, doctorul Aziz părăsea palatul. În drum spre casa lui, ridicată în mijlocul unei frumoase grădini aflate mai sus pe strada principală a oraşului, îl văzu pe fostul său protector bălăbănindu-se şi ţopăind prin clisă.

— Bună! strigă el, deşi nu ar fi trebuit s-o spună, căci preacuviosul îi arătă prin nişte mişcări circulare ale braţelor că nu dorea să fie tulburat. Adăugă: Scuzaţi! ceea ce era bine, căci Godbole îşi răsuci capul până ce acesta păru să nu mai ţină de trup şi spuse cu un glas încordat, care nu avea nici o legătură cu gândurile sale:

— A sosit la casa de oaspeţi europeană, probabil, cel puţin e posibil…

— A sosit? De când?

Dar timpul era un lucru prea concret. Godbole flutură braţele într-un gest şi mai vag, şi dispăru. Aziz ştia despre cine era vorba – Fielding –, dar

refuza să se gândească la el, pentru că un asemenea gând îi tulbura viaţa, şi încă spera că inundaţiile îl vor împiedica să vină. Un pârâu de toată frumuseţea ce curgea pe sub poarta grădinii îi dădu noi speranţe. Era imposibil ca cineva să poată străbate drumul de la Deora în sus pe o asemenea vreme. Vizita lui Fielding avea un caracter oficial. Fusese transferat de la Chandrapore şi trimis într-o călătorie prin India Centrală, să vadă cum se desfăşura învăţământul în limba engleză în statele mai îndepărtate. Se căsătorise, făcuse ceea ce era de aşteptat, luând-o pe domnişoara Quested, şi Aziz nu dorea să-l mai vadă vreodată.

„Drăguţul de Godbole!“ îşi spuse, şi zâmbi. Nu avea nici o curiozitate în legătură cu religia lui şi nu aflase niciodată sensul acelei dezlănţuiri de veselie anuală, dar era sigur că Godbole era un bătrân cumsecade. Aziz venise la Mau prin el şi rămăsese datorită lui. Fără el nu ar fi putut înţelege niciodată problemele locale, complet diferite de cele din Chandrapore. Căci aici lumea se împărţea în brahmani şi ne-brahmani; musulmanii şi englezii nu contau, uneori nici nu se pomenea de ei zile întregi. Deoarece Godbole era brahman, Aziz se prefăcea a fi şi el, pentru a putea unelti împreună; glumeau adesea în legătură cu asta. Faliile din solul indian sunt nesfârşite; hinduismul, ce pare atât de solid când e văzut de la distanţă, este brăzdat de secte şi clanuri care se răsfiră şi apoi se unesc şi îşi schimbă numele în funcţie de unghiul din care sunt privite. Poţi să-l studiezi ani întregi cu cei mai buni profesori, şi când ridici ochii şi te uiţi în jur, nimic din ce ţi-au spus nu se potriveşte întocmai. Aziz, în ziua instalării în noul post, declarase: „Eu nu studiez nimic, eu respect“, ceea ce făcuse o impresie excelentă. Acum existau numai minime prejudecăţi împotriva lui. Având doar cu numele un şef hindus, el era în realitate medicul principal al Curţii. Se văzu nevoit să renunţe la inoculări şi alte asemenea capricii apusene; chiar la Chandrapore, profesiunea lui fusese mai mult o joacă în jurul mesei

de operaţii, dar aici, în junglă, îşi lăsa instrumentele să rugineasc㠄, conducându-şi agale micul spital şi evitând orice motiv de îngrijorare pentru ceilalţi.

Dorinţa de a scăpa de englezi era îndreptăţită, îl speriaseră întotdeauna şi împotriva fricii nu există decât două reacţii posibile: să loveşti cu piciorul şi să strigi în cadrul unor comitete sau să te retragi într-o junglă îndepărtată unde *sahib*-ul vine rareori. Prietenii lui avocaţi voiau să-l convingă să rămână în India Britanică şi să-i ajute în munca de propagandă şi poate l-ar fi convins, dacă n-ar fi fost trădarea lui Fielding. Vestea nu-l surprinsese cu nimic. În relaţiile lor apăruse, după proces, o fisură, atunci când Cyril nu se alăturase procesiunii triumfale; intervenţiile lui în favoarea fetei o accentuaseră, pe urmă veniseră cărţile acelea poştale din Veneţia, atât de reci, de neprietenoase, încât toţi au fost de acord că se întâmplase ceva, şi, în sfârşit, după o perioadă de tăcere, scrisoarea aşteptată din Hampstead. Mahmud Ali era atunci cu el. „Îţi dau o veste care te va surprinde. Sunt pe cale să mă căsătoresc cu o persoană pe care o ştii…“ Nu citi mai departe. „A venit şi asta, răspunde tu pentru mine…“, şi îi aruncă scrisoarea lui Mahmud Ali. Scrisorile următoare le rupse fără a le mai deschide. Era sfârşitul unei experienţe prosteşti. Şi deşi uneori în adâncul sufletului simţea că Fielding făcuse sacrificii pentru el, totul era acum întunecat de ura lui autentică faţă de englezi. „În sfârşit, am devenit indian“, îşi spuse, stând nemişcat în ploaie.

Viaţa se desfăşura plăcut la Mau, clima era sănătoasă, aşa încât copiii puteau sta cu el tot anul, şi se căsătorise din nou. Nu era chiar o căsătorie, dar îi plăcea să o considere astfel. Citea literatură persană, scria poezii, avea calul lui şi câteodată se ducea şi la vânătoare, în timp ce hinduşii drept-credincioşi se uitau în altă parte. Poemele lui aveau toate acelaşi subiect: condiţia femeii în Orient. „Gineceul trebuie să dispară“, era refrenul lor,

„altfel n-o să fim niciodată liberi“. Şi declara (în chip fantezist) că India n-ar fi fost niciodată cucerită dacă femeile ar fi luptat alături de bărbaţi la Plassey. „Dar noi nu ne arătăm femeile străinului“, fără a mai explica cum s-ar putea realiza aceasta, pentru că el scria doar un poem. *Bulbuli* şi trandafiri mai persistau încă, patosul Islamului înfrânt îi rămăsese în sânge şi nu putea fi dislocat de modernisme. Erau poeme ilogice, ca şi autorul lor. Totuşi, în ele răsuna o notă de adevăr: nu putea exista o patrie fără cămine noi. Într-o poezie, singura care-i plăcuse ciudatului bătrân Godbole, el depăşise ideea de patrie (pe care nu o iubea cu adevărat) şi ajunsese direct la internaţionalism.

„Ah, asta-i straşnică; ah, tinere prieten, asta-i altfel decât celelalte, şi foarte bună. India, care pare că nu se mişcă, va ajunge drept acolo, în timp ce alte naţiuni îşi irosesc forţele în zadar. Îmi permiţi să traduc poezia asta în limba hindi? De fapt, ar putea fi redată şi în sanscrită, conţine idei atât de luminoase! Da, bineînţeles că şi celelalte poeme ale dumitale sunt foarte bune. Înălţimea Sa i-a spus colonelului Maggs, ultima dată când a fost la noi, că suntem mândri de dumneata.“

Colonelul Maggs era agentul politic pentru întreaga regiune şi adversarul înfrânt al lui Aziz. Secţia de cercetări penale îl ţinea sub observaţie pe Aziz, de la procesul al cărui obiect fusese. Nu puteau să-i aducă nici o acuzaţie, dar indienii care au avut încurcături cu legea trebuie să fie supravegheaţi, şi până la sfârşitul vieţii lui, el avea să rămână sub observaţie, din cauza greşelii domnişoarei Quested. Colonelul Maggs află cu oarecare îngrijorare că la Mau urma să vină un tip suspect şi, adoptând o atitudine glumeaţă, îl tachina pe bătrânul rajah că permite unui doctor musulman să se apropie de persoana lui sacrosanctă. Cu câţiva ani în urmă, rajahul ar fi dat urmare unei asemenea aluzii, căci pe atunci agentul politic era o figură formidabilă, coborând asupra lor cu toate tunetele Imperiului în

momentele cele mai nepotrivite, întorcând pe dos administraţia statului, cerând automobile şi vânători de tigri, vaci mulse în prezenţa sa, tăierea pomilor care împiedicau vederea de la casa de oaspeţi, arogându-şi în general controlul asupra afacerilor interne. Dar în cercurile mai înalte intervenise o schimbare de politică. Tunetele locale nu mai erau ratificate de sus, iar grupul de mici state care intrau în cuprinsul agenţiei descoperi acest lucru şi începu să compare, cu rezultate pozitive, notele agentului britanic. A vedea cât de mult sau cât de puţin putea să îndure colonelul Maggs devenise un joc amuzant la Mau, jucat de toate departamentele de stat. A trebuit să accepte numirea doctorului Aziz. Rajahul nu s-a conformat aluziei făcute şi a răspuns că hinduşii erau mai puţin exclusivişti decât înainte, datorită recomandărilor luminate ale viceregelui, şi că socotea de datoria lui să meargă în pas cu vremurile.

Da, totul mersese bine un timp, dar acum, când restul statului era cufundat în sărbătorile religioase, Aziz trebui să treacă printr-o criză de o natură cu totul diferită. Acasă îl aştepta un bilet. Nu era nici o îndoială că Fielding sosise peste noapte şi că Godbole aflase, căci scrisoarea îi fusese adresată lui şi el o citise înainte de a i-o trimite lui Aziz, scriind pe margine: „Ce ştire minunată! Dar din nefericire îndatoririle mele religioase mă împiedică să întreprind ceva“. Fielding anunţa că inspectase statul Mudkul (fosta reşedinţă a domnişoarei Derek), că fusese cât pe-aci să se înece la Deora, că sosise la Mau conform programului, şi spera să stea aici două zile, pentru a studia diferitele inovaţii introduse în învăţământ de vechiul său prieten. Totodată, anunţa că nu venise singur. Îl întovărăşeau soţia sa şi fratele ei. Apoi scrisoarea începu să semene cu cele care veneau de obicei de la casa de oaspeţi.

Voiau ceva. Nu aveau ouă. Plasele împotriva ţânţarilor erau rupte. Când îşi vor prezenta omagiul Înălţimii Sale? Era adevărat că va avea loc o

procesiune cu torţe? Dacă da, ar putea să o vadă şi ei? Nu voiau să deranjeze, dar dacă ar putea sta pe un balcon sau dacă ar putea ieşi cu o barcă… Aziz rupse hârtia. O păţise prea rău vrând să-i arate domnişoarei Quested viaţa indigenilor. Cotoroanţă hidoasă şi perfidă! Oameni de nimic cu toţii! Spera să nu dea ochii cu ei, deşi asta părea să fie destul de greu, căci aveau să fie obligaţi să rămână mai multe zile la Mau. La şes, inundaţiile erau şi mai grave, şi oglinzile palid-cenuşii ale unor lacuri apăruseră în direcţia gării Asirgarh.

Capitolul XXXV

Cu mult înainte ca Aziz să descopere statul Mau, un alt tânăr mahomedan se retrăsese acolo: un sfânt. Mama lui îi spusese: „Eliberează-i pe cei închişi“. Aşa că a luat o sabie şi s-a dus la fortăreaţă. A descuiat o uşă şi deţinuţii s-au îmbulzit afară şi şi-au reluat vechile ocupaţii, dar poliţia s-a supărat foarte rău şi i-a tăiat tânărului capul. Fără să-i pese de absenţa acestui atribut, el a pornit peste stâncile care separă fortăreaţa de oraş, omorând în drumul lui mai mulţi poliţişti, şi a căzut în faţa casei maicii sale, după ce-i îndeplinise porunca. De pe urma acestei întâmplări au rămas astăzi două altare în cinstea lui: acela al Capului, pe deal, şi acela al Trupului, mai la vale, şi la ele se închină puţinii mahomedani care trăiesc pe acolo, precum şi hinduşii.

„Nu există dumnezeu în afară de Dumnezeu!“ Această simetrică poruncă se topeşte în aerul blând al statului Mau; ea aparţine lumii pelerinajelor şi a universităţilor, nu feudalismului şi agriculturii. Când Aziz sosise aici şi descoperise că însuşi Islamul era idolatru, îl cuprinsese o mare ciudă, precum şi o mare dorinţă să purifice acest loc, aşa cum făcuse pe vremuri Alamgir. Dar în curând devenise indiferent, ca Akbar. În fond, acest sfânt îi eliberase pe cei întemniţaţi, şi el însuşi zăcuse în închisoare. Altarul Trupului se afla în propria lui grădină şi producea o bogată recoltă săptămânală de lampioane şi flori, şi când le vedea îşi aducea aminte de suferinţele lui. Altarul Capului prilejuia o scurtă şi plăcută plimbare pentru copii. După noaptea marii sărbători, Aziz avu o zi liberă şi le spuse să vină cu el. Jamila îl ţinea de mână, Ahmed şi Karim alergau în faţă şi se tot întrebau cum arăta trupul sfântului când cobora la vale clătinându-se, şi dacă ei s-ar fi speriat tare întâlnindu-l. Aziz nu voia să aibă copii superstiţioşi, aşa că îi mustră cum se cuvine, şi ei răspunseră „da, tată“, căci erau bine crescuţi, dar, ca şi el, erau impenetrabili la argumente logice şi după o pauză politicoasă continuară să spună ceea ce firea lor îi îndemna să gândească.

O clădire zveltă, cu opt laturi, se înălţa pe muchia unei coline, printre nişte tufişuri. Acesta era altarul Capului. Nu avusese acoperiş, şi era de fapt un fel de zaplaz. Înăuntru stătea ghemuită o cupolă modestă şi în interiorul ei, înconjurată de zăbrele, se putea vedea o piatră de mormânt trunchiată, înfăşurată în stambă. Colţurile interioare ale octogonului erau pline de cuiburi de albine, şi o ploaie uşoară de aripi rupte şi alte accesorii aeriene ce cădeau fără încetare, presărase pavajul umed cu mâzga lor. Ahmed, informat de Mohammed Latif despre caracterul albinei, spuse:

— Nu ne vor înţepa, fiindcă vieţile noastre sunt neprihănite; şi se avântă curajos înăuntru.

Sora lui era mai circumspectă. De la altar se duseră la o moschee care, prin dimensiunea şi forma ei, semăna cu un paravan din cele aşezate de obicei în faţa sobelor: arcadele moscheei din Chandrapore se reduseseră aici la o placă din stuc ornamental, cu protuberanţe la fiecare capăt pentru a sugera minarete. Această construcţie caraghioasă nici măcar nu stătea drept, căci stânca pe care fusese zidită aluneca la vale. Împreună cu altarul de mai sus constituiau un straniu rezultat al influenţei arabe.

Hoinăriră prin vechea fortăreaţă, acum părăsită, şi admirară priveliştea. După criteriile lor, peisajul era minunat: cerul cenuşiu şi negru, cu burdufuri pline de ploaie, pământul punctat cu ochiuri de apă şi încleiat în noroi. Un admirabil muson, cel mai bun din ultimii trei ani, rezervoarele deja pline, posibile recolte record. Mai jos, către râu (drumul pe care Fielding scăpase din Deora), aversele fuseseră enorme, sacii poştali trebuiau să fie traşi pe deasupra cu frânghii. Abia puteau să vadă spărtura din zidul verde al pădurii pe unde curgea şuvoiul, iar stâncile de deasupra, care marcau locul minei de diamante, luceau de umezeală. Aproape de ei, în vale, se afla reşedinţa suburbană a tinerei *rani*, izolată acum de ape, şi Înălţimea Sa, care nu prea respecta restricţiile *purdah,* putea fi văzută lopătând împreună cu jupânesele ei prin grădină şi fluturându-şi sariul către maimuţele de pe acoperiş. Dar poate era mai bine să nu se uite acolo în vale, nici către casa de oaspeţi a europenilor. Dincolo de ea se ridica un alt şir de dealuri verzi-cenuşii, acoperite de temple ca mici flăcări albe. Numai în direcţia aceea erau peste două sute de „zei“ care se vizitau mereu unul pe altul şi stăpâneau numeroase vaci şi toată producţia de frunze de betel, pe lângă faptul că aveau acţiuni ale societăţii de autobuze din Asirgarh. Mulţi dintre ei erau în acest moment în palatele lor, petrecând cât se poate de bine, alţii, prea corpolenţi sau prea mândri ca să călătorească, trimiseseră doar simboluri care să-i reprezinte. Aerul era îmbâcsit de religie şi ploaie.

Cu cămăşile lor albe fluturând în vânt, Ahmed şi Karim alergau prin fortăreaţă ţipând de bucurie. Deodată dădură peste un şir de puşcăriaşi, care priveau indiferenţi un vechi tun de bronz.

— Care din voi va fi iertat? întrebară ei.

Căci în seara aceea urma să aibă loc procesiunea Zeului celui mare, când El va părăsi palatul escortat de întregul aparat de stat şi va trece pe lângă închisoarea care acum se afla jos, în oraş. În timp ce făcea acest drum, tulburând apele civilizaţiei noastre, un deţinut urma să fie eliberat şi apoi El se va duce la marele rezervor Mau, care se întindea până la grădina casei de oaspeţi, unde se va mai întâmpla şi altceva, vreo apoteoză finală sau subsidiară, după care El se va supune încercării somnului. Familia lui Aziz fiind musulmană, nu înţelegea toate acestea, dar vizita la închisoare era un lucru ştiut de toţi.

Zâmbind, cu ochii plecaţi, puşcăriaşii discutau cu boierii despre şansele lor de scăpare. În afară de faptul că aveau lanţuri la picioare, semănau cu ceilalţi oameni şi nici nu se simţeau altfel decât ei. Cinci dintre deţinuţii care nu fuseseră încă duşi la judecată nu se puteau aştepta la graţiere, dar toţi cei care fuseseră condamnaţi erau plini de speranţă. În mintea lor nu făceau vreo deosebire între Dumnezeu şi rajah; ambii erau mult prea sus pentru ei; doar gardianul era mai învăţat şi îndrăzni să întrebe de sănătatea Înălţimii Sale.

— E tot mai bună, răspunse medicul.

De fapt, rajahul era mort, ceremonia din noaptea trecută îi sleise puterile. Moartea lui trebuia ascunsă, ca să nu umbrească gloria festivităţilor. Doctorul hindus, secretarul său particular şi un servitor de încredere rămăseseră să vegheze cadavrul, în timp ce Aziz îşi luase sarcina de a fi văzut în public şi a induce lumea în eroare. Îi plăcuse foarte mult bătrânul conducător, şi era posibil să nu-i meargă tot atât de bine sub

urmaşii lui, dar încă nu se gândea la asemenea probleme, căci fusese şi el prins de iluzia pe care voia s-o creeze. Copiii continuau să alerge, căutând o broască pe care s-o pună în patul lui Mohammed Latif, prostuţii de ei! Sute de broaşte trăiau în propria lor grădină, dar lor le trebuia neapărat una prinsă sus, în fortăreaţă. Anunţară că au văzut două pălării europene în vale. Fielding şi cumnatul lui, în loc să se odihnească după călătoria făcută, urcau dealul să vadă mormântul sfântului.

— Să dăm cu pietre? întrebă Karim.

— Să le punem sticlă pisată în mâncare?

— Ahmed, vino încoace să-ţi primeşti pedeapsa pentru asemenea răutăţi!

Ridică mâna să-l lovească pe fiul său cel mare, dar în loc de asta îi îngădui să i-o sărute. Era plăcut să aibă copiii în jurul lui într-un asemenea moment şi să ştie că erau iubitori şi curajoşi. Le atrase atenţia că englezii aceia erau oaspeţi ai statului, aşa că nu trebuie să fie otrăviţi, şi fu ascultat, ca de obicei, cu supunere, dar fără entuziasm.

Cei doi vizitatori intrară în octogon, dar o zbughiră imediat afară, urmăriţi de albine. Alergau încoace şi încolo scuturând din cap; copiii ţipară în bătaie de joc şi, din senin, ca şi cum s-ar fi deschis o vană, se pogorî o perdea de ploaie. Aziz nu avea intenţia să-l salute pe fostul său prieten, dar incidentul îi spori buna dispoziţie. Se simţea zdravăn şi puternic. Strigă:

— Bună ziua, domnilor! Aveţi vreun necaz? Cumnatul se văită că îl înţepase o albină. Aşezaţi-vă într-o baltă, dragă domnule, sunt destule pe aici. Nu vă apropiaţi de mine. Eu nu pot să le stăpânesc, sunt albine de stat; plângeţi-vă Înălţimii Sale de purtarea lor.

Nu era nici un pericol real, căci ploaia se înteţea. Roiul se retrase în sanctuar.

Aziz se apropie de străin şi îi scoase câteva ace din încheietura mâinii, sfătuindu-l:

— Hai, vino-ţi în fire şi fii bărbat!

— Ce mai faci, Aziz, după atâta vreme? Am auzit că te-ai stabilit aici, îi strigă Fielding, dar pe un ton neprietenos. Îmi închipui că două, trei înţepături nu contează.

— Absolut deloc. Am să trimit o alifie la casa de oaspeţi. Am auzit că v-aţi stabilit acolo.

— De ce nu mi-ai răspuns la scrisori? întrebă el, mergând direct spre punctul nevralgic, dar neatingându-şi obiectivul din cauza găleţilor de ploaie ce le cădeau în cap.

Tovarăşul lui, nou-venit în această ţară, ţipă, în timp ce picăturile îi băteau darabana pe pălărie, că albinele şi-au reînnoit atacul. Fielding interveni destul de energic pentru a-l linişti, apoi zise:

— Nu este vreo cărare mai scurtă pentru a ajunge la trăsură? Trebuie să renunţăm la plimbare. Vremea e infernală.

— Da. Pe aici.

— Nu vii şi dumneata jos?

Aziz schiţă un *salaam* batjocoritor; ca toţi indienii, era meşter în obrăznicii mărunte. „Tremur, mă supun“, spunea gestul lui, şi sensul nu-i scăpă lui Fielding. Coborâră pe o cărare mai abruptă către şosea, cei doi bărbaţi înainte, apoi cumnatul (băietan mai curând decât bărbat), preocupat de mâna care-l durea; cei trei copii indieni în urmă, zgomotoşi şi obraznici, iar toţi şase, uzi leoarcă.

— Cum o duci, Aziz?

— Sănătos, ca de obicei.

— Te alegi cu ceva din viaţa ta de aici?

— Dumneata cu ce te alegi dintr-a dumitale?

— Cine are grijă de casa de oaspeţi? întrebă el, renunţând la încercarea de a relua vechea lor intimitate, şi adoptând un ton mai oficial; era acum mai bătrân şi mai serios.

— Probabil că secretarul particular al Înălţimii Sale.

— Unde e?

— Nu ştiu.

— Întreb asta fiindcă nu am văzut nici picior de om de când am sosit.

— Adevărat?

— Am scris mai înainte Curţii de aici şi am întrebat dacă vizita mea e oportună. Mi s-a răspuns că da, şi mi-am aranjat călătoria în consecinţă, dar servitorii de la casa de oaspeţi par să nu fi primit nici un ordin anume; nu putem căpăta ouă, iar soţia mea vrea să iasă cu barca pe lac.

— Sunt două bărci.

— Exact, dar fără vâsle.

— Colonelul Maggs a rupt vâslele când a fost ultima oară aici.

— Toate patru?

— E un om foarte puternic.

— Dacă se îndreaptă vremea, astă-seară am vrea să privim procesiunea cu torţe de pe apă, continuă el. I-am scris lui Godbole despre asta, dar văd că nu ne-a dat atenţie; parcă ar fi cu toţii morţi.

— Poate că scrisoarea dumitale nu a ajuns la ministrul în chestiune.

— Vor avea ceva împotrivă ca nişte englezi să le urmărească procesiunea?

— Nu ştiu nimic despre practicile religioase de aici. Eu nu m-aş gândi s-o urmăresc.

— Am fost primiţi cu totul altfel şi la Mudkul şi la Deora, unde au fost deosebit de amabili. Maharajahul şi maharani voiau să ne arate totul.

— N-ar fi trebuit să plecaţi de acolo.

— Suie-te repede, Ralph!

— Ajunseseră la trăsură.

— Suiţi-vă, domnule Quested şi domnule Fielding!

— Cine naiba e domnul Quested?

— Oare am pronunţat greşit acest nume binecunoscut? Nu e dumnealui fratele soţiei dumitale?

— Cu cine crezi că m-am căsătorit?

— Eu sunt doar Ralph Moore, spuse băiatul, roşind, şi în clipa aceea căzu o altă trâmbă de ploaie, care ridică un abur în jurul picioarelor lor.

Aziz încercă să retracteze, dar era prea târziu.

— Quested? Quested? Nu ştii că soţia mea e fiica doamnei Moore?

Aziz tremură şi se făcu stacojiu; îi făcea rău această veste, îi făcea rău să audă numele de Moore.

— Poate că asta explică atitudinea ta bizară.

— Şi, mă rog, ce nu-ţi place în atitudinea mea?

— Scrisoarea stupidă pe care i-ai permis lui Mahmud Ali să mi-o scrie în numele tău.

— Consider că este o discuţie inutilă.

— Cum ai putut să faci o asemenea greşeală? zise Fielding, mai prietenos decât înainte, dar muşcător şi plin de dispreţ. E aproape de necrezut. Cred că ţi-am scris de vreo cinci, şase ori pomenind numele soţiei mele. Domnişoara Quested! Ce idee năstruşnică! Din zâmbetul lui, Aziz intui că Stella era frumoasă. Domnişoara Quested e cea mai bună prietenă a noastră, prin ea ne-am cunoscut, dar… Ce idee nemaipomenită! Aziz, trebuie să lămurim această neînţelegere mai târziu. E clar că a fost o maşinaţiune de-a lui Mahmud Ali. El ştie foarte bine că m-am căsătorit cu domnişoara Moore. A numit-o „sora lui Heaslop“ în scrisoarea aceea insolentă pe care mi-a trimis-o.

Numele de Heaslop îl înfurie peste măsură.

— Asta şi este, şi iată-l şi pe fratele lui Heaslop şi pe dumneata, cumnatul lui, şi la revedere!

Ruşinea se transformă într-o furie care readuse pe primul plan sentimentul lui de demnitate.

— Ce mă interesează pe mine cu cine te-ai căsătorit? Nu mă tulburaţi aici la Mau, asta-i tot ce vă cer. Nu vreau să vă văd, nu vreau ca vreun englez să se amestece în viaţa mea particulară, am s-o spun până la ultima suflare. Da, da, am făcut o gafa prostească, n-ai decât să mă dispreţuieşti şi să te porţi distant. Am crezut că te-ai însurat cu duşmanca mea. N-am citit deloc scrisorile dumitale. Mahmud Ali m-a înşelat. Credeam că mi-ai furat banii, dar… E ca şi cum i-ai fi furat. Îi iert totul lui Mahmud Ali, fiindcă m-a iubit.

Apoi, după o mică pauză în timpul căreia ploaia bubui în jur ca nişte focuri de armă, el declară:

— Inima mea o dăruiesc de acum încolo doar propriului meu popor.

Şi le întoarse spatele.

Cyril o luă după el prin noroi, scuzându-se, râzând puţin, încercând să argumenteze şi să reconstituie faptele, subliniind, cu o logică irefutabilă, că se căsătorise nu cu logodnica lui Heaslop, ci cu sora lui. Ce importanţă mai avea în lipa aceea? Aziz îşi construise viaţa pe o greşeală, dar o construise. Vorbind în limba urdu, ca să înţeleagă şi copiii, zise:

— Te rog, nu mai veni după noi, indiferent cu cine te-ai căsătorit. Nu doresc să fiu prieten cu nici un englez şi cu nici o englezoaică.

Se întoarse acasă agitat şi fericit. Avusese parte de un moment greu, tulburător, când se pomenise numele doamnei Moore, trezindu-i amintiri; „Esmiss Esmoor…“, ca şi cum ea ar fi venit aici să-l ajute. Fusese întotdeauna atât de bună, şi tânărul acela la care nici nu se uitase cum

trebuie era fiul ei, Ralph Moore. Stella şi Ralph, cu care el făgăduise să se poarte bine, şi Stella se căsătorise cu Cyril.

Capitolul XXXVI

În tot acest timp, palatul nu încetase să zăngăne şi să bubuie. Revelaţia se încheiase, dar efectul ei mai dăinuia, şi acest efect consta tocmai în a-i face pe oameni să simtă că de fapt revelaţia nu se produsese încă. În ciuda împlinirii, tot exista speranţa, aşa cum va fi şi în ceruri. Deşi Zeul se născuse, procesiunea Sa greşit considerată de mulţi credincioşi a fi chiar naşterea Sa nu avusese încă loc. În vremuri normale, ceasurile de amiază ale acestei zile erau marcate de spectacole de o mare frumuseţe în apartamentele particulare ale rajahului.

Avea o trupă consacrată, formată din bărbaţi şi adolescenţi, a căror misiune era să danseze în faţa lui diverse întruchipări ale credinţei şi meditaţiilor sale. Aşezat confortabil, rajahul putea urmări cele Trei Trepte prin care Mântuitorul se ridica în Univers, spre zădărnicirea lui Indra, de asemenea moartea dragonului, muntele care s-a transformat într-o umbrelă şi drept-credinciosul care-L invocă (cu rezultate comice) pe Zeu, înainte de a se aşeza la masă. Totul culmina cu dansul lăptăreselor înaintea lui Krishna şi cu dansul şi mai însemnat al lui Krishna în faţa lăptăreselor, când muzica şi muzicanţii se roteau ca un vârtej printre hlamidele albastru-închis şi coroanele poleite ale actorilor, şi totul se contopea într-un întreg. Rajahul şi

oaspeţii săi uitau atunci că aceasta era doar o reprezentaţie dramatică şi-i venerau pe actori.

Nimic din toate acestea nu mai putea avea loc acum, pentru că moartea înseamnă întrerupere. Ea întrerupea totul aici, dar mai puţin decât în Europa, patosul ei era mai puţin sfâşietor, ironia mai puţin crudă. Din nefericire, existau doi pretendenţi la tron care se aflau în palat acum, şi bănuiau ce se întâmplase; totuşi nu iscară nici o tulburare, fiindcă religia este o forţă vie pentru hinduşi, şi poate, în anumite momente, să îndepărteze tot ceea ce e mărunt şi temporar în firea lor. Sărbătoarea curgea mai departe, dezlănţuită şi sinceră, şi toţi oamenii se iubeau unii pe alţii şi evitau instinctiv orice ar fi putut provoca neplăcere sau suferinţă.

Aziz nu putea înţelege asta, aşa cum nu o poate înţelege nici un creştin oarecare. Era uimit să vadă că Mau s-a curăţit deodată de bănuială şi lăcomie. Deşi el era străin şi ţinut în afara ritualurilor lor, le socotise întotdeauna deosebit de fermecătoare; în aceste zile, el şi familia lui primeau mici daruri şi semne de prietenie, tocmai pentru că nu putea lua parte la sărbători.

Nu avusese nimic de făcut toată ziua, iar către seară îşi aduse aminte să trimită un unguent la casa de oaspeţi şi începu să caute prin casă un paleativ, căci dispensarul era închis. Găsi o cutie cu alifie de-a lui Mohammed Latif, care nu prea era dispus să i-o dea, căci se rostiseră nişte cuvinte magice la facerea ei, dar Aziz îi promisese că i-o va aduce înapoi după ce va unge umflăturile provocate de albine. Voia să găsească un pretext pentru o plimbare.

Trecând pe lângă palat, văzu că procesiunea începuse să se formeze. O mare mulţime urmărea pregătirea baldachinului princiar, a cărui provă ieşea în afară prin uşa înaltă, întredeschisă, asemenea capului unui dragon de argint. Zei mari şi mici se îmbarcau pentru a porni în călătorie. Îşi întoarse

privirea, căci nu ştia niciodată cât îi este îngăduit să vadă, şi fu cât pe ce să se ciocnească de Ministrul Educaţiei.

— Ah, ai fi putut să mă faci să întârzii! spuse, vrând să spună că atingerea unui ne-hindus ar fi necesitat o nouă baie. Cuvintele erau rostite însă fără vreo supărare.

— Scuzaţi! spuse Aziz.

Celălalt zâmbi şi din nou pomeni de englezii de la casa de oaspeţi, iar când auzi că soţia lui Fielding nu era de fapt domnişoara Quested, remarcă:

— Ah, nu, s-a căsătorit cu sora domnului Heaslop. Da, întocmai, ştiam asta de mai bine de un an, adăugă, cu acelaşi calm de mai înainte.

— De ce nu mi-ai spus? Tăcerea dumitale m-a băgat într-o încurcătură teribilă.

Godbole, care, după cum se ştie, nu spusese nimănui vreodată ceva, zâmbi din nou şi zise pe un ton dezaprobator:

— Să nu fii niciodată supărat pe mine. Eu sunt, pe cât îmi permit slabele mele puteri, prietenul dumitale sincer; pe lângă asta, acum e sărbătoarea noastră sfântă.

Aziz se simţea întotdeauna ca un copil în prezenţa acestui om straniu, un copilaş care primeşte pe neaşteptate o jucărie. Zâmbi şi el şi îşi mână calul spre o uliţă lăturalnică, unde aglomeraţia era mai mică. Sosea taraful măturătorilor. Cântând din site şi alte embleme ale profesiunii lor, se îndreptară spre poarta palatului, cu aerul unei armate victorioase. Toate celelalte muzici tăcură, căci acesta era, conform ritualului, momentul rezervat celor dispreţuiţi şi lepădaţi. Zeul nu putea ieşi din templul Său până când măturătorii cei necuraţi nu-şi cântau imnul; ei reprezentau pata de murdărie fără de care spiritul nu se poate împlini. După o clipă, scena se dezvălui magnifică. Porţile se deschiseră larg şi înăuntru se văzu întreaga Curte, toţi cu picioarele goale şi îmbrăcaţi în veşminte albe; în mijloc se

afla Arca Domnului, acoperită cu o pânză de aur şi flancată de evantaie din pene de păun şi de flamuri rotunde şi rigide din mătase roşie. Era plină ochi de statuete şi flori. În timp ce era ridicată de la pământ pe umerii celor ce urmau să o poarte, soarele blând al musonilor ieşi la iveală şi inundă lumea cu atâta culoare, încât tigrii galbeni, zugrăviţi pe zidurile palatului, păreau să sară din loc, iar fuioare de nori roz şi cenuşii însăilau bolta cerului. Baldachinul înainta. Drumul era plin de elefanţi princiari care veneau în urma lui cu şeile goale, în semn de umilinţă. Aziz nu dădu nici o atenţie acestor manifestări de cucernicie, căci nu aveau nici o legătură cu credinţa lui. Se simţea doar plictisit şi oarecum cinic, la fel ca scumpul său împărat Babur care, venind din nord, nu găsise în Hindustan nici fructe bune, nici apă rece sau conversaţie spirituală, nici măcar un prieten.

Uliţa ieşea rapid afară din oraş, urcând pe stânci înalte şi pătrunzând în junglă. Aziz opri calul şi cercetă cu privirea marele bazin din Mau, care se dezvăluia în faţa lui până la cea mai îndepărtată cotitură. Oglindind norii apusului, umplea lumea pământeană cu o egală splendoare, aşa încât Pământul şi cerul se aplecau unul spre altul, gata să se ciocnească în extaz. El scuipă din nou, cinic, mai cinic decât înainte, căci în mijlocul cercului arămiu se mişca o mică pată neagră: barca de la casa de oaspeţi. Englezii aceia improvizaseră ceva ca să ţină loc de vâsle şi porneau în misiunea lor de patrulare prin India. Priveliştea îl făcu să-i îndrăgească pe hinduşi prin comparaţie, şi privind înapoi la cocoaşa albă a palatului, le dori să se bucure de procesiunea idolului lor, căci, oricum, el nu-şi băga nasul în vieţile altora. Această aparentă dorinţă de „a vedea India“, care îl sedusese la domnişoara Quested în Chandrapore, era numai un mod de a stăpâni India; în spatele ei nu exista nici o simpatie. Aziz ştia exact ce se petrece în barca aceea, în timp ce englezii priveau treptele pe care avea să coboare în curând

Zeul, discutând cât de aproape pot veni cu barca fără să dea naştere la vreun conflict pe plan oficial.

Nu renunţă la vizita plănuită la casa de oaspeţi, căci acolo avea să găsească probabil servitori pe care putea să-i întrebe diferite lucruri; o mică informaţie suplimentară nu strică niciodată. Porni pe cărarea care ducea pe lângă un promontoriu sumbru, lăcaş al mormintelor regale. Asemenea palatului, erau zidite din stuc alb imaculat şi străluceau prin luminozitatea lor, dar acum, la apropierea nopţii, albeaţa părea fantomatică. Promontoriul avea o cunună de arbori înalţi, iar liliecii se desprindeau de pe ramuri şi făceau mici zgomote ca de sărutări, în timp ce atingeau suprafaţa apei din bazin; stând toată ziua atârnaţi cu capul în jos, li se făcuse sete. Se iveau la tot pasul semnele unei seri indiene paşnice: broaşte pretutindeni, bălegar arzând veşnic, un stol întârziat de corbi deasupra capului, arătând ca nişte schelete înaripate ce-şi croiau, fluturând, drumul prin amurg. Era moarte în aer, dar nu tristeţe; se încheiase un compromis între destin şi dorinţă şi chiar inima omului îl accepta.

Casa de oaspeţi era aşezată cam la două sute de picioare deasupra apei, pe creasta unui pinten stâncos şi împădurit care înainta din junglă. Până ajunse Aziz acolo, apa se preschimbase într-un văl palid mov-cenuşiu, iar barca dispăruse cu totul. O santinelă dormea sub poarta casei de oaspeţi, lămpi aşezate în cruce ardeau în camerele goale. Aziz trecu dintr-o încăpere într-alta, indiscret şi răutăcios. Două scrisori ce zăceau aruncate pe pian îi răsplătiră curiozitatea; se repezi şi le citi la iuţeală. Nu se jena să o facă. Sanctitatea corespondenţei particulare nu a fost niciodată ratificată de orientali. În plus, McBryde îi citise cândva toate scrisorile şi le difuzase conţinutul. Cea mai interesantă dintre ele era de la Heaslop, adresată lui Fielding. Dezvăluia mentalitatea fostului său prieten, şi asta îl îndârji din nou împotriva lui. Cea mai mare parte a scrisorii se referea la Ralph Moore,

care părea să fie aproape un imbecil: „Expediază-l pe fratele meu oricând îţi convine. Îţi scriu dumitale, fiindcă el va face cu siguranţă vreo boacănă“. Apoi: „Sunt de acord, viaţa e prea scurtă ca să mai păstrăm resentimente, sunt de asemenea bucuros că ai acceptat să colaborezi într-o oarecare măsură cu «asupritorii Indiei». Avem nevoie de tot sprijinul pe care-l putem căpăta. Sper că data viitoare când Stella va veni prin părţile noastre te va aduce cu ea şi atunci am să mă străduiesc să-ţi ofer tot confortul pe care-l poate oferi un burlac. E timpul să ne cunoaştem mai bine. Căsătoria surorii mele cu dumneata, venind după moartea mamei şi după propriile mele necazuri, m-a tulburat şi m-am comportat nerezonabil. A sosit timpul să lichidăm definitiv vechea noastră neînţelegere, aşa cum spui, să considerăm că amândoi am avut câte o vină. Mă bucur că veţi avea un moştenitor. Când vreunul dintre voi îi va mai scrie Adelei, transmiteţi-i şi un mesaj oarecare din partea mea, căci aş dori să mă împac şi cu ea. Te fericesc pentru că nu te afli în acest moment în India Britanică. Sunt incidente peste incidente, toate datorate propagandei, dar nu putem pune mâna pe firul care le uneşte. Cu cât trăieşti mai mult aici, cu atât devii mai sigur că toate se leagă între ele. Părerea mea personală este că evreii sunt de vină“.

Atât, deocamdată, despre băiatul cu nas roşu. Atenţia lui Aziz fu distrasă o clipă de nişte zgomote surde venind de dincolo de apă. Procesiunea îşi urma cursul. Cea de-a doua scrisoare era de la domnişoara Quested către domnul Fielding. Conţinea vreo două pasaje interesante. Autoarea scrisorii spera ca „Ralph să se bucure de voiajul lui în India mai mult decât mine“, părea să-i fi dat bani în acest scop şi vorbea de „datoria mea, pe care n-o voi putea achita niciodată personal“. Ce-şi închipuia domnişoara Quested că datorează acestei ţări? Nu-i plăcea fraza asta. Pomenea apoi de sănătatea lui Ralph. Tot timpul era vorba de „Stella şi Ralph“, chiar „Cyril“ şi „Ronny“, totul atât de prietenos şi raţional, scris într-un spirit pe care el nu-l putea

înţelege. Invidia relaţiile lor simple, neforţate, care sunt posibile numai într-o ţară ale cărei femei sunt libere. Aceşti cinci oameni îşi rezolvau între ei micile lor neînţelegeri şi strângeau rândurile împotriva celor din afară. Chiar Heaslop se îmblânzise. De aici venea puterea Angliei. Într-un acces de furie, Aziz lovi clapele pianului, şi cum tastele se umflaseră şi stăteau lipite câte trei, se produse un zgomot considerabil.

— Cine e acolo? întrebă o voce uşor iritată, dar respectuoasă. Nu-şi putea aminti unde mai auzise acest glas. Ceva se mişcă în penumbra unei camere alăturate. El răspunse:

— Doctorul Curţii, venit să întrebe de sănătate, vorbesc foarte puţin englezeşte. Strecură scrisorile în buzunar şi, ca să arate că are intrare liberă în casa de oaspeţi, lovi din nou pianul. Ralph Moore ieşise la lumină. Ce straniu arăta acest tânăr înalt, prematur îmbătrânit, cu ochii lui mari şi albaştri pălind de emoţie, cu părul rar şi ciufulit! Nu era tipul care să fie prea des exportat pentru a reprezenta Imperiul. Medicul din Aziz gândi: „Născut de o mamă prea bătrână“, dar poetul îl găsi destul de frumos.

— N-am putut veni mai devreme fiindcă am avut de lucru până peste cap… Ce mai fac celebrele înţepături de albine? întrebă el cu un aer de superioritate.

— Mă… Mă odihneam. Ei au zis că aşa e mai bine; cam zvâcnesc.

Timiditatea şi evidenta lui „novicitate“ avură efecte contradictorii asupra nemulţumitului. Cu voce răstită, spuse:

— Vino încoace, te rog, dă-mi voie să mă uit.

Erau practic singuri şi putea să-l trateze pe acest pacient cum îl tratase Callendar pe Nureddin

— Spuneaţi azi-dimineaţă…

— Chiar şi cei mai buni doctori fac greşeli. Vino aici, te rog, la lumina lămpii, să te examinez. Nu am prea mult timp.

— Au!

— Ce s-a întâmplat, mă rog?

— Mâinile dumneavoastră nu sunt blânde.

Aziz tresări şi-şi privi mâinile: tânărul ăsta extraordinar avea dreptate; le ascunse la spate înainte de a-i răspunde cu manifestă enervare:

— Ce legătură au mâinile mele cu dumneata? Faci observaţii foarte stranii. Eu sunt medic calificat şi n-o să-ţi fac rău.

— Nu mă supără durerea; nici nu e vorba de durere.

— Nu ai dureri?

— Nu prea.

— O veste excelentă! rânji Aziz.

— Dar mă supără cruzimea.

— Ţi-am adus nişte alifie, dar mă întreb cum să ţi-o aplic în starea de nervi în care te afli, continuă el după o pauză.

— Vă rog, lăsaţi-mi-o!

— Nici gând. O duc imediat înapoi la dispensar. Întinse mâna spre el, dar Ralph se retrase la celălalt capăt al mesei. Ei, vrei să-ţi tratez eu înţepăturile sau preferi un doctor englez? Este unul la Asirgarh. Asirgarh e la patruzeci de mile de aici şi zăgazul de la Rignod e rupt de ape. Aşa că vezi cum stai. Cred că ar fi mai bine să vorbesc cu domnul Fielding despre dumneata, felul cum te porţi acum e lipsit de sens.

— Au plecat cu o barcă, răspunse el, uitându-se în jur ca să găsească un sprijin.

Aziz simula o profundă surpriză.

— Sper că nu s-au dus în direcţia oraşului Mau. Într-o noapte ca asta oamenii devin foarte fanatici.

Şi parcă pentru a întări cele spuse de el, se auzi un suspin, care suna ca şi cum ar fi ieşit de pe buzele unui uriaş; procesiunea se apropia de

închisoare.

— Nu ar trebui să ne tratezi aşa, îl înfruntă tânărul, şi de data asta Aziz se opri, căci vocea, deşi speriată, nu era lipsită de putere.

— Cum adică?

— Doctore Aziz, noi nu ţi-am făcut nici un rău!

— Aha, văd că-mi cunoşti numele. Da, eu sunt Aziz. Nu, bineînţeles, buna dumneavoastră prietenă, domnişoara Quested, nu mi-a făcut nici un rău la Marabar.

Acoperindu-i ultimele cuvinte, toate tunurile statului izbucniră într-o salvă. Semnalul fusese dat de o rachetă ce se înălţase din grădina închisorii. Un puşcăriaş fusese eliberat şi săruta picioarele cântăreţilor. Din case cădeau petale de trandafir, se ofereau mirodenii sfinţite şi nuci de cocos… Era momentul care marca jumătatea drumului. Zeul îşi extinsese templul Său şi acum se oprise fericit; învălmăşite şi confuze, ecourile mântuirii pătrunseră în casa de oaspeţi. Cei doi se simţeau şi ei impresionaţi şi ieşiră pe terasă, atraşi de izbucnirea de lumină. Tunul de bronz din fortăreaţă continua să arunce snopi de scântei; oraşul era ca o masă opalescentă, în care casele păreau să danseze, iar palatul să fluture din aripi mici. Apa de dedesubt, dealurile şi cerul de deasupra nu erau încă cuprinse în hora luminoasă; nu era deocamdată decât o mică lumină ce se lupta împotriva bulgărilor informi din univers. Cântul se putea auzi acum, datorită repetărilor nesfârşite; corul repeta şi inversa numele zeităţilor:

„Radhakrishna Radhakrishna,
Radhakrishna Radhakrishna,
Krishnanadha, Radhakrishna,
Radhakrishna, Radhakrishna“

cântau ei, trezind santinela care dormea la poarta casei de oaspeţi şi care se propti în lancea cu vârf de fier.

— Acum trebuie să plec. Noapte bună! spuse Aziz şi întinse mâna, uitând cu totul că nu erau prieteni şi îndreptându-şi gândurile spre ceva mai îndepărtat decât peşterile, ceva frumos. Mâna îi fu strânsă, şi abia atunci îşi aduse aminte ce detestabil se purtase şi spuse blând: Tot mă mai consideri rău?

— Nu.

— De unde poţi şti…

— Nu e greu, e singurul lucru pe care-l ştiu întotdeauna.

— Poţi cunoaşte întotdeauna dacă un străin îţi e prieten?

— Da.

— Atunci eşti un oriental. Îşi retrase mâna în timp ce vorbea, uşor înfiorat. Aceste cuvinte i le spusese doamnei Moore în moschee, la începutul cercului vicios din care, după atât de multă suferinţă, se eliberase. Niciodată să nu te împrieteneşti cu englezii! Moschee, peşteri, moschee, peşteri… Şi iată că o pornea din nou. Îi întinse alifia magică. Ia asta, gândeşte-te la mine când o vei folosi. N-am să ţi-o mai cer înapoi. Trebuie să-ţi fac un mic dar şi asta e tot ce am; eşti fiul doamnei Moore.

— Da, şopti el ca pentru sine, şi o frântură din mintea lui Aziz, care stătuse ascunsă, porni să se trezească şi să-şi croiască drum spre lumină.

— Dar eşti şi fratele lui Heaslop, şi din păcate aceste două noţiuni nu pot merge împreună.

— Ştiu. Nu încă.

— Mama dumitale ţi-a vorbit de mine?

— Da. Şi cu o sfială în voce şi în trup, pe care Aziz nu le putea înţelege, adăugă: În scrisorile ei, în scrisorile ei. Vă iubea.

— Da, mama dumitale a fost cea mai bună prietenă pe care am avut-o pe lume. Tăcu, uimit de propria lui gratitudine. Prin ce s-a manifestat această bunătate eternă a doamnei Moore? Prin nimic, dacă o supuneai unui

examen al minţii. Nu depusese vreo mărturie în favoarea lui, nici nu-l vizitase în închisoare, şi totuşi i se furişase în adâncul inimii şi avea să o adore întotdeauna. Acum e vremea musonului, cel mai bun anotimp al nostru, spuse el, în timp ce luminile procesiunii se legănau ca şi cum ar fi fost brodate pe o draperie bătută de vânt. Ce rău îmi pare că ea nu le-a putut vedea, ploile noastre! Acum e vremea când toţi sunt fericiţi, tineri şi bătrâni. Cei de colo sunt fericiţi cu zgomotul lor sălbatic, deşi noi nu-i putem înţelege; bazinele de apă sunt toate pline, iar oamenii dansează, şi asta-i India. Dacă nu erai cu nişte persoane oficiale, ţi-aş fi arătat ţara mea, dar aşa nu pot. Poate am să te duc acum cu barca pe lac, doar pentru o jumătate de oră.

Oare ciclul începea din nou? Inima lui era prea plină ca să mai poată da înapoi. Trebuia să iasă afară în întuneric şi să-i aducă acest unic omagiu fiului doamnei Moore. El ştia unde erau ascunse vâslele pentru a-i împiedica pe vizitatori să iasă la plimbare pe lac şi aduse şi o a doua pereche, în eventualitatea că s-ar întâlni cu cealaltă barcă; Fielding şi soţia lui se folosiseră de nişte prăjini, şi aveau să aibă greutăţi la întoarcere, mai ales că acum se înteţea vântul.

După ce porniră pe apă, Aziz se simţi cu inima uşoară. O faptă bună era întotdeauna un făgaş pentru o alta şi, curând, torentul ospitalităţii sale izbucni cu putere, iar el începu să facă onorurile statului Mau, încercând să se convingă singur că înţelegea procesiunea barbară care creştea în lumină şi sunet pe măsură ce se desfăşură complicatul său ritual. Nu era nevoie să vâslească prea mult, căci vântul răcoros îi împingea în direcţia dorită. Nişte tufe de mărăciniş zgâriau fundul bărcii. Se apropiară de o mică insulă şi treziră nişte stârci. Apele ploilor de august, cu viaţa lor stranie şi temporară, îi ridicară pe undele lor, parcă pentru veşnicie. Barca era o lotcă fără cârmă. Ghemuit la pupă, cu cea de a doua pereche de vâsle în braţe, musafirul nu

punea întrebări despre lucruri mărunte. Deodată se văzu o străfulgerare de lumină, urmată de o alta ca nişte mici zgârieturi roşii pe cerul apăsător.

— Era rajahul? întrebă el.

— Ce vrei să spui?

— Întoarce-te puţin.

— Dar nu e nici un rajah, nimic.

— Vâsleşte înapoi şi ai să vezi ce vreau să spun.

Lui Aziz îi era greu s-o facă împotriva vântului. Dar îşi fixă privirea pe bobul de lumină care marca locul casei de oaspeţi şi dădu barca îndărăt cu câteva lovituri de vâsle.

— Acolo…

Plutind în întuneric se văzu un rege care şedea sub un baldachin, în veşminte regale strălucitoare.

— Nu ştiu să-ţi spun ce e asta, murmură Aziz. Înălţimea Sa a murit. Cred că ar trebui să ne întoarcem imediat…

Erau aproape de promontoriul mormintelor şi, printr-un luminiş dintre pomi, priviseră drept spre cavoul tatălui rajahului. Aşa se explica iluzia. Aziz auzise despre această imagine funerară, executată cu o enormă cheltuială pentru a crea iluzia vieţii, dar nu avusese prilejul să o vadă până atunci, deşi se plimba adesea cu barca pe lac. Exista un singur loc din care putea fi văzută, şi Ralph îi condusese acolo. Vâsli grăbit mai departe, simţind că tovarăşul lui era mai degrabă o călăuză decât un oaspete. Întrebă:

— Să ne întoarcem acum?

— Mai e de văzut procesiunea.

— Aş prefera să nu ne apropiem. Au obiceiuri tare ciudate şi ar putea să-ţi facă rău.

— Puţin mai aproape.

Aziz se supuse. Inima îi spunea că acesta este fiul doamnei Moore; într-adevăr, cât timp inima lui nu era angajată, nu putea şti nimic. „Radhakrishna, Radhakrishna, Radhakrishna, Radhakrishna, Radhakrishna, Krishnaradha“ continua cântecul sacru, apoi, deodată se schimbă şi preţ de câteva secunde avu aproape certitudinea că aude silabele salvatoare care răsunaseră în timpul procesului său de la Chandrapore.

— Domnule Moore, să nu spui nimănui că rajahul a murit. E încă un secret şi nu am voie să-l divulg. Pretindem că e viu până după sărbători, ca să evităm tristeţea. Vrei să mergem şi mai aproape?

— Da.

Încercă să ţină barca în umbră, ferită de lumina torţelor care începuseră să apară pe celălalt mal. Se tot înălţau rachete şi trăgeau tunurile.

Deodată, mai aproape decât socotise, din spatele unui zid în ruină apăru procesiunea care purta baldachinul lui Krishna şi coborî treptele lucioase, cioplite în piatră, ce duceau la apă. De ambele părţi, cei care cântaseră în cor se prăvăleau unii peste alţii; o femeie ieşea în evidenţă, o tânără sfântă, frumoasă şi sălbatică, cu flori în păr. Îl lăuda pe Domnul fără atribute vestimentare, aşa îl înţelegea ea. Şi alţii Îl preamăreau fără atribute, identificându-L cu una sau alta din părţile trupului sau cu o manifestare a cerului. Cu toţii dădeau năvală spre marginea lacului şi stăteau acolo în bătaia valurilor mărunte; li se pregăti o masă sfinţită, din care se înfruptară cei ce se simţeau vrednici. Bătrânul Godbole descoperi barca ce plutea împinsă de vânt şi le făcu semn cu mâna. Aziz n-a aflat niciodată dacă era un semn de bucurie sau de mânie. Sus, se afla puterea seculară a statului Mau, elefanţi, artilerie, mulţimi şi mai sus, deasupra lor, se dezlănţui o furtună cumplită, ce cuprinse la început numai regiunile superioare ale văzduhului. Pale de vânt amestecau lumina cu întunericul, trâmbe de ploaie se abăteau dinspre miazănoapte, se opreau, porneau de la miazăzi, se

ridicau de jos şi în mijlocul lor se zbăteau cântăreţii, făcând să răsune toată gama sentimentelor omeneşti, în afară de groază, şi pregătindu-se să-l arunce pe Dumnezeu, pe însuşi Dumnezeul lor (care, de altfel, nu putea fi niciodată aruncat definitiv) în furtună. Aşa îl azvârleau an după an, şi tot aşa azvârleau şi altele: mici imagini ale lui Ganpati, coşuri cu grâu încolţit, mici turte după Mohurram, ţapi ispăşitori, pănuşe, simboluri ale unei treceri; o trecere care nu e uşoară, nu e acum, nu e aici şi nu poate fi percepută decât atunci când e de neatins: Zeul care urma să fie aruncat în apă era o emblemă a acestei treceri.

Satul Gokul reapăru pe tava lui. Era un înlocuitor al imaginii de argint care nu-şi părăsea niciodată culcuşul de flori; el trebuia să piară în numele unui alt simbol. Un slujitor îl luă în mâini şi smulse flamurile albastre şi albe. Era gol, cu umeri laţi şi talie îngustă. Trupul indian, din nou triumfător, şi funcţia lui ereditară era să închidă porţile mântuirii. Intră în apa întunecată, împingând imaginea satului înainte, până când păpuşile de lut alunecară de pe scaunele lor şi începură să se dizolve în ploaie, iar regele Kansa se contopi cu tatăl şi mama Domnului. Negre şi compacte, micile valuri îl sorbiră încet, apoi un val mare mătură totul şi apoi nişte voci englezeşti strigară: „Ai grijă!“.

Bărcile se ciocniră una de alta. Cei patru străini întinseră braţele şi se încleştară unii de alţii şi, cu vâslele şi prăjinile ridicate, se roteau ca un monstru mitologic, în vârtej. Credincioşii scoaseră un urlet de mânie sau de bucurie, în timp ce bărcile alunecau neputincioase înspre slujitorul Domnului. El îi aştepta, cu chipul lui negru, frumos şi fără de expresie, şi în timp ce ultimele bucăţele de lut se topeau pe tavă, aceasta lovi bărcile.

Lovitura fu uşoară, dar Stella, stând mai aproape de margine, se feri, refugiindu-se în braţele soţului ei, apoi întinse mâinile înainte şi se aruncă înspre Aziz, iar mişcările ei răsturnară barca. Fură cu toţii cufundaţi în apa

călduţă şi puţin adâncă şi se ridicară, zbătându-se, într-un vârtej de zgomote. Vâslele, tava sacră, scrisoarea lui Ronny şi cea a Adelei, toate se desprinseră de la locul lor plutind amestecate: artileria trăgea, tobele băteau, elefanţii mugeau şi, acoperind totul, o imensă explozie de tunet neînsoţită de fulgere răsună ca o lovitură de ciocan pe cupola cerului.

Acesta fu momentul culminant, în măsura în care în India se poate vorbi de astfel de momente. Ploaia se puse serios pe treabă udând pe toţi şi toate până la piele, şi în curând distruse ţesătura de aur de pe baldachin şi stindardele scumpe, în formă de disc. O parte dintre torţe se stinseră, artificiile nu luau foc, cântările începură să scadă în intensitate şi tava îi fu dată înapoi profesorului Godbole, care culese o bucăţică din noroiul lipit de ea şi îşi mânji fruntea, fără prea multă ceremonie.

Întâmplarea neaşteptată trecuse, şi în timp ce nepoftiţii se ridicau din apă, mulţimea de hinduşi se puse în mişcare, pornind în neorânduială către oraş. Şi imaginea Zeului se întoarse, pentru ca în ziua următoare să sufere o moarte proprie, particulară, atunci când nişte perdele roşii şi verzi fură coborâte în faţa altarului dinastic. Cântările ţinură acum şi mai mult… Frânturi zdrenţuite de religie… Amestecuri încâlcite şi lipsite de dramatism… „Dumnezeu etse iubire“. Privind înapoi la pata cu contururi difuze ce marca ultimele douăzeci şi patru de ore, nimeni nu putea spune unde se afla centrul ei emoţional, după cum nu se poate localiza nici inima unui nor.

Capitolul XXXVII

Din nou prieteni, dar totuşi dându-şi seama că nu se vor mai întâlni niciodată, Aziz şi Fielding făcură o ultimă plimbare în jungla Mau. Ploile şi inundaţiile încetaseră, iar moartea rajahului se anunţase oficial şi, drept urmare, englezii de la casa de oaspeţi trebuiau să plece a doua zi, conform normelor de etichetă. Atât din cauza doliului, cât şi a sărbătorilor, vizita lor nu avu succes. Fielding abia îl văzuse pe Godbole, care îi promitea în fiecare zi să-i arate şcoala „Regele Împărat George al V-lea“, principalul său obiectiv, dar de fiecare dată găsea câte o scuză. În după-amiaza aceea, Aziz îi dezvălui ce se întâmplase: Regele Împărat fusese transformat într-un depozit de grâu, iar Ministrul Educaţiei nu voia să-i mărturisească asta fostului său director. Şcoala fusese deschisă abia cu un an înainte de Agentul de pe lângă Guvernatorul General, şi înflorea numai pe hârtie; spera să o repună în funcţiune înainte ca lipsa ei să fie remarcată şi să adune câţiva elevi înainte ca aceştia să producă ei înşişi alţi copii. Fielding se amuză de această harababură şi de o asemenea irosire de forţe, dar nu mai privea lucrurile atât de detaşat ca odinioară; pentru el şcoala devenise o permanentă preocupare, fiindcă venitul şi bunăstarea familiei lui depindeau de asta. Ştia că puţini indieni socotesc educaţia un lucru bun în sine şi acum deplângea această stare de fapt pe temeiul unor argumente serioase. Începu să critice aspru statele indigene, dar prietenia lui Aziz îl îndepărtă de la subiect. Această reconciliere era, oricum, un succes. Acel comic naufragiu topise orice amărăciune sau bănuială stupidă şi ei se întoarseră râzând la vechile lor relaţii prieteneşti. Acum mergeau călare printre tufişuri dese şi colţi de stâncă. Deodată, peisajul se deschise în plin soare şi văzură o colină

de deal acoperită cu iarbă şi smălţată de fluturi, precum şi o cobră ce se târa pe acolo fără o ţintă precisă şi care dispăru printre nişte meri pădureţi. Pe cer călătoreau nori albi şi rotunzi, iar pământul era presărat cu ochiuri albe de apă. Dealurile din depărtare erau roşiatice. Priveliştea semăna tot atât de mult cu cele făcute de mâna omului, la fel ca peisajul englez, păstrându-şi cu toate acestea caracterul straniu. Opriră caii pentru a-i lăsa şarpelui loc de trecere şi Aziz îi arătă o scrisoare pe care voia s-o trimită domnişoarei Quested. Era o scrisoare cât se poate de prietenoasă. Voia să-i mulţumească fostei lui inamice pentru minunata ei purtare din urmă cu doi ani: acum îi era perfect limpede că se purtase frumos. „Când am căzut în bazinul Mau, în nişte împrejurări pe care ceilalţi prieteni ai noştri vi le vor relata, mă gândeam ce curajoasă a fost domnişoara Quested şi am hotărât să i-o spun, în ciuda greşelilor mele de limbă engleză. Datorită dumneavoastră sunt fericit aici împreună cu copiii mei, în loc să mă aflu în vreo închisoare. De asta nu mă îndoiesc. Copiii mei vor învăţa să pomenească numele dumneavoastră cu cea mai mare afecţiune şi stimă.“

— Domnişoara Quested se va bucura foarte mult. Îmi pare bine că, în sfârşit, ţi-ai dat seama de curajul ei.

— Vreau să fac bine tuturor celor din jurul meu şi să şterg pentru totdeauna amintirea întâmplării aceleia nefericite din Marabar. Am fost ruşinos de pripit şi necugetat când am crezut că ai vrut să pui mâna pe banii mei; o greşeală tot atât de gravă ca şi cea din peşteră.

— Aziz, aş vrea să vorbeşti cu soţia mea. Şi ea crede că povestea Marabar s-a şters fără urme.

— Cum aşa?

— Nu ştiu, poate că o să-ţi spună ţie, mie nu vrea să-mi spună. Ea are unele idei pe care eu nu le împărtăşesc; de fapt, când sunt departe de ea, mi se par ridicole. Când suntem împreună, pentru că ţin la ea, nu mai judec la

fel; parcă aş fi pe jumătate mort sau pe jumătate orb. Soţia mea urmăreşte ceva. Tu, eu şi domnişoara Quested nu urmărim, în linii mari vorbind, nimic. Mergem şi noi înainte prin viaţă, cât putem de onorabil, tu ceva mai în faţă, ce mai! Un mic grup de oameni oneşti. Dar nevasta mea nu merge în pas cu noi.

— Ce vrei să spui? Stella nu-ţi este credincioasă, Cyril? Asta mă îngrijorează cumplit.

Fielding ezită. Nu era prea încântat de căsătoria lui… Simţea din nou o puternică pasiune fizică – văpaia finală înainte de cumpăna vârstei – şi ştia că soţia lui nu îl iubea tot atât de mult cât o iubea el, şi se jena că o plictiseşte cu dragostea lui. Dar în timpul vizitei la Mau situaţia se schimbase. În sfârşit, părea să se fi creat între ei o legătură, acea legătură atât de necesară în orice relaţie între oameni. În limbajul teologiei, căsătoria lor fusese binecuvântată. Putea să-l asigure pe Aziz că Stella nu numai că îi era credincioasă, dar că avea să devină probabil şi mai credincioasă în viitor, şi încercând să exprime ceea ce nu-i era lui însuşi prea limpede, adăugă, neinspirat, că oamenii diferiţi au puncte de vedere diferite:

— Dacă nu vrei să vorbeşti cu Stella despre Marabar, de ce nu vrei să vorbeşti cu Ralph? Ştii că e un băiat cu o minte deosebită. Şi el merge (aceeaşi metaforă) ceva mai în urma ei, deşi tot împreună cu ea.

— Spune-i şi lui… Eu n-am nimic să-i comunic, dar spune-i că e într-adevăr un băiat cu scaun la cap şi că va avea întotdeauna un prieten în India. Într-un fel, îl iubesc şi pentru că m-a adus înapoi la tine ca să pot să-ţi spun rămas-bun. Căci e un rămas-bun, Cyril, deşi gândul acesta ne va întrista şi ne va strica plimbarea.

— Nu, nu o să ne gândim la asta.

Şi el simţea că aceea era ultima lor discuţie liberă. Toate neînţelegerile lor stupide fuseseră limpezite, dar din punct de vedere social nu puteau găsi

un teren comun de întâlnire. El trecuse în tabăra anglo-indienilor prin căsătoria cu o concetăţeană, şi îşi însuşea treptat unele dintre limitările lor; propriul său eroism din trecut îl surprindea acum. I-ar mai înfrunta oare astăzi pe compatrioţii săi de dragul unui indian rătăcit? Aziz era pentru el un memento, un trofeu, erau mândri unul de celălalt, şi totuşi va trebui, în chip inevitabil, să se despartă. Şi, dornic să profite cât mai mult de această ultimă după-amiază, Fielding se sili să vorbească mai intim despre persoana la care ţinea cel mai mult: soţia lui. Spuse:

— Din punctul ei de vedere, Mau a fost o experienţă reuşită. A calmat-o; amândoi fraţii suferă de un oarecare neastâmpăr. Aici a găsit ceva liniştitor, un fel de soluţie pentru ciudatele ei tulburări.

După o tăcere punctată de miriade de săruturi în jurul lor, în timp ce pământul sorbea apa, el continuă:

— Ştii ceva despre povestea asta cu Krishna?

— Dragul meu, oficial, numele lui este Gokul Ashtami. Toate instituţiile de stat sunt închise, dar în afară de asta, ce legătură poate să aibă cu noi doi?

— Gokul este satul unde s-a născut Krishna, adică, mai mult sau mai puţin născut, căci există aceeaşi nesiguranţă între acest sat şi un altul, ca între Betleem şi Nazaret. Ceea ce vreau să descopăr este latura spirituală, dacă are vreuna.

— E inutil să discuţi cu mine despre hinduşi. Nici faptul că trăiesc în mijlocul lor nu m-a lămurit mai mult. Când cred că îi supăr, nu se supără. Când cred că nu-i supăr, se întâmplă tocmai pe dos. Poate că o să mă dea afară pentru că am căzut peste casa lor de păpuşi; pe de altă parte, poate că o să-mi dubleze salariul. Timpul o va dovedi. De ce vrei să ştii atâtea despre ei?

— E greu să-ţi explic. Nu i-am înţeles sau simpatizat vreodată, în afară de unele frânturi din caracterul lui Godbole. Bătrânul mai spune „vino, vino“?

— Oh, bineînţeles!

Fielding oftă, deschise gura, o închise, apoi spuse râzând uşor:

— Nu pot să-ţi explic, pentru că nu încape nicicum în cuvinte, dar mă întreb de ce soţia mea şi fratele ei iubesc hinduismul, deşi nu-i interesează formele lui exterioare? Nu vor să vorbească cu mine despre asta. Ei ştiu că eu dezaprob o anumită latură a vieţii lor, şi se sfiesc s-o discute cu mine. De asta aş vrea să vorbeşti cu ei, oricum, tu eşti un oriental.

Aziz refuză să răspundă. Nu voia să se întâlnească din nou cu Stella şi Ralph şi ştia că nici ei nu voiau să-l vadă, nu-l interesau secretele lor şi avea impresia că bunul lui prieten, Cyril, era cam stângaci. Ceva, nu o vedenie, ci un sunet flutură pe lângă el şi îl făcu să recitească scrisoarea adresată domnişoarei Quested. Oare nu voise să-i spună şi altceva? Scoţând stiloul din buzunar, adăugă: „Cât despre mine, de acum încolo voi lega amintirea dumneavoastră de acel nume care are un loc sfânt în mintea mea, numele doamnei Moore“.

Când termină de scris, oglinda peisajului se tulburase, pajiştea se împrăştiase în fluturi. Un poem despre Mecca, acea Kaaba a împărtăşirii, tufele de mărăcini în care pelerinii mor înainte de a fi văzut chipul Prietenului, pe urmă imaginile zburară; se gândi la nevasta lui. Apoi, întreaga transă semi-mistică, semi-senzuală, atât de caracteristică vieţii lui spirituale, luă sfârşit ca o alunecare de teren şi se opri la locul cuvenit, iar el se trezi călărind prin junglă, alături de scumpul său Cyril.

— Oh, termină! zise el. Nu strica ultimul ceas, cât mai suntem împreună, cu întrebări stupide. Lasă-l în pace pe Krishna şi vorbeşte despre ceva mai serios.

Şi vorbiră. Tot drumul înapoi spre Mau se ciondăniră pe chestiuni politice. Fiecare dintre ei devenise mai dur decât era pe vremuri la Chandrapore, şi încrucişarea de săbii se dovedi un lucru plăcut. Aveau încredere unul într-altul, deşi urmau să se despartă, poate tocmai fiindcă trebuiau să se despartă. Fielding zicea că „nu mai are nevoie de politeţe“, vrând să spună că Imperiul Britanic nu poate fi desfiinţat numai pe motiv că e brutal. Aziz replică:

— Foarte bine, nici noi nu avem nevoie de voi.

Fielding zise:

— Fără noi, indienii se sălbăticesc imediat. Uită-te la ce s-a ales din Şcoala Superioară Regele Împărat! Uită-te la tine, cum părăseşti medicina şi te întorci la farmece! Uită-te la poemele tale!

— Sunt poeme foarte bune, mi le vor publica la Bombay.

— Da, şi ce spun ele? Eliberaţi femeile şi India va fi liberă. Încearcă s-o faci, băiatule. Elibereaz-o pe propria ta nevastă întâi şi ai să vezi cine o să-i spele pe faţă pe Karim şi pe Jamila. Frumoasă situaţie!

Aziz se înfurie şi mai tare. Se ridică în scări şi trase de frâul calului, sperând că avea să se ridice în două picioare. Astfel s-ar simţi în plină bătălie. Strigă:

— Ştergeţi-o de aici, toţi Turtonii şi Burtonii! Am vrut să vă cunoaştem acum zece ani; acum e prea târziu. Dacă încă ne mai întâlnim cu voi şi participăm la comitetele voastre, o facem din motive politice, să vă fie limpede! Calul se cabră cu adevărat. Plecaţi de aici, ştergeţi-o, vă spun! De ce suntem supuşi la atâtea suferinţe? Pe vremuri vă învinuiam pe voi, acum ne învinuim pe noi înşine, ne deşteptăm. Până când Anglia nu va da de greu, stăm liniştiţi, dar în viitorul război european, aha! aha! Atunci va veni timpul nostru.

Se opri, şi peisajul, deşi zâmbitor, coborî ca o piatră de mormânt peste orice speranţă omenească. Trecură în trap mărunt pe lângă un templu în cinstea lui Hanuman, un zeu care iubea atât de mult lumea încât se întruchipa în carnea maimuţei, şi pe lângă un templu saivit care invita la senzualitate, dar, sub aspectul veşniciei, obscenităţile sale nu aveau nici o legătură cu acelea ale cărnii şi sângelui. Copitele cailor pleoscăiau printre fluturi şi broaşte; arbori uriaşi cu frunze ca nişte farfurii se înălţau peste hăţişuri. Dezbinările vieţii de fiecare zi reveneau la locurile lor, iar sanctuarul aproape se închisese.

— Pe cine ai dori să ai în locul englezilor? Pe japonezi? rânji Fielding oprindu-şi calul.

— Nu, pe afgani. Pe propriii mei strămoşi.

— Aha, prietenilor tăi hinduşi le-ar plăcea asta, nu?

— Se va aranja printr-o conferinţă a statelor orientale.

— Se va aranja, într-adevăr.

— Vechea poveste: „Vom jefui pe fiecare bărbat şi vom silui fiecare femeie de la Pashawar la Calcutta“. Îmi închipui că găsiţi vreun netot s-o repete şi apoi o citaţi săptămânal în ziarul „Pioneer“ ca să ne speriaţi şi să vă reţinem aici! Cunoaştem noi trucul!

Totuşi nu prea ştia cum să-i plaseze pe afgani la Mau şi, dându-şi seama că e la strâmtoare, îşi sili din nou calul să se cabreze, până când îşi aminti că avea, sau că ar trebui să aibă, o patrie. Atunci strigă:

— India va fi o naţiune! Nici un fel de străini! Hinduşi şi musulmani şi sikhi şi toţi ceilalţi vor fi una! Ura! Trăiască India! Ura! Ura!

India, o naţiune! Ce apoteoză! Ultima venită în fraternitatea mohorâtului secol al XlX-lea. Păşind nesigură în acest ceas al istoriei lumii să-şi ia locul! Ea, al cărui egal era doar Sfântul Imperiu Roman, va sta poate alături de Guatemala şi de Belgia! Fielding îl luă din nou în derâdere. Iar

Aziz, furios la culme, se învârti încoace şi încolo, neştiind ce să facă şi strigă:

— Jos cu englezii, orice ar fi! Asta-i sigur. Ştergeţi putina de-aici, intruşilor, şi cât mai iute, vă spun! Putem să ne urâm unul pe altul, dar pe voi vă urâm şi mai mult. Dacă nu vă izgonesc eu de aici, o să vă izgonească Ahmed, Karim; chiar de-ar trece cinci mii cinci sute de ani, tot o să scăpăm de voi. Da, o să-i aruncăm pe toţi blestemaţii de englezi în mare, zise şi apoi îşi îndreptă furios calul spre el. Şi apoi, sfârşi el aproape îmbrăţişându-l, noi doi vom fi prieteni.

— De ce nu putem fi prieteni acum? întrebă celălalt ţinându-l afectuos lângă el. Asta e ceea ce doresc eu. Şi ceea ce doreşti şi tu.

Dar caii nu o doreau, căci se feriră în lături, nici pământul nu o dorea, înălţând în calea lor stânci printre care călăreţii trebuiau să treacă în şir, câte unul; templele, bazinul, închisoarea, palatul, păsările, stârvurile, casa de oaspeţi care se zărea acum când ieşiră la luminiş şi văzură oraşul Mau la picioarele lor, toate acestea nu o doreau şi o spuneau cu sutele lor de glasuri: „Nu, nu încă“, iar cerul spunea: „Nu, nu acolo“.

Weybridge, 1924

1. În text: *God si Love*, în loc de *God is Love*.